

A decorative border in red ink, featuring stylized, flowing lines characteristic of the Art Nouveau style. It frames the central text area with ornate corner and side motifs.

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
DR. BIRÓ BERTALAN

III. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

BANGHA BÉLA S. J.

A

KATOLIKUS EGYHÁZ
KRISZTUSI EREDETE

KATOLICIZMUS
ÉS
ZSIDÓSÁG

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Imprimi potest. Nr. 362/1941. Budapestini, die 24. III. 1941.
Eugenius Somogyi S. J., Praep. Prov. Hungariae.

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus.
Nr. 2573/1941. Imprimatur. Strigonii, die 17. Aprilis 1941.
Dr. Joannes Drahócs, vicarius generalis.

Kiadja a Szent István-Társulat.

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős, ifj. Kohl Ferenc.

A KATOLIKUS EGYHÁZ
KRISZTUSI EREDETE

ELŐSZÓ.

Ez a kötet jó felerészben voltaképp csak újabb kiadása szerző e című művének: *A huszadik század Krisztusproblémája* (Hitvédelmi előadások a művelt katolikus közönség számára, Budapest 1912). Mégis annyiban eltér az első kiadástól, hogy megváltoztatja az eredetileg előszóval tartott előadások ebbeli formáját s előadások helyett olvasmányt nyújt. Azonkívül egyes részeket erősen megrövidít, másokat kibővíti, sőt újakat is sző hozzá, főleg az Egyház szervezetéről s belső életéről szóló részleteket (a II., IV—VII. fejezetek). A logikai egymásután kedvéért a fejezetek sorrendje is lényegesen megváltozott.

A materializmus nagy utóhatása: a lelkek hallgatag s észrevétlen elidegenedése és érzéketlensége a vallási kérdések iránt, hála Istennek, oszladozóban van. A merő anyagi kultúra nem elégíti ki az embert, a modern embert sem, s amikor azt hisszük, a legnagyobb anyagelvűbb kort éljük, voltaképp a lelkek mélyén, jobban tán mint valaha, ott parázslék a szinte gyötrődő érdeklődés a legnagyobb s legmélyebb kérdések, a vallási igazságok iránt. Ennek tanúi azok az ezrek és tízezrek, értelmiség és munkásság, férfiak és nők, akik a hitvédelmi előadásokat országszerte szomjazó lélekkel hallgatják s a hitmagyarázó irodalmat olvassák.

A liberalizmus és kommunizmus pusztításai, háború és forradalmak óta sokan írták zászlajukra a kereszténység jelszavait, sokan fordultak őszinte szándékkal és lelkesedéssel a kereszténység, mint társadalomfenntartó irány és intézmény felé. Azonban nagyon sokan félúton meg is rekedtek. Kereszténységen merő fajkultuszt értettek, esetleg vallási rendszert is, de

amelyet a vizenyösségig és felismerhetetlenségig leegyszerűsítettek. A kereszténység az ő szemükben némi Krisztus-tiszteletben, néhány lehetőleg elmosott, lepárolt evangéliumi gondolatban merül ki. S épp ezért idegenkedve nézik, mint túlzó klerikalizmust s akadályozó nehezéket azt a katolikus kereszténységet, amelynek dogmái, azaz szilárdan vallott hittételei, szoros egyházszervezete s részleteiben is pontosan kiépített egyházi élete van.

E kötet éppen azt tűzi ki feladatául, hogy ezeken az aggodalmakon és értetlenségeken túlsegítse az érdeklődő olvasót s beigazolja előtte a hittani érvek és megbizonyosodás módszereivel, hogy komoly, következetes, krisztusi kereszténység csak egy van: a közel kétezeréves, változatlan s ingatlan katolicizmus. Hogy tehát a sehová sem csatlakozó, semmiféle határozott hittételt és egyházszervezetet el nem ismerő „általános kereszténység” Krisztus művének nem hű kifejezője s követője, s hogy a katolikus Egyház — és egyedül ez — az ő alkotása.

Ha e tételünket egy kötetten át bizonyítjuk, sőt ha csak ki is mondjuk, természetesen önkénytelenül is szembehelyezkedünk a felekezetekkel, az elszakadt, nemkatolikus keresztény alakulatokkal. Ez nem lehet máskép. Tollunkat azonban ebben sem irányítja más, mint az igazság szeretete, a vágy, hogy Krisztus művét romlatlanul lássuk, az „egy akol és egy pásztor” elvének változatlan fenntartása a Mester akarata szerint. Nem legyőzés ezzel a célunk, hanem meggyőzés. Nem széthúzás, hanem az egyesülés reménye. Fogadják fejtegetéseinket e részben másképgondolkozó testvéreink is szeretettel s a tárgyi igazság őszinte keresésének vágyával; akkor nem fogják zokon venni, amit nekünk éppen a Krisztus-tábor egységének forró vágya sugall.

Vallási egység, krisztusi megvilágosíttatás és egybeforrás: jöjjön el a te országod!

Budapest, 1923 húsvétjén.

Miről van szó e könyvben?

A Megváltó, kinek Isten-voltáról meggyőződünk,¹ befejezván nagy művét, elhagyta e világot s ül „Atyjának jobbja felől”.

Hívei azonban itt maradtak s itt maradt köztük és bennük a Szentlélek is, akit Krisztus küldött a földre. S a tanítványok, eltelve a Lélekkel, megkezdték apostoli küldetésük végrehajtását, elmentek és hirdették a nemzeteknek az evangéliumot, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében.

Azóta sok-sok évszázad telt el s ma itt állunk a XX. század közepében. Szemünk előtt a modern haladás és technika csodái, körülöttünk születő s elhaló kultúrák, vértenger és torzsalkodás, fölöttünk pedig az örök-nyugodt csillagok, amelyek a váltakozó földi történelem fölött örök változatlanóságban ragyogó isteni gondolatokat jelképezik.

Hol van azóta Krisztus? hol az ő apostolai? hol az ő műve? hol az ő örök életre szánt tanításai? El-múltak-e ezek is, mint a századok? Vagy fölöttünk ragyognak-e ma is, fogatlan fényben, derűs, biztató csillogással, mint a csillagok az ég boltján?

Ma is itt van-e Ő, az életrekeltő, a vigaszt s áldást osztó, lelkek megenyhítője, bűnök bocsátója, örök remények hirdetője? Itt van-e valahol, ahol megtalálhatjuk, ahol ma is hallhatjuk lelkünkbecsengő szavát, ahol egybeforrhatunk vele s boldogan érezhetjük baráti, orvosi, mesteri, atyai, istenemberi közelségét? Vagy elment s maga helyett csak egyre elmosódó em-

¹ Bangha Béla Összegyűjtött Munkái II. kötete: Jézus istenségének bizonyítékai.

lékeket hagyott hátra, néhány elfakult, részben talán értelmétvesztett írást, néhány páraszerűen finom, csendesen utánarezgő gondolatot? Nem többet, mint Buddha vagy Konfucez?

Élment s örökén, a példabeszéd szerint: palástján összeveszttek a késői örökösök. Zsivajgó prédikátorok, vallásalapítók, újkori próféták és kuruzslók ragadozók magukhoz Krisztusnak egy-egy aranybavert mondatát, vesznek össze egy-egy ezredévekre szóló gondolatán. Ez volna az, amit ő akart? Felekezetek, kisebb-nagyobb emberi toldások-foldások: ez az, amit ő létesíteni kívánt?

Avagy filozófia-e az ő műve? Gyönyörű szemlélet, kép, álom, amelyben oly szépen elfér Isten és ember, világ és elmúlás, de amelynek tárgyi értéke, fogható valósága, szabatos körülírású lényege nincsen? Dogmanélküli, azaz: szilárd fogalmi tartalom nélkül való kereszténységet akart-e ő, amelynek, mint a modern pragmatista bölcseletnek, csak annyi az értéke, amennyit az alanyi átélés, az általa ébresztett hatás és vallásos élmény megér? Oly szép, oly megtévesztő szavakat hallunk és olvasunk az „egyéni kereszténységről”, a hitről mint belső átélésről, a megváltódás boldog bizonyosságának érzetéről — amelyet azonban nem szabad a kritika, a logikai gondolkodás kísérleti asztalára tenni, mert akkor szerteömlik és semmivé válik... Ez-e az, amit Krisztus hozott és adott nekünk? Ez az egész? Ezért jött és halt meg értünk?

A másik oldalon az apostoli idők óta ott áll a katolicizmus, mint egységes, bensőleg változatlan, kifelé hatalmasan fejlődő szervezet. Élén a pápa, alatta a püspökök és papok, ezek alatt a világiak. Ma 400 milliónyian vannak. Egyházukban féltékeny konzervativizmussal őrzik az ezerkilencszázéves tanletétet. Vélemények oszlása, alanyiság, egyéni ötlet, széthúzás, változékonyság pillanatig sem nyertek benne polgárjogot közel kétezredéves története folyamán. Ott van mindenütt, minden országban, minden szigeten, minden világrészen; ott van a műveltek és művelet-

lenek között s ott van minden korban: az amfiteátrumok és katakombák korában ugyanaz volt, mint a népvándorlás vagy a középkori hűbérkorszak idején, az újkor mesgyéjén s a mai szakszervezetes, repülőgépes, laboratóriumos és rotációs gépes nagyvárosokban. S belsőjében a legapróbb részletekig elrendezett, egyöntetű s végtelenül meleg egyházi élet folyik: gyónás és Oltáriszentség, Krisztusimádat és Máriatiszteltet, egyházjog és hierarchia, hithűség és aszketizmus, szerzetesrendek s vallásos társulatok körül. Első pillantásra is a legnagyobb s legimponálóbb, legelevenebb s legtermészetfölöttibb szervezet — de vajjon az-e, amit Krisztus akart?

Sokan vannak — még névleges fiai közt is —, akik bilincseknek nézik dogmáit és hierarchiáját, üres formaságnak a szertartásait és szentségeit, papi zsarnokságnak, a lelkiismeret gúzsbakötésének az ő egyházfegyelmét. Sokan elhidegültek iránta, sokakat, milliókat, letépett kebléről a keleti skizma, majd a nyugati egyházszakadás. Sokan gyűlölik is és az ő ellenségeinek egész szervezete, sajtója, irodalma van. „Ecrasez l'infâme!” „Taposd el a gyalázatot!” — hangzik egyfelől, míg a másik oldalon rajongó szeretettel csüngnek rajta milliók, és tízezrek ontották vérüket az ő védelmében.

Az egyik szerint az Egyház Krisztus élő menyasszonya, a másik szerint rideg, hatalmi szervezet! Az egyik szerint Krisztus művének eleven őre s egyedül törvényes fenntartója, a másik szerint torzmunka, hamisítvány, Krisztus művének megrontása! Kinek van igaza? S meg lehet-e bizonyosodni arról, mit akart Krisztus s mi áll közelebb az ő művéhez, az ő szándékaihoz: az Egyház-e vagy a katolikusellenes irányok?

Más szóval: arról van ebben a könyvben szó, vajjon a *katolikus Egyház krisztusi gondolat és krisztusi alapítás-e*, amelyhez mindenkinek hozzá kell tartozni, aki Krisztus igazságainak és kegyelmeinek teljes mértékben részese akar lenni?

Meg lehet-e erről bizonyosodni? Miért ne lehetne!

Hol van világtörténeti tény, amely annyira magára vonta évszázadok s társadalmak egész érdeklődését s amely ennél fogva annyi nyomot hagyott volna maga után irodalomban s történelemben egyaránt, mint Krisztus műve és alapítása: az első Egyház? Ott vannak az őskeresztény kor tanúi: az apostolok és evangélisták iratai,¹ az első egyházatyák, sőt az első eretnekségek, ellenséges érületű zsidó és pogány írók feljegyzései, valamint egyéb történelmi tanubizonyságok: oly tömeg ez, amely ha nem is minden részletre, de a lényegesebb kérdésekre valamennyire a legélénkebb világosságot vetíti.

Ezeket a forrásokat kell megvizsgálunk, amikor a fentjelzett nagy kérdésekre választ keresünk. S ezek a források igazolni fogják azt a tételünket, hogy Krisztus csakugyan *Egyházat alapított* s ennek az egyháznak ismertetőjegyei a *katolikus Egyházhoz vezetnek*. Ennek a kettős tételnek igazolása s a belőle folyó közvetetlen következtetések levonása lesz alábbi fejtegetéseink feladata.

Bizonyításunk sorrendje.

Tételünk igazolását a következő sorrendben mutatjuk be:

Krisztus istenségét s az evangéliumok történeti értékét itt már feltételezve,² ezeknek alapján mindenekelőtt arra a kérdésre felelünk: vajjon pusztán elméletet, néhány nagy gondolatot s tanítást hagyott-e ránk Krisztus, avagy határozott szervezetet is alapított-e, amelyet Egyháznak hívnak?

Ha igen, milyen alkotmányt, célt, jelleget, időtartamot szabott meg Egyházának? Micsoda feladatokat, jogokat s kötelességeket ruházott rá?

Végül: adott-e bizonyos ismertetőjegyeket Egyházának, amelyek alapján az egy igaz Egyházat min-

¹ Ezeknek történelmi értékéről szól Bangha: Jézus istenségének bizonyítékai IV. fejezet.

² A bizonyságokat bőven fejtegeti Bangha Béla: Jézus istenségének bizonyítékai V. fejezet.

den hamis és téves alakulattól, minden álegyházttól biztosan meg lehet különböztetni? S ha igen, vajjon melyek ezek az ismertetőjegyek s melyik egyházon találhatók fel azok hiánytalanul?

I.

Mit alapított Krisztus: alanyi kereszténységet-e vagy szervezett Egyházat?

Az első kérdés tehát ez: hol van Krisztus: az egyházas kereszténységben-e vagy az *Egyházon kívül*? A hívő léleknek egyedi Istennel való közvetlen összekapcsolódásában, a szívek, kedélyek mélyén, az alanyiség határain belül-e? avagy külső valóságban, valamely látható intézményben, egy tőle alapított vallásos tömörülés kereteiben?

Más szóval: akkor állok-e Krisztus gondolatainak talaján, ha akár elszakadva is minden egyházi közösségtől, minden szervezettől, kormányzattól és hierarchiától, pusztán *egyéni hitem alapján* fogadom el Krisztus elveit, ahogyan egy filozófiai világnézetet követni szokás? Vagy pedig akkor, ha egy *vallásos társulás szerves közösségébe lépek*, melyben az ember embertársát segíti, támogatja, vezeti az Isten felé s amelynek feje, törvényei, határozott tanításai vannak?

Más szóval: filozófiát, elméletet, *egyéni kereszténységet* alapított-e Krisztus, avagy szervezett vallási közösséget, *Egyházat* akart-e?

Az „Egyház” kialakulása a racionalisták szerint.

A hitetlen irány, a racionalizmus szerint Krisztusnak eszében sem volt egyházat alapítani. Legfeljebb sejthette, hogy művéből ez fog kialakulni. De az ő szándéka nem ez volt. Ő egyszerűen *tanított*: közölte nagyszerű eszméit az emberiséggel s azt akarta, hogy

akik ezeket az eszméket követik s azok szerint élnek, azok magukat ezáltal megváltottaknak s ily értelemben Isten fiainak tekintsék. Mindennemű társulási és egyházi eszme teljességgel távol állt tőle. Az Egyház és egyházas kereszténység csak lassú, természetes fejlődés eredménye, állítják főleg *Ritschl*, *Harnack*, *Hatch* és mások, akik azonban maguk is kizártnak tartják, hogy e fejlődés siettetését rosszhiszemű papi túlkapásokra lehessen visszavezetni.

Ezek szerint kezdetben a Krisztus-hívők és Krisztus-követők pusztán egyéni lelkesedésből, vallásos rajongásból követték Krisztus elveit, minden szervezeti kapcsolat nélkül. Az egész krisztusi kereszténység hitéletének egyetlen szabályozója ez a személyes lelkesedés, a paragrafusokba s hitcikkelyekbe nem foglalt, eleven, üde hit volt. Hovahamar azonban érezték a Krisztus-követők, hogy sok tekintetben egymásra vannak utalva s így tömörülni kezdtek. E tömörülés jegecesedő pontjaiban kezdettől fogva természetszerűleg az apostolok és azok álltak, kik Krisztus személyes ismerősei voltak; ezek bizonyos magától értetődő fölény alapján hivatva érezték magukat arra, hogy a többi hívőkre némi irányító hatással legyenek. Így alakult ki az első hitközség, mely aztán a fejlődés természetes folyamánaképpen lassankint külön egyházi hivatalok felállítására vezetett. Ezeknek célja és rendeltetése azonban egyelőre pusztán gazdasági, gondnoki volt.

Az idősebbeket, jámborabbakat vagy tanultabbakat bízták meg azzal, hogy az istentiszteletek idejét kihirdessék, azokon elnököljenek, az evangéliumot felolvassák, a szeretetlakomák szükségleteiről és rendjéről gondoskodjanak, az istentiszteleti felszereléseket s esetleg a hitközség vagyonát rendben tartsák stb. Mellettük sugalmazott, karizmás lelkek külön megbízatás, felszenteltetés és küldetés nélkül játszották az igehirdetők szerepét. Lassankint azonban ez a két feladat: a gondnokság és az igehirdetés egyesült s ebből az egyesülésből állt elő az új intézmény: a *papi*

rend. Közbe-közbe a keresztény hitközségek egyre jobban kifejlesztették egyrészt dogmatikájukat a görög bölcselet alapján, másrészt hitközségi szervezetüket a római jog formái szerint. Ez a fejlődés vagy három évszázadot vett igénybe s akkor nyert teljes befejezést, mikor Diocletianus a római világbirodalmat újjászervezte. „Ekkor lett kész a katolicizmus“, mondja Harnack.¹

Ezzel a szellemesen s megtévesztően kieszelt elképzeléssel szemben nem nehéz bizonyítani, hogy amennyiben az evangéliumokat, az újszövetségi iratokat és az egész őskeresztény irodalmat előre megállapított elméletek kedvéért *minden történeti hitelüktől és értéküktől megfosztani nem akarjuk*, az Egyházat és egyházas kereszténységet *nem tekinthetjük olyan fejlődés eredményének, mint azt a racionalisták vázolják*. A racionalizmus és a protestantizmusnak liberális szárnya maga is csak úgy tarthatja fenn állításait, ha elejétől fogva minden történeti adattól eltekintve a véletlen fejlődés feltevésének álláspontjára helyezkedik s ami aztán e feltevéssel meg nem egyezik, mindazt teljes önkénnyel későbbi toldaléknak, tollcsuszamlásnak vagy érthetetlen ellentmondásnak minősíti.

Ezzel szemben a katolicizmus az evangélium és az őskeresztény irodalom történeti adataira utal, amelyekből kétségtelenül megállapítható, hogy Krisztus kezdettől fogva *egyházias kereszténységet akart* s követőinek valláserkölcsi életét társas intézményben, szervezett, kormányzattal és alkotmánnyal bíró vallási közösségben akarta rendszeresíteni és állandósítani.

A) Az „Egyház“ és Krisztus.

Az erre vonatkozó evangéliumi és keresztény ősirodalmi bizonyítékok tömege oly óriási, hogy itt csak a legfontosabbakra szorítkozhatunk.

¹ Dogmengeschichte, I^o, 417. s. köv.

A kérdést két részre osztjuk. Az első legyen ez: Krisztus Egyházat, szervezett vallásos társulást akart-e? A második: ha Egyházat akart s Egyházat alapított, pusztán az apostolok idejére alapította-e azt, vagy pedig örök időkre, a világ végezetéig?

Hogy Krisztus Egyházat, vallásos célú szociális társulást akart alapítani, az az evangéliumok alapján annyira nyilvánvaló, hogy alig lehet megérteni, mikép vonhatta bárki is kétségbe.

Krisztus maga ismételten beszél „az ő Egyházáról” s nyíltan hangoztatja, hogy „Egyházat” fog alapítani. Az Egyház, *ἐκκλησία* (ecclesia) szó a keresztény nyelvhasználatban magára Krisztusra megy vissza, ki azt az evangéliumokban kétszer-háromszor használta.

Ἐκκλησία (*ἐκ* és *καλέω*-ból) szószerint annyi mint választott gyülekezet, kiválasztott társaság. A profán görög nyelvhasználatban ugyane szó mindig törvényhozó joggal bíró népgyülekezetet jelent (másnemű népgyülekezetnek *ἀγορά* [agora] volt a neve). Az ószövetségi hetvenes-fordítás az *ἐκκλησία* (ekklészia) szót egy értelemben használja a *συναγωγή*-val (zsinagógával). Az újszövetségi nyelvhasználatban viszont az „ecclesia” szó mindig azt a vallásos társulást jelenti, mely Krisztus hitét vallja s élénken megkülönböztendő a zsinagógától. Krisztus tehát külön vallásos társaságról beszél, midőn azt mondja, hogy ő „Egyházat”, mégpedig az „ő (külön) Egyházát” (*μοῦ τὴν ἐκκλησίαν*) fogja megalapítani, megépíteni (*οἰκοδομήσω* Mt. 16, 18).

Erre a voltaképpen befejező és perdöntő érvelésre Harnack csak annyit mond, hogy a keresztény hitközségnek ez a neve: *ἐκκλησία*, talán Páltól ered, bár még ez sem bizonyos, de semmiesetre sem vezethető vissza Krisztusra. Az evangéliumban Krisztusnak tulajdonított szavak (Mt. 16, 18 és 18, 17) „nyilván” későbbi időkből származnak (i. m. 76). Ehhez az egetverő nagy mondáshoz azonban jellegzetesképpen nem fűz egyetlenegy sor, egyetlen szó, egyetlen betű bizonyítékot, az érvelésnek egyetlen kísérletét sem, pedig a szövegkritika az említett helyek hitelessége és eredetisége

szempontjából a gyanúnak vagy kételkedésnek leghalványabb árnyalatára sem jogosít föl. A kérdéses nagyjelentőségű mondatok benne vannak az összes kódexekben, az összes őskori fordításokban és összes idézetekben. Kinek van tehát igaza?

Igy könnyű érvelni. A nekünk nem tetsző, a tételünkkel ellenkező krisztusi kijelentéseket egyszerűen nemlétezőknek tekinteni. Csakhogy ez önkény és nem bizonyítás.

Az „Egyház” fogalma Krisztus szerint.

Lássuk csak közelebbről, vajjon hogy mit érthetett Krisztus, midőn *ἐκκλησία*-t, Egyházat, vallásos társaságot mondott! Ez az értelem közelebbről megvilágosodik akkor, amikor híveinek összességét Jézus másutt *országnak, királyságnak, birodalomnak* nevezi (*βασιλεία τῶν οὐρανῶν, βασιλεία τοῦ Θεοῦ* vagyis: a mennyeknek országa, Isten országa). „Tartsatok töredelmet — úgymond —, mert elkövetkezett a *mennyegeknek országa*” (Mt. 3, 2). (A „mennyegeknek országa” a zsidó nyelvhasználat szerint közvetlenül nem a „mennyországot”, nem túlvilági országot, hanem egyszerűen a messiásországot, a messiás követőinek földi közösségét jelenti, amely t. i. túlvilági vonatkozással bír. A többi evangélista a „mennyegek országa” helyett a pogányok előtt is érthetőbb „Isten országa” kifejezést használja.)

Az evangélista továbbá megjegyzi Jézusról, hogy „körüljárt a városokban és falvakban, tanítva a zsinagógákban és hirdetve a *királyság* evangéliumát (üdv-üzenetét)” (Mt. 9, 35). A hitetlen zsidókat Jézus így fenyegeti meg: „Mondom nektek, hogy elvételik tőletek az *Isten országa* s oly népnek adatik, amely meghozza annak gyümölcseit”. (Mt. 21, 43.) Pilátus előtt ünnepélyesen királynak vallja magát: „Én király vagyok”, úgymond (Ján. 18, 37) és hozzáteszi, hogy „az én országom nem e világból való” (ami azonban éppen nem zárja ki, hogy e világon való legyen) (ugyanott 36.).

Ezt az ő királyságát Jézus csupa szervezett egységgel hasonlítja össze s e hasonlatokkal világítja azt meg. Így összehasonlítja országát a terebélyes fával, melynek ágain sok-sok madár pihen meg (Mt. 13, 31 és köv.), a királyi családdal vagy háztartással (Mt. 18, 23), a szőlőkerttel, amelyben sok munkás dolgozik (Mt. 20, 1 és köv.), a hálóval, melyet a tenger vizébe vetnek s amely mindenféle halat, jót és rosszat foglal magában (Mt. 13, 47) s végül a szántófölddel, amelyen a konkoly és búza együtt nő fel a világ végeig. (Mt. 13, 24.)

Ezek az utóbbi képek kizárják azt a felfogást is, melyet egyes racionalisták védelmeztek, hogy t. i. Krisztus pusztán a kiválasztottak egynemű sokaságát, tehát egy *logikai* egységet értett az ő „egyházán”, „országán”, nem pedig híveinek *társasjellegű, szervezett, jogilag egybefűzött közösségét*. Ezek a képek ugyanis nem az egyenlő tulajdonságú dolgok merő *logikai* egységét szemléltetik, hanem a logikailag *különböző* dolgoknak is *szerves* együttlétét. A háló képe például, melyben a jó és rossz halak vannak együtt s a szántóföldé, melyen a búza mellett ott nő a konkoly is, melyet majd csak a világítélelkor választanak szét az angyalok s vetik a tűzkemencébe (Mt. 13, 41. s köv.), nyilván nem jelentik éppen csak a kiválasztottak seregét, a jóknak és üdvözülendőknek láthatatlan, logikai egységét. Az ilyen tulajdonságbeli egyezésű tömeget csak úgy lehetne „országnak” nevezni, amint bizonyos közös vonások alapján „országnak” nevezzük a növények, az állatok, az ásványok birodalmát. Itt viszont csakis arról a látható, tényleges, külső és szociális egyesülésről lehet szó, amelynek azzal lesz tagjává mindenki, a jó és a rossz, a konkoly és a búza egyaránt, mihelyt valamely külső tény által valójában a társulás jogi kötelékébe belép.

A szervezett egységet jelképező hasonlatok sora azonban Jézus igehirdetésében még ezzel sincs kimerítve. Jézus más helyeken „nyájnak” nevezi híveinek

közösségét, nyájnak, melynek ő a pásztora. Hangoztatja, hogy az a célja, hogy egy akol legyen és egy pásztor. (Ján. 10, 16.) Mit jelenthetne ez a kép ismét egyebet, mint a társas, egyházi egységet, amely nem pusztá logikai egyezésen, hanem szociális összekötöttségen, jogok és kötelességek viszonylagosságán alapul?

Régebbi s újabb racionalisták ezzel szemben szerettek Jézusnak ama mondására utalni, hogy a messiás-ország „nem szembetűnő módon jelenik meg” és hogy „az Isten országa bennetek vagyon” (Lk. 17, 20 és 21). Így érveltek: íme, a messiás-ország nem lehet látható, reális társaság, hanem a lelkek mélyén rejlő Krisztus-hit összefoglaló jelképe. Akik azonban így beszéltek, elfelejtették, hogy az idézett szövegek összefüggése *teljesen kizárja ezt a magyarázatot.*

Az összefüggés ugyanis mutatja ezt: Krisztus e szavakkal nem akart egyebet mondani, mint hogy a messiás-ország fellépésének nem földi hatalmi eszközök, fegyverek és győzedelmi zászlók csillogása, nem pompa és külső ragyogás lesz az ismertetőjele. Ime, így érvel Jézus, a külső ragyogásnak itt nyoma sincsen, pedig az Isten országa máris megjelent a földön: nem kell messzire menni, hogy megtaláljátok: itt van közöttetek. Ez az értelmezés: az Isten országa valami belső, láthatatlan, merőben lelki dolog és csak a bensőtökben vagyon, túlmegy az eredeti szöveg értelmén s annak kissé megtévesztő s bizonyos értelemben hibás magyarázata. Krisztus ugyanis csak ennyit mond: Isten országa *köztetek* van, itt van, megjelent. Hogy külső vonatkozásokkal bíró, szociális társulás-e vagy belsőknek egy állapota, arról ez a *hely* egy betűt sem mond.

Egyébként éppen nem szükséges, ha Jézus szándékait az evangéliumok alapján megállapítani akarjuk, okvetlenül pusztán a szavaknál, az elnevezéseknél vagy hasonlatoknál maradnunk. Nem is ez a legfőbb, a döntő érv, hanem sokkal inkább az, hogy Krisztus intézkedéseiben megtaláljuk *egy jogilag szer-*

vezett társulás minden kellékét. Ha pedig ez így van, akkor Krisztus Egyháza nem merő fogalmi egység többé.

*Az „Egyháznak” mint társaságnak
lényeges jegyei Jézus alkotásában.*

Az, amit Krisztus művelt és alapított, annyira magán viseli annak a fogalomnak minden lényeges jegyét, melyet vallási társaság és „Egyház” névvel jelölünk meg, hogy Jézus egyházalapító szándéka ezáltal tökéletesen világosnak bizonyul.

Mert ugyan mit értünk az Egyházon mint vallási társuláson? A hívőknek azt a sokaságát, amely egy közös igyekvéssel elérendő közös célra tömörül s ennek érdekében egységes vezető, irányító, kormányzó fennhatóságot ismer el. Ahol a jegyek találkoznak, ott csakugyan szerves vallási közösségről, vagyis Egyházzal van szó.

Lássuk e jegyeket egyenkint, megvannak-e abban az alakulatban, amelyet Jézus létesíteni akart?

a) Krisztus mindenesetre sokakat, mindenkit, az „összes teremtményeket és minden nemzeteket” meghív tanainak követésére. E meghívásnak célja közös: a lelkek megszentelése és örök élete. Megvan tehát a sokaság és a közös cél.

b) Ezt a közös célt továbbá Jézus akarata szerint közös, szervezett igyekvéssel kell elérni. Jézus ugyanis azt akarja, hogy az emberek egymás segítségével keressék örök üdvüket s hogy közös munkában, külön arra hivatott és kellő joghatósággal felruházott egyének vezessék, tanítsák, kormányozzák és szenteljék meg a többieket; bár ugyanakkor mint egyének maguk is épúgy mint a többi hívők, teljességgel alá vannak vetve az említett kormányzói hatalomnak. Azaz Krisztus a hívők sokaságát úgy tömörítette a közös cél és törekvések köré, hogy híveinek egy részét előjárónak, más részét alattvalónak rendelte.

Ezt a bizonyításunkban sarkalatos tételt bőven igazolja az evangélium. Krisztus először is 12 apostolt

választott, kiket mindenütt megkülönböztet s akikre egész sor oly küldetést és megbízatást hagyott, amelyekben másokat nem részesített.

Lássuk e tételt közelebbről

1. A tanítói hatalom.

Jézus a választott tizenkettőt kiküldi tanítani az egész világra. Külön *tanítói tekintélyt* ruház rájuk, midőn azt mondja nekik: „Aki titeket hallgat, engem hallgat és aki titeket megvet, engem vet meg”. (Lk. 10, 16.) A legszigorúbb értelemben kötelez is mindenkit, hogy hallgassa meg őket, midőn közvetlenül a tanítási küldetés átadása után így szól: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog; aki nem hisz, elkárhozik”. (Mk. 16, 16.)

Az apostolokat tehát oly tanítói hatalommal ruházta fel, melynek meghallgatása és követése mindenkire nézve örök kárhozat terhe alatt kötelező. Másképp a búcsúzó Krisztus e szavait magyarázni nem lehet.

Ugyanakkor Jézus *biztosítékot is nyújt* arra nézve, hogy a tanítványok e tanítói munkában nem fognak megfélemleni. Biztosítja az apostolokat állandó segítségéről: „És íme, úgymond, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig” (Mt. 28, 20), valamint a Szentlélek különös támogatásáról, aki „velük marad mindörökké... és megtanítja őket mindenre, amit ő mondott nekik”. (Ján. 14, 16, 26; 13.) Az Apostolok Cselekedetei és az apostoli levelek bőségesen igazolják, hogy a tanítványok csakugyan nem pusztán tekintélyre, hanem isteni küldetésre építették tanítói hivatásukat. Így Péter arra hivatkozik, hogy „ők”, az apostolok „és a Szentlélek” tanuskodnak Krisztus tanai mellett (Csel. 5, 32). Pál azt írja a galatáknak, hogy ha egy angyal szállna is le a földre és más evangéliumot hirdetne, mint amelyet ő hirdetnek nekik, „átkozott legyen!” (1, 8.)

Hírhírdetői hatalmukat Jézus Krisztusra vezetik vissza. „Pál, Jézus Krisztusnak szolgálja, meghívott

apostol, aki ki~~vá~~lasztatott az Isten evangéliumára . . . , aki által (Krisztustól) kaptunk kegyelmet és apostoli tisztséget, hogy az összes nemzetek engedelmeskedjenek a hit által az ő nevének dicsőségére." (Róm. 1, 1. 5.) „Nem merek ugyanis beszélni, csak azokról, amiket Krisztus vitt velem véghez, a pogányoknak megtérítésére szóval és tettel: jeleknek és csodáknak erejével, a Szentléleknek erejével, akként, hogy Jeruzsálemtől körüljárva Illíriáig teljesítettem Krisztus evangéliuma hirdetését." (Róm. 15, 18—19.)

Pál nyomatékosan megdicséri a tesszalonikaiakat, hogy az ő szavát, úgy mint illik, Isten szavának vették. „Hálát adunk azért az Istennek szüntelenül, hogy ti, akik az Isten ígérének hirdetését tőlünk hallottátok, azt *nem úgy fogadtátok, mint emberek ígését, hanem (aminthogy valóban az is) mint az Istennek az ígését*, aki munkálkodik bennetek, akik hívők letetek". (1 Tessz. 2, 13.) Viszont Isten bosszújával fenyegeti azokat, akik az apostoli tanítást be nem fogadják: „Az Úr Jézus megjelenik az égből hatalmának angyalaival tűz lángjában s bosszút áll azokon, akik nem ismerik az Istent s nem engedelmeskednek Urunk Jézus Krisztus evangéliumának". (2 Tessz. 1, 7—8.) „Ha valaki nem engedelmeskedik levélben megírt szavunknak, azt jegyezzétek meg és kerüljétek a társaságát, hadd szégyelje magát." (2 Tessz. 3, 14.) Ugyanily tekintéllyel beszélnek s követelnek hitelt tanításuknak a többi apostolok is.

Abban tehát kétség nem lehet, hogy Jézus híveinek egyik részét tanítói, igehirdetői hatalommal ruházta föl s ezzel együtt a híveket arra kötelezte, hogy ennek a tanító hatalomnak alá vessék magukat. Ha azonban ezt tette, már ezzel az intézkedésével is egy *jogilag szervezett társulás* alapjait vetette meg.

2. A lélekkormányzó hatalom.

Még világosabban domborodik ki Krisztusnak az az intézkedése, mellyel *lélekkormányzó* hatalmat bízott apostolaira. A tizenkettőt egyenesen törvényhozói

és kormányzói hatalommal ruházta fel, természetesen a lelki dolgokra vonatkozólag.

Ennek az intézkedésének egyik legvilágosabb bizonyítéka következő szava, melyet a „tizenkettőhöz” intézett: „Bizony mondom nektek, amiket megkötötök a földön, meg lesznek kötve mennyben is és amiket feloldoztok a földön, fel lesznek oldozva mennyben is.” (Mt. 18, 18.)

Ugyanebben az összefüggésben teljes általánoságban elrendeli, hogy ha vitás ügyünket békés magánúton elintézni nem tudjuk, forduljunk az Egyházhoz s ha a vétkes az Egyházra sem hallgat, „legyen neked, mint a pogány és a vámos” (nyilvános bűnös, Mt. 18, 17). A szemita nyelvhasználat szerint a megkötözés és feloldozás itt nem jelenthette pusztán a bűnbocsátó hatalmat, hanem sokkal tágabb értelemben mindennemű erkölcsi kötelezettség megállapítását vagy megszüntetését. Megkötni és feloldozni erkölcsi dolgokban annyit jelentett, mint valamit kötelezővé tenni, illetve egy fennforgó kötelességet megszüntetni. Maga Krisztus ily értelemben használja e szavakat, midőn a farizeusokról megjegyzi, hogy „nehéz és elviselhetetlen terheket kötözgetnek az emberek vállaira, de melyeket senki el nem viselhet, maguk egy ujjukkal sem akarnak azokon lendíteni” (Mt. 23, 4).

Az említett mondatnak tehát más értelme nem lehet, mint ez: „amit ti erkölcsileg kötelezőnek jelentetek ki, azt Isten rájok nézve szintén kötelezőnek fogja tekinteni”. Ama mondat pedig: „aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és nyilvános bűnös”, általános elvi kijelentést tartalmaz, mely szerint az Egyház lelki ügyekben mindennemű kétséges kérdésben döntő hatalommal rendelkezik, melynek magát alávetni mindenki lelkiismeretben köteles.

E törvényhozó, kormányzó és bíraskodó hatalom kiterjedését pedig Krisztus *semmilyen határral nem írja körül*. Pusztán a dolog természetéből folyik, hogy ez a hatalom csak azokra a dolgokra szorítkozik, amelyeknek a lelki és erkölcsi életre valaminemű vonat-

kozásuk van. „Quaecumque alligaveritis, quaecumque solveritis“, *δσα ἐὰν δήσητε, δσα ἐὰν λύσητε*, „*amit csak megkötöttök, amit csak föloldoztok*“, teljesen általános, megszorítatlan kiterjedést jelent.

Egyébként ugyanezekből a mondatokból az Egyház *tegyelmező joga* is teljes mértékben következik. Mert ugyan mit jelent e szó: legyen neked, mint pogány és nyilvános bűnös? Nyilván azt, hogy aki az Egyházra nem hallgat, azzal szüntess meg minden lelki közösséget, azt ne tekintsd az én hívemnek. Az Egyházra nem hallgatni tehát annyit jelent, mint *önmagunkat kiközösíteni Krisztus hívei köréből*. Az Egyháznak tehát joga van Krisztus nevében nemcsak parancsokat adni, hanem azok betartását sürgetni is s azokkal szemben, kik intézkedéseit megvetik, a legvégső eszközhöz nyúlni: azokat Krisztus Egyházának életközösségéből kirekeszteni.

Ezzel szemben legfeljebb arra hivatkozhatnék valami, hogy talán csak azt sujtja ez a fenyegetés, aki az Egyháznak *közösségére*, az Egyháznak mintegy demokratikus alakban megnyilvánuló közakarátára nem hallgat; eszerint nem egyes egyházi előjárókról volna itt szó. Ez azonban itt a mi szempontunkból közvetlenül lényegtelen kérdés; az Egyház szociális jellege az idézett szavakból még ebben az értelemben is következne. Hogy azonban ez nem lehet Krisztus szavainak helyes értelmezése, kitűnik onnan, hogy ha végső döntő hatalom nincs, akkor a demokratikus eljárás sok esetben természetsszerűleg szakadásokra, meghasonlásokra és skizmákra vezetne. Már pedig lehetetlen, hogy Krisztus, aki Egyházának egységét annyira hangsúlyozta, a skizmát és versengést mintegy szabállyá akarta volna tenni Egyházában. Végleg kizárja azonban e fölfogást az a körülmény, hogy hiszen Krisztus közvetlenül az említett szavak után („aki az Egyházra sem hallgat, legyen neked, mint a pogány és a vámos“) értelmező magyarázatként azonnal hozzáfűzi e szavakat: „Bizony mondom nektek, amiket megkötöttök a földön, meg lesznek kötve mennyben is“

stb. Ezt a nagyjelentőségű kijelentést Jézus határozot-
tan csak a tanítványokhoz, a tizenkettőhöz intézi (Mt.
18, 1). Itt tehát világosan megjelöli, *melyik* az az egy-
házi döntő tekintély, mely előtt meg nem hajolni egy-
értelmű a pogánysággal és nyilvános bűnösséggel.
Hogy Jézus a következő 19. és 20. versben is általában
az egységet és kölcsönös megértést sürgeti s ezzel
általánosabb elvre tér át, egyáltalában nem gyöngít-
heti meg az előző szavak érvényét.

Még jobban kidomborodik ez a kormányzói jog-
fennhatóság ott, ahol Krisztus feltámadása után a
bíráskodási hatalmat is ráruházza Egyházában aposto-
laira. Feltámadása napjának estéjén ugyanis megjele-
nik tanítványai, a tizenegy körében. Ünnepelesen
hangoztatja mindenekelőtt, hogy ugyanazzal a telj-
hatalommal küldi ki őket, amellyel őt küldötte az
Atya: „Békesség nektek! Amint engem küldött az Atya,
én is úgy küldelek titeket” (Ján. 20, 21). Azaz ünne-
pelesen átruházza rájuk megváltói küldetését. Majd
rájuk lehel, mintegy jelképezve, hogy valamely látha-
tatlan adományban részesíti őket s így szól: „Vegyé-
tek a Szentlelket”. Csak ez után a bevezetés után adja
át nekik a bírói küldetést: „Akiknek — úgymond —
megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik és
akiknek megtartjátok, meg vannak tartva” (Ján. 20, 23).

Ezúttal megint mellékes kérdés: hogyan értette itt
Jézus közelebbről a bűnbocsánat és bűnmegtartás ke-
zelését; vajjon föltételezve-e a bűnbevallást vagy sem.
De hogy e szavakban okvetetlenül valaminemű bűn-
bocsátó és bíráskodó hatalmat ruházott át apostolaira,
mindenesetre bizonyos. Ezzel azonban bizonyossá lesz
az is, hogy ebben az ünnepeles küldetésben *felsőbb*
jogfennhatóságot, bizonyos isteni jogkört ruházott át
a tizenegyre, mely pedig okvetlenül felsőbbbségi és
alattvalói viszonyt von magával.

Az apostolok és az egyházi fennhatóság.

Hogy Jézus szavainak ez a helyes értelmezése, történetileg igazolja az a tény, hogy az apostolok maguk is mindannyian így értelmezték azokat. Sohasem léptek fel a pusztá tanácsadó, prédikáló, magántekintéllyel oktató és buzdító népnevelők szerepében, hanem mindig tekintéllyel, felsőbbiséggel s Krisztustól nyert hatalmukra hivatkozva.

Mily tekintéllyel beszél pl. Péter az apostolok zsinatján Jeruzsálemben (51-ben): „Úgy tetszett ugyanis a Szentléleknek és nekünk — úgymond —, hogy semmi további terhet ne rakjunk rátok, mint ezen szükségeseiket: hogy tartózkodjatok a bálványoknak áldozott dolgoktól, a vértől, a fullasztottól és a paráznaságtól” (Csel. 15, 28—29). „A Szentléleknek és nekünk úgy tetszett!” Mily fölényes joghatósági öntudat! Ez a határozat tárgyilag nyilván túllépi a tisztán természeti vagy tételes isteni törvény határait: az apostol-kollégium itt a Szentlélek nevében oly tételes törvényt hoz, melynek közvetlen jogforrása egyesegyedül a saját törvényhozó tekintélye. Az apostolok és az első keresztények pedig ezt a rendelkezést egészen természetesnek találták.

Az apostolzsinat határozatait Pál és Timóteus hirdették ki a különböző városokban. „Midőn pedig sorra járták a városokat, közölték velük miheztartás végett a végzéseket, melyeket az apostolok és a presbiterek hoztak, kik Jeruzsálemben valának” (Csel. 16, 4). Eszerint az apostolok és vének (presbiterek = papok) határozatai, végzései döntő törvényszámba mentek s nyoma sincs annak, hogy ennek akár kezdetben, akár a legelső időkben is, bárki illetéktelen önkényeskedés címén ellentmondott volna.

Tekintélyszerű fellépés jellemzi Pál apostol leveleinek is számos részét. Szent Pálnál számos határozott, tételes paranccsal találkozunk, melynek megtartását az apostol apostoli küldetésének jogcímén követeli. Így pl. a következő mondata is határozottan túllépi a merőben elméleti fejtegetések kereteit: „Dicsér-

lek pedig titeket, testvérek, hogy mindenben megemlékeztek rólam, és amint veletek közöltem, megtartjátok *parancsaimat*" (1 Kor. 11, 2). Pál tehát parancsokat ad! S azonnal kifejti, mit ért e „parancsokon”: „Akarom pedig — úgymond —, tudjátok meg, hogy minden férfiúnak feje Krisztus, az asszonynak feje pedig a férfiú stb.” Majd megrója, hogy némelyek az úrvacsora és a szeretetlakomák ünneplése alkalmával különbséget tesznek gazdagok és szegények között. Intelmeinek és parancsainak sorozatát e szavakkal fejezi be: „A többi pedig, ha majd odamegyek, elintézem” (1 Kor. 11, 34). Ki ne látná itt a lelki kormányzat és jogfennhatóság teljes mértékű megnyilvánulását?

Hasonló tekintéllyel szólítja föl Pál a korintusi híveket, hogy a vérfertőzött, ki köztük botrányt okozott, közösiítsék ki (1 Kor. 5, 3). Himeneust és Alexandert pedig maga ítéli el és bünteti meg (1 Tim. 1, 19—20). Majd felsőbbbségi tekintéllyel vonja kérdőre a korintusiakat e szavakkal is: „Mit akartok? vesszővel érkezzem-e hozzátok, vagy szeretettel és a szelídség szellemével?” (1 Kor. 4, 21). Mindez mindenestre mást jelent, mint a pusztá tanácsadó önként elfogadott utasításait.

Az egyházi jogfennhatóság középpontja.

Végre Jézus legfőbb, központi kormányzó hatalmat is alapít s ezzel betetőzi az Egyház szervezetét. Intézményeinek, tanainak és kegyelmi eszközeinek legfőbb őrévé Pétert teszi meg mint „kösziklát”, melyre Egyházát alapítja s átadja neki a mennyek országának kulcsait (Mt. 16, 18 s köv.).

A szervezett, azaz egyházas kereszténység alapítására nézve elsőrangú fontossággal bír ez a hely, melyet Máté evangéliuma a következőkben közöl: „Mondá nekik Jézus: Hát ti kinek mondotok engem? Felelvén Simon Péter, mondá: Te vagy a Krisztus, az élő Isten fia. Jézus pedig felelvén, mondá neki: Boldog vagy Simon, Jónás fial mert nem a test és vér jelentette ezt ki neked, hanem az én Atyám, ki mennyek-

ben vagyok. Én is mondom tehát neked, hogy te Péter vagy és erre a kösziklára fogom építeni egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. És neked adom a mennyek országa kulcsait. És amit megkötöndesz a földön, meg leszén kötve mennyekben is és amit feloldandasz a földön, fel leszén oldva mennyekben is" (Mt. 16, 15—19).

Ez a részlet a *pápaság tanának* evangéliumi megalapozása, valóságos *magna chartája*. Természetes, hogy akik a pápaság tana alól mindenáron ki akarnak bújni, minden elképzelhetőt elkövetnek — már Luthertől és Kálvintól kezdve — ennek az evangéliumi kijelentésnek legyengítésére.

Harnack s utána más racionalisták egyszerűen kijelentik, hogy ez a részlet *nem hiteles*. Ezt az állítást bizonyítani természetesen elmulasztják. Nehéz is lenne az. E hely szövegkritikai hitelessége kétségtelen. A legtávolabbi jogcím sem forog fenn, hogy e hely hitelességére vonatkozólag bármi aggodalmat tápláljunk.

Alig van az egész evangéliumban részlet, melyet oly szilárd biztossággal támogatna a szövegkritika, meg a hagyomány. A kérdéses mondatok az összes ősi kéziratokban kivétel nélkül megvannak. Semminemű változás, semminemű variáns ezekre vonatkozólag nincs. Az egész eltérés, melyet a közel 3000 görög kézirat egyike-másika e szövegrészben felmutat, az, hogy némelyik a *Baq-ıwā*-t (Jónás fia) egy szoba, más meg két szoba írja és hogy néhány kódexben teljesen lényegtelen helyen egy mondat elején egy „*καί*“ (és) szóval több van.

A későbbi betoldás (interpoláció) esete ily fontos s a közfigyelmet ennyire magára vonó kérdésben el sem gondolható; mindenesetre kezdettől fogva a leghevesebb ellentmondásra talált volna, aminek azonban sehol az egész keresztény és nem keresztény ősi irodalomban nincsen semminemű nyoma. Ez a részlet sem nem hamisítvány, sem nem téves, későbbi toldás.

De a *belső összefüggés* is teljességgel igazolja e

részlet eredeti voltát. Az előzőkben Jézus a felől kérdezősködik, hogy vajjon kinek tartják őt az emberek és kinek az apostolok? Erre Simon Péter előáll s megadja a helyes feleletet: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia”. Erre viszonzásul Jézus is kitünteti őt: megteszi Egyháza alapkövévé, kösziklájává. Mindenekelőtt új, sokatmondó nevet ad neki; nyilván jutalmul azért, hogy Jézus igazi nevét helyesen felismerte. Így teljesíti azt a jóslatszerű kijelentést, mellyel Pétert mindjárt első találkozásuk alkalmával kitüntette, amidőn azt mondotta neki: „Te Kéfásnak (köszálnak) fogsz neveztetni, ami annyit tesz, mint Péter” (Ján. 1, 42). Az egész gondolatfűzésben nincs egyetlen erőltetett vagy megokolatlan rész.

És végül megvan a teljes összefüggés a jelen evangélium-részlet és az utóbb bekövetkezett események között: azóta Péternek eddigi neve, Simon, mindjobban háttérbe lép, sőt teljesen elenyészik, míg új neve, Péter (= Kéfás), közhasználttá válik.

A kérdéses részlet történeti hitelességéhez tehát szó sem fér, azt csak dogmatikus elfogultság vonhatta kétségbe.

Régebbi protestánsoknak az a kibúvója, hogy Jézus e szavakat: „Te köszál vagy” stb., nem pusztán Péterhez, hanem az *apostolok összességéhez* intézte volna, teljesen elzárul, mihelyt figyelembe vesszük, hogy hiszen az egész szóbanforgó szövegrészben nem az apostolok, hanem határozottan *Péter személye* áll előtérben. Jézus őt mindenkitől élesen megkülönbözteti, midőn így szól hozzá: „Boldog vagy *Simon, Jónás fia*”. Atyja nevét is hozzáfűzi, mintha hangsúlyozni akarná, hogy ezúttal kizárólag ahhoz az egyénhez intézi szavait, aki minden mást megelőzve helyesen ismerte fel és ismerte el az ő istenfiúi voltát. Mindenesetre már régebben szintén csak Péternek személyesen ígérte meg, hogy egykor Kéfásnak (Péternek) fog hivatni s a jelen párbeszédtől kezdve valóban nem az apostolok összességét, hanem egyesegyedül Simont nevezték Kéfásnak, Péternek maguk az apostolok, va-

lamint az egész őskereszténység. A szóbanforgó kijelentéseket maguk az apostolok is kizárólag Péterre vonatkoztatták; tehát szó sem lehet róla, hogy ezt a nevet Jézus az apostolok összességének adta volna.

A szöveg értelmére vonatkozólag meg kell még jegyeznünk, hogy Jézus a „Péter” név és a „kőszál” kifejezésére ugyanazon egy szót alkalmazta: „te kőfa vagy és erre a kőfá-ra fogom építeni Egyházamat”. Ez az aramei szó: kőfa (héberül: kőf) egyébként *sehol sem szerepel mint személynév*, ami tehát az új elnevezés jelentőségét növeli. Maga a Szentírás, bár Istent mint az emberek támaszát gyakran nevezi „kősziklának”, ilyen alkalmakkor sem a „kőf” szót, hanem ennek szinonimáit (eben, zur, szela) használja. A kőf szónak Péterre való alkalmazása tehát Jézus részéről teljesen eredeti, mindenestre nem esetlegesen választott elnevezés volt.

A célzatosságot, mely e szójátékban rejlik, fel is ismerte az egész keresztény őskor: valamennyi ősrégi fordítás, az arab, kopt, ethiops stb. mind ugyanazt a szót alkalmazták változatlanul mindkét mondatrészletben. Csak a görög fordító találhatta különösnek, hogy a nőnemű „πέτρα“-t alkalmazza a férfi Péterre s azért a „πέτρα” szó helyett a hímnemű nyelvtani alakot, a „πέτρος“-t választotta, innen származott a latin Petrus, Nem helyes tehát az a régi protestáns okoskodás, hogy πέτρος (hímnemben) nem annyira kősziklát, mint inkább kődarabot jelent. Ám az eredetileg aramei nyelven írt Máté-szöveget nem lehet merőben a későbbi görög fordítás alapján értelmezni.

A szöveg szó szerinti fordítása tehát csakis ez lehet: „Te kőszikla vagy és erre a kősziklára fogom építeni Egyházamat”.

Egy másik kibúvója a régebbi protestánsoknak az volt, hogy Jézus a „szikla” szót legalább a második mondatfélben nem Péterre, hanem önmagára alkalmazta. „Te Péter vagy” — mondta volna Péterre mutatva s azután hirtelen önmagára mutatva így folytatta volna: „és emerre a Péterre (t. i. önmagamra)

fogom építeni Egyházamat". Első pillanatra látható, mily kétségbeesett és erőltetett magyarázat ez. Ilykép sem a szójátéknak, sem ugyanazon szó ismétlésének nem volna semmi értelme. Az egész csak méltatlan játék, merő gúnyolódás volna csak. Ez volna az értelme: te elismered az én istenfiúságomat, s jutalmul — kapsz egy üres nevet, amelynek egyedüli igaz birtokosa és hordozója mégsem te, hanem csakis én leszek. Te Péter vagy, azaz annak hivatol, de a szikla hivatását nem bírom reád.

Mi értelme lenne ennek a bizalmatlan hivatás-megvonásnak éppen ott, ahol Péter elismerésre méltón cselekedett? Éppen ott, ahol Jézus maga ünnepélyesen megdicséri és kitünteti őt e szavakkal: „Boldog vagy Simon, mert nem a test és vér jelentette ezt ki neked, hanem az én Atyám, ki mennyekben vagy?” Valóságos nesze semmi, fogd meg jól volna az ilyen „kitüntetés”.

Ugyanily lehetetlenséggé zsugorodnék össze az erre következő ünnepélyes bevezető mondat: „És én mondom neked, te Péter vagy stb.” Minek hangoztatni, hogy „én mondom neked”, mikor voltakép az egész következő részlet tulajdonképpen semmit sem mond? De azt sem látni be, minek nevezi Jézus akkor Pétert kösziklának, ha mégsem ő, hanem Jézus a köszikla?

Igaz, hogy Krisztus a szónak kimagasló értelmében örökké alapja és mindenekelőtt való kösziklája marad a hitnek és az Egyháznak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ő teljhatalmából kifolyólag nem tehetne meg valakit maga mellett második, helyettesítő kösziklának. Ez az értelmezés tehát a szöveg összefüggésébe sehogy bele nem illeszthető s így tekintetbe sem jöhet.

Ismét mások azzal okoskodtak s okoskodnak a mai napig, hogy Jézus nem annyira Péterre, mint inkább Péter *hitére* építette Egyházát. Eszerint Jézus nem adott Péternek semmit, csak *a hitét* dicsérte. Ez azonban megint teljesen önkényes és értelmetlen okos-

kodás. Jézus nem azt mondja: *a te hited* a kőszikla, amelyre Egyházamat alapítani fogom, hanem egyszerűen így szól: Simon, Jónás fia, *te* vagy a kőszikla és erre a kősziklára építem Egyházamat. A távolabbi indítók, amely Jézust arra indította, hogy éppen Pétert választotta kősziklává, lehetett természetesen Péter eleven hitének ünnepélyes megvallása is. Ezt senki sem vonja kétségbe. De mégis csak egészen más a távolabbi indítók, amely *miatt* Péter alkalmassá válik egy hívatas betöltésére és maga ez *a hívatas*.

De kizárják e felfogást az evangéliumi részletben az ezután következő mondatok is. Mert ha még valahogy meg lehetne is érteni, hogy Krisztus Péter *hitére* építette Egyházát, annak már semminemű elfogadható, egészséges értelme nincsen, hogy Péter *hitének* adja át „a mennyek országa kulcsait” és Péter *hitére* bizza, hogy „amit megköt a földön, legyen megkötve a mennyben is és amit megold, legyen megoldva a mennyben is”. Már pedig ezek a kijelentések ugyanarra az alanyra vonatkoznak, mely tehát ezek szerint nem lehet Péter hite, hanem csakis Péter maga, mint személy, mint kormányzó tisztre alkalmas egyén, mint jogalany.

Ez ellen felhozhatná ugyan valaki: az egyházatyák, főleg az ariánus harcok idejében nem ritkán hangoztatják, hogy Péter *hitvallása* lett az Egyház alapja; főleg a niceai zsinat után élnek e kitételrel. Azonban nem szabad felednünk, hogy az egyházatyák általában is sokszor használják a Szentírás egyes részeit pillanatnyi szükség szerint alkalmazott értelemben, főleg ott, ahol egy-egy fontos vallási igazság megvilágítására mindent értékesíteni iparkodnak, amiből a megtámadott vallási tétel teljesebb megvilágítást nyerhet. Így midőn az ariánusokkal szemben Krisztus istenségét védelmezték, nagyon természetes volt, hogy Péternek erre a hitvallására utaltak („Te Krisztus vagy, az élő Istennek Fia”), melynek jutalmaként Krisztus az Egyházat Péterre alapította. Ezzel a kitételrel azonban csak a távolabbi alapot jelölik meg,

azt a hitet, mely Pétert alkalmassá tette arra, hogy az Egyháznak szociális és jogi értelemben is alapul szolgálhasson. A szentatyákra hivatkozni a közölt értelmezéssel szemben mindenesetre bajos dolog; mert ha már a szentatyákat kérdezzük, lehetetlen észre nem vennünk azt az ünnepélyességet és sokszerű változatosságot, mellyel az idézett Máté-részletből éppen ők Péternek és utódainak az egész Egyház fölött való jogfennhatóságát bizonyítgatják.

Egyes kálvinista hitvitázók, mint Ravasz László is, a fenti érvelést azzal akarják hatástalanítani, hogy rámutatnak ugyanannak a Máté-fejezetnek egy későbbi részére (16, 23), ahol Jézus Pétert „sátánnak” nevezi. Hogyan lehetséges, kérdik, hogy Jézus előbb úgy kiüntesse Pétert, utóbb meg sátánnak nevezze? Egy „sátánt” tett volna meg Egyháza alapkövének? Csakugyan, amikor Jézus megjövendőli szenvedéseit, „félre vonván őt Péter, kezde neki szemrehányást tenni, mondván: Isten mentsen, téged Uram! Nem fog ez történni veled. Ki megfordulván mondá Péternek: Távozzál előlem, kísértő (sátán)! Megbotránkoztatsz engem, mert nem az Isten dolgával gondolsz, hanem az emberekével”. (Mt. 16, 22—23.) Ez a látszólagos ellenvetés azonban valójában semmit sem mond. Mert nem szólva arról, hogy a szentatyák közül többen e feddő szót: sátán (ellenkező), úgy értelmezik, mintha Krisztus nem Péterhez, hanem az ördöghöz intézte volna, aki Pétert e beszédre kísértette, nem lehet csodálni, hogy Jézus Pétert könnyelmű és értelmetlen beszédéért szigorúbban is megfeddette. Elvégre ebben a fejezetben Jézus még nem alapította meg Egyházát s még nem tette meg Pétert kösziklává, csak *megígérte* neki, hogy majdan azzá fogja tenni. Az ígéret beteljesítéséről Jézus föl-támadása után csak János 21. fejezete tesz jelentést. Hiszen Péter e kijelentések után még meg is tagadta Krisztust, hogyne szolgálhatott volna reá tehát kisebb dolgokban is a feddésre?

Egyébként némi szemfényvesztésre emlékeztető érvelés, ha valaki arra hivatkozik, hogy e feddő szó

ugyanazon „fejezetben” fordul elő, mint az előbb idézett nagyjelentőségű mondatok. Hiszen a „fejezetek” beosztása tudvalevőleg egyáltalában nem ered az evangélistáktól, hanem pusztán technikai szempontokból s meglehetősen későn ejtetett meg, az evangélista pedig éppen a közbeeső 21. versben elég világosan értésünkre adja, hogy a nevezett verssel egészen új, az előzőktől független részletesemény elbeszélésbe kezd.

De ha ezt nem tenné is, elvégre egy különbözőkép értelmezhető feddő szó már csak mégsem döntheti meg a legvilágosabb s háromszor-négyszer ünnepélyesen ismételt, félremagyarázhatatlan kijelentésnek erejét. A „sátán” szóból való érvelés a 18. versnek protestáns irányú értelmezését is teljesen megdönti: mert ha Krisztus nem tehetette meg Egyháza alapjául azt a *Pétert*, akit utóbb „sátánnak” nevez, akkor ugyanakkor a Péternek *hitét* sem tehetette meg Egyháza alapjául és mindenesetre nem mondhatta neki, hogy „boldog vagy Simon, Jónás fia”. Tehát itt is: vagy minden, vagy semmi. Jézus megfeddette Pétert megdöngölten beszédéért s „kísértőnek” nevezte őt, de ez nem akadályozta annak, hogy ugyanakkor őt ne szemelhesse volna ki Egyháza alapkövéül. Nem lehet 3—4 szentírási kijelentést meg nem történni tekinten egyetlen félremagyarázható mondat vagy szó kedvéért! Egyébként az sem vitatható el, hogy Jézus Pétert szinte állandóan kitüntette többi apostoltársai közt, sőt a csodatevő adományával is megajándékozta, amit egy „sátánnak” bizonynyal nem adott volna. Onmagát tenné nevetségessé, aki azt állítaná, hogy egy „sátán” levele került bele a Szentírásba, mint ahogy Péteré oda került.

Péter, az Egyház sziklatalapzata.

A fentiek szerint történeti tény, hogy Jézus Péter apostolt tette meg építendő Egyházának alapkövéül, kösziklájává. Már most mi következik ebből a tényből? Nem kevesebb mint Péter legfőbb egyházkezelői joga.

Amint a sziklatalapzat az építendő épületben az egységesség és szilárdság, a fennmaradás és állandóság természetes biztosítéka, alapja és eszközlője; úgy Jézus szándéka szerint az Egyház épületében is az egységnek, szilárdságnak, fennmaradásnak és biztos fejlődésnek eszközlője, szerve és alapja *Péter apostol*. Ő az egység gyökere, ő a mennyek országának kulcs-hordozója, oldó és kötő (azaz kormányzó, bíraskodó és törvényhozó) hatalommal felruházott *legfőbb vezetője*.

Más elfogadható értelme ennek a hasonlatnak nincs. Ha arról van szó, hogy egy épületet úgy építsünk sziklára, hogy aztán biztosan nézhessen elébe a támadásoknak és veszélyeknek, akkor a kősziklán elsősorban mindenesetre az *erős megalapozás biztosítékát* értjük. Maga Krisztus ily értelemben használja másutt is a kősziklára való építés képét. Ugyanabban a Máté-evangéliumban pl. (7, 24—27) így szól: „Azért mindaz, aki ezen igéimet hallja és azokat megcselekszi, hasonló leszén a bölcs emberhez, ki házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama háznak estek, de *nem dőlt össze, mert kősziklára volt alapítva*. És minden, ki ez igémet hallja, de azokat meg nem teszi, hasonlóvá leszén a bolond emberhez, ki házát homokra építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama házra rohantak és összedőlt az és nagy volt annak romlása”.

A kősziklára való építés tehát az *erős építés képe*; az erősség tényezője pedig természetesen maga a *sziklatalaj*.

Már most ha egy erkölcsi testületnél, egy emberek társulását jelentő épületnél egy *embert* jelölünk meg kőszál gyanánt, ennek más józan értelme nem lehet, mint hogy az illető ember kormányzói gondoskodásának, megőrző működésének kell az építmény erősségét, egységes fennmaradását és fejlődését biztosítania. Ily értelemben nevezhetünk egy fejedelmet, hőst, erőteljes kormányt kősziklának, sziklaszirtnek,

melyen megtörik az ellenséges támadások hullámvérése.

Csak az a kérdés még: *milyenmő működése* által akarja Krisztus Pétert Egyháza kösziklajaként látni? Mi által kell neki az egész Egyházra s annak összes tagjaira szilárdító és egységesítő hatását kifejeznie? Példaadása által? Pusztán kiváló buzgólkodása által? Vagy pedig azáltal, hogy előjárói tisztet gyakorol fölöttük s fegyelemben, rendben, egységben tartja meg őket?

Ezt a következő megfigyelés dönti el.

Ideig-óráig a személyes jópélda, a környezet lelkesítő befolyása is fellendítheti azt a testületet, amelynek érdekét szolgálja; de *maradandó támasza, intézményes védelmezője* nem lehet, ha csak *döntő tekintély, fensőbbbségi jog* nem járul hozzá. Már pedig ahol maradandó épület emeléséről van szó, melyen a pokol kapuinak sohasem szabad erőt venni, ott az ideig-óráig való lelkesedés, az egyéni hithűség vagy jópéldaadás maga nem lehet intézményes, maradandó támasza. Mert hiszen a jópéldát követi, aki akarja s mellőzi, aki nem akarja követni. Egy sok részből álló erkölcsi építmény, pl. egy állam, egy község, sőt általában még egy család sem maradhat fenn hosszabb ideig egységesen és biztosan, ha nincs döntő fensőbbbségi tekintély, mely a felvetődő véleménykülönbségek idején is biztosítja az egységet és békés fennmaradást.

Állam, község, nagyobb társulat azonnal megszűnt létezni, mihelyt kormányhatalom nincs benne: az egységes kormányhatalom az állami vagy községi egységnek természetszerű alapja, voltaképpen formaadó alkotóeleme. Amint a fizikai építménynél az egyes részek fizikai egymásba-kapcsolódása másként mint egy közös szilárd alapzaton nem lehetséges, úgy az erkölcsi testület egységének és szilárdságának sem lehet a végső alapja más, mint a közös erkölcsi (jogi) függés egy végső, általános tekintélytől, mely minden széthúzó törekvéssel, minden bomlasztó egyenetlen-

séggel, minden megkísérelhető belső szakadással szemben éppen azért léphet fel perdöntő határozottsággal, mert végzései megfellebbezhetetlen törvény erejével hatnak. *A közös célra való közös és intézményes törekvésnek, mely pedig minden egységnek voltaképeni lényege, egyetlen természetszerű biztosítóka, irányítója, sőt alkotóeleme tehát csakis a központi kormánytekinély lehet.*

Ha tehát Krisztus a még következő mondatokban nem részletezné is: mily értelemben tette meg Pétert egyháza kősziklaalapzatául, pusztán ebből a szóból: „Te szikla vagy s e sziklára fogom építeni egyházamat”, teljes érvényben levezethető a tétel, hogy Krisztus az ő híveinek közösségét monarchikus alapon álló erkölcsi egyesüléssé, társulattá, szoros értelemben vett egyházzá alapította.

Alig érdemes külön fölemlíteni, hogy az Egyház szón Krisztus nem a hívek *egy részét*, hanem *összes híveinek gyülekezetét* értette. Mert hiszen Krisztus nem szól egyik-másik egyházzal, vagy az Egyház egy részéről, hanem egyszerűen „az ő gyülekezetéről”, az ő egy, ismert művéről, választottjainak, híveinek egész közösségéről (*μοῦ τὴν ἐκκλησίαν*). ☩ Krisztus egyáltalában sohasem fétte különbséget egyház és egyház között, soha egyházakról többes számban nem beszélt. Az „ő Egyháza” az az összefoglaló fogalom, mely alá összes hívei tartoznak. Amiből természetesen azonnal következik az is, hogy csak az tartozik Krisztus Egyházába, aki ahhoz a kősziklához ragaszkodik, melyre Krisztus egész Egyházát: az Egyházat építette.

A fejtegetett 18. vers végső része ez: „És a pokol kapui nem vesznek erőt rajta”. Minthogy a zsidó nyelvben a következtető kötőszót („hogya”) is az egyszerű kapcsoló kötőszó („és”) helyettesíti, e mondat helyes fordítása ez: „E kőszálon fogom építeni egyházamat, úgyhogy (ennek következtében) a pokol kapui nem vesznek erőt rajta”. Ez a mondat is csak

megerősíti az előtárt értelmezés helyességét. „Kapun” a szemita nyelvekben és általában Keleten ilyenmő összefüggésben „hatalmasságot”, „erőt” szoktak érteni. (V. ö. a mai napig is használt kifejezést: a magas *porta* = a török uralkodó.) Az ószövetségi Szentírás maga is gyakran használja a vár, ország, város stb. helyett a „kapu” szót. A „pokol” Jézusnál (pl. a dús-gazdagról és Lázárról szóló példabeszédben) annyit jelent, mint a kárhozat helye. Mindenesetre az összefüggésből is világos, hogy itt Krisztus az ő országának ellenségeiről beszél.

Már most miként lehet egy erkölcsi testületnek oly célból adni egy embert alapul, hogy aztán ennek következtében az ellenséges támadások biztosan meddők maradjanak? Bizonytal csak abban az egy értelemben, hogy ennek az egy embernek kellő tekintélyt, hatóképességet, rendelkezési jogot s felsőbb támogatást biztosítunk. Krisztus tehát e szavakban a hazugság és bűn minden támadásának sikertelenségét arra a körülményre mint okra vezeti vissza, hogy Péter szereplése az egységnek és ellenálló képességnek állandó eszközlője s őre lesz az Egyházban.

Amennyiben azonban bármilyen kétség maradna még a 18. vers értelmezését illetőleg, végleg eloszlatja azt a következő, 19. vers: „És neked adom a mennyek országa kulcsait és amit megkötöndesz a földön, meg leszén kötve mennyekben is és amit feloldandasz a földön, fel leszén oldva a mennyekben is”.

E mondatot is csak az érti meg a maga teljességében, aki figyelembe veszi e szavak jelentőségét a szemita nyelvekben. A „mennyek országa”, mint már említettük, hebraizmus, mely nem a boldogultak túlvilági hazáját, hanem a földi messiás-országot vagy Istenországot jelenti. Ily értelemben a zsidók már az ószövetségi „Istenországot”, a zsinagógát is „mennyek országának” hívták. Krisztus a „mennyek országán” a példabeszédeiben csaknem kivétel nélkül az ő földi

országát, híveinek földi társaságát érti. „Hasonló a mennyek országa — úgymond — egy szántóföldhöz, melyen a konkoly és búza együtt nő stb.”. Ilyesmit a boldogok túlvilági honáról semmiesetre sem mondhatna. A „mennyegek országának” őrizetével megbízatni annyi tehát, mint Krisztus földi országának, azaz Egyházának kormányzására meghívatni. Hogy ehelyütt is határozottan a földi Krisztusországról van szó, kétségtelenné teszi az összefüggés is: Krisztus köszálra építendő Egyházáról és annak állandóságáról beszél; a következő mondatban tehát, ha különös ok az ellenkezőre nincs, a „mennyegek országán” ismét csak ugyanazt a földi Krisztusországot, az Egyházat kell érteni.

Figyelemreméltó továbbá a „kulcsok” hatalmának értelme a keleti nyelvhasználatban. A kulcsok kezelése a háziúr távollétében nem egyszerű kapusi vagy ajtóőri hivatal, hanem helyettesítői és házvezetői tiszt-ség jele, úgy főleg a szentírási nyelvhasználat szerint a kulcsok átadása állandóan királyi vagy teljhatalmú kormányzói megbízatás jelképeként szerepel. Így Izaiásnál az Úr így szól: „És azon a napon majd elhívom szolgámat, Éliákimot, Helkiás fiát és felöltöztetem őt a te köntösödbe . . . hatalmad az ő kezébe adom és mintegy atyja lesz a Jeruzsálem lakóinak és Júda házának. Az ő vállára teszem Dávid háza kulcsát; ha kinyit, nem lesz, aki bezárjon, ha bezár, nem lesz, aki kinyisson” (Iz. 22, 20—22). Nyilván erre való célzással mondja János Krisztusról is a Jelenések könyvében: „Igy szól a Szent és az Igaz, akinél Dávid kulcsa vagyon; ki amit megnyit, azt senki sem zárja be, amit bezár, azt senki sem nyitja ki” (3, 7). A kulcsok hatalma tehát teljhatalmú intézkedési jogot jelent, mely alul az egyrangúak között nincs fölebbezés. A „mennyegek országának kulcsaival” rendelkezni pedig mindenestre annyit jelent, mint a Krisztus-hívők földi közösségében a legfelsőbb háziúri és kormányzói jogot gyakorolni annak a felsőbb megbízónak a nevében, aki e megbízás ténye által valamennyi alattvalóját ennek a jognak tiszteletbentartására kötelezi.

A következő mondat: „És amit megkötendesz a földön, meg leszén kötve mennyekben is és amit feloldasz a földön, föl leszén oldva mennyekben is“, csak az előbbi mondat megerősítése és megvilágítása. A megkötő és föloldó hatalom teljes mértékben tekintve azonos a kulcsok hatalmával. Mindenesetre mindkét kép nagyjelentőségű magyarázatát adja az előző mondatnak s részletesen megállapítja, mily értelemben rendelte Krisztus Pétert Egyháza alapjául és sziklatalapzatául.

A 18. fejezetben Krisztus valamennyi apostolnak is megadja ugyan az oldozó és kötő hatalmat, s ugyanúgy János 20. fejezetének 23. versében a bűnbocsátó hatalmat is megadja mind a 11 tanítványának. Ebből azonban egyáltalában nem következik semmi Péter elsőbbsége és felsőbbbsége ellen; mert bizonyos *részleges* lélekkormányzó hatalmat közölhetett és közölt is Krisztus összes tanítványaival anélkül, hogy egyiknek kimagasló és az apostoltársak fölött is érvényesülő jogfennhatóságát ezzel kizárná vagy megszüntnek akarná tekinteni.

A szóbanforgó Máté-szövegben tehát Jézus Péternek az egész hívőssereg fölött *teljes joghatóságot, korlátlan kormányzóhatalmat ígért.*¹ Ezt azután János 21-ik

¹ Annyira kétségtelen ez, hogy újabban a protestáns szentíráskutatók is csaknem egyértelműleg elismerik. Az ismert vallásbölcselő Schelling F. V. J. pl. így ír: „E szavak [Mt. 16, 18] Péter primátusát az apostolok fölött végleg eldöntik; csak a pártszellem egész elvakultsága volt képes e szavak bizonyító erejét tagadni vagy a szavakba más, ettől eltérő értelmet magyarázni bele, amint ezt minden időben, már a reformáció előtt is volt, aki megkísérelte“. (Philosophie der Offenbarung II [1858] 301.) — Meyer H. A. V. szerint: „Kétségtelen, hogy Krisztus itt Pétert a primátus jogával ruházta fel az apostolok között, amennyiben Krisztus éppen őt személyesen tünteti ki, mint akinek apostoli munkálkodása, mely az ő hitszilárdságának következménye, emberi részről... a Jézus által alapítandó... Egyháznak maradandóságot biztosító föltétele lesz... Ezt a primátust elfogulatlanul meg kell engednünk, de a római konzekvenciák nélkül (?), mivel Jézus sem Péter utódaira nem gondol (?), sem a pápák nem utódai Péternek (??) ... A kibúvó, melyet a hitvitázók Rómával szemben alkalmaztak, hogy t. i. a kőszikla nem Péter maga, hanem az ő erős

fejezete szerint Péternek ünnepélyesen meg is adta. Ezzel azonban kétségtelenné válik, hogy hívőit szoros kapcsolatokkal egybefűzött jogi és társadalmi egységgé: Egyházzá tömörítette.

hite és hitvallása volna (Calovius, Ewald, Lange, Wieseler), helytelen, mert a mutatókifejezés: *ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ* az éppen előtte mondott *ὃ ἐπὶ πέτρᾳ* után csak az apostolt magát jelentheti, amint a rákövetkező *καὶ δώσω* stb. is csak őhöz szó, bár természetesen Péter hite volt az ok, amely miatt az Úr közziklának tette meg. Így értendő az atyák nyilatkozatai is a hit és a közzikla viszonyáról". (Kritisch-exegetisches Handbuch über das Evangelium des Matthäus, Göttingen, 1876, 351.) — Keim T. így ír: „Hogy Péter tétetett meg az Egyház alapkövévé, nem zárja ki határozottan... a helyébelépő utód gondolatát az ő halála esetére". (Jesu von Nazara II. 1871, 554.) — Hase K. így ír: „A római értelmezés helyessége már a sziklaemberrel Péterre célzó szójátékból is következik; csak ez lehet a szikla, melyre Egyházát építeni akarta". (Geschichte Jesu, 1891, 116.) — Holtzmann H. J.: „A hírneves közziklabeszéd 16, 17—18 minden régi és új protestáns tendenciózus magyarázat (Tendenzexegese) ellenére kétségtelenül Péter személyére vonatkozik, aki 7, 24. 25 szerint az 'ecclesia' fennmaradását emberi részről biztosítja, amint a 16, 19-ben is ugyancsak Péter nyeri el az oldozó és kötöző hatalmat". (Lehrbuch der neutestam. Theologie, I, 1897, 430.) — „Ha 16, 18 történetileg Jézus szava, akkor, minthogy kétségtelenül Péter személyére, nem pedig hitvallására vagy bármely más élvont dologra vonatkozik, a katolikus magyarázatot legalább is előnyben kell részesíteni. S ha Péternek a mennyek országának kulcsai (16, 19) az Egyház előtt (18, 18) adattak meg, akkor ez a magyarázat kétszeresen is előnyben van. Sőt háromszorosan van neki igaza, ha a βασιλεία τῶν οὐρανῶν és az ἐκκλησία-nak a 16, 18 és 19 összefüggéséből következő azonosítása Jézus gondolata, mert hiszen éppen ez a katolicizmus egyházfogalma." (U. o. I, 212.) — Végre Pfeiderer O. is elismeri: „Egyházas ennek a (Máté-)evangéliumnak szentháromsági keresztségformulája..., egyházas a Krisztus-tana..., egyházas végül a Péternek tulajdonított tekintély, aki itt mint az egyetemes 'Egyház' alapkőve s a kulcsok hatalmának birtokosa szerepel, akinek oldását vagy kötözését az ég előre szentesíti". (Das Urchristentum I, 1902, 604; az előbbi kiadásban 'egyházias' helyett mindenütt 'katolikus' állt.) Ugyanő másutt így szól: „Ez a kijelentés [t. i. Mt. 16, 19], melynek történeti lehetetlensége Jézus szájában szembeötlő [!], magában rejti már a 'Péter primátusának' s a római Egyház által ebből levezetett uralmi igényeknek csiráját" stb. (Die Entstehung des Christentums, 1905, 211. — V. ö. J. Ottliger S. J., Theologia fundamentalis II, 1911, 76. s köv.)

*Az Egyház monarchikus alkotmánya
és az ősegyház.*

Természetes, hogy ily kimagasló és gyakorlati vonatkozású kijelentésre, aminő a Máté-evangélium 16. fejezetének említett 18. és 19. versében foglaltatik, az ősegyház atyáinak s hitvitázó íróinak figyelme is nagy mértékben ráirányult. Ennek az a reánk nézve igen előnyös következménye, hogy az ősegyház fölfogásáról ez irányban igen régi és teljesen félremagyarázhatatlan tanuságok vannak a kezünkben.

Az atyák és ősegyházi írók mindenekelőtt maguk is Péterre vonatkoztatják a „kőszikla” kifejezést s annak fent kifejtett értelmezését. Vagyis: ők is a fentiekkel egyezően értelmezik Krisztus Urunknak egyházalapító szándékát s abban Péter szerepét. A Kr. u. 200 körül élt *Tertullianus* például így szól: „Kikerülte volna-e Péter figyelmét, akit Krisztus az építendő Egyház kősziklájának nevezett s aki a mennyek országa kulcsait, a földön és az égben érvényes kötő és oldozó hatalmat nyerte?”¹ Ugyanígy szól *Ciprián*: „Péter, akit az Úr elsőnek választott ki s akire Egyházát építette”.² *Origenes* így szól: „Ime, az Egyház ama nagy alapjának és szilárd kősziklájának, amelyre Krisztus az Egyházat építette, mit mond az Úr: „Kishitű — úgymond —, miért kételkedtél”.³ *Jeromos* hangoztatja, hogy Péterhez mint alapkőhöz ragaszkodnia kell mindenkinek, aki az Egyházhoz akar tartozni, máskülönben nem részesülhet Krisztus Egyházának javaiban, még ha jóhiszeműleg téved is. A kulcsok hatalmáról *Aranyszájú János* így szól: „Pétért Krisztus az egész földkerekség élére helyezte, az ő hatalmára és akaratára bízott mindent, neki adta át a kulcsokat.” Hasonlóképp beszél *Hilarius*, *Milèvei Optatus* és mások. Az utóbbi pl. hangoztatja, hogy Krisztust Péternek előrelátott tagadása sem riasztotta vissza attól, hogy őt tegye meg Egyháza fejevé. Ugyanő

¹ De praescriptione 22.

² Ep. 71., c. 3.

³ In Ex. VI 5.

a „Kéfás” szót szótanilag ugyan helytelenül, de jellemzően úgy értelmezi, hogy a görög κεφαλή szóval egytű s annyit jelent, mint az Egyház „feje”. *Origenes* és *Bazil*, a keleti egyház nagytekintélyű tanítói, hangsúlyozzák, hogy Péter többet kapott, mint az összes többi apostolok s még az apostolok fölött is fennhatóságot nyert.

Ezért is ragaszkodnak annyira Péter utódjához. Milánó nagy püspöke, Szent *Ambrus* ezt mondja: „Ahol Péter van, ott van az Egyház, s ahol az Egyház, ott nincs halál, hanem örök élet”. Ime az Egyház monarchikus alkotmánya a kereszténység legelső századaiban! Nincs kétség benne: az ősegyház maga nagyon is *szerves, központi tekintély alapján kormányzott* Egyházat ismert.

Péter, az Egyház főpásztora.

A másik nagyfontosságú szentírási hely, amelyből az Egyház monarchikus jellegét bizonyítjuk, a János-evangélium 21. fejezetének 15., 16. és 17. verse, ahol Krisztus a már előbb megígért jogfennhatóságot Péterre csakugyan át is ruházza.

„Mikor azután megebédelték — úgymond az evangélista —, mondá Jézus Simon Péternek: Simon, János fial jobban szeretsz-e engem ezeknél? Felelé neki: Igen, Uram! te tudod, hogy szeretlek téged. Mondá neki: *Legeltesd az én bárányaimat.* Ismét mondá neki: Simon, János fial szeretsz-e engem? Felelé neki: Igen, Uram! te tudod, hogy szeretlek téged. Mondá neki: *Legeltesd az én bárányaimat.* Harmadszor mondá neki: Simon, János fial szeretsz-e engem? Elszomorodék Péter, hogy harmadszor kérdé őt: szeretsz-e engem? és felelé neki: Uram, te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged. Mondá neki: *Legeltesd az én juhaimat!*”

A kibúvókat kereső félremagyarázás ezt a szöveget is igyekezett hatástalanná tenni.

Akadtt mindjárt olyan is, aki szerint az idézett sza-

¹ In Ps. 40, 30.

vakat Jézus megint nem Péter személyéhez intézte volna. Holott itt már igazán teljesen érthetetlen, miként lehet ezt kétségbevonni. E szavakat Krisztus Péternek s csakis Péternek mondta, hiszen ünnepélyesen háromszor is nevén nevezi őt: „Simon, János fia!” (János = Jónás.) Ellentétbe is helyezi őt a többiekkel, midőn azt kérdi: „Jobban szeretsz-e engem ezeknél?” S végre, amit közvetlen utána mond, kétségtelenül kizárólag Péterhez intézi s az egyedül Péteren teljesedett is, hogy t. i. kereszthalállal fog meghalni. Hogy tehát itt Péter és senki más nyeri a pásztori megbízatást, minden kétségen felül áll.

Már most *mit jelent e háromszor ünnepélyesen ismételt szó: „Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat”?*

E szavak teljes értelmét megint csak az ókori nyelvhasználat ismerete deríti fel. Az ókori népeknél a „pásztor” szó igen sokszor annyit jelentett mint király, kormányzó, vezér. Homérosznál a királyok mint ποιμένες λαών, a nép „pásztorai” szerepelnek. Maga az ószövetségi Szentírás Cyrust, a perzsa királyt „pásztornak” nevezi. (Iz. 44, 28, v. ö. 2. Kir. 5, 2.) Már ez is megingatja tehát egyes régebbi hitvitázóknak azt az okoskodását, hogy a „legeltetni, pásztorkodni” szó (βόσκειν, ποιμαίνειν) egyszerűen annyit jelentene, mint lelki táplálékot, eledelt nyújtani, vagyis: prédikálni. Szerintük ebben az esetben Krisztus itt pusztán az igehirdetés és tanítás feladatát ruházta Péterre.

Kizárja e felfogást az az egyszerű megfontolás is, hogy a „pásztornak” szerepe a „nyájjal” szemben nem szorítkozik pusztán a szűkebb értelemben vett legeltetésre, azaz tápláléknyújtásra; hanem felöleli a vezetést, kormányzást, irányítás és gondolkodást. Krisztus maga így értelmezi a „jó pásztor” tevékenységét és hatáskörét, midőn önmagáról beszélve így szól: „Én vagyok a jó pásztor és ismerem enyéimet és ismernek engem enyéim; amint ismer engem az Atya, én is ismerem az Atyát; és életemet adom a juhokért. Egyéb juhaim is vannak, melyek nem ez

akolból valók; azokat is el kell terelnem és hallgatni fogják az én szómat és egy akol lészen és egy pásztor. Aki nem az ajtón megyen be a juhok aklába, hanem másunnan mászik be, az tolvaj és rabló. Aki pedig az ajtón megyen be, pásztora a juhoknak. Ennek az ajtón-álló ajtót nyit és a juhok az ő szavára hallgatnak; és nevükön szólítja a maga juhait, és *vezeti azokat*. Midőn juhait kiereszti, *előttük megyen és a juhok őt követik*, mert ismerik szavát. Idegen után pedig nem mennek, hanem futnak tőle, mert nem ismerik az idegenek szavát... Én vagyok a juhok ajtaja". (Ján. 10, 14—16, 1—7.) A jó pásztor szerepe tehát, hogy kibocsátja juhait, előttük megyen, a juhok követik, hallják és értik szavát; a jó pásztor, ha kell, életét adja értük. Más szóval: a jó pásztornak nemcsak a *tápláléknyújtás* a kötelessége, hanem általában a *kormányzás és gondoskodás* mindarról, ami a nyáj javát illeti.

Ugyanezt a kormányzó és irányzó hatalmat ruházza tehát Péterre Krisztus, midőn így szól hozzá: „Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat!” A háromszoros ismétlés és a bárányok és juhok (*προβάτα, ἀγρία*) megkülönböztetése csak annyit jelenthet, hogy Péter Krisztus *valamennyi* hívőjének, a nagyoknak és kicsinyeknek, az előljáróknak és alattvalóknak egyaránt föléje rendeltetett.

Igy magyarázzák e helyet nagy egyöntetűséggel az összes egyházatyák is. Ezeknek ide vonatkozó nyilatkozatait Passaglia gyűjtötte össze hatalmas művében: „De praerogativa Sancti Petri.” Nagy Szent Leó például így ír: „Az egész világon egyedül Pétert választja ki Krisztus, akit az összes nemzetek meghívásában valamennyi apostolnak s az Egyház összes pásztorainak elébe helyez, úgyhogy bár az Isten népében sok a pap és sok a lelkipásztor, mégis közvetlenül mindvalamennyit Péter kormányozza, akinek csak Krisztus a fő lelki vezetője”.¹ Szent Ambrus pedig így szól: „Mivel valamennyi közül egyedül Péter vallotta

¹ Sermo IV. c. 2.

meg Krisztust, azért valamennyi elé helyeztetik." És: „Harmadszor Jézus már nem így kérdezte ‚kedvelsz-e?’, hanem így: ‚szeretsz-e?’. S már nem a szopós báránymagokat vagy a kisebb juhokat említette, mint az első és második esetben, hanem a nagyobb juhok őrzetére is rendelte, hogy mint a *legfőbb*, kormányozza őket”.¹

Szent Péter helyzete az apostolok között.

Nem is értelmezte másként Krisztus említett szavait senki a középkor végéig, mint így: az Egyház monarchikus alkotmánya, vagyis a pápai hatalom szerzése értelmében. Maguk az apostolok a legtermészetesebbnek találták, hogy ugyanaz a Péter, akit Krisztus többször megfeddett s aki Krisztust a kínszenvedés óráiban gyáván és szégyenletesen le is tagadta, utóbb mégis első helyet foglaljon el az apostolok társaságában s nyilvánvalóan mint az Egyház feje szerepeljen, mert Jézus ezt így rendelte!

Igy maguk az apostolok állandóan és határozottan megkülönböztetik Pétert a többi apostoloiktól. Így beszélnek róla: „Péter és a többiek”. Péter az első, a legfőbb, a különálló s csak azután jönnek a többiek. Ezt a formát változtatják szüntelenül ezek a kifejezések: *Ὁ Σίμων καὶ οἱ μετ’ αὐτοῦ* (Simon és akik vele valának; Mk. 1, 36); *Πέτρος καὶ οἱ μετ’ αὐτοῦ* (Lk. 8, 45); *ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺναὶ* (Lk. 9, 2); *Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκά* — Péter a tizeneggyel (Csel. 2, 14); *Πέτρος καὶ ἄλλοιποὶ ἀπόστολοι* (Csel. 2, 37); legjellemzőbb *ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι*, „Péter és az apostolok” (Csel. 5, 29). Péter tehát szerintük egészen más értelemben volt „apostol”, mint a többiek.

Valahányszor továbbá az újszövetség könyvei az apostolokat felsorolják, első helyen mindig Pétert említik. Sőt hozzá is teszik, hogy az *első*. Holott sem korra, sem a meghívás időrendjére nézve Péter nem volt az első. Jellemző, hogy a többi apostolok sorrendje nem

¹ In Lucam 10, 175. s köv.

állandó. (Mt. 10, 2; Mk. 3, 16; Lk. 6, 14; Csel. 1, 13; Ján. 1, 35 s köv.)

Ahol az újszövetségi írók ezt a rendet látszólag elhagyják, mindenütt könnyű az eltérés különleges okát megtalálni. Így 1. Kor. 1, 12-ben Pál, mint legkisebbet, első helyre önmagát teszi, onnan jut fel Apollóra, azután Péterre, azután Krisztusra. Gal. 2, 9-ben Jakab azért áll első helyen, mert itt azokról van szó, akik Jeruzsálemben különös tiszteletet élveztek, Jakab pedig Jeruzsálem püspöke volt. Különben e szöveg olvasása nem bizonyos: több régi kéziratban első helyen itt is Kéfást olvasunk.

Krisztus maga különös tiszteletben részesíti s előnybe helyezi Pétert. Egyedül neki adott külön, állandó nevet (Mk. 3, 16); Péter házában szokott lakni, amikor Kafarnaumban tartózkodott (Mt. 8, 14; Mk. 1, 29; Lk. 4, 33); Péter hajójából tanított (Lk. 5, 3); Péternek külön megmondotta, hogy emberek halászává fogja tenni (Lk. 5, 10); a csodás módon szerzett pénzdarabbal Péterrel fizettette az ő és a maga nevében az adót (Mt. 17, 26). Feltámadása után az angyalok így intik a jámbor asszonyokat: „Mondjátok meg tanítványainak és Péternek” (Mk. 16, 7). A feltámadt Krisztus Pétert külön megjelenésben részesíti. (Lk. 24, 34; 1. Kor. 15, 5.)

A következő időkben is, valahányszor az apostolok együtt vannak, mindig Péter elnököl és a többiek nevében szól. Így Mátyás megválasztásakor (Csel. 1), így pünkösdi ünnepén (Csel. 2), így a papi fejedelmek és vének előtt (Csel. 4); ő határozza meg az időpontot, amikor a pogányokat is be szabad fogadni az Egyházba (Csel. 10); az apostolzsínaton ő hozza meg a végzést (Csel. 15); az összes egyházközsegeket ő látogatja és erősíti meg (Csel. 9, 32 s köv.). Pál is mint valami eseményről számol be arról, hogy három évi működés után Jeruzsálembe ment külön azért, hogy Pétert meglátogassa (*ἵστορησαι Πέτρον*) s már Aranyszájú Szent János megjegyzi, hogy Pál ugyanúgy ment Pétert meglátogatni, mint ahogy mások egy híres város meglátogatására készülnek. (Gal. 1, 18.)

„Petrinizmus” és „paulinizmus”.

A nem katolikus teológiai irodalomban az újabb időkben divatos lett Szent Péter és Szent Pál apostolok között valami nagy ellentétet állapítani meg, mintha Pál és Péter egymással állandóan szembe helyezkedtek volna és Pál Péter felsőbbségét nem ismerte volna el.

Ez a felfogás azonban teljesen önkényes s az újszövetség egyetlen sora sem nyújt erre elegendő alapot. Pál egyes gyakorlati kérdésekben más véleményen volt, mint Péter (Gal. 2, 11) s véleményét egyenesen és apostoli nyíltsággal közölte is Péterrel; azonban nem látni be, hogy a szeretetteljes figyelmeztetés miért nem lehetne helyén még egy elismert föllebbvalóval szemben is, s miért volna minden ellenkezés azonnal az engedelmesség felmondása?

Mindenesetre jellemző, hogy Szent Pál éppen azért buzgólkodott a judaizálás, a zsidó szokásoknak a pogány keresztényekre való rákényszerítése ellen s azért helyezkedett „szemtől szembe” Péterrel, mert Péternek a példája, aki látszólag az övével ellenkező gyakorlatot követett, éppen Péter súlyánál és helyzeténél fogva elegendő volt arra, hogy a pogány-keresztények között zavarodást keltsen. Ebből inkább az következik, hogy Péter tekintélye tehát magasan a Pálé fölött állt, mert hiszen azért tartott tőle Pál annyira, mert tudta, hogy Péternek pusztá példája nyomatékossabb hatással lesz, mint az ő minden erőlködése.

A jelzett „szembehelyezkedés” nem jelentheti tehát, hogy az apostolok Péterrel egyenrangúaknak tartották volna magukat. Végtére is egy-két félremagyarázható szentírási mondatot nem lehet 20—30 teljesen világos, ellenkező részlettel szemben kijátszani s valamennyit értéktelennek nyilvánítani egyetlen hely önkényes magyarázata kedvéért.

Bizonyos tehát: az evangélium, az újszövetségi iratok s az ősegyház egyező tanusága szerint Jézus szí-

gorúan monarchikus, fennhatósági és alattvalói kötelékekkel egybekapcsolt, vagyis szorosan jogi jellegű társaságot, Egyházat alapított.

3. A megszentelő hatalom.

Az Egyház társas-intézményi szervezete azonban még egy harmadik lelki hatalom elrendeléséből is következik. Jézus t. i. nemcsak tanítói hatalmat rendelt Egyházában s nemcsak kormányzati joghatóságokat létesített benne, hanem ezenkívül a *megszentelés* és a *kegyelmi élet* eszközeiként bizonyos látható jeleket is rendelt, aminők: a keresztség, az Oltáriszentség, a bűnbocsánat stb., s ezeknek *rendes közvetítői gyanánt ismét apostolait jelölte meg*. Az Oltáriszentséget s a bűnbocsátó hatalmat pl. nyíltan s egyenesen rájuk bízta. Vagyis: megszentelő hatalmat is létesített Egyházában, amelyet a híveknek igénybe kell venniök, hogy üdvözülhessenek. Ez is bizonyos szervezeti formát jelent az Ő Egyházában s kiemeli azt a merőben alanyi vallásformák, a szervezetlen Krisztus-követés rendezetlen állapotából.

Az apostolok követték is ezt a krisztusi utasítást; a kézfeltevés, a bérmlás, a felszentelés, a kenyértörés, a keresztelés stb. már az újszövetségi könyvek szerint állandóan az apostolok, illetve a melléjük rendelt hierarchiai személyek feladata. S ugyane megszentelő hatalomról, annak gondozóiról és eszközeiről az ősegyházban az ősi liturgiátörténet tanuskodik.

Krisztus tehát három irányban: a tanítás, a lélek-kormányzás és megszentelés munkáinak irányában rendelt Egyházában intézkedő és elöljáró hatalmat s e hatalomnak természetesen valamennyi híveit alávetette. Ami viszont teljességgel annyi, mint: híveinek közösségét egy *jogilag szervezett társulás minden kellékével fölruházta, azaz hierarchiás Egyházat alapított*.

Jézus tehát nem az egyéni entuziasztikus hitben és „átélésben” látta művének betetőzését, hanem a szó szoros értelmében *egyházias kereszténységet* alapított.

B. Időleges vagy maradandó Egyház?

Most már csak ez a nagy kérdés: az említett hivatalokat és jogfennhatóságokat az apostolok személyéhez kötötte-e Krisztus, vagy pedig örökre, a világ végezetéig folytatódó *utódlási* rendben kívánta-e azoknak fennmaradását? Azaz az Egyházat csak egy időre alapította-e, avagy örökre?

Feleletünk: kétségtelenül örökre.

Honnan tudjuk ezt? Nem nehéz okát adni!

Mindenekelőtt a messiás-országról már az egész ószövetség hirdette, hogy *örökké tartó* lesz.¹ Ezért jelenti ki a messiás közeledtekor Isten követe: „Országolni fog Jákob házában *mindörökké* és királyságának *nem lesz vége*”.² Krisztus maga is hirdeti, hogy az ő országa, az Egyház, a „világ végéig” fennmarad, mert hiszen hangoztatja, hogy az Egyházon „a pokol kapui sem vesznek erőt” (Mt. 16, 18); az apostoloknak is megígéri, hogy velük marad mindennap a „világ végezetéig” (Mt. 28, 20); a jó magról és konkolýról szóló példabeszédben pedig határozottan kiemeli, hogy „az ő országa az *aratásig tart*”, „az aratás pedig a világ vége” (Mt. 13, 39). Az ő Egyháza tehát az *utolsó ítéletig* fönnt fog állani.

Ugyanígy beszélnek az apostolok. Szent Pál szerint az Egyház „Krisztus teste”, amely egyre tovább épül, „mígnem mindnyájan eljutunk a hitnek és az Isten Fia ismeretének egységére, tökéletes férfikort érven Krisztus teljes korának mértéke szerint”. (Ef. 4, 12. 13.) Krisztus nála az „Egyház jegyese”, aki sohasem hagyja el Egyházát, jegyesét. (Ef. 5, 22 s köv.) Az ószövetség megszűntével az újszövetség, mint többé nem változó, örökké tartó ország mutatkozik be. (Zsid. 12, 27. 28.) S ennek természetszerűleg így is kell lennie. Ha Isten „azt akarja, hogy *minden* ember üdvözüljön s az igaz-

¹ V. ö. pl. e helyeket: Zsolt. 2, 88, 109; Mik. 4, 1 s köv.; Iz. 55, 3 s köv.; 5. Móz. 2, 44, 7, 14.

² Lk. 1, 32; v. ö. Zsid. 12, 27.

ság megismerésére jussön" (1 Tim. 2, 4), akkor annak az intézménynek is örök életűnek kell lenni, melyet Krisztus mint e cél elérésére szolgáló fő eszközt rendelt.

Az utolsó vacsorán a búcsúzó Krisztus maga szintén hangoztatja az apostoli hivatal örök fennmaradását. Így szól ugyanis apostolaihoz: „És én kérni fogom az Atyát és más Vigasztalót ad nektek, hogy veletek legyen *mindörökké*, az igazság Lelkét, kit e világ meg nem kaphat, mert nem látja és nem ismeri őt". (Ján. 14, 16—17.) Az Oltáriszentség áldozatáról Szent Pál külön hangoztatja, hogy az Krisztus második eljöveteléig meg fog maradni: „Valahányszor, úgymond, ezt a kegyeret eszitek, és ezt a kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, *míg el nem jő*". (1 Kor. 11, 26.)

Éppen ezért — s ez mindenekfölött jellemző — már az apostolok maguk is *utódokat rendeltek maguk mellé* s püspököket, papokat szenteletek fel. Így Pál fölszentelte Tituszt és Timóteust s Titusznak meghagyta, hogy ő viszont másokat szenteljen föl maga helyett utódokul és segítőtársakul.¹ Ugyanezt megerősíti *Római Kelemen* is, midőn az apostolokról azt mondja, hogy „körüljárva a különböző városokban és vidékeken, episzkopuszokat és diákonusokat állítottak föl a hívek kormányzására". (1 Kor. 42 és 44.) Ugyanerről tanuskodik Szent *Irenaeus* püspök is: „Fölsorolhatjuk azokat is, úgymond, akiket az apostolok rendeltek püspököknek s a saját utódaiknak egész a mi korunkig".²

Végül döntő érv az Egyház örök fennmaradásának krisztusi elrendelése mellett az is, hogy Krisztus oly feladatokat ruház rá az ő apostolaira, amelyeknek teljesítését nem várhatja *tőlük személyesen*, hanem csakis az *utódokkal kiegészített s állandósított apostolkollégium évszázados és évezredek működésétől*. Hiszen rájuk ruházza a hivatást, hogy térítsék meg számára

¹ Ap. 14, 22; 1 Tim. 1, 3, 18; 4, 14; Tit. 1, 5; 2 Tim. 1, 6; Tit. 2, 15.

² Adv. haer. 3, 3, 1.

az „egész világot” s az ő támogatásával működjenek a „világ végezetéig”. (Mt. 28, 19—20.) Ezt mástól, mint az utódokkal kiegészített *állandó egyházkormányzattól* Jézus valóban nem kívánhatta.

Ezért vallotta a kereszténység maga is az Egyház örök fennállását kezdettől fogva hitcikkelyként. Az Apostoli Hitvallás, amelynek az első századokból való eredete kétségtelen, szintén magában foglalja ezt: „Hiszek . . . egy szent katolikus Egyházat”.¹ Ámde hogyan követelhetnék volna az őskereszténységtől az Egyházban való „hitet”, ha az Egyház nem volna annak a hitnek tárgya, amely örökké fennmarad? Mint Szent Ambrus mondja, „az Egyháznak különböző korszakai vannak: az üldöztetés és a béke korszakai; néha úgy látszik, hogy elfogy, miként a Hold, de nem fogy el; elárnyékoltatik, de meg nem fogyatkozik”.² Szent Jeromos is kiemeli az Egyház változhatatlan, örök fennmaradását: „Erre a sziklára építve — úgymond — az Egyház minden vihart túlél; semmiféle szélvész vagy forgatag meg nem árt neki”.³ Szent Ágoston szerint: „Nem fog legyőzetni az Egyház s nem irtatik ki, semmi-nemű támadásnak nem enged, míg a világ vége el nem jön”.⁴

Összefoglalás.

A mondottak alapján már most leszögezhetjük a következő eredményeket:

Krisztus Urunk kétségtelenül nemcsak hitet követelt, nemcsak tanításokat adott nekünk, hanem országot, lelki birodalmat, *vallásos szervezetet* akart építeni a földön. Ezt az ő vallásos szervezetét ő maga az „Isten országának”, „az ő országának”, *mennyek országának*, majd pedig egyszerűen és összefoglalóan „az Egyháznak”, az „ő Egyházának” nevezte el.

¹ L. Denzinger—Bannwart, *Enchiridion*, 9. 1.

² Hexaem. IV. 2, 7.

³ In Is. 4, 6.

⁴ In Ps. 60, 6.

Ennek az országnak vagy „Egyháznak” a krisztusi koncepció szerint van egy látható s egy láthatatlan formája, alapja, eleme. Láthatatlan eleme: a közös hit, Krisztus örök támogatása és segítő jelenléte. Látható, társadalmi eleme pedig az a *szervezeti forma*, azok a felsőbbbségi és alattvalói viszonylatok, azok a jogi szabályok, amelyeket ő Egyházában létesített.

Ezek a jogi, szociális, szervezeti szabályok a *tanítás, szentségkiszolgáltatás és lelki kormányzat* hármas hatalmát állapítják meg Krisztus Egyházában s e hármas hatalom birtokosaiul Jézus az *apostolokat* (s utódait), legfelsőbb fokon pedig Pétert (és utódjait) jelölte meg.

Az Egyház tehát nemcsak mint bizonyos tanítások összessége, nemcsak mint tan, eszmerendszer, életirány, nemcsak mint logikai egység, hanem mint *jogi szervezet*, mint *szociális egység* is Jézus műve, alapítása, rendelése. S mint láttuk: ebben tökéletesen megegyeznek az evangéliumok, az apostoli iratok, a szentatyák s az őskereszténység *valamennyi történelmi tanuja*.

Erre az alapvető fontosságú tételre egyébként még élesebb világosságot derít következő fejezetünk.

II.

Hierarchiás egyházszervezetet akart-e Krisztus?

A modern egyházfejlődési elmélet.

Azoknak, akik az Egyház krisztusi eredetét nem akarják elfogadni — mert hiszen ilyen kérdésekben gyakran nem az érvek és tények hatnak az emberekre leginkább, hanem az eleve megkedvelt állásponthez való csökönyös ragaszkodás —, nem marad más hátra, minthogy mellőzve minden ténybeli bizonyítékot, oly megoldást keressenek az Egyház létrejöttének kérdéséhez, amely az ő álláspontjuknak megfelel. Ilyen meg-

oldás az Egyház természetes fejlődésének elmélete, amelyet a katolikusellenes és hitetlen irodalom nem győz hangoztatni és ismételni.

E szerint az elmélet szerint a katolikus Egyház hierarchiás — papi szervezete — emberi fejlődmény, a történeti alakulás önkéntelen eredménye az első keresztény századokban. E felfogás hívei azt vallják, hogy Krisztus Urunk adott ugyan az apostoloknak bizonyos külön felhatalmazásokat és megbízásokat, de ezek kizárólag az apostolok személyéhez voltak fűzve s az apostolok halálával megszűntek. Az első keresztény egyházak, vagyis hívő-csoportok semmiféle egyházi vezető tekintélyt nem ismertek, hanem maguk intézték vallási ügyeiket; a hívek maguk prédikáltak, testvéreileg ellenőrizték egymást, közösen tartották istentiszteleteiket, anélkül, hogy közülük bárki is papi vagy püspöki tekintélyt tulajdonított volna magának. Legfeljebb azok tűntek ki, akik a karizmákkal, azaz a Szentlélek különös adományaival, vagy pedig életkorukkal és tekintélyesebb társadalmi helyzetükkel kimagaslottak a többiek között. Lassanként azonban az így kimagaslók bizonyos lelki hatalmakat is kezdtek maguknak tulajdonítani s bizonynyal nem rosszhiszeműségből, hanem jámbor önámításból önmagukra kezdték vonatkoztatni Krisztusnak ama rendelkezését, amellyel az apostolokat bizonyos lelki hatalmak hordozóiul tüntette ki. Így fejlődött ki a *hierarchia*, azaz a papi és főpapi rangfokozattal bíró katolicizmus, kerek ellentétben az evangéliummal s a legelső keresztény egyházközségek szabad szellemével.

Az Egyházat az ismertetett felfogás szerint most már nemcsak a közös hit és a Krisztusért való „rajongás” tartotta össze, hanem bizonyos tekintélyelvi kapcsolatok is. Ezek a kapcsolatok a hívők közösségét két részre osztották: papokra és világiakra. Azaz: tanító és hallgató, kormányzó és kormányzott, szentségeket osztó és szentségekben részesedő Egyházra. Ezt a felfogást látszik bizonyítani — mondják — maga a „presbyter” és „episcopus” elnevezés, amely voltaképp csak „idősebb-

bet" és „felügyelőt" jelent, tehát nem szükségképp lelki hatalom hordozóját. „Episcopus"-on — mondják — voltaképp csak azt az embert kellett érteni, aki az istentisztelet helyiségét rendben tartotta, kiséperte, a szent könyveket s az úrvacsora evőeszközeit kezelte, azok használatára s az istentisztelet külső rendjére felügyelt.

Harnack is következőkép ír: „A püspökök és diakonusok... elsősorban a hitközség házigazdái voltak... A hitközség lelki épülését régi szokás szerint inkább a próféták és tanítók gondozták... Midőn a vándortanítók száma kevesebb lett, a püspökökre és diakonusokra hárult a kötelesség, hogy azon szolgálatokat elvállalják, melyeket eddig a tanítók végeztek a hitközségekben... De ugyanazon pillanatban, midőn a régi tanítók működése megszűnt vagy érvényét veszítette, megindult a fejlődés is, mely ezután az epizkopátus győzelmével és katolikus értelemben való ismertetésével végződött... Megkísérlettem kimutatni, hogy a preszbiterek eredetileg egyáltalában nem voltak a hitközségnek kormányzó hivatalnokai, hanem a hitközség tagjainak ősi beosztása *πρεσβύτεροι* és *νεώτεροι* szerint (idősek és ifjabbakra), amelyből a preszbiter fogalma származott, kezdetben teljesen természetes beosztás volt, hogy az „öregek" minden különös hivatás nélkül is mint a hitközség vezetői és tanácsadói álltak tiszteletben... Ebből a különbségből fejlődött ki a nagyobb hitközségekben, miután az összes „öregek" a vezetésben nem vehettek többé részt, egy külön vezető bizottság megkülönböztetése: *οἱ πρεσβύτεροι, οἱ προιστάμενοι, οἱ προεστῶτες*." (Die Lehre der zwölf Apostel, 1884, 57. s köv., 109. s köv., 142., 147. s köv.)¹

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ez a felfogás eredetileg Bajor Lajos házipapjára és orvosára, Páduai Marsiliusra vezetendő vissza, aki a XIV. században fejedelmi urának kedvéért egy iratot tett közzé, a „Defensor pacis"-t, amelyben azt fejtegette, hogy a pápa, a püspökök és a papok hatalma nem Krisztustól ered, hanem a néptől s legfeljebb fokon a császártól; ezért az egyházhatóságok a császárnak vannak alárendelve. Ezt a tant átvették a reformátorok

Ha ez csakugyan így van, akkor természetesen téved a katolicizmus, amikor püspökeinek és papjainak egyházi méltóságát oly magasra helyezi. Érthető ez a heves küzdelem is, amellyel egyházellenes körök egyrészt azt a hódoló tiszteletet és ragaszkodást kipellengérezik, amellyel mi katolikusok a püspökeinkkel és papjainkkal szemben viseltetünk; másrészt azt a fényt, pompát és magas közjogi helyzetet támadják, amellyel a katolikus egyházhűség főleg püspökeinket és egyházfejedelmeket körülveszi. Természetes, hiszen akkor mindezeknek semmi evangéliumi alapjuk s jogosultságuk nincs s a katolikus Egyháznak egész hierarchiás szervezete nem egyéb szomorú megtévelyedésnél, az emberi nagyra-vágyás illetéktelen betolakodásánál a szentek szent-jébe!

Mármost mi az igazság mindebben?

Az, hogy ez az „elmélet” igen szellemes elképzelés, de semmiféle történeti alappal nem bír; ellenkezőleg, a történeti tényekkel mereven szembehelyezkedik.

Ennek bizonyítékai a következők:

Krisztus rangfokozatos Egyházat alapított.

Fentebb kimutattuk már, hogy Krisztus Urunk Egyházának alapjául s középpontjául Péter apostolt jelölt meg. Őt bízta meg nyájának „legeltetésével”. Ezzel Egyházának — mondjuk egyelőre így: Péter apostol élet-tartamára — mindenesetre *monarchikus* jelleget adott. Ez a középponti lelki hatalom és lelki tekintély már magában is *hierarchiát* — lelki felsőbbiséget — jelent, legalább ezen az egy ponton: a pápai tekintély legfőbb fokán. Már ez az egy tény maga is teljességgel megdönti a fejlődélmélet elképzeléseit.

Is, Luther és Kálvin, akik szerint az Egyházban mindenki egyenlő s Krisztustól rendelt papi intézmény nincs. A protestánsokon kívül a febronianusok és jozefinista teológusok is csatlakoztak ehhez a felfogáshoz. A katolikus Egyház ezzel szemben a trienti zsinaton körvonalazta a katolikus álláspontot és Marsiliusnak és a reformátoroknak ellenkező tanítását tévtannak és eretnekségnek minősítette.

Kimutattuk azonban azt is, hogy Krisztus Urunk nemcsak Péternek, hanem a többi apostolnak is adott bizonyos lelki hatalmakat; bár nem a legfőbb fokon, de őket is megtette a hármasság lelki hatalom: a tanítói, megszentelői és kormányzó hatalom birtokosainak. Egyházában hierarchiát létesített: vezetőket, előjárókat, igehirdetőket, szentségek kiszolgáltatóit és ezeknek rendelte alá a többieket, az egyszerű híveket. Legalábbis az apostolok élettartamára tehát kétségtelenül *hierarchiás, rangfokozatos egyházi alkotmányt létesített*. S az apostolok ezzel a lelki hatalommal teljes tudatosan éltek is; erről mindenki meggyőződhetik, aki pl. az Apostolok Cselekedeteit vagy Szent Pál leveleit forgatja. Nem kérnek, hanem parancsolnak; nem rábeszélnek, hanem teljes fölényességgel s hatalmuk és küldetésük érzetében tanítanak s előírásokat szabnak.

Mármint csak az lehet kérdés, vajjon Krisztus ezt a hármasság lelki hatalmat csak az apostoloknak maguknak személy szerint adta-e meg, vagy *maradandó intézményként* rendelte-e? A válasz e kérdésre voltaképp már azzal is meg van adva, hogy Krisztus az Egyházat örök életűnek szánta.

Minden szervezet az alkotmányával, a belső szervezetével együtt él és hal meg. Ha Krisztus az ő Egyházát nem zűrzavaros egyvelegnek szánta, hanem — mint láttuk — élő s maradandó szervezetnek építette fel, amelynek határozott életformát s alkotmányt szabott, akkor ennek az Egyháznak örök fennmaradásáról csak abban az esetben lehet beszélni, ha állandó benne az a szervezeti jelleg s az az alkotmány is, amellyel Krisztus Urunk eredetileg felruházta. Vagy örök az Egyház s akkor abban a lényegi formában és belső szervezettségben kell örökre fennmaradnia, amiben Krisztus felépítette, vagy megszűnik ez a szervezettség s akkor nem az az Egyház maradt fenn s marad meg örökre, amelyet Krisztus létesített, hanem helyébe más, az eredetitől lényegileg különböző szervezet lép. Márpedig, mint láttuk, Krisztus az ő Egyházát örök időkre, a „világ végezetéig” építette. Tehát a lényeges

belső szerkezetnek, a hierarchiás berendezettségnek is Krisztus szándéka szerint a világ végeztéig kell fennmaradnia.

Aki ennek ellenkezőjét állítja, annak legalábbis valamelyes támaszpontot kellene felmutatnia álláspontja mellett magának Krisztusnak nyilatkozataiban vagy intézkedéseiben.

Erre azonban nemcsak a legcsekélyebb alapot nem nyújtják az evangéliumok és az apostolok iratai, hanem ellenkezőleg éppen azt igazolják, hogy az apostolok maguk, akik Krisztus Urunk rendelkezéseit legjobban ismerték, minden ingadozás és kételkedés nélkül *állandó jellegűnek tartották* a közvetlenül rájuk ruházott lelki hatalom és kormányzati tekintély fenntartását és további megszervezését.

Az apostolok irataiban például sűrűn találkozunk nemcsak a „presbyter” és „episcopus” kifejezésekkel, amiket ők látnivalólag nem is különösebben, hanem a *πρωτοπρεσβυτεροι* kifejezésekkel is, ami szorosabb értelemben vett „előjárókat”, egyházi felsőbbbségeket jelent. Ezeket az „előjárókat” olyan szavakkal buzdítják hivatásuk betöltésére, melyek messze túlmennek a pusztán „gondnoki” tisztségen és olyan megbízatást és felhatalmazást feltételeznek, amely sem egyéni kiemelkedés, sem a nép választása, sem a karizmák alapján meg nem magyarázható. Kormányzati hatalmat árul el például Szent Péternek az a szava a püspökökhöz, hogy: „Legeltessetek (kormányozzátok) Isten nyáját, mely rátok bízott”. (1 Pét. 5, 2.) Hasonlóképp kormányzói és tanítói hatalmat fejez ki Szent Pálnak a hívekhez intézett emez értelme: „Emlékezzetek meg előjáróitokról, akik nektek az Isten ígéit hirdették” (Zsid. 13, 7). Szent Pál az Efezusban összehívott „véneket” (presbytereket) a következő szavakkal buzdítja: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, melybe a Szentlélek titeket püspököknek (episcopos) helyezett, hogy kormányozzátok Istennek egyházát, melyet tulajdon vérén szerzett” (Csel. 20, 28). Itt tehát Szent Pál a „presbyter” és

„episcopus” szavakat vegyesen használja, s ami fő, egyenesen a Szentlélekre vezet vissza az Anyaszent-egyház „kormányzására” irányuló hatalmukat.

Az apostolok továbbá maguk püspököket szentelnek fel, nem egyszerű kijelöléssel, helybenhagyással, hanem ünnepélyes *kézfeltétellel*, ami által isteni küldetésüket jelképezik. Timóteusnak Szent Pál ezt írja: „Arra kértelek, hogy maradj Efezusban és parancsold meg egyeseknek, hogy ne tanítsanak eltérő módon és ne foglalkozzanak mesékkel” (1 Tim. 1, 3—4). Titusnak viszont így ír: „Azért hagytalak Kréta szigetén, hogy ami hátramaradt, elintézd s városról városra presbitereket rendelj, amint meghagytam neked... A püspököknek mint Isten sáfárának feddhetetlennek kell lennie” (Tit. 1, 5—7). Az Apostolok Cselekedetei szerint Szent Pál és Barnabás a híveknek „egyes egyházankint presbitereket rendeltek (görög szöveg szerint: kézfeltétellel szereztek) nekik, böjtölések között imádkozván, ajánlották őket az Úrnak, akiben hittek” (Csel. 14, 22). Szent Pál Timóteust így inti: „Ne hanyagold el a benned lévő kegyelmet, mely a jövendölés következtében (a felszentelés szent igéi által) a presbitérium kézföltétele mellett adatott néked” (1 Tim. 4, 14). Majd másutt ismét: „Éppen ezért figyelmeztetlek, szítsd fel magadban az Isten kegyelmét, mely kezem rádtétele folytán benned vagyon” (2 Tim. 1, 6). Titusnak ezt írja: „Ezt beszéld, erre buzdítsd s eképpen fedj, teljes határozottsággal. Senki meg ne vessen téged!” (Tit. 2, 15).

Mit jelent mindez egyebet, minthogy az apostolok a püspöki és papi hivatalt *Istentől rendelt kormányzati hatalom hordozójának tekintették?* Ezért is nevezi Szent János apostol a Jelenések könyvében a püspököket egyenesen „angyaloknak”, azaz Isten küldötteinek (Jel. 2).

Nyoma sincs tehát az apostolok felfogásában annak, amit a modern katolikusellenes elméletek vallanak, mintha az eredeti, ősi kereszténység „hierarchia-mentes” lett volna. Ellenkezőleg: az ősegyház már az apostolok kora óta *szigorúan hierarchiás szervezetű és*

jellegű volt. S ez nem volt véletlen fejlődés vagy hallgatólagos emberi megegyezés eredménye, mert a püspöki és papi tekintélyt valamennyien egyenesen Krisztus rendelkezésre vezették vissza. Az ősegyház irodalmi maradványaiban nyoma sincs a modern egyházfejlődési elméletnek. Mindjárt legelejétől fogva mint Krisztustól eredő lelki hatalmat tekintik az egyházi előjárók felsőbbségét.

Érdemes az ősegyháznak erre vonatkozó felfogását még valamivel közelebbről szemügyre venni.

*Az ősegyház tanúsága a hierarchiás
egyházszervezet mellett.*

Római Kelemen pápa, ki az első század vége felé élt, levelet ír a korintusiakhoz, akik azzal támadtak fel egyházi előjáróik ellen, hogy vannak a gyülekezetben náluknál tanultabb és idősebb férfiak is, azoknak kellene előljárniok. Kelemen ezért szigorúan megfeddi őket. „Csunya, nagyon csunya s a keresztény élethez nem illő dolgokat hallunk, testvérek — írja —, azt, hogy az erős és régi korintusi egyház egyik vagy másik ember kedvéért lázadást szít a presbyterek ellen.” A presbyter szót az egész levélben vegyest használja a *προηγούμενος* és *ηγούμενος* szavakkal, amelyek kétségtelenül felsőbbséget, előljárót, föllebvalót jelentenek.

Kifejti továbbá Kelemen, hogy az egyházi hivatalok apostoli utódlás folytán jutottak jelenlegi birtoksaikra. „Az apostolokat — mondja Kelemen — az Úr Jézus Krisztus küldte ki, hogy nekünk az evangéliumot hirdessék . . . Kiindultak tehát s hirdették az Isten országának eljövetelét. A tanyákon s a városokon szerteszét az ígét hirdetvén, miután azok elsőit lélekben megerősítették, püspököket és diákonusokat rendeltek azok számára, akik hinni fognak” (42). „Kirendelték az előbb mondottakat s parancsot adtak, hogy azután, ha ezek meghalnak, más kipróbált férfiak vegyék át az ő hivatalukat” (44). „Azért, akiket ezek (az apostolok) állítottak fel, vagy utánuk a többi jeles férfiak az egész

Egyház hozzájárulásával, ... azokat, úgy ítéljük, nem szabad hivataluktól megfosztani, mert nem csekély lenne bűnünk, ha azokat, akik feddhetetlenül és szentül mutatták be az áldozatot, a püspökségtől elmozdítanók." „Ti tehát, akik a lázadást kezdtétek, engedelmes-ségben hajoljatok meg a presbyterek előtt és penitenciával fogadjátok a megfeddést."

Világosan feltünteti a hierarchia hármasság rangfokozatát Kelemen pápa következő mondata: „A legfőbb papnak megvan a maga hivatala, a (fő-) papoknak meg van jelölve a maguk helye s az alsó papságnak (levitáknak) ki van jelölve a maguk működése, a világiakat pedig a világiak törvényei kötelezik."

Egészen kétségtelen tehát, hogy Római Kelemen élesen megkülönbözteti a világiakat (*laikoi*) a papságtól s a papság kebelén belül is az alsó papságtól a voltaképpen (fő-) papokat, vagyis püspököket és a legfőbb püspököt. Ime, így tanuskodik a katolikus, hierarchiás egyházszervezet mellett a *legrégibb egyház* felfogása.

Hogyan lehet ily világos tanubizonyosság mellett egyszerűen szemet hunyni? Igazságszeretet ez?

Úgy látszik azonban, nemcsak Korintusban, hanem más hitközségekben is megvolt átmenetileg egyeseknél a hajlandóság, hogy többre becsüljék azokat, akik természetes tehetségeik vagy természetfeletti karizmáik révén kitűntek, azoknál, akik az Egyház hivatalos előjárói voltak. Épp ezért a „*Tizenkét apostol tanítása*” című ősrégi könyv, amely Krisztus után 70–80 táján eredt, amikor még Szent János apostol életben volt, ezt a sokatmondó intelmet tartalmazza: „Ne vessétek meg őket (az episzkopuszokat és diákonusokat), mert ők a prófétákkal és egyháztanítókkal együtt tiszteletet érdemelnek köztetek”. Miért? Mert „ők mutatják be az áldozatot s ők hirdetik a prófétákkal és egyháztanítókkal együtt az ígét” (15, 1, 2).

Justinus vértanu is (II. század) azt írja Apológiájában, hogy az egyház előjárói végzik a nyilvános istentiszteletet: „A testvérek előjárójuk elé hozzák a kenyeret s a víz és bor kelyhét, melyet ő elővesz s

mindnyájunk Atyjának dicséretére s dicsőségére szentel a Fiúnak és Szentléleknek nevében... S miután az *előljáró* a könyörgést elvégezte s az egész nép vele együtt imádkozott, akkor azok, akiket diákonusoknak nevezünk, a kenyeret s a bort és vizet, melyekkel a hálaadás történt, a jelenlevők között szétosztják és a távollevőkhöz elviszik" (Apol. 1, 65). „Vasárnap — így folytatja ugyancsak Justinus — mindnyájan egy helyre jönnek össze, akik akár a városokban, akár a tanyákon laknak s itt felolvassák az apostolok iratait vagy a próféták könyveit, amennyire az idő engedi. Miután az olvasást befejezték, az *előljáró* (*προεστώς*) intelmet és buzdítást mond az annyira jeles dolgok követésére... Akik bővelkednek és adni akarnak, tetszésük szerint, ki mennyit akar, adnak s ami összegyűl, leteszik az *előljárónál* és ő... minden inségesnek gondját viseli" (u. o. 67). Tehát az „*előljáró*” valóban ugyanaz, mint aki áldozatot mutat be és prédikál; szóval az Egyház kormányzója a pap, a püspök.

Egy másik ősrégi könyv, a *Hermasz Pásztor*-a szintén felemlíti az episcopust, presbytert és diákonust. Felemlíti a „prófétákat” is, a tanítókat, akik azonban nem tartoznak az egyházi hierarchiához, akiknek nem tulajdonít kormányzó hatalmat.

Az ősegyház hierarchikus szervezetének igazi koronatanuja továbbá *Szent Ignác vértanu*, a szíriai Antiochia püspöke († 107 körül), akinek leveleit protestánsok éppen ezen a címen igyekeztek igazcíműségüktől megfosztani. Ez a kísérlet azonban csődöt vallott, mint ezt *Lightfoot* és *Funk* kimutatták; hiszen Ignác leveleit már *Polikárp* és *Eusebius* is említik és dicsérik. E levelek szerint az Egyházban a püspökök (episcopi), papok és diákonusok viselnek hivatalt, úgyhogy: „a püspök *Isten helyén előljár*, a papok az *apostoli szenátus helyén* s a kedves diákonusok végzik a Jézus Krisztus által rájuk bízott szolgálatot” (Magn. 6, 1). „Hogy az engedelmességben tökéletesek legyetek, *alárendelve* a püspököknek és a papoknak s mindenben megszenteltessetek” (Eph. 4, 1). „Mert bárkit

küld a család atyja (Krisztus) az ő családjának *kormányzására*, azt úgy kell fogadnunk, mint őt magát, aki küldi. Világos tehát, hogy a *püspököt úgy kell tekinteni, mint magát az Urat*" (Eph. 6, 1).

Másutt Ignác megdicséri Zothius diákonust, mert „engedelmes a püspöknek, mint az Isten irgalmának és a papságnak, mint Jézus Krisztus törvényének" (Magn. 2). És bárha a püspök fiatalabb is, a hívek és a papok engedelmeskedni kötelesek neki, „és nem is annyira neki, mint atyánknak, Jézus Krisztusnak, mindnyájunk püspökének" (Magn. 3, 1). „Törekedjetek tehát megerősödni az Úr s az apostolok tanításában... a ti méltó püspököttökkel és papságtok méltóképpen egybefűzött lelki koszorújával s az Úrnak tetsző diákonusokkal" (Magn. 13, 1). „Mindnyájan *tiszteljék a diákonust, mint Jézus Krisztust, amint tiszteljék a püspököt is, aki a népnek atyja, a papokat pedig mint Isten szenátusát, és az apostolok gyülekezetét. Ezek nélkül nincs Anyaszentegyház*" (Trall. 3, 1).

Majd az eretnekségről szól Antiochia ősi püspöke, s itt így beszél: „Az ilyenektől óvakodjatok. Ez pedig úgy lesz meg, ha sem fel nem fuvalkodtok, sem el nem szakadtok az Úr Jézus Krisztustól, *sem a püspöktől, sem az apostolok parancsaitól.* Aki az oltáron belül van, az tiszta, aki pedig az oltáron kívül van, az nem tiszta" (Trall. 7). De a püspök „nem önmagától, sem az emberektől, sem dicsőségvágyból, hanem az *Atyának és az Úr Jézus Krisztusnak kegyelméből kapta a kormányzás hivatálát*" (Philad. 1, 1). „Akik Istenéi és Jézus Krisztuséi, azok a püspökekkel vannak" (Philad. 3, 2). „Akikkel beszéltem, azok között nagy szóval, Isten szavával kiáltottam: *engedelmeskedjete a püspöknek, mint Jézus Krisztus az ő Atyjának és a papságnak, mint az apostoloknak, a diákonusokat pedig tiszteljétek mint Isten rendelését.* A püspöktől különválva senki se tegyen semmit, ami az Egyházra vonatkozik. Az az áldozat (eucharisztia) tekintessék érvényesnek, amit a püspök végez, vagy akit ő felhatalmaz... A püspök nélkül sem keresztelni nem szabad,

sem szeretetlalomát ülni, hanem *amit ő helybenhagy, az kedves az Úr előtt is*" (Smyrn. 8).

Ezeket a kijelentéseket olvasva (bármennyire ingadozó s kiforratlan még az akkori egyházi nyelv terminológiája), csodálkozva kell kérdeznünk, mikép lehetett ily világos és nyomatékos tanubizonyságok után annak még csak a gondolatára is jutni, hogy az ősegyház nem ismerte a hierarchiát, vagy hogy az egyházi előjárók csak „templomi gondnokok” voltak s a hierarchia csak lassan és észrevétlenül „fejlődött ki”!

Ignácéhoz hasonló kijelentéseket olvasunk egyébként Szent Polikárp vértanunál is, akiről maga Irenaeus, az ő tanítványa, mondja, hogy maguk az apostolok tették meg smyrnai püspöknek. Polikárp szintén azt mondja, hogy minden hívő *engedelmeskedni tartozik* „a papoknak és diákonusoknak, akár Istennek és Jézus Krisztusnak”. Ures fontoskodás, amit egyesek az ő tanuságtétele ellen felhoznak, hogy t. i. Polikárp seholsem nevezi magát „püspöknek”. De nem elég-e, hogy leveleit így kezdi: „Polikárp és az ő papjai”? S ha ő maga szerénységből nem nevezi is magát püspöknek, Ignác viszont így ír hozzá intézett levelében: „Polikárpnak, a smyrnai egyház püspökének”... Ilyen mellébeszélésnek csak kódosítás lehet a célja, nem pedig az igazság felderítése.

Teljes bőséggel terjeszkedik ki a hierarchia kérdésére az ősegyháznak egyik legjobb tanuja, a lyoni vértanu-püspök, Szent Irenaeus († 202). Egész könyvet ír arról, mikép maradhatunk meg az igaz hitben s az apostolok tanításában. A feleletet erre a kérdésre lényegében abban adja meg, hogy hiszen ott vannak az apostolok által rendelt vagy ezek utódaitól felállított *püspökök*, elsősorban a *római püspök*: aki ezekkel tart, az van Krisztus igaz hitében.

„Felsorolhatnók azokat — írja meglepő világossággal —, akiket az apostolok tettek meg püspököknek, és ezeknek utódait egészen mimagunkig... De mivel nagyon hosszú lenne ebben a kis könyvben valamennyi egyháznak utódlásait felsorolni, itt csak

a legnagyobb, a legrégebb és mindenki előtt ismert egyháznak, annak, amit a két dicsőséges apostol, Péter és Pál Rómában alapított és szervezett, az apostoloktól átvett hagyományát s a püspökök sorozata révén egészen napjainkig hirdetett hitét ismertetjük s ezzel minden tévtanítót megszégyenítünk." S ezzel felsorolja a római püspököket az apostolok idejétől egészen Eleutherius pápáig, aki „most a 12-ik püspök az apostolok óta". (Adv. haer. 3, 3.)

A tévtanítók tehát — mondja tovább — „sokkal későbbiek, mint a püspökök, akiknek az apostolok az egyházakat átadták" (u. o. 5, 20). Olyan kereszténységről, amely püspökök és hierarchia nélkül valaha fennállott volna, Irenaeus nem tud. Ezt a fejlődési mesét csak a modern katolikusellenes elfogultság találta fel.

Hasonlókép támad a tévtanítók ellen az akkor még katolikus *Tertullianus* is „De praescriptione haereticorum" című művében: „Mutassák ki hát (az eretnekek) az ő egyházaik eredetét! Fejtsék ki püspökeik sorozatát! Hadd lássuk, van-e olyan kezdettől folyó utódlásuk, hogy valamelyik első püspökük valamelyik apostolnak vagy olyan apostoli férfiúnak volna utóda, aki az apostolokkal együtt marad! Mert az apostoli egyházak ilyen módon mutatják ki ősiségüket" (32). A keresztséget kiszolgáltató — írja ugyanott — a „legfőbb pap joga, azaz a püspöké; azután a papoké és diákonusoké, de nem a püspök akarata ellen, az Egyház becsületéért; ami ha megvan, megvan a béke is" (De bapt. c. 17).

Hasonlókép hosszasan idézhetnők *Alexandriai Kelement*, *Origenest*, *Cipriánt* és másokat, akik mind igen tekintélyes tanúi az ősegyház hitének és gyakorlatának s akik valamennyien jóval korábban éltek, mint amikor Harnackék szerint a katolicizmus mint szervezet kialakult.¹ Az őskereszténységnek ez a töme-

¹ „El lehet mondani — írja pl. Harnack —, hogy a birodalmi egyház abban a pillanatban volt készen, amikor Diocletianus a

ges tanuságtétele az ősegyház hierarchikus szervezete mellett oly fényben ragyog, hogy csak vakmerőségnek tekinthetjük a katolicizmus ellenfeleinek velük való szembehelyezkedését.

A sok közül csak *Cipriánnak*, a III. század közepén vértanuhalált halt karthágói püspöknek néhány szavát idézzük még.

Ciprián már első levelében azt tanítja, hogy az Egyházban Isten rendelése szerint van papság és világi elem, vannak „klerikusok” és „laikusok”. „Akik az isteni (eredetű) papság kitüntetettjei és a papi hivatalt elnyerték, azok csupán az oltárnak, áldozatoknak, imádságnak és könyörgésnek éljenek” (Ep. 1, 2). A diakonokok és papok engedelmeskedjenek a püspöknek (Ep. 3, 3. 16, 1). Csak azok az igazi hívek, akik a püspökkel tartanak: „S ha egy csökönyös és kevély népség engedetlenül el is távozik, az Egyház nem távozik el Krisztustól s az Egyházban van a nép, amely papjaival (püspökeivel) egyesül s a nyáj, mely pásztorához hű (plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens). Ezért tudnod kell, hogy a püspök az Egyházban van s az Egyház a püspökben s aki nincs a püspökkel, az nincs az Egyházban sem! Hiába hízelegnek maguknak azok, akik Isten papjaival békében nem élnek s csúszva, bujkálva bizonyos embereknel áldozhatni vélnek; holott az Egyház, amely katolikus és egyetlen, nem szakadt meg és nem oszlott meg, hanem igenis egybeforrott s egymás közt a papság ragasztékával össze van kötve” (66, 8). De maga a püspök „sem tarthatná meg püspökségét, mégha régebbi püspök volna is, ha püspöktársainak testületétől s az Egyház egységtől elszakadna” (55, 24).

Ezek a kijelentések együtt és külön-külön mindmegannyi *lángoló apológiái a katolikus, hierarchiás egyházfogalomnak*. Nincs igaza tehát Marsiliusnak, nincs igaza Luthernek és Kálvinnak, akik szerint az

birodalom nagy újjászervezését megkezdte... Ekkor lett kész a katolicizmus.” (Dogmengeschichte, I³, 417. s köv.)

Egyházban minden ember pap s a lelkészt csak a hívek bizalma küldi ki igehirdető tisztére. És épúgy nincs igazuk a modern egyházfejlődési elmélet hirdetőinek sem, akik szerint a katolikus egyházszervezet csupán akaratlan, lassú fejlődés eredménye lenne s szembenállna az ősegyház, az első kereszténység ellenkező gyakorlatával.

Ha a felhozott bizonyságokkal szemben egyesek arra hivatkoznak, hogy a püspökök választásába *régente a nép is befolyt*, ebből a mi tételünk ellenében semmi sem következik. Mert először is nem bizonyítható, sőt nem is áll, mintha kezdetben a nép választotta volna az Egyház püspökeit. A nép kijelölhetett, *kérhetett valakit* (a pápát is így választották régente), de ezzel a kijelölt még nem lett püspökké! Oda felszentelés és legalább hallgatólagosan a környékbeli püspökök (esetleg a pápa) helybenhagyása is szükséges volt. S ami fő: ezek az új püspökök a hatalmukat nem attól nyerték, aki megválasztotta vagy kijelölte őket, hanem az Istentől eredeztették s a törvényes apostoli utódlás jogán az *apostoloktól vezették le*. Az idézett legrégibb egyházírók is mind arra utalnak, hogy csak az az igazi püspök, aki az apostoloktól való *törvényes leszármazásban* (successio) nyerte a püspöki felszentelést. Ciprián különben nyíltan is hangoztatja, hogy a népnek sem püspökválasztási, sem püspökletelési joga nincs (Ep. 67, 3. 4. 5).

Ugyanezek a bizonyságok nyilvánvalóvá teszik, hogy az egyházi hierarchia kezdettől fogva főleg *hármaskorú*, vagyis három rangfokozatot foglal magában: a püspököt, papot és diakonusit. Nem bizonyítható, hogy a papi hatalomnak ez a hármaskorú felosztása magától Krisztustól eredne; ez már eredhetett merőben egyházi jogon is; ám a papi tisztség teljessége, a püspöki hatalom, kétségtelenül krisztusi eredetű. A püspök bírja az apostoli utódok hatalmának teljességét, a pap a püspök segítőtársa s kisebb dolgokban helyettesítője, a diakonus pedig már az apostolok kora óta a papnak és püspöknek a szent cselekményekben se-

gédje. Valamennyi felett pedig nem mint külön egyházi rend, hanem mint legfőbb joghatóság kimagaslik a római püspök, mint Péter utódja s így az egész Egyház feje. Az alszerpapi intézmény s az úgynevezett kisebb rendek (gyertyavivők, exorcisták, lektorok és kapusok) már csak egyházi alapítások s azokban való részesedés nem bír szentségi jelleggel.

A racionalisták ügyeskedése.

A fentiekkel szemben a katolikusellenes felfogás védői szeretnek arra hivatkozni, hogy az ősegyház terminológiája, kifejezési módja még határozatlan volt és az „episcopus”, „presbyter”, „sacerdos” stb. szavaknak nincs még meg az a szorosan körülhatárolt s egymástól megkülönböztetett értelmük, mint a későbbi Egyházban. Ez igaz; azonban ez itt egyáltalában nem határoz. Akár tettek állandó, elnevezésbeli különbséget az ősegyház atyái „presbyterek” és „episcopusok” között, akár nem, bizonyos, hogy a *közönséges hívők és a hierarchiai személyek között éles megkülönböztetést tettek*, s itt ez a lényeges. Mert már ez maga kétségen kívül helyezi az Egyház hierarchiás alkotmányát a legelső koroktól kezdve.

Enélkül a különbségtétel nélkül nem lenne semmi értelme annak a nagy *tisztelet tudásnak és az alárendeltség folytonos hangoztatásának*, melyet például Ignácnál, Polikárpnál, Irenaeusnál stb. találunk. Ha az episcopusok és presbyterek pusztá korelnökök vagy házgondnokok voltak volna, nem volna értelme annak sem, hogy Szent Pál az „Isten kegyelmére” hivatkozik, mely a tőle fölszentelt püspöktársakra az ő „kézfeltétele által” szállt át. Nem volna értelme annak sem, hogy ezek a „házgondnokok” és „korelnökök” eucharisziát mutatnak be, bűnöket bocsátanak stb., amiről pedig az ősegyház írói szintén tanuskodnak a püspököket és presbytereket illetőleg. A presbyteri és episcopusi hivatal kezdettől fogva *lelki* hivatal volt, a Krisztus rendelte megszentelő eszközök, a lélekkormány-

zás és tekintélyszerű tanítás hivatásos közegeinek hivatala és semmiféle emberi küzdelemre vagy bensőleg átalakító fejlődésre nem volt szükség, hogy e közegek lelki hatalmát a hívek is elismerjék.

De nem is áll, hogy az őskeresztények nem tettek volna éles különbséget a különböző hierarchikus rangfokok között, mint a fentiekben láttuk. Az elnevezések lehettek kezdetben ingadozók, a „papi” méltóság megkülönböztetése a püspökitől sokfelé bizonynyal csak később következett be; ámde a lényeg: a hierarchia maga, valamennyinél kétségtelenül szerepel, sőt a hármaskör rangfokozat is elég világosan megállapítható írásaikban. (L. pl. fentebb Ignác vértanu nyilatkozatait.)

Erre persze a racionalisták hamar készek a könnyű kibúvóval: ráfogják, hogy mindazok a helyek, melyekből a mi érvelésünk folyik, pusztán későbbi toldalékok! Erre azonban mi azzal felelünk, hogy aki ilyesmit állít, annak *bizonyítania is kellene* s tudományellenes eljárás az, amely nem a következtetéseket méri az adott tényekhez és történelmi adatokhoz, hanem a történelmi adatokat szabdalja meg aszerint, amint önkényesen fölállított hipotézisével összhangban vannak vagy sem.

Joggal mondja erről az eljárásról *Pesch* Keresztély: „Ha netán az érveket kérdeznők, melyekre ez a modern hierarchia-fejlődési elmélet épült, tudnunk kell, hogy minden érvelésnél sokkal egyszerűbb eljárás a következő: Az első évszázadok összes iratait két részre osztjuk. Azokról, amelyekben véletlenül nincs szó az egyházi hierarchiáról, kijelentjük, hogy ezek a hiteles régebbi írárok; azokra pedig, amelyek a hierarchiáról beszélnek, ráfogjuk, hogy későbbi szerzemények. Ebből azonnal nyilvánvalóvá lesz, hogy a hierarchia késői eredetű. Ha pedig azokban az iratokban is megtaláljuk a hierarchia nyomait, amelyeknek ősrégi eredetét valamennyien kénytelenek vagyunk elismerni, mint például a Máté-evangélium 16, 18 és 18, 19 részletét, akkor elég egyszerűen kijelentenünk, hogy legalább ezek a szövegrészek nem eredetiek, ha-

nem későbbi toldalékok. És ha valaki azt kérdi, *mily jogcímen állítjuk ezt mindennemű kritikai tanuságtétellel szemben, egyszerűen a „történeti érzékünkre”* hivatkozunk. Aki pedig még ezt sem fogja föl, arról kijelentjük, hogy nincs „történeti érzéke”. Nagyobb hatás kedvéért mindenesetre minél több részletkutatást szövünk bele a tárgyalásba, akár a dologhoz tartozik, akár nem s akkor bizonyosan sokakat, végül talán még magunkat is meggyőzzük róla, hogy nagyszerűen bebizonyítottuk állításainkat. Holott a valóságban az érvnek és bizonyítéknak még az árnyékával sem szolgáltunk”.¹

Csak az az irány érheti be ezzel az érvelésmóddal, amely kétségbeesésében mint a hajótörött minden szalmaszál után kapkod és amelynek minden igaz és minden jó, ami az Egyház ellen megy.

A tudományos lelkiismeretet mindenesetre százszorta jobban megnyugtatja az a módszer, mely a történetileg biztos tények alapján marad meg s ezen az alapon kijelenti: ha az evangéliumot minden ok nélkül vissza nem akarom vetni, ha Krisztus, az apostolok és az ősegyház nagy atyáinál nem akarom többre becsülni a modern racionalista előítéleteket, akkor a *Krisztus-alkotta kereszténységet egyesegyedül az egyházas kereszténységben lelhetem meg s akkor a sokat hangoztatott véletlen egyházfejlődés elméletét nem fogadhatom el.* Nem fogadhatom el a divatos különbségtételt kereszténység és egyháziasság között sem, vagy ha úgy tetszik: a vallásosság és „klerikalizmus” között, mert akkor ez egyszerűen tartalmatlan frázis. S akkor egyedül az az *egyházas kereszténység* nevezheti magát joggal *Krisztus intézményének és alapításának*, mely a *hierarchiás egyházszervezetet Krisztus akaratára vezeti vissza.*

„Egy az Isten és egy a Krisztus, egy az Egyház és egy a tanítóhivatal (cathedra), melyet az Úr szava

¹ Praelectiones dogmaticae I. Institutiones propaedeuticae ad sacram theologiam, 4. kiadás, 239.

Péterre alapított. Más oltárt állítani vagy más papságot szervezni az egy oltáron és egy papságon kívül nem lehet. Aki másutt gyűjt, szétszór", mondja az ősegyház egyik legragyogóbb képviselője, *Ciprián*. (Ep. 43, 5.) „Egy az Egyház — folytatja —, az, amelyet Krisztus, a mi Urunk, egységes eredetében és szervezetében Péterre alapított.” (Ep. 70, 3.)¹

Szükség van-e hierarchiás egyházszervezetre?

Eddig a hierarchikus, vagyis papi renden alapuló egyházszervezet *történeti* érveit vizsgáltuk; a tanubizonyosságokat, amelyekből ennek a szervezetnek

¹ Egyházellenes íróknál nem ritkán találkozunk a *Pseudo-izidor*-féle rendelet-gyűjteményre való hivatkozással. A IX. században ugyanis forgalomba került egy könyv, melyet előszavának egy utalása miatt sokáig *Sevillai Szent Izidor* munkájának tartottak, s amely nagy csomó régi egyházi törvényt és rendeletet tartalmazott, többek között a püspök és a pápa joghatóságára vonatkozólag. Az Egyház ellenségei szerint a pápai és püspöki joghatóság elsősorban ebből a műből szívárgott volna bele az egyházba s íme: erről a műről kisült, hogy jórészt hamisítvány! A felhozott „rég” okiratok közül körülbelül 100 darab hamis!

Ez az okoskodás azonban *teljesen hibás*. Az ismeretlen szerző, valószínűleg Benedek levita, a IX. századbeli Frank-birodalom rettenetes állami és egyházi felfordulásában azzal akarta a tekintélyt erősíteni, hogy egyházi törvénykönyvet állított össze, s abban maga költött jócsomó „rég” egyházi rendeletet. Ezek az okiratok hamisítványok, de csak alakilag, tárgyilag nem! Nincs bennük semmi olyan, amely régebbi s valódi egyházi iratokban s rendeletekben meg ne lett volna. Amit a pápai és püspöki tekintélyről tanít, tárgyilag semmi lényeges dologban nem új; ami kevés és lényegtelen újat a magáéból tett hozzá a régi egyházi törvényekhez, az viszont soha nem is ment át az egyházi használatba (pl. amit az egyházi fellebbezésekről írt). Világos jele ez annak, hogy az Egyház általánosságban nem tulajdonított különösebb súlyt ennek az apokrifnak, bárha egyes középkori egyháznagyok csakugyan hivatkoztak is rá. A pápaság s a hierarchia tana sokkal régibb, komolyabb és súlyosabb tanubizonyosságokra támaszkodott, mint azt éppen kifejtettük. Épp azért a Pseudo-izidori ellenvetés komoly nehézséget nem támaszthat. Abból, amit egy jámbor, de naiv ember a IX. században hibázott, a pápaság tanára nézve nem következik egyáltalán semmi.

krisztusi eredete bizonyítható. Ezenkívül azonban szóvá kell tennünk azokat a *belső vagy észokokat* is, amelyek Krisztus Urunknak ezt a rendelkezését velünk közelebbről megértetik.

Azoknak, akik a kereszténység vallási egységét megbontani törekeshetnek, közkedvelt agitációs eszközük a keresztény vallásnak a „papos Egyház”-tól való megkülönböztetése, az „eredetileg egyéni” és a „ké-sőbb kifejtett hierarchiás kereszténység” szétválasztása. De aki Krisztus tanainak szellemébe csak némileg is behatolt, aki az ő gondolatait s világosan kielemezhető törekvéseit komolyan figyelembe veszi, az magától értetődőnek találja, hogy Krisztus Urunk hierarchikus alapon szervezett egyháziasságot akart.

Krisztus mindig az *összetartást, a szeretetet, az egységet és testvériességet* hangoztatja. Azt, hogy egymást segítve, együttes munkában, a közös istentiszteletben s közös törekvésben rejlő erők fölhasználásával szolgáljuk őt s keressük örök üdvünket. Hogyan hanyagolhatta volna el akkor vallásrendszerének ránk hagyományozásában a testvériesülés, a vallási szervezkedés és társulás eszméjét?

Hogyan lehetett volna neki közömbös, hogy követői rendszeres együttműködésben, alkalmas szervezet keretében érvényesítik-e az összetartás és egységesség erőit, vagy pedig kiki *magára hagyatva*, pusztán *egyéni ötleteit s buzgólkodását ismeri el legfőbb zsinórmértékül*? Hogyan mellőzhette volna az egységesség intézményesítését s azoknak az erőknek fölhasználását, amelyek az egyházas hitélet rendszeres fejlesztésében és irányításában rejlenek? Hiszen előre tudhatta és mint Istenember tudta is, amit ma oly általánosan tapasztalunk, hogy ahol a szigorú egyházas szellem, a középponti kormányzó, tanító és megszentelő hatalomtól való függés, szóval az egyháziasság megszűnik, ott a kereszténység mint életirányító tényező is *mindenkép háttérbe szorul* s végül üres jelszóvá zsugorodik. Mindennapi tapasztalat, hogy csak ahol erős egyházas szellem él, csak ott van rendsze-

res hitélet, ott van komoly és maradandó istenfélelem, istenkeresés, Krisztuskövetés, szívtisztaság, szeretet, keresztény erény. Viszont az egyháziasságtól elválasztott „kereszténység” rendesen nem egyéb, mint a hitközöny és krisztustalanság palástolója.

Ha pedig Krisztus egyháziasságot akart, akkor eleve bizonyos, hogy *tekintélyen alapuló rendet* is akart, felsőbbbségi és alárendeltségi viszonyokat, mert ezek nélkül minden testület biztos szétbomlásnak néz elébe, akárcsak az olyan szervezet, amely fej vagy szív nélkül akarna élni.

A hierarchiás rend az Egyház egységének, fegyelmének, rendjének és virágzásának pótolhatatlan eszköze.

A hierarchia visszaélései.

Az álm! mondhatja itt valaki; de a hierarchia rengeteg bajt is okoz ám s okozott a történelem folyamán számtalan esetben!

Mit feleljünk erre?

Igaz, hogy minden intézményhez, amelyben emberek szerepelnek, hibák is tapadnak s amíg Krisztus emberek által kormányoz, a híveknek mindig meg kell küzdeniök azzal a nehézséggel, hogy lelki vezéreikül emberileg tévedhető és bűnös halandó-társakat kell elismerniök. Krisztusnak ezt a nehézséget magának is előre kellett látnia. S ő nemcsak előre látta, hanem maga *végig is tapasztalta*: hiszen első hivatalnoka, Egyházának első pápája, személyesen letagadta őt; egy másik választottja, kit ő maga hívott meg az apostoli hivatalra, árulója lett. És mégis: Krisztust sem Péter, sem Júdás példája nem riasztotta vissza attól, hogy mégis csak embereket ne rendeljen Egyháza kormányzóíul.

A hivatalt és felső küldetést tehát okvetlenül szét kell választani az azt hordozó ember személyes gyarlóságaitól, botlásaitól és hibáitól. Amint az orvosi, a katonatiszti, a mérnöki pálya és intézmény nem lehet sem helytelen, sem felesleges azért, mert vannak bűnös orvosok, katonatisztek és mérnökök, sőt még csak

azért sem, mert például vannak orvosok, akik önmagukat gyógyítani elmulasztják, épúgy a papi vagy hierarchiás intézményt sem lehet azon a címen fölöslegesnek mondani, mert annak egyik-másik képviselője méltatlanul tölti be a magas, isteni tisztet.

Egyébként abban gyakran közönséges ravaszság rejlik, ha bizonyos oldalról állandóan felszínen tartják a papok és püspökök hibáit, az egyháztörténelem pápáinak ballépéseit. Ravaszság azért, mert a papoknak, püspököknek és pápáknak éppen azokat a hibáit, amelyekről legtöbbet beszélnek az Egyház ellenségei, majdnem mindig azok a kényszerhelyzetek magyarázzák meg, amelyekbe az egyháziakat külső, profán egyházellenes befolyások sodorták. Azok az irányok támadják az Egyházat méltatlan papjaiért, amelyek maguk okozzák, hogy az Egyháznak méltatlan papjai vannak! Amelyek talán ma is minden lehetőt megtesznek az Egyház elvilágiasítására.

A VI. Sándorokat, a pápaság történetének legszomorúbb alakjait, éppen azok a *világi befolyások* ültették Szent Péter székébe, amelyek ma is az egyházi liberalizmus szószólói. A jozefinizmus és gallikanizmus, mely minden belső egyházi reformot sokáig előre lehetetlenné tett, nem egyházi találmány, hanem az államhatalom beavatkozása volt az egyházi életbe. A papság nevelését, az egyházi hivatalok szabad betöltését, a független kinevezéseket ezeknek az áramlatoknak virágkorában mindenfelé kiragadták az Egyház kezéből. Gondoskodtak róla, hogy ne a legmértöbb, a legbuzgóbb, legtisztább, legapostolibb lelkű papok érvényesüljenek s ha aztán az ő általuk kinevezett vagy kieroszakolt papok vagy püspökök mulasztásokat követtek el, akkor az Egyházra mutattak, mintha az volna felelős az ő államcsínyjeik következményeiért. Nem engedték, hogy az Egyház függetlenül nevezze ki saját főpásztorait, függetlenül reformálja szerzeteit, függetlenül nevelje papságát s függetlenül érvényesítse az egész egyházi élet fölött legfőbb felügyelői jogát, s azután az Egyházra dobnak

követ, ha az állami és világi beavatkozások megter-
mék szomorú gyümölcsüket. Bezzeg ahol tisztán az egy-
házi és vallási szempontok irányítják a katolikus éle-
tet, pl. az egyházi hivatalok betöltését, mint pl. Hol-
landiában, Amerikában stb., ott szintén előfordulnak
ugyan hibák és gyöngék, de általánosságban a papság
értelmi és erkölcsi színvonal dolgában meglehetősen
színvonalon, néha csodálatos magaslaton áll.

Ha az is megtörténhetett, hogy egyes országokban
másvallásúak, sőt az Egyház közismert ellenségei ne-
veztek ki a püspököket és nagyvárosi plébánosokat:
nem igazságtalanság-e aztán, ha utóbb ugyanezek az
ellenségek szemforgatva jajgatnak, hogy a papság nem
felel meg a hivatásának?

Állandó tünet az is, hogy ugyanazok, akik a rossz
papokat állandóan nyilvántartják és figyelik, viszont a
leghatározottabban útját állják az egyházi reformmun-
kának, a javítási kísérleteknek. Éppen az ú. n. anti-
klerikális, papgyűlölő elemek azok, amelyek azonnal
pártját fogják minden papi fegyelmeztetésnek, min-
den erkölcstelen életű, liberális, hűtlen papnak, min-
den hittagadónak és árulónak. Nem a rossz papokat
üldözik, hanem ellenkezőleg azokat, akik kötelessé-
güket lelkiismeretesen teljesítik, tiszta élet, tudomá-
nyos képzettség s a lelkek üdvéért való buzgólkodás
dolgában leginkább kitűnnek. Valamennyi egyházül-
dözésnél legelsősorban a szerzetesrendek, mégpedig
első helyen a legfegyelmezettebb és legerkölcsebb
szerzetesrendek ellen megy a harc, azokat száműzik
legelőször.

A rossz papokra való hivatkozás tehát nem tárgyi-
lagos, hanem merőben irányzatos és *taktikai okokból
választott kifogás*. A katolikus Egyház ereje éppen
a papság, a hierarchia; természetes, hogy ez ellen dül
az Egyház ellenségeinek legádázabb harca. Sebj! Réa
is vonatkozik a Megváltó ígérete, hogy „a pokol kapui
nem vesznek erőt rajta”. (Mt. 16, 18.)

Egyház nincs hierarchia nélkül, amint Krisztus
nincs Egyház nélkül!

III.

Hány egyházat alapított Krisztus?

Mihelyt vizsgálódásaink eddigi eredményeképpen az a tétel bizonyosodik be előttünk, hogy Jézus nem a merő egyéni vallásosságban, hanem az egyházas, társulati szervezkedésben látta tanainak intézményszerűsítését s evangéliumának megvalósulását, azonnal felötlik előttünk az a további kérdés is: *hol van hát ez a Krisztus-alapította Egyház?* S ha esetleg több oly társulás ötlik elénk, mely magát Krisztus-egyháznak nevezi, vajjon lehetséges-e, hogy ezek mind azonos joggal nevezzék magukat Krisztus Egyházának?

Ez a kérdés lehet némelyek szemében kényes, másokéban elavult és ízetlen, de magában véve rendkívül fontos, mert azonos a mindig új és mindig időszerű kérdéssel: *hol van Krisztus?* Ezért elkerülhetetlen kérdés ez azokra nézve, akik Krisztust őszintén keresik.

Jól tudjuk, hogy a szomorú egyházszakadás óta nagyon sok keresztény testvérünk nem tagja többé az Egyháznak, hanem valamelyik elszakadt felekezet kötelékébe tartozik, abba született bele s a gondolkör, mely őt gyermekkorától fogva körülfogta, annak csaknem még a lehetőségét is kizárja, hogy e téren megértsen minket. Ezt a rájuk nézve akaratlan elzárkózást mély és igaz sajnálattal vesszük tudomásul s biztosítjuk őket arról, hogy velük szemben ildomtalanul találunk a XVI. századbeli ama hitvitázók hangját, amely helyénvaló lehetett a tudatos pártosokkal szemben, de keményszívűség és bárdolatlanság lenne a vétektelen tévedőkkel szemben. Viszont a tárgyi igazság s a krisztusi örökség szeretete alapján még az ú. n. felekezeti béke kedvéért sem tartózkodhatunk attól, hogy a kérdést tárgyilagosan meg ne világítsuk.

Egyelőre csak egyet kell bizonyítanunk: azt, hogy Jézus mindenesetre nem százféle egymástól különszakadt, elvileg és érzelmileg egymást megtagadó testületben látta működésének célját, hanem *egyetlenegy*

nagy, világot átölelő Egyházat akart alapítani. Hogy tehát a szekták és felekezetek, a szakadások és letördelések nagy romhalmaza semmi esetre sem képviselheti az ő nagy egyház- és országesszméjét, s hogy csak hitében, hitéletében, szervezetében és kormányzatában teljesen egységes és egyetlen testület nevezheti magát jogosan az „ő Egyházának”.

Ezt a tételt pedig azonnal beigazoltuk, mihelyt kimutattuk, hogy Jézus az ő híveinek közösségét mint egy testületet, mint hitében, szertartásaiban, kormányzatában *lényegileg egységes* vallási társulást fogta fel.

Az idevonatkozó érvek részint közvetlenül Jézus szavaiból indulnak ki, részint az ősegyház legelső századainak hitét veszik kiindulópontul. Minthogy ugyanis ebben a hitben joggal ismerjük fel az apostoli idők szellemének tovaszármaztatóját és hagyományainak legelevenebben lüktető erejét, közvetve az ősi hit e megnyilatkozásai is Krisztus intézkedéseire vezetnek vissza.

Krisztus csak egy Egyházat alapított.

Hány Egyházat alapított Krisztus? Egyet vagy többet? Vagy ránk hagyta-e, hogy egy vagy több egyházban szolgáljuk őt?

Krisztus maga a legvilágosabban s ismételten kifejezi intézményének, egyházának *egységes jellegét*. Teszi pedig ezt majd bennfoglaltan, majd kifejezetten.

Bennfoglaltan már azzal is jelzi alapításának egységességét, hogy mindig csak *egy* egyházzal, *egy* országról, *egy* nyájáról beszél. „Erre a kősziklára fogom építeni az én Egyházamat” (μοῦ τὴν ἐκκλησίαν) Ha valaki panaszkodra nem hallgat, úgymond, „mond meg az Egyháznak” (τῇ ἐκκλησίᾳ). Mindenki, akinek ép nyelvérzéke van, megérzi ezeken a szavakon, hogy itt Krisztus nem pusztá logikai egységet ért: „valamelyik egyháznak”, „valamelyik felekezetnek”, hanem szociális egységet gondol, amely hivatva van az összetartást és testvéries együttműködést fenntartani és megvédelmezni valamennyi hívő között. Pusztán logikai egység-

hez ugyanis nem lehet panaszra menni, attól nem lehet döntést várni. Ugyanez a gondolat magyarázza meg a jelenséget, hogy Krisztus Egyházát sohasem hasonlítja össze szervezetlen, összefüggéstelen tömörülésekkel, hanem mindig valamely *szerves vagy szociális egységet* nyújtó dologgal. A mennyeknek országa (a Messiás Egyháza) hasonló, úgymond, egy „országhoz”, „családhoz”, „terebélyes fához”, egyazon ember „vetéséhez” vagy „szőlőkertjéhez”. Sohasem mondja pl., hogy hasonló a fővényhez, a kőhalmazhoz, a tengerhez stb.

De kifejezetten is annyira hangoztatja Jézus az ő Egyházának egységét, hogy jobban már alig volna lehetséges. Búcsúbeszédében (Ján. 17) ötször egymásután a legnagyobb nyomatékkal kéri az Atyát, hogy tanítványai és hívei mindenkor „*egyek legyenek*”. „Tökéletesen egygé legyenek.” „Legyenek egyek, amint te, Atyám énbennem és én tebenned, úgy ők is egyek legyenek bennünk, és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (17, 23. 21).

Itt nem lehet azzal a kibúvóval élni, hogy Krisztus csak a közös hitben való logikai egységet óhajtott; mert erre döntőleg cáfol rá az egységért könyörgő ima bevezetése, ahol Jézus az egy hitet már hangsúlyozottan *föltételezi*. Ott ugyanis „mindazokért” imádkozik, „akik valaha hinni fognak őbenne” s ezeknek a máris egy hiten levőknek kéri az Atyától még külön az „egység” kegyelmét. Tehát nyilván a hiten *felül* kér még valamit; azt, hogy akik a benne való hit által már egyek, még ezenkívül is „*egyek legyenek*”, nyilván nem a pusztá hitbeli, hanem a szervezeti, egyházas, *szociális egység értelmében*.

S mi mást sürget Jézus, mint híveinek ezt az *egyházi egységét*, akkor, amikor a széthúzókat és vitatkozókat arra utasítja, hogy vitás ügyüket az „Egyház” ítélőszéke elé vigyék s akik az Egyház döntésére sem hallgatnak, azokat egyáltalában ne tekintsék többé Krisztus híveinek? E szavak értelme is csak az lehet, hogy a hitbeli egység tehát egymagában teljességgel

nem elegendő: Krisztus szemében csak „pogány és vámos” az, aki az Egyház szerves egységétől függetleníti magát. Még ha különben a hitre teljesen azonos is az egész Egyházzal, „pogány és vámos” lesz, mihelyt nem fogad szót az Egyháznak.

Ez a Krisztus-akarta egyházi egység egyébként már az Egyház *monarchikus alkotmányából* is minden kétséget kizáró módon következik. A monarchikus Egyház minden önakaratú elszakadozást feltétlenül kizár s előbbi fejezetünkben kimutattuk, hogy ez a monarchikus elv kétségtelenül Krisztustól ered. Monarchikus társadalmi alakulás monarchikus egység nélkül nincs.

Krisztus azt akarja, hogy hívei egy élő középponti tekintély kösziklájával álljanak kapcsolatban, úgyhogy e kapcsolat folytán az alvilág minden támadó erőlködése tehetetlenül roskadjon vissza vele szemben. Azt akarja, hogy az emberi gyarlóság, széthúzás, egyenetlenkedés távoltartására *egyetlen erős kéz kormányozza, „legeltesse”, pásztorolja a híveket* s kezelje szuverén jogon a *kulcsok hatalmát*. Ezzel azonban máris a legmagasabb fokú egységet hozza létre, amely minden külső megoszlással és belső szakadozással legélesebb ellentétben áll.

Egy család az, amely egy apai tekintély alatt áll; egy község az, amelyet egy közigazgatási szerv igazgat; egy állam az, melyben egy államfő, illetve egy államfői testület törvényei érvényesülnek. Ugyanígy egy Egyház az, amely egy központi kormányzószerv, egy köszikla alapján, az egy Péter joghatóságán épül fel.

„Aki az Egyházra nem hallgat — mondja Krisztus, s e szavaival örökre elítélte az egyházakra való bomlás minden fajtáját —, az legyen neked mint pogány és nyilvános bűnös.” (Mt. 18, 17.)

Az a mai helyzet tehát, hogy folyton „keresztény egyházakról” és felekezetekről beszélünk, mintha azok mind egyenlő jogon léteznének s egyenlőképpen Krisztus gondolatait s akaratát testesítenék meg, szomorú

történeti adottság ugyan, de teljes ellentéte annak, amit Krisztus Urunk akart és rendelt.

Nem olvassa elfogulatlanul az evangéliumokat, sem az Apostolok Cselekedeteit, sem az apostolok iratait, aki a legősibb apostoli Egyházban a számos hitközség mellett is fel nem ismerné a *bonthatatlan s oszthatatlan kormányzati egységet*. Semmi jele, semmi nyoma ott még a szakadásnak mint törvényes, marandó jelenségnek. Sok száz esztendőnek kellett a kereszténység fölött elmúlnia, míg valakinek eszébe jutott, hogy a kereszténységen belül talán nemcsak egyházzól, hanem egyházakról is lehetne beszélni; nemcsak a régi eretnokségek s pártütések, hanem külön, maradandó, egyenlőjogú egyházközösségek alakjában.

Ha valaki a fentiek ellen azzal hozakodnék elő, hogy hiszen az Újszövetség maga is többször beszél „*egyházakról*”, így: többesszámban, erre azt kell felelnünk, hogy ezekben az esetekben a szövegből világos, hogy az „*egyházak*” itt „*egyházközösségeket*” jelentenek. Más, ha egy azonos hitű, azonos szervezetű s azon vezetés alatt álló egyház részeiről, részegyházakról van szó s más, ha egymással hitben-szervezetben *szembenálló* felekezetekről beszélünk.

Az Egyház egysége az őskereszténység hitében.

Az ősegyház egységes magatartása nemcsak hallgatólagos érve az Egyház eredeti egységének, hanem egyenes tanubizonyságokkal is szolgál.

Igy maga az Apostoli Hitvallás egyenesen hittételnek vallja az Egyház egységességét. A *μονὴν τὴν ἐκκλησίαν* („egyetlen”, „egy” egyház) kitételek hangsúlyozása egy általánosan elterjedt ősegyházi hitvallási formulában könyvtárakra rúgó ellenkező okoskodásokat dönt halomra.

Maga Szent Pál apostol is abból vezeti le a házasság egységét és felbonthatatlanságát, hogy a hívők házassága az egy Krisztus és egy Egyház felbonthatatlan egyesülésének képe (Ef. 5, 23 s köv.). Lelkesen hir-

deti a kereszténység szociális egységét pl. a következő szavakban: „Egy test és egy lélek, amikép hivatástok egy reménységre szól. Egy az Úr, egy a hit, egy a kezestség. Egy az Isten és mindeneknek Atyja”. (Ef. 4, 4—5.)

Az Egyház Szent Pál szerint Krisztus titokzatos „teste” (Ef. 1, 22 s köv.). Mit jelent az élő test? Kétségtelenül: szerves *egységet*. Kissé furcsa képet nyújtana e szó, ha itt a test nemcsak különböző és egymással összefüggésben nem álló, hanem egymással *teljesen ellenkező elemekből állna, elszakadozott, egymással évszázados harcban álló tagok és alakulások zűrzavarát* mutatná. Különös értelmezése volna ez Pál apostol ama szavának is, amelyet Timóteus püspöktársához írt: „Ezeket írom neked, hogy tudd, mikép kell forgolódnod az Isten házában, mely az élő Isten egyháza, az *igazság oszlopa s szilárd alapja*” (1 Tim. 3, 15). Vagy annak, amit a korintusiakhoz írt első levele elején ír: „Kérlek titeket, testvérek, a mi Urunk Jézus Krisztus nevére, hogy mindnyájan *ugyanazt mondjátok és ne legyenek köztetek pártoskodások (schismata), hanem legyetek tökéletesen egyek ugyanegy értelemben, ugyanegy véleményben*” (1 Kor 1, 10). A következőkben (11—17) pedig keményen megrója az apostol azokat, akik viszálykodást és különbséget támasztottak a hívek között aszerint, hogy Pál, Apolló vagy Péter térítette-e meg őket. „Vajjon részekre van-e osztva Krisztus?” kérdezi Pál (13). „Mert amint a test egy, bár sok tagja van, a testnek pedig minden tagja, bár sok, *mégis egy test, úgy van Krisztus is*” (12, 12).

Ime, az Egyház egységének ellentmondást nem tűrő hangoztatása már Szent Pál leveleiben.

Az Egyház egysége és az egyházatyák.

Az egyházatyák kezdettől fogva épily fontosnak tartották az Egyház egységét. A számos tanubizonyosság közül csak néhányat idézünk.

Alexandriai Kelemen (kb. 140—215) szerint: „A

mondottakból világos, hogy *csak egy lehet az igaz Egyház*; az, amely igazán az ősi s amelynek névsorába tartoznak azok, akik az igazságra törekcszenek... Az az Egyház, amely *csak egy lehet*, de amelyet az eretnekségek számos egyházra szeretnének szakítani, a természetes egység jellegével bír" (Strom. 7, 17).

A karthágói Szent Ciprián szerint (kb. 200—258): „Krisztus az egy Péterre építette Egyházát... Hogy az egységnek kifejezést adjon, úgy rendelte teljes tekintélyével, hogy ez az egység egyetlen embertől való függésben álljon... Az *Egyház csak egy*, bármily sokaságra növekedjék is vele született termékenységnél fogva; amint a Nap sugarai is számosak, de csak egy fényt alkotnak; a fának különbözők az ágai, de egy az erőssége, melyet szívósan őriz a gyökér, s amint egy forrásból számos patak buzog elő... Váleszd el a Nap sugarát a Nap testétől, az egységgel együtt megszűnik a fény is; vágd el a fa ágát, a levágott ág nem sarjad ki többé; vágd el a forrástól a patakot s azonnal ki fog száradni. Így az Úr Egyháza is. Mint valami fényforrás szórja szét az egész földön sugarait, de azért egy fény az, mely mindenütt szétáramlik s a fényttest egysége nem szakad meg; ágait bő termékenységgel terjeszti ki az egész földre, hőven bocsátja ki patakjait mindenfelé, de azért csak egy fő az, egy forrás, egy bő termésű anyaméh." (De unitate eccl. 4, 5). Még fontosabb, hogy e szavakat Karthágó nagy püspöke egyenesen Novatianus ellen intézi, aki skizmát támasztott a római Egyház ellen. (L. Ep. 55, 24; Ep. 69, 2).

Milévei Optatus szerint (370 körül): „Az Egyház egy, mert Krisztus az Egyház jegyese" (De schism. Donati 1, 10). Nagy Vazul szerint: „Az istentisztelet szükséges, de nem az, amely az Egyházon kívül, hanem csak az, amely az Isten gyülekezetében történik. *Ne állítsatok föl tetszések szerint magán-egyházakat és magán-gyülekezeteket!* Egy az Isten szent gyülekezete." (In Ps. 28, 3.)

Ambrus szerint (kb. 340—397): „Csak egy Egy-

házat, az Isten egy gyülekezetét ismerjük... Mindegyik együvé gyülekezik a katolikus nép. *Nem lehet tehát szó sok gyülekezetéről, hanem csak egy gyülekezetéről és egy Egyházzól.*" (Hexaem. 3, 1; 2, 3.)

Ezek a nyilatkozatok végleg megsemmisítik a „több-egyház” elméletét a keresztény ókorban.

Tanulságos az a kérlelhetetlen, mondhatni merev elzárkózás, amely az Egyházban a szeparatiztikus (eretnek) törekvésekkel szemben mindig otthonos volt. Nem pusztán az Arbuezek és Torquemadák, hanem már az apostolok idejétől fogva jellemző, hogy a szektákkal, a szakadárokkal, az egység megbontóival az Egyház tudós atyái *szóba sem állnak*. Az az egy cím, hogy valaki megbontotta a vallási, az egyházi egységet, elegendő nekik arra, hogy megvonják tőle a vallási közösséget.

Már Szent Ignác, antiochiai püspök-vértanu († 107 körül) így ír: „Azok, akik Istenéi és Jézus Krisztuséi, azok a püspökekkel tartanak... Ne tévedjete, testvéreim: aki a *szakadárságot követi, nem nyerheti el az Isten országanak örökségét.*" (Philad. 3, 2, 3.)

Irenaeus szerint († 202): „*Akik az Egyházon kívül vannak, azok az igazságon is kívül vannak!*” Kemény szó, de legalább kétséget nem hagy hátra. S azért ugyancsak Szent Irenaeus szerint „*akik szakadárságot kezdenek, azok tévutakra lépnek, s azokban nincs meg az Isten szeretete.*” (Adv. haer. 4, 33, 7.)

Origenes, az egyiptomi hittudós is hasonlóképp nyilatkozik († 254): „Senki se áltassa magát: ezen házon, t. i. az Egyházon kívül, senkisé is üdvözül; aki innen kilép, az a saját halálának lesz okozója”. (In Jos. hom. 3, 5.)

Főleg Ciprián és Ágoston sürgetik, hogy azokkal ne is bocsátkozzunk további hitvitába, akik az egyházi egységet megtörik. Ciprián szerint: „Aki az Egyháztól elszakad s törvénytelen (adulterae) egyházhoz ragaszkodik, ezzel együtt elesik azoktól az ígéretektől is, amelyeket Krisztus az Egyháznak tett; s aki Krisztus Egyházát elhagyja, nem nyerheti el Krisztus

jutalmait. Az ilyen idegen lett, kívülálló és ellenség. *Nem lehet annak Atyja az Isten, akinek az Egyház nem anyja.* Aki az Egyházon kívül van, csak úgy fog megmenekülni, mint azok megmenekültek, akik Noé bárkáján kívül voltak." (De unit. eccl. 6.)

Ugyancsak Ciprián más helyütt ezt írja: „Ne tévesszen el bennünket, testvéreim, az Úr útjaitól senki, senki bennünket, keresztényeket Krisztus evangéliumától el ne szakítson, *senki az Egyház gyermekeit az Egyháztól el ne válassza.* Vesszenek el maguk, akik el akarnak veszni, maradjanak maguk az Egyházon kívül, akik az Egyházból kiléptek". (Ep. 43, 5 s számos helyen hasonlókép.) *Szent Ágoston* (354—430) így ír a szakadár donatisták ellen: „Mit használ, ha Istent vallod, ha Istent tiszteled, hirdeted és magasztalod, az ő Fiát elismered s vallod, hogy az Atya jobbján ül, de *káromlod az ő Egyházát?*... Ragaszkodjatok tehát, kedveseim, ragaszkodjatok mindnyájan egy akarattal Istenhez, *mint atyátokhoz és az Egyházhoz, mint anyátokhoz*". (In Psalm. 88 sermo 2, 14.)

Mily egyöntetűen szilárd ragaszkodás az Egyház egységéhez szól ezekből a szavakból!

Már e szemelvények is igazolják, hogy az ősegyház hite az egyházi egységhez épűgy ragaszkodott, mint magához Krisztushoz s hogy az őskeresztények meggyőződése szerint magát az evangéliumot hagyja el az, aki az egy Egyházat elhagyja. S így IX. Pius pápa csak az ősegyháznak kezdettől fogva ünnepélyesen hangoztatott hitét vallotta, amikor a Syllabusban „hamisnak és tévesnek" hirdeti a következő mindenesetre nagyon elterjedt tételt: „A protestantizmus nem más, mint ugyanazon igaz keresztény vallásnak különböző alakja, amelyben épűgy lehet Istennek tetszeni, mint a katolikus Egyházban". (Syllabus 18.)

Nem is igen lehet feltételezni, hogy akik a XVI. század egyházi egységét megbontották, az ősegyház hitének e rendületlen ragaszkodását az egy Egyházhoz kellőkép ismerték volna.

Az Egyház egysége és a keresztény középkor.

Sok dolog van az Egyház történetében, amit csak innen, az ősegyháznak az egyházi egységhez ragaszkodó hagyományaiból érthetünk meg. Ha valaki az evangélium és az ősegyház e napfényszerűen világos tanuságtételét elfogulatlanul figyeli, megérti, hogy amíg a kereszténység vezető közéleti tényező volt s a világi hatalommal szorosan s kölcsönösen együttműködött, addig az államhatalmi tényezőknek is egyik legfontosabb s legszentebb kötelességüket kellett a vallási egység megőrzésében látniok. Nem is csak rövidlátás, hanem történelmi színvakság jele, ha valaki a keresztény középkornak amaz intézményei ellen filippikázik, amelyek inkvizícióval vagy anélkül, gályarabsággal vagy anélkül a középkori államélet legbokrosabb forradalmainak, a vallási egység megbontására célzó törekvéseknek meggátlását, illetve megtorlását célozták. Az európai államokat megalkotó, megszilárdító, sőt sokáig fentartó keresztény világnézet leglényegesebb elemének: a vallási egységnek védelme az államélet s a társadalmi fejlődés folytonosságának követelménye volt. Ha sok visszaéléssel járt is, alapjában nem gáncs, hanem dícséret illeti meg azt a középkort, mely legnagyobb tévedéseiben is voltaképp a legszentebb és legideálisabb emberi javaknak, elsősorban a *vallási egységnek megőrzését* kereste.

Ma kedvelt szabadkőműves és katolikusellenes jelszó, hogy ki kell egyenlíteni a széthúzó felekezeteket s ezen a címen: a teljesebb egység és összetartás szempontjából szeretnék kidobni az iskolákból a nyolc-tíz felé húzó vallási oktatást. A „felekezetieskedés” ellen lármázók persze észre sem veszik, hogy hisz ők voltaképp ugyanazt akarják, mint amit az inkvizíció akart: az egyenlősítést, a vallási (ez esetben inkább vallástalansági) egységet. Amikor ők a „felekezetieskedést” elítélik, voltaképp nem fő ellenségüket, a katolikus Egyházat ítélik el, amely a felekezetieskedésnek, vagyis az elszakadozásnak kezdettől fogva leg-

élesebb ellensége volt, hanem azokat a tőlük igen nagyra becsült egyházforradalmárokat, akik évszázadokra kihatólag meghonosították a keresztények szét-húzását, a viszálykodást, a talán soha többé vissza nem csinálható pártoskodást! Ha ma a „felekezetieskedés” átká alatt nyögünk s azt a sebet, melyből ez az átok állandóan fakad, ma már teljesen meg sem gyógyíthatjuk, legalább legyünk hálásak azoknak, akik a múltban szép szóval, vagy ha kellett presszióval is, igyekeztek meggátolni a gyógyíthatatlan rákfene továbbbi elharapódzását. Az ellenreformáció — ez a történelmileg hamis szó — alapjában véve csak *a közös krisztusi kultúrkincsek megőrzésére vagy visszaszerzésére való törekvést jelenti, az egységért való küzdelmet*, mely mint ilyen, örökre felbecsülhetetlen érték marad.

Az egyházi egység megbontása.

Hogyan történhetett meg mégis az a sajnálatos fordulat, hogy a kereszténység egysége megszakadt s ma sokmilliós keresztény tömegek kerültek az Anyaszentegyházon kívül?

Az egyházi egység őrei 19 évszázadon keresztül úgyszólván szakadatlanul küzdöttek a nagy emberi veszedelem, a széthúzás ellen. Éppen a keleti Egyház vezérei és kimagasló szellemei fel egészen a nagy keleti egyházszakadásig erősen küzdöttek az Egyház egysége mellett. Az első öt általános zsinat, melyen úgyszólván kizárólag csak Kelet püspökei szerepeltek, nem győzi ismételni az egyházi egységhez s főleg Péter utódjához való őszinte ragaszkodását. Mintha Kelet nagy elméi előre sejtették volna, hogy ezekre a hangsúlyozott intelmekre valamikor ott önáluk, napkelet felé még nagy szükség lesz.

Tudjuk jól, mennyire szükség volt. A nemzeti büszkeség szelleme, a politikai féltékenykedés és irigység, amely elégedetlenül látta a gazdasági, kulturális és vallási életnek középpontjait ismét Nyugat felé terelődni, előkészítette a skizma talaját. Photius-

nak és Cerulárius Mihálynak éppenséggel nem vallási indítóokokból fakadt fondorkodása a pápaság ellen ezen a romlott talajon fakadt s kívülről talán sohasem is tudta volna létrehozni a következményeiben oly átláthatatlanul gyászos egyházszakadást, a későbbi nagy széthúzások és szétbomlások szomorú előfutárját.

Nyugaton a féltve őrzött egység sokkal tovább tartott. Bár a politika igen sokszor megkísérlette a pártoskodást s megpróbált éket ütni a nyugati Egyház testébe, maradandóan az egységet még a nagy nyugati egyházszakadás sem tudta megbontani. Csak midőn az Egyházban a világi hatalom túlbefolyása érvényesült s emellett a háború, az erkölcsi eldurvulás, az állandó fejetlenség, az elhanyagolt lelkipásztorkodás között már csak egyetlen szikra kellett, hogy a forradalmi láz véletlenül éppen a vallási viták jegyében lobogjon fel, sikerült Luther Mártonnak és másoknak az évszázadokon át gondos bölcseséggel megőrzött egységen rést ütniök.

Ma már minden oldalon többnyire elismerik, hogy az ú. n. hitújítást nem elméleti kutatások szülték meg s nem észokok terjesztették el s fejlesztették naggyá. Főleg azok a világi nagyok, akik a XVI. és XVII. században a protestantizmus zászlaja alá állították fegyvereik hatalmát, éppen nem Luther Márton vagy a szakramentáriusok hittani szőrszálhasogatásai kedvéért ütöttek pártot V. Károly s az általa képviselt német-római, tehát katolikus császári hatalommal szemben. A vallási kérdés náluk inkább csak ürügy volt. S még ekkor sem törhetett volna ki az évszázados visszavonás és meghasonlás katasztrófája, ha az európai helyzet, a török háborúk, I. Ferenc francia király önző politikája nem találkozik éppen V. Károly családi politikájának minden egyéb irányban is húzóhatalasztó játékával s a műpártoló Medici-pápák jóhíszemű tehetetlenségével.

Igy indult meg a lavina, mely azóta máig sem állt meg.

Janssen János óta mindenki tudja, hogy a népet

a legtöbb helyen tudtán és akaratán kívül vonták ki az Egyház kötelékéből. A poroszok „nagy” II. Frigyesé, kiből a szabadgondolkodás még a felekezeti elfogultságnál is erősebb volt, a hitszakadás felidézésének okairól egyszer egy nagyon őszinte szót ejtett: „Ha a reformáció terjedésének okait vizsgáljuk, úgy mond, azt találjuk, hogy ezek az okok Németországban a *kincsvágyra*, Franciaországban a *politikára*, Angolországban pedig a *szerelemre* vezethetők vissza”.

A XVI-ik századbéli nagy egyházszakadás abban különbözött hátrányosan minden egyéb előbbi szétválási kísérlettől, a keleti nagy egyházszakadást kivéve, hogy századokra *állandó maradt*. Nyomában a különben szükséges és hasznos hitvitáknak is fakadt egy igen keserű gyümölcsük: az ellenkezés elkeseredéssé s pártszellemmé fajult el, amely már „csak azért sem” volt érvekkel megközelíthető s ezek helyett a gravámenek, az üldözések, a hangulatkeltés és a propaganda útjaira lépett. Ma már milliók születnek bele ebbe a kóros helyzetbe s ehhez szoknak hozzá ifjú gyermekkoruktól kezdve. Ma már a legtermészetesebbnek találjuk azt, amit a kereszténység másfél évezreden keresztül a legképtelenebbnek tartott és amit mindennél inkább került: a kereszténység nagy egységének megbomlását. Ez a bomlási folyamat még hozzá azóta sem állt meg a protestantizmus kebelében, hanem immár beláthatatlan számú felekezet alapítására vezetett. Ez magában is merő, állandó gúnycakaj a nagy krisztusi programmal szemben: „ut sint unum” — hogy „egyek legyenek”. Németországban pl. nem kevesebb, mint 37 „nemzeti egyház” alkotja a keresztény egység ellentétét. Lehet-e nagyobb tagadása Krisztus egységet hangoztató tanának, mint ez a százszektájú „kereszténység”? S nem világos-e első tekintetre, hogy ha Krisztus egynek és egységesnek alkotta Egyházát s mint ilyennek örök fennmaradást szavatolt, hogy akkor az egység megbontói már azért sem lehetnek az *egy igaz* Krisztus-egyház tagjai s képviselői, mert ezt az egységet megbontják?

Az „egy akol és egy pásztor”.

Vajjon a történelmi megértés és a katolicizmus erőteljes belső fejlődése jobb időket hoz-e s meg tudja-e csak némileg is szüntetni azt a minden okoskodástól előre borzadozó elzárkózást, mely főleg a protestantizmusnak ma már jellegzetes vonása?

Vajjon az erőteljes visszatérő mozgalom, mely például Angliában évente közel 10.000, nagyrészt a műveltebb osztályokhoz tartozó protestánt vezet vissza a katolikus Egyházba, általánosabb méreteket ölt-e s tudja-e ellensúlyozni azt a nem is antikatólikus, hanem kimondottan keresztényellenes propagandát, melynek ma tanúi vagyunk s melyet éppen az egyházi egység megszakadása készített elő és tett lehetségessé? Ki tudna e kérdésekre ma feleletet adni?

Pedig éppen ez a minden kereszténységet egyaránt fenyegető keresztényellenes mozgolódás tenné ma az összefogást és egységet kétszeresen szükségessé! Ez azonban lehetetlen addig, amíg a törvényes, egyetlen, igazi Krisztus-egyház mellett elszakadt felekezetek ragaszkodnak a különálláshoz, olyanok, amelyek a szakadást, pártütést, ellentmondást és harcot a saját eredetükben és lényegükben hordják. A sok-egyházrendszer, az egymással szembenálló keresztény felekezetek rendszere nem felel meg Krisztus rendelésének.

IV.

Melyik az igaz Egyház?

Melyek az egy igaz Krisztus-egyház ismertető jelei?

Azonban melyik hát a sok közül az egyetlen igazi, krisztusi Egyház?

Krisztus Urunk ismerte az emberek széthúzó természetét s mint Istenember, a jövőbe is látott. Tudta és tudnia kellett, hogy hívei közt előbb-utóbb vallási

kérdésekben egyenetlenkedések is fel fognak merülni. Lehetetlen tehát, hogy ne gondoskodott volna arról, hogy ha majd az egyenetlenkedés hullámverései magasan járnak, ha majd esetleg egész sor „egyház” akar az ő igaz Egyháza lenni: akkor is legyenek bizonyos *ismertetőjegyek*, melyek biztosan és félreismerhetetlenül elvezessék a keresőt ahhoz a sziklatalapzathoz, melyre ő egyetlen s legkedvesebb intézményét, Egyházát, „jegyesét”, titokzatos testét állította.

Oly meggyőződés ez, melyet már az ősegyház nagy vezérférfiai alapelveként vallottak. Nem pusztán hitelemző beszédekben vagy irataikban juttatják e meggyőződést kifejezésre, hanem ami ennél is sokkal jelentősebb, egyenesen *imává alakították azt át*. Imává avatott Hitvallásaikban ünnepélyesen hangoztatták, hogy hisznek nemcsak az Istenben, nemcsak az Atyában, Fiúban és Szentlélekben, hanem hisznek az Egyházban is, még pedig — világosan felsorolva az igaz Egyház ismertetőjegyeit — az „*egy, szent, katolikus (egyetemleges) és apostoli*” anyaegyházban: *in unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam*.

A kereszténység eredeti, legősibb hite is azt vallja tehát, hogy a Krisztus igazi egyházának az *egység, szentség, egyetemlegesség (katolicitás) és apostoli eredet* jegye által kell felismerhetőnek lennie.

E jegyeket a kereszténység magának Krisztusnak szavaiból és viselkedéséből vezette le.

Tudta mindenekelőtt, hogy Krisztus mennyire hangoztatta Egyházában az *egység* elvét. Csak egy egyházat alapított s ebben az egy egyházban a legteljesebb hittani, kormányzati és hitéleti egységességet állapította meg. (Mt. 16, 18, 19; 18, 17; Mk. 16, 15, 16; Lk. 10, 16; Ján. 21, 16, 17 stb.) Amiből feltétlenül következik, hogy az igazi Krisztus-egyház nevére csak az a hitközösség tarthat igényt, mely a szónak mindkét értelmében, az egyetlenség (*unicitas*) és belső egység (*unitas*) tekintetében, tökéletesen egy és egységes. Ha tehát valamely hitfelekezet a teljes hittani, kormányzati és hitéleti egységet nem tudja felmutatni,

már ezen a címen ki kell róla mondanunk, hogy nem lehet azonos azzal az egy-Egyházzal, melyet Krisztus alapított.

Ugyaníly feltétlen kelléke s könnyen felismerhető ismertetőjele a Krisztus egy igaz Egyházának a „szentség”. Krisztus egyetlen igazi Egyháza csak az lehet, amely a szónak teljes értelmében szent. Azaz: amelynek tanításai, a lelkeket megművelő és megszentelő eszközei és eredményei arról tanuskodnak, hogy az illető testület csakugyan jelentékeny fokban meg tudja valószínűsíteni Krisztusnak az emberek megszentelését célzó szándékait. Nem szükséges, hogy az igaz Egyháznak minden tagja, vagy csak minden papja is igazán szent legyen, de az Egyháznak magának lényeges vonásai-
ban igenis a szentség jegyében kell tündökölnie; máskülönben nem lehet Krisztus igazi Egyháza. Az Egyház szentsége Krisztus egész működésének céljából folyik. Hogy csak a szó szorosabb értelmében *szent* egyház lehet Krisztus igaz Egyháza, az a krisztusi jelszóból is következik, mely szerint „gyümölcséről ismerjük meg a fát”. „A jó fa nem teremhet rossz gyümölcsöt és a rossz fa nem teremhet jó gyümölcsöt”.

Az igazi Krisztus-egyháznak továbbá „*katolikusnak*”, azaz egyetemlegesnek, univerzálisnak, az egész világra kiterjedőnek kell lennie. Ha Krisztus azt jövendöli, hogy az ő országában (Egyházában) részt vesznek a „Napkelet és Napnyugat” népei, hogy az ő evangéliumát hirdetni fogják az „egész világon”, ha apostolait arra küldi ki, hogy „minden teremtménynek” hirdessék az evangéliumot s ha már az ószövetség is úgy írja le a messiás országát, mint hegyet, amely mindenünnen „az egész világról” látszik (Iz. 2, 2 s köv.), akkor lehetetlen, hogy ennyi idővel, majdnem 2000 évvel Krisztus halála után ez az igazi Egyház a világnak csak valamely csekély részére vagy egyes kicsiny részeire szorítkozzék s ne legyen különösebb erőfeszítés nélkül a világ bármely táján felismerhető és elérhető.

Végül az igazi Krisztus-egyháznak *apostolinnak* kell lennie abban az értelemben, hogy előljáróinak és

intézményeinek szakadatlan törvényes folytonossága fel egészen az apostolokig végig kimutatható legyen. Kell, hogy az igazi Egyház püspökei és papjai felszentelésüket és küldetésüket közvetetve vagy közvetlenül visszavezethessék egészen az apostolokig. Csak így vonatkoztatható rájuk is az a krisztusi mondat, hogy „aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg” (Lk. 10, 16), és a másik: „Én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.” Az igazi Egyháznak ez az apostoli jellege következik Krisztusnak amaz intézkedéséből, hogy Egyházát örök időkre Péterre mint közsiklára bízta. Aki nincs összeköttetésben e sziklával, aki nem tart fenn Péterrel eleven hűségi közösséget, az nem tartozik Krisztus igaz Egyházához. Nemcsak a hívőkről egyenkint áll ez, hanem a mindenkori egyházkormányzatról is.

Az ismertetőjelek az ősegyházban.

Ezeket az ismertetőjeleket már az ősegyház atyái ismerték. Fentebb említettük már, hogy valahányszor az első századokban valamely szakadás vagy tévtanítás lépett fel, az atyák azonnal azzal érveltek ellenük, hogy az új tan *megbontja az egységet*, vagy hogy nem alkalmas az Egyház szentségi életének megőrzésére, vagy hogy követői apró kis pártot képeznek, vagy s főleg: hogy nem vezethetik le küldetésüket törvényes egy másutánban az apostoloiktól. *Ezen az alapon* utasították vissza a törvénytelen alakulatokat, az akkori felekezeteket.

Cipriánt és Ágostont, kik azzal érvelnek az eretnekségek ellen, hogy akik elszakadtak az egyházi egységtől, már ebből az egy okból sem tarthatnak számot az igazság birtokára, fentebb hallottuk. *Tertullianus* a gnosztikusokat azzal támadja, hogy hiszen a gnosztikusok fellépése előtt a gnózis tanát nem is ismerte senki s így annak hirdetői semmi esetre sem tekinthetők az apostolok követőinek. *Milévei Optatus* és *Ágoston* azzal intézik el a donatisták fészkelődéseit, hogy hiszen

az igaz Egyháznak az egész ismert világra ki kell terjednie, donatisták pedig csak néhány elszigetelt tartományban vannak. „Vajjon, így kiált fel Milévei Optatus, ama számtalan szigeten és tartományban, ahol ti nem vagytok, nincs jelen az igaz Egyház?”

Ugyanígy utalnak a felekezetek tanrendszerében szembevetendő erkölcsi hibákra, mint amelyek a Krisztus-egyház lényeges jegyével, a szentséggel ellentétben állnak. Ime az egység, a szentség, a katolicitás és apostoli jogfolytonosság, mint az igazi Krisztus-egyház ismertető jelei az ősegyház felfogásában.

Katolicizmus vagy felekezetek?

Már most alkalmazzuk ezeket az ismertetőjeleket arra a közel ötszázféle felekezetre, mely magát ma kereszténynek, Krisztus igaz egyházának nevezi. Ne féljünk; az összehasonlítási munka éppen nem nehéz, mert a leglényegesebb ismertetőjelek megvolta vagy hiánya az egyes felekezeteken első pillanatra szembeötlő.

E felekezetek közül már számra is messze kimagaslik a katolikus Egyház a 400 millió hívőjével. Számarányra nézve mellette minden más keresztény vallásfelekezet a szó legteljesebb értelmében eltörpül. Ha a katolikus Egyházat mint hatalmas dómot képzeljük el, akkor a felekezetek mellette igénytelen kunyhók vagy kápolnák.

Igaz, hogy a *protestáns felekezetek* mind összevéve talán 180 vagy 200 millió hívőt számlálnak, a görög nem-egyesültek pedig közel ugyanennyit. Ám ez az összefoglalás csalóka szám, mert a „protestáns”, valamint a „görög nem-egyesült” szó csak gyűjtőnév, mely *nem jelent egységes egyházat, hanem számos igen különböző vallásfelekezetek logikai összefoglalása*. Így a protestánsok gyűjtőfogalma alá tartoznak: a lutheránusok, anglikánok, porosz-egyesültek, kálvinisták, metodisták, presbiteriánok, baptisták, unitáriusok stb. s még ezek a szavak sem jelentenek mindig telje-

sen egységes vallásfelekezeteket. A metodisták pl. egymásközt ismét megoszlanak Wesleyan Methodists, Methodist New Connexion, Primitive Methodists, Bible Christians, United Methodist Free Churches, Independent Methodists, Wesleyan Reformers szektákra. Az anglikánok szintén több részre oszlanak (High Church, Broad Church, Low Church); olyanokra, akik magukat protestánsoknak nevezik s olyanokra, akik ezt az elnevezést visszautasítják stb. Ez utóbbiakhoz tartoznak pl. a ritualisták. Pusztán Angolországban a „Whithaker's Almanach” szerint jó 300 protestáns felekezet működik.

Hasonló a szétszakadozottság a *keleti egyházakban* is. Az oroszok mellett ott vannak a konstantinápolyi görög nem-egyesültek, a görögországi orthodoxok, a bulgárok, szerbek, románok stb. külön-külön „nemzeti” egyházai stb. Az orosz egyházban magában ismét a sztrigolnikok, duchoborcok, molokánok, raszkolnikok vagy sztárovjercik stb.; nem is szólva a kommunista uralom alatt történt újabb, belső szakadásokról. A 6,000.000 monofizita közt vannak jakobiták, örmények, koptok, etiópusok stb. S ami fő: mindezek egymás közt *nemcsak a szertartási és legyelmi élet különöségeiben különböznek*, mint ahogy nálunk katolikusoknál pl. a latin, görög stb. szertartású, de különben teljesen egyhítű katolikusok különböznek, hanem *hit s főleg egyházszervezet dolgában* is épűgy szétválnak egymás között, mint ahogy elűtnek a katolikus Egyháztól.

Már most e sokfajta „kereszténység” közül melyik hordja magán az egység, szentség, katolicitás és apostoliság jegyeit? E kérdés megoldása végett hasonlítsuk össze e vonatkozásban a katolikus Egyházat a nem-katolikus felekezetekkel.¹

¹ Újabban a protestáns vitázók a „katolikus” szó helyett állandóan és tüntetően a „római katolikus” elnevezést használják, azzal a célzattal, hogy minket is egy részfelekezet, egy római szekta színvonalára sűllyesszenek alá. Tévednek. Mi „rómaiak” vagyunk, mert Róma s a pápa a központunk, de „katolikusok” is

1. A katolikus Egyház egysége.

Alkalmazzuk mindenekelőtt az *egység* mértékét a katolikus és a nem-katolikus felekezetekre.

A katolikus Egyház teljes belső egysége, tanítási, liturgiai és kormányzati összetartozása és hasadásnélkülisége közismert tény és gyakran a másvallásúak szemében is bámulat és irigylés tárgya.

1. Micsoda ragyogó erőben lép fel csakugyan a katolikus Egyházban pl. a *tanítás* egysége! A számos hittani kijelentés és döntés között, melyet az Egyház a századok folyamán hozott, egyetlenegy sincs, amely valamelyik másikkal ellentétben állana, egyetlenegy sincs, melyet újabb divatok és újabb áramlatok kedvéért később megmásítottak volna. XII. Pius ugyanazt tanítja, amit X. vagy XI. Pius; de X. és XI. Pius is csak ugyanazt tanították, amit II. Pius tanított a XV. században vagy I. Pius a II-ikban.

Amit a pápa tanít, azt tanítja a hit és erkölcs dolgában az egész katolikus Egyház. A legkiválóbb egyházi írók és szónokokra is feltétlenül lecsap az egyházfegyelmi intelem, ha eltérnek a közös, örökéletű s változatlan tantól, attól az elvtől, melyet Lerini Vince (434) így határozott meg: „quod semper, quod ubique, quod ab omnibus”: azt tanítjuk, „amit mindenkor, mindenütt mindnyájan” tanítottunk. Ha ma a pápa megszólal, kijelentéseit tisztelettel hallgatja meg 400,000.000 katolikus; száz- és százezer szószékről hirdetik szavát s ha akad is mindig egy-két okvetetlenkedő, egy-két jobbantudó és jobbanértő, az éppen azért, mert a pápával szembeszáll, szembeszáll az óriási kiterjedésű katolikus Egyházzal is és ellenkezésével máris kizárja magát a katolikus Egyházból.

Az újabb időkben több esetben újra bebizonyosodott, hogy a katolikus Egyház túlnyomó többsége

vagyunk, minden megszorítás nélkül, mert egyetemes Egyház, világegyház vagyunk. Katolikus és római-katolikus egyazonos fogalom.

azonnal hódolatosan fogadja a középponti tanító-hatalom döntéseit, mégha egyes eretnekvezérek hevesen ellene mondanak is neki. Az egyetemi katedráktól le egészen a legkisebb elemi iskoláig, a hatalmas székes-egyházak szószékeitől le az utolsó falusi szentélyig mindenütt ugyanazt az egy hitet, ugyanazt az egy tant hirdeti és vallja a katolicizmus a pápa szava szerint az egész földkerekségen.

Próbálja csak meg bármely földi hatalmasság ugyanazt! Tegyen ilyen kijelentéseket akár koronás fő, akár világhírű tudós, akár egész egyetem összevéve! Vajjon melyiknek a szava hangzik oly messzire s kelt oly egységes visszhangot, mint a római pápa bármely döntése?

Mily nagyszerű tanegység és hitegység ez!

2. Ugyanilyen egységes és egyenletes azonban nálunk a gyakorlati *hitélet* rendszere is, amely az ajtatóssági életben, főleg az áldozat bemutatásában s a szentségek használatában mutatkozik.

A hitbuzgalmi életközéppontját a Krisztus-rendelte kegyelmi eszközök teszik. A katolikus Egyházban e kegyelmi eszközök s a szentségek tanát illetőleg nincs és nem is volt soha ingadozás. Soha itt több vagy kevesebb szentség nem volt, mint hét; az a hét, melyet a mai napig egységesen és egyenletesen használunk s melyekről ki tudjuk mutatni, hogy használták az őskeresztények is. Ugyanazokkal a szavakkal, ugyanazzal a szertartással avatjuk fel egyházunk új tagjaivá a keresztelendőket mind az öt világrészen, ugyanazokkal a szavakkal és szertartással osztjuk a bűnbánat szentségében a feloldozást, ugyanazokkal a lényeges szertartásokkal folyik az eucharisztikus áldozat bemutatása. A házasság, a bérmlás, az egyházi rend, az utolsó kenet vételét ugyanazok a szabályok irányítják ma mindenütt és irányították minden időben. A felkelő nap első sugaraival együtt halad végig a katolikus Egyház ima- és áldozati élete az egész földkerekségen; minden katolikus templomban és kápolnában egymásután gyűl ki az oltárok gyertyafénye délköről-délkörre; egyféle-

kép szólalnak meg a harangok az északi fjordoktól le a legdélibb tűzföldi part kezdetleges kápolnájáig; egyformán gyűlnek össze a hívek s mutattatik be az áldozat. Mindenütt egyenlőkép tartja naponkénti diadalmas bevonulását oltárról-oltárra, faluról-falura, városról-városra, országról-országra és világrészről-világrészre a katolikus hitélet egységes középpontja: az eucharisztikus Krisztus.

Igy válik gyönyörű valósággá az ószövetségi jövőndölés: „Napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a nemzetek között és minden helyen áldozat mutattatik be és tiszta áldozat ajánltatik fel nekem, mondja a seregek Ura” (Mal. 1, 11).

De még a lényegtelen külső szertartások dolgában, az imaélet külső jelképeiben is mily nagy az egység és egyenletesség! Viszont itt már a lényegtelen dolgokban van helyi s egyéni színezetű változatosság is; a külsőségek kedvesen és megértően alkalmazkodnak a kelet és nyugat elütő kedélyvilágához, külön művészi fogékonyságához.

Egy amerikai kivándorlóról hallottuk, hogy végtelenül árvának érezte magát az újvilágban; csupa idegen arc, idegen nyelv és szokások, idegen emberek és intézmények. Csak amikor végső elhagyatottságában történetesen egy katolikus templomba tért be, talált fel régi, gyermekkori jó ismerősöket: bámuló örömmel vette észre, hogy a pap az oltáron ugyanazokat a szertartásokat végzi s ugyanazt a Dominus vobiscum-ot, ugyanazt a prefációt énekli, mint otthon kised szülőfalujának lelkipásztora. Meghatottan borult le a templom kövezetén s érezte, hogy még sincs egyedül: mindenütt otthon van az ő- és újvilágban, ugyanegy imaéletet élő katolikus Egyház kebelén.

3. Mily egységes nálunk harmadszor az egyházi *kormányzat* is! Amit Krisztus a végvacsorán ötször is hangoztatott, hogy hívei „egyek legyenek”, az a szó szoros értelmében állandóan teljesül a katolikus Egyházban. Itt egységesítve és központosítva van minden, bármennyire érvényesül viszont a decentralizáló és a

demokratikus elv is. A hitszónok, aki ma a világ bármely táján, bármely katolikus szószékről szónokol, az a katolikus teológiai tanár, aki a világ bármely katedráján tanít, az a gyóntató, aki az öt világrész bármely táján a bűnbánót ma feloldozza, az a lelkipásztor, aki fehér-, fekete-, sárga- vagy vörösbőrű híveit az Isten útjain kormányozza, mind-mind csak azért szónokol, tanít, gyóntat és kormányoz, mert erre *küldetést és felhatalmazást kapott*: közvetlenül a püspökétől, közvetve pedig attól, aki a püspöknek is küldetést adott: a római pápától. Az egy kösziklára támaszkodik itt minden és mindenki; ehhez igazodik, ebből meríti erejét, ettől nyeri működő-képességét és kap irányítást nálunk az egész egyházi élet. A Péter sziklája örének engedelmeskedik itt valamennyi hívő, amíg a katolikus nevet meg nem tagadja.

Mily bámulatos eredményekkel jár ez a kormányzati egység! Mekkora diadalokat ült a pápai tekintély még a legutóbbi évek folyamán is! Hiába dörög ellene mindannyiszor egy egész világ katolikusellenes sajtója, hiába gáncsoskodnak ellene kormányok és parlamentek, hiába kezdenek kultúrharcot és szeparációs törekvéseket, hiába fogják űzőbe a pápa híveit és papjait egyes országokban: az a halhatatlan pápai hatalom, amely mögött pedig nem áll egyetlen zászlóalj, de még egyetlen ágyú, egyetlen szurony sem, ma is föltétlen eredménnyel irányít és kormányoz milliókat, annyi milliót, amennyi alattvalója egyetlenegy modern nagyhatalomnak sincsen.

Egység és felekezetek.

Mit tapasztalunk ezzel szemben a felekezeteknél? Ők maguk teljesen nyíltan elismerik, hogy egységről náluk a szónak semmiféle értelmében beszélni nem lehet.

A *tanítás* tekintetében náluk mindenütt csupa egyéni vélemény s ennek folytán meglehetősen nagyfokú szétszakadozás, ellentmondás. Egy hívő protestáns tudós arról panaszkodik, hogy a protestáns szent-

írásmagyarázók az evangéliumból mindent kiforgattak már, úgyhogy az evangéliumnak már csak a „fedele” maradt meg! Egy másik, a jámbor Harms Kolos szomorúan emlegette, hogy azokat a tanokat, amelyekben az összes protestánsok még ma is megegyeznek, a hüvelykujja körmére fel lehetne írni. Maguk a protestánsok panaszkodva veszik észre, hogy ugyanazokon a szószékeken egyazon napon az egyik lelkész délelőtt azt hirdeti, hogy Krisztus Isten, délután meg a másik tagadja Jézus istenségét. Amint maga Luther is 24 év folyamán tulajdonképpen talán 14-szer változtatta meg a maga hitvallását.

De ez nem is igen lehet másképp ott, ahol nincs egységesítő tanítói központ. Miért igazodják a magyarországi kálvinista lelkész ahhoz, amit Genfben vagy Skótszágban vallanak a hittársai? Egységről ott szó sem lehet, ahol az egyéni vélekedés és szabad szentírásmagyarázat elvként szerepel, ahol az ősegyház hitének összhangzó tanuságával, a hagyomány érveivel nem törődnek s nem ismernek el hivatásos, felsőbb rendeltségű központi tanító-hatalmat.¹

¹ Csak nemrégiben történt, hogy Angliában s Amerikában nagyarányú mozgalom indult meg a keresztény egyházak egységesítésére. A mozgalom *Interchurch Christian Movement* néven lépett fel és tárgyalásaira minden keresztény felekezetet meghívott. A meghívók jelmondata éppen a krisztusi szó: „Ut omnes unum sint” volt. („Hogy mindnyájan egyek legyenek.”) A pápát s a katolikus püspököket szintén meghívták gyűléseikre; a pápa természetesen kijelentette, hogy szívesen látja az elszakadt testvéreket ismét az ősegyházban, de a tárgyalásokra nem küldött képviselőt. S hogy mennyire igaza volt, kitűnt az eredményekből. A mozgalom teljesen csődöt mondott; a tanácskozáson kiderült, hogy a különböző nemkatolikus felekezetek *egyetlenegy pontban sem tudtak megegyezni*, még magát az *Apostoli Hitvallást* sem tudták a mozgalom vezetői közös tárgyalási alapul elfogadtatni! Nem is csoda; a protestáns teológusok és lelkészek között nagy számmal vannak, akik nemcsak Krisztus istenségét, s az örök életet, de még a *személyes Isten létét sem hiszik már!*

Nálunk is észrevehető ez az önkényesség és ingadozás. A luteránusok rádiós istentiszteletén pl. meg lehet figyelni, hogy ők már a Hiszekegyet is megcsonkítva mondják. Luther még meg-

Ugyanez a szakadozottság és különbözőség ötlik szemünkbe a keleti egyházakban is, amelyek közt ma már egy sincs, amely a Rómától való püsztá elszakadásnál megállapodott s hittanának tételeit ne módosította volna. S ezek a módosítások éppen nem egységesek még a görögkeleti egyházakon belül sem.

Még feltűnőbb az egység hiánya a protestáns és keleti felekezeteknél a *hitélet intézményei*, a szentségi és szertartási élet terén. A szentségek számát illetőleg a reformátorok maguk is különböző időben különböző véleményen voltak. Ma számos protestáns hitközségben a keresztség, a házasság stb. szentségi jellegét illetőleg úgyszólva napról-napra ingadozik a felfogás.

Még kevésbé lehet szó *kormányzati* és szervezeti egységről ott, ahol az egyház monarchikus elvét és hierarchikus jellegét alapjában megbontották. Ha a nemkatolikus felekezetek nyíltan szembehelyezkedve a hitújításnak eredetileg teljesen papmentes, „láthatatlan” egyházelvével, a gyakorlatban ma úgyszólva teljesen visszaállítottak bizonyos lelkészi fokozatokat s maguk is protestáns „papokról”, sőt „püspökökről” beszélnek, ez csak azt igazolja, hogy az egyházkormányzati tekintély szükségességét a protestantizmus is érzi. Viszont azonban érthető, hogy ez a meglehetősen reformáció-ellenes felfogás magában a protestáns táborban, legalább a gondolkozó protestánsok között nem találhat soha komoly elismerésre.

Ime a katolicizmus szoros egysége mind a három irányban: a hit, a hitélet s a kormányzat terén s ezzel szemben széthúzás, szakadozás és egyenetlenség — nemcsak gyakorlatban, hanem elméletben is, nemcsak esetleg, hanem elvben — mindenütt, ahol megszakadt az élő kapcsolat az egységes alappal, a kősziklával, melyből Ciprián szerint Jézus rendelkezése értelmében „az egység ered”.

hagyta az Apostoli Hitvallást, Raffayék azonban az „egy közös (katolikus) Anyaszentegyház” helyett így mondják: „egy keresztyén Anyaszentegyház”.

2. A katolikus Egyház szentsége.

Krisztus Egyházának második lényeges ismertető jege a *szentség és erkölcsi tökéletesség*.

Milyen értelemben? Nem abban, hogy melyik egyházban vannak jó emberek, — mert ezek mindenütt vannak, még a pogányok között is — hanem: hogy hol *rendszeresebb a lelki élet ápolása* és hol vezet általánosabban *magasíró erkölcsi tökéletességre* az egyházi élet.

Már pedig e téren a katolikus Egyháznak erkölcsi fölényét minden más keresztény felekezet fölött akár őszinte, becsületes protestánsok nyilatkozatainak egész sorával is lehetne igazolni.

Miben mutatkozik ez a fölény? Az Egyház tanításában, vallási intézményeiben s gyakorlati eredményeiben.

1. A katolikus Egyház mindenekelőtt szent az ő tanításában.

Maga az a merev szívósság, amellyel ez az Egyház Krisztus örökéhez ragaszkodik s amellyel abból egyetlen betűt, egyetlen tételt sem áldoz fel, az a dogmatizmus és antimodernizmus, melyért ellenségei tüskénbokron meghurcolják, nem egyéb, mint törhetetlen hűség az apostoli, azaz az apostolok által Krisztustól átvett hitkincshez. A katolikus Egyház ezt a nagy elvi kérdést, a hit tiszta megőrzésének érdekét sohasem rendelte alá sem hatalmi, sem egyéb szempontoknak. Inkább veszni engedte az egész Keletet, semhogy a szentháromságtanból engedjen; inkább tűrte egész Anglia virágzó katolicizmusának porbahanyatlását, semhogy a házasság szentségi jellegére vonatkozóan elhagyja Krisztus tanítását. „Nie hat sich Rom vor der Ketzerei gebeugt — soha Róma az eretnekséggel meg nem alkudott”, mondta Bismarck. S aki Krisztus tanait minden időkre szenteknek és érvényeseknek vallja, az ebben a tanításbeli konzervativizmusban nem üres pedánságot és érzéketlen merevséget, hanem az erkölcsi tökéletesség, a hűség és hitbuzgóság hősi fokát látja.

2. Szent a katolikus Egyház másodszor *hitélete eszközeiben s vallási intézményeiben*. A lelki élet bensőséges művelése annyira különleges katolikus sajátosság, hogy másról, mint katolikus hitbuzgalomról és aszketikáról alig beszélhetünk. Nem szükség most arról vitatkoznunk, hogy okos és észszerű dolog volt-e mindaz, amit az aszketika nevében valaha egyesek vagy akár egész testületek műveltek; de annyit kétségtelenül megállapíthatunk, hogy az aszketika, mint a komoly és következetes keresztény életszentség tudománya és gyakorlata, egészen egyedülálló katolikus jelenség.

A lelki élet eszközei közt kiváló helyet foglal el a katolikus Egyházban szigorúan kötelező *istentisztelet*, mely épp azért, mert külső fényével épűgy hat, mint belső melegével és szépségével s magához ragadja az egész embert értelmi s érzelmi mivoltában, bámulatos erővel fűzi a hívőt az Istenkeresés és Istenszolgálat eszméihez.

Ennek az istentiszteleti életnek középpontjában az eucharisztikus áldozat áll: az, amelynél szebbet, istenibbet s Istenhez-emelőbbet a legmerészebb képzelet sem eszelhetne ki. Isten Fia száll le közénk, hogy a pap kezében megújítsa örök-egy megváltói áldozatát s a szeretet extázisában eledelül, gyógyszerül s az örök élet zálogául nyujtsa híveinek önmagát!

De a külső keretek is mily felemelők! Hány elfogulatlan protestáns ismerte el már, hogy a katolikus Egyház szertartásai művészi és erkölcsiszempontból tökéletes remekművek! Mily gazdag, mily meleg, mily változatos és sokoldalú a katolikus istentisztelet! Nemcsak a hivatalos templomi ténykedések, hanem azok is, melyeket maguk a hívek végeznek minden igazi hitéleti központban, minden katolikus templomban, minden gyóntatószék, minden áldoztatópad körül.

Mennyi töredelem, mennyi őszinte jóakarát, mennyi önmegtartás, mennyi jófelltétel fűződik minden egyes gyóntatószékhez! Mennyi vigasztalódás, mennyi emelkedettség, mennyi erőgyűjtés, mennyi lelkiesség, mennyi

istenszeretetet minden egyes áldoztató oltárhoz! Mennyi magasztos gondolat, mennyi erőteljes kiragadása a léleknek a köznapiság porából a hét szentség bármelyikének vételében! Mennyi buzdulás fakad az egyházi év nyomán, az ünnepek, a misék, a kereszttújárások, a missziók, a szentgyakorlatok, a hitbuzgalmi egyesületek, az ájtatosságok szakadatlan láncolatából! Valóban csak aki a lelkekbe lát, csak aki mint katolikus lelkipásztor úgyszólván fokról-fokra látja az isteni kegyelem előrehaladó működését a küzködő, megtérő, a tisztuló és tiszta lelkekben és csak aki önmagán is érezte valaha a katolikus szentségi életnek, a gyakori gyónás és áldozás, a lelkigyakorlatok és az aszkézisnek nagyszerű reformerejét, csak az értékelheti kellőképp a katolikus istentiszteletben lüktető óriási erőt, azt a valóságos erkölcsi mindenhatóságot, mely azokat gyakorlati hatásukban jellemzi.

Kívülállók sokszor talán őszintén is azt hiszik, hogy a keresztény tökéletességnek ama gyakorlása, melyet főleg a szerzetes-intézményben ápol az Egyház, az emberi erőket messze meghaladó, lehetetlen vállalkozás, legtöbb esetben valószínűleg egyszerű személyvesztés. A beavatottak mosolyognak ezen a jó-hiszemű lebecsülésen. Az, amit a katolikus Egyház a szerzetes-intézményben, a papi celibátusban, általában az evangéliumi tökéletességek gyakorlásában művel, az csakugyan felülmúlja az emberi erőket s a távolállókra a lehetetlenség benyomását teszi. Viszont aki nem sajnálja a fáradságot s közelről nézi meg azt, amiről szó van s akkor is nem ítél kizárólag a visszaélések szerint, nagyon jól tudja, hogy ami a természetes emberi erőket meghaladja, az a katolikus Egyház lelki életében *tönséges valóság*, sőt mi több, el lehet mondani, *magától értetődő általánosság*.

Ez az emberfölötti erő kifejtés természetesen nem megy végbe erőfeszítés, áldozat és szakadatlan önmegtagadás nélkül. A szerzetesélet nem virágozhatik folytonos természetfölötti hatások: elmélkedés, magány, elvonultság, lelkigyakorlatok, szabályok és fogadalmak

nélkül. De a katolikus Egyház mindezt rendszeresen gyakorolja s éppen ebben rejlik benső hitéletének mélységes ereje s örök lelki tavaszának titka. Ezek a világ szemébe nem ható csendes, állandó erőfeszítések a kegyelmi élet iskolájában természetesen egészen másként értelmezik a vallásos életet, mint azok az irányok, amelyeknek egész vallási élete, az országos konventgyűlésektől az irodalmon át le egészen az utolsó falusi szószékig és iskoláig, vajmi sokszor csak hazafias szólamok hangoztatásában, esetleg a katolikus Egyház szidalmazásában, egyszer kenetes érzelgésben, máskor meg mesterségesen felhánytorgatott sérelmek szónoki kiszínezésében áll.

3. Szent a katolikus Egyház harmadszor *eredményeiben*.

A sok közül csak hármat emelünk ki: a katolikus *szerzetes-intézményt*, a katolikus *szenteket* s azokat a *természettőlotti jeleket* vagy csodákat, amelyek Krisztus szava szerint az igaz Egyházban soha teljesen meg nem szűnnek.

a) A *szerzetes-intézményt* az Egyház ellenségei éppen azért támadják oly kitartó merészséggel, mert benne az Egyház isteni erejének egyik legfényesebb bizonyítékát látják, melynek elhomályosítására hiába törekednek. Ráfogják pl. a szerzetességre, hogy a túlvilág keresése mellett elhanyagolja a földi kultúrát. Végtére a jelen kérdésben inkább előnyét mint hátrányát jelentené a katolicizmusnak, hogy amint Krisztus elsősorban nem a földi kultúrát, hanem az égi, az örök javak keresését hangoztatta, úgy ő is elsősorban „az odafennvalókat keresi”. De bár teljes mértékben elfogadjuk és nyugtázzuk azt a megállapítást, hogy a katolikus szerzetesi-intézmény csakugyan az égiek keresésének legbuzgóbb apostola, viszont a történeti igazság nevében fenn kell tartanunk a tételt is, hogy az európai kultúrát éppen a szerzetes-intézmény teremtette meg. Az égre utalt, de ugyanakkor éppen az égi javak kedvéért emberszeretetet is gyakorolt és kultúrát teremtett.

Csak maga a bencésrend micsoda mérhetetlen kultúrmunkát végzett fővirágzása idején egyszerre 37.000 kolostorával! Csak a fuldai kolostorról a következőket olvassuk Weisz Világtörténetében: „Fulda a német kultúra tetőpontját képezte. Az irtványok területén 3000 majorságot létesített Thüringiában, 3000-et a frank tartományban, 3000-et Bajorországban, 3000-et Szászországban. A kolostor egyre újabb telepeket küldött ki Thüringiába, Bajorországba, a Majna és a Rajna két partjára”. Valóban, az európai népek civilizációja lényegében a katolikus szerzetesek műve.

De ennél sokkal többet ér, amit az életszentség terén elértek. A keresztény felebaráti szeretet gyakorlásában főleg a ferencrendiek tűntek ki s az erkölcsi kultúra és keresztény önfeláldozás legszebb diadalát jelenti, hogy pl. a XIV. században az Európaszerte dühöngő pestis, a „fekete halál” alkalmával nem kevesebb mint 124.434 szegény szerzetesbarát pusztult el a borzalmas járványban mint önkéntes betegápoló és lelkipásztor. A trinitáriusok saját vagyonukat s ha ebből nem telt, szabadságukat és életüket adták oda a rabszolgák kiszabadítására. A betegápolás klasszikus rendszeresítői az Istenes János-alapította Irgalmasrend, a Szent Kamill rendje, a Szent Erzsébet-rend és Páli Szent Vince irgalmasnővérei lettek. Az ifjúság nevelésére és oktatására szintén szerzetesek vállalkoztak. A bencések, domonkosok, ferencesek, ciszterciek után sorba jöttek a piaristák, az iskolatestvérek, a máristák, a jezsuiták; a nőnevelés terén a domonkos-, ferences- és ciszterciarend nőszerzetei, az Orsolyaszűzek, az angolkisasszonyok, a vizitációról nevezett rend, a keresztesnővérek, a szegény iskolanővérek és számtalan mások. A lelkipásztorkodás terén megszámlálhatatlan hős csapattal működtek a ferencrendiek, a kapucinusok, ágostonrendiek, dömések, karmeliták, theatinusok és jezsuiták, kikhez újabban főleg a redemptoristák csatlakoznak. Mennyi istenszeretet, önfeláldozás, életszentség rejlik ezekben az adatokban!

A külföldi missziók terén szintén szerzeteseket

látunk mindenütt a legelső csatasorban, amint a bálványozást, babonát, tudatlanságot és nyomort irtva, megtelepítik az évezredek elhanyagoltságban élő népek között a kereszténységet és keresztény kultúrát. Aki a katolikus szerzetességgel szemben hereségről és lustálkodásról beszél, az a Napot nem látja az égen s érthető, hogy a katolikus szerzetesek elleni propaganda csak azok körében tud eredményeket felmutatni, akik azokat csak ellenséges rajzolásokból ismerik. Maga Voltaire, a protestáns Leibnitz s annyan mások beszéltek a katolikus szerzetesrendekről az elragadtatás és bámuló tisztelet hangján.

b) Az igaz Egyház szentségének kiváló ismertetőjele továbbá az is, hogy mily számban és arányban tudott létrehozni kiváló egyéneket, az erkölcsi tisztaság, nagyság és szentség hősies magaslatán álló embereket: *szenteket*. Hogy e tekintetben a katolikus Egyház nemcsak messze megelőz minden mást, hanem egyenesen egyedül is áll kiváló férfiainak és nőinek óriási seregével, ezek emberfölötti hősiességével, még másvallásúak sem tagadják. Ránk fogták százszor is, hogy túlzók, pesszimisták vagyunk, világkerülők, élehetlenek, de nem tagadhatják, hogy a katolikus Egyház a szentek és hősök nevelőiskolája.¹

A nálunk is előforduló ballépéseket és bűnöket, főleg ha egyháziak hibáiról van szó, mint nyilvánvalóan szemetszűrő esetet nagy ügybuzgalommal tartják nyilván; de épp azért tehetik ezt nagy színpadi hatással, mert a katolicizmust mindenki mint az erkölcsi tisztaság legfőbb őrét ismeri és hallgatagon el is ismeri. Hiszen a katolikus Egyháznak csak vértanúja számos millió van! Hogy nemes jellemeket és nagy embereket csak ez az Egyház tudott nagy számmal nevelni, annak klasszikus megvallása *Lavater* protestáns német költőnek szava, aki a katolikus vallásnak elsőrangú jellemképző erejét *Stolberg* gróf meg-

¹ Lásd *Bangha Béla*: *Jellemrajzok a katolikus Egyház életéből*. Összegyűjtött Munkái, IV. k.

térésekor ekkép ismerte el hozzá intézett levelében: „Válj díszére a katolikus Egyháznak! Gyakorold azon erényeket, melyek a nem-katolikusokra nézve elérhetetlenek ... *Légy szent, aminő Borromei Károly volt! Nektek vannak szenteitek, nem tagadhatom, nekünk nincsenek, legalább is nem olyanok, aminők a tieitek!*” (Rosenthal, Konvertitenbilder aus dem neunzehnten Jahrhundert I. 2, 21.)

Ugyanazon időben, amidőn a hitújítás az erkölcsöket magának Luthernek és Kálvinnak saját bevalása szerint hihetetlen mértékben lazította, a katolikus Egyházban egymásután léptek föl oly kimagasló szentek és jellemhősök, mint V. Pius pápa, Borromei Károly, Néri Fülöp, Loyolai Ignác, Xavéri Ferenc, Borgia Ferenc, Kosztka Szaniszló, Gonzaga Alajos, Thiénei Kajetán, Emiliáni Jeromos, Terézia, Keresztes János, Páli Vince stb. S a nagy jellemek, a keresztény hősök virágkora a mai napig sem halt ki; a szentté nem avatottak közül elég, ha a két nagy magyar nádorra: Esterházy Miklósrá és Pálra, O'Connellre, Garcia Morenóra, Windthorstra, Hunyadi János, Tilly, Koháry, De Sonis, Volta, Stolberg, Ampère, Veuillot, Achtermann nevére, de Veuster hithirdetőre, a belpoklosok apostolára, Don Boscóra, Perboyre-ra stb. hivatkozunk.

Figyelemreméltó jelenség az is, hogy a felekezetekből való áttéréseknél a katolikus Egyház majdnem mindig értékes elemeket nyer s viszont kilépéseknél csak értékteleneket veszít. Maga a protestáns IV. Frigyes Vilmos sóhajtozva mondogatta: „A bárányok átmennek a katolikusokhoz, onnan viszont a bakok jönnek át hozzánk”. Hammerstein Lajos S. J., a hírneves konvertita, csak Németországból a következő nagy neveket jegyzi fel a XIX. század konvertitái közül: gróf Stolberg Frigyes, Schlosser János és Keresztély; Bickell, Lämmer és Martens hittudósok; az egyházjogász Phillips; Hurter, Gfrörer, Onno Klopp történetírók, az írók közül Beckedorf, Jarcke, Volk, az építőművész Hübsch; Schadow, Hermes és Steinhäusser szobrászok; Overbeck, Veit, Schadow-Godenhau s

Carolsfeldi Schnorr festők, továbbá Kehler, Schlegel az újkori irodalomtörténet megalapítója, Linder Emilia és Hensel Lujza költőnők. Valamennyien olyanok, akiket mélységes vallásosság s az erkölcsi tisztulás utáni vágy vezetett a katolikus Egyház kebelébe. A magyar konvertitákat Hahnekamp műve („Magyar konvertiták”) sorolja fel.

c) Végül, hogy a katolikus Egyházon a szentség fénye ragyog, annak Krisztus rendelése szerint abból is ki kell tűnnie, hogy az isteni mindenhatóság „jelek”, azaz csodák által is tanuságot tesz mellette. (L. Márk 16, 17, 18.) Hogy a katolikus Egyházban a csodák isteni adománya máig sem veszett ki, annak beszédes tanúsága Lourdes, amelynek csodás gyógyulásait sem a forrásvíz sajátosságából, sem autoszugesztióból, sem egyéb természetes alapon megmagyarázni nem lehet. Szugesztióval meg lehet gyógyítani idegbajon alapuló elváltozásokat, de nem csontszút, tüdővéaszt, nyílt, gennyedő sebeket, eltört lábakat, hiányzó csontrészeket. Lourdes eseményeit ezer meg ezer orvos és természetbúvár vizsgálta meg s egybehangzó véleményük szerint ezeket az eseményeket emberi módon magyarázni lehetetlenség.¹ — Azonkívül a szentek életében is kétségtelenül történnek csodák, amelyeknek részben egész népsokaság a tanuja. A katolikus Egyház ezeket a csodákat rendkívül szigorúan vizsgálja s csak a kétségtelenül igazolt eseményeket fogadja el. Erre nézve elég, ha arra a közismert esetre utalunk, melyet a protestáns Leibnitzről jegyeztek fel. Leibnitz egy alkalommal egy bíboros ismerőse jelenlétében kételkedőleg nyilatkozott a szentek életében előforduló csodákról. Erre a bíboros hatalmas aktacsomót küldött meg neki áttanulmányozás végett. Az akták egy szenttéavatási per irattárának egy részét képezték. a szent sírjánál vagy közbenjárására vagy segítségül hívására történt csodás jelenségekre vonatkozó tanu-

¹ Lásd G. Bertrin: Histoire critique des évènements de Lourdes. Paris, 1912.

kihallgatások eredményeit. Leibnitz áttanulmányozta az iratokat s aztán e megjegyzéssel vitte vissza a bíborosnak: „Nos, e tényeket nem tagadhatom s ha Róma mindig ilyen szabatos volna a csodás elbeszélések bírálatában, meg kellene hajolnom előtte”. Mire a bíboros mosolyogva felelte: „Tudja meg hát uram, hogy ezeket a bizonyságokat, mint elégteleneket Róma mind elvetette”. Róma nem szokott hiszékeny lenni e téren.

Hogy viszont mily eszközökkel dolgozik a tagadás és szabadgondolkodás például a lourdesi csodákkal szemben, annak tanulságos példáit más helyen említettük.¹ Itt elegendő annyi, hogy aki az evangélium alapján áll, a Márk 16, 17-ben foglalt krisztusi ígék teljesedését másutt mint a katolikus Egyházban nem is keresheti.

A szentség az elszakadt felekezetekben.

Beszélhetünk-e ezzel szemben az elszakadt felekezetekben szentségről? Mindenesetre. Valamennyiben van bizonyos töredék kereszténység, melyet elszakadásukkor megmentettek, náluk is van jóhiszemű s néha alanyilag teljes elismerésre méltó keresztény élet. De intézményes, nagyfokú, mély és szervezett szentségi életről, sajnos, ők maguk sem igen szoktak beszélni.

Alapítóikon: Photiuson, kit a VIII. (keleti) zsinat erkölcstelen élete miatt elítélt, Cerulári Mihályon, Nagy Péteren, Lutheren, Zwinglin, Kálvinon, VIII. Henrikén, a „szűzi” Erzsébeten, Gusztáv Adolfon, Döllingeren seholsem övezi a vallásforradalmárok fejét az erkölcsi tisztaság nimbusza. Talán az egyetlen Husz az, aki magánéletében elismerésreméltó erkölcsöket mutathat fel. A keleti egyházszakadás mintha egy pillanat alatt kettévágta volna a Kelet vallásos életterejének erőit, a nagy férfiak azóta mintha egyszerre kihaltak volna benne.

¹ *Bangha*: Jézus istenségének bizonyítékai. Összegyűjtött Munkái, II. kt. X. fejezet.

A protestantizmus erkölcsöket aláásó hatásáról legőszintebben maga *Luther Márton* beszél. „A fősvénység, így panaszkodik ő maga, az uzsora, a paráznaság, tobzódás, káromkodás, hazugság és csalás teljes hatalomra jutnak nálunk... Látnivaló, hogy az emberek most kapzsibbak, kegyetlenebbek, tisztátalanabbak, vakmerőbbek és gonoszabbak, mint azelőtt a pápaság alatt... Az emberek valóságos ördögökké váltak... Panaszkodik is mindenki, hogy az evangélium sok békétlenséget, háborgást és rendetlenséget okoz és amióta behoztuk, minden rosszabbra vált, mint azelőtt... Szodomában és Babilonban élünk, napról-napra gonoszabbá lesz minden. Kinek lett volna közülünk kedve prédikálni, ha tudta volna, mennyi nyomorúság, rablás, botrány, istenkáromlás, hálátlanság és gazság lesz ennek a következménye?” Különösen hazájában, Németországban keserítette az a változás, melyet az ő tanai előidézték. „A mieink most *hétszer gonoszabbak, mint valaha voltak*. Lopunk, hazudunk, csalunk, zabálunk, iszákoskodunk és mindenféle bűnben élünk. Mi németek valamennyi ország szegyenévé, gyalázatává lettünk, minket már mindenki gyalázatos, mocskos disznóknak tart s ha a mostani Németországot le kellene festeni, legjobb volna azt *sértés alakjában ábrázolni*.” (Denifle: *Luther und Luthertum* I., 2. kiad., Mainz, Kirchheim, 1904. Einleitung, 17 köv.) Így beszél maga Luther, aki maga sem élt erkölcsileg kifogástalan életet.¹

A protestantizmus azonban, sajnos *elvileg* sem

¹ Ezzel bizony különös ellentétben állnak *Raffay Sándor* luteránus főprédikátornak a hitújítást következőkép dicsőítő mondatai: „A reformáció az emberiségnek, a felvilágosultságnak, a felszabadult lelkeknek, egy szebb jövőnek a fundamentuma. A reformációban történt meg az Isten és az ember viszonyának méltó értékelése. A középkori keresztyénség gondolatvilága a világotlanság (?) és világmegvetés volt és ezzel szemben *Luther felfigyelt az emberi élet nagy értékét, s annak ideáljául az élet megnevesítését tűzte ki*”. (A Magyarország közlése 1922 nov. 1-én.) Vajjon erkölcs-telen „asztali beszédei”-ben fektette-e le Luther az „élet megnevesítésének ideáljait”?

áll az életszentség talaján, mert hiszen egyik alap-tana, hogy az üdvözülés elérésére untilg elegendő a hit, jócselekedetekre nincsen szükség. „Vétkezzél erősen, de higgy még erősebben”, mondotta Luther s ha ezt az elvet nem valósították is meg hívei következetesen, ez csak az öntudatlanul megőrzött katolikus hagyomány eredménye.

A felekezetek önmagukról mint a szabadság, a haladás, a felvilágosodás intézményeiről szoktak beszélni, de hogy az erkölcsi feddhetetlenség, nagyság és szentség díszcimeit tűzködték volna valaha a nevük mellé, teljesen hallatlan, ismeretlen dolog. Ezeket a címeket ők maguk is mindig átengedték a katolicizmusnak.

Az életszentség intézményes művelése, ápolása és védelme dolgában tehát a katolicizmus nemcsak vezet, de ez a vezető szerepe annyira szembetűnő is, hogy kétségtelen ismertetőjel gyanánt szolgálhat. Ha a „szentség” igazán kelléke az egy igazi Krisztus-országnak, ez az ismertetőjegy feltétlenül a katolicizmus javára dönti el a mérleget.

3. A katolicizmus és a katolicitás.

Krisztus igazi Egyháza harmadszor csak az lehet, amely Krisztus által történt megalakulása után hamaron csakugyan el is tudott terjedni az egész akkor ismert és lakott világon s ezt a kiterjedését állandóan meg is tudta őrizni. Az egyetemlegesség, a mindenütt feltalálhatóság, a katolicitás az igazi Krisztus-egyház egyik elengedhetetlen ismertetőjele.

Mármost a katolicitás, az egyetemlegesség szempontjából a katolikus Egyházal egyetlen felekezet sem hasonlítható össze. A katolicizmus az egyetlen vallás a világon, melynek több-kevesebb híve mindenütt, minden némileg ismert vidéken akad. Katolikusok mindenütt vannak széles e világon, sűrűbb vagy ritkább megoszlásban, de kivétel nélkül mindenütt. Európában vagyunk 206 milliónyian; Dél- és Közép-

Amerikában a katolikusok száma 100 millió, Észak-Amerikában 30 millió, Afrikában 6, Ausztrália és Polinéziában 12, Ázsiában 9 millió (Kínában 3 millió, Japánban és Kóreában 60—60 ezer, Indiában 3 millió, de eloszolva az egész kettős félszigeten) s jelentős körülmény, hogy ezek a számok lassan, de állandóan emelkednek. A hitújítás korában a katolikusok számát hozzávetőleg 100 millióra tehetjük, míg *ma a legjobb statisztikai adatok 363 milliónyira teszik a katolikusok számát.*¹

A katolikus Egyház túlhaladta nemcsak az összes keresztény felekezeteket, hanem egyáltalában *mindennemű egységes vallást* (konfuciánus van 240 millió, brahmán 225 millió, mohamedán 271 millió, buddhista 125 millió, a többi a 100 milliót sem éri el). S a katholicizmusnak ez az elterjedtsége állandóan megvolt, úgyszólván kezdettől fogva. Már a nagy egyházatyák s az első keresztény századok írói ebből az elterjedtségből érvelnek a korukbeli eretnekségek ellen. „Ti csak egy sarokban vagytok s néhány tartományra szorítkoztok. A számtalan helyen, ahol ti nem vagytok, nem volna meg a Krisztus igaz egyháza?” — így okoskodnak. (*Optatus*, De schism. Don. 2, 1; *Tertullianus*, De praescr. 30.) *Irenaeus* már a 2-ik század végén utal arra, hogy az Egyház, melynek Róma a középpontja, „el van terjedve az egész világon” (*Adv. haer.* 1, 10).

A felekezetek mind csak későbbi eredetűek. Egyetemes elterjedtségről náluk szó sem lehet, mert hiszen évszázadokon át egyáltalán nem voltak. S miután megalakultak is, egyiknek sem sikerült az egész világon elterjednie. Ma valamennyi közül egy sem haladja túl a 30—40 milliót (egyetlen kivétel az orosz pravoszláv egyház a maga 130 milliónyi hívével, azonban e számba az orosz disszidensek is bele vannak foglalva) s ami legfőbb, még ezt a 30—40 milliót is csak a legmesszebbmenő jóindulattal lehet egységes vallás tagjának nevezni. Hogy lehetne ezek közül bár-

¹ Lásd alább a VII. fejezetben, 161. s köv. lapon.

melyiket is ma „hegynek” tartani, mely „magasabb lesz a halmoknál; hozzátódnak mind a nemzetek?” (Iz. 2, 2.) Hogy teljesebbé lehetett volna csak ilyen nyomorúságos-szűkösön Krisztus nagy jövődöleése, hogy országában Kelet és Nyugat népei fognak helyet foglalni s evangéliuma az összes népeknek fog hirdettetni? (Mt. 8, 11; 24, 14.)

S ami ennél is jelentősebb, a felekezetek nem is akarnak világegyházak, egyetemleges, „katolikus” egyházak lenni, hanem többnyire kimondottan *nemzeti* egyházak címét és jellegét viselik, amint történetileg is többnyire világi nagyok pártfogása és oltalma alatt alakultak és terjedtek. Ezzel azonban lemondanak az igazi Krisztus-ország egyik legfontosabb jellemvonásáról: a katolicitásról és az univerzalitásról.

A „katolikus” szó elleni tiltakozás részükről nemcsak a római Egyházzal való ellentétet, hanem a katolicitásról való lemondást is jelzi. Éppen azért egyetlen felekezet sem állította még komolyan, hogy ő képviseli a világegyházat, vagy ami ezzel egyet jelent, hogy ő az az egyetlen nagy hitközösség, amelyet Jézus alapított s amelyben az „egy akol és egy pásztor” elve megvalósul. Erre egyedül a római katolikus Egyház vállalkozhatott. Ez azonban föltétlenül ugyanannyi, mint annak alig leplezett bevallása, hogy a felekezetek nem nevezhetik magukat Krisztus igazi Egyházának.

4. Az apostoli eredet és a katolicizmus.

Valamennyi ismertető-jegy között legfontosabb az apostoliság, vagyis törvényes leszármazás az apostoli, főleg a Szent Péteri Egyháztól. Ez az apostoliság legfényesebben sajátja a római katolikus Egyháznak. Apostoli, mert az apostoloktól ered, s mert fejei megszakadatlan jogfolytonosságban léptek egymás örökébe; apostoli, mert Péter apostol jogutódához, a törvényes pápához törhetetlenül ragaszkodik.

Vannak szakadár püspökségek is, melyek bizo-

nyos értelemben szintén apostoliak, amennyiben székhelyükön apostolok alapítottak püspökséget. Ezeknél azonban ki lehet mutatni, hogy mai fejeik és birtokosaik nem nevezhetők az apostolok utódainak, mert hiszen az a küldetés és felhatalmazás, melyet elődeik az Egyház középponti kormányától nyertek, történetileg kimutatható időben megszakadt és megszűnt. A szakadár egyházak, éppen azért, mert szakadárok, nem állanak többé összeköttetésben azzal az ősegyházzal, mely kezdettől fogva Péter utódjában látta Krisztus helytartóját s az egyházi közösségnek végső alapját.

Másképp úgy lehetne kifejezni ugyanezt, hogy Krisztus igazi Egyháza csak az lehet, mely a tőle fölállított apostoli alapon áll, azaz: amely elismeri Péternek s törvényes utódainak fennhatóságát, s az ő jóváhagyásával kinevezett törvényes apostolutód kormányzata alatt áll.

Hogy az ősegyház mily féltékenyen kereste mindig az egyházközségek szakadatlan összefüggését az apostoli egyházzal, annak klasszikus tanuja *Irenaeus*, ki többek között így ír: „Hogy hol van az apostolok öröksége, s hol nyilatkozik meg az egész világon, azt az egész Anyaszentegyházban mindenki könnyen észreveheti, aki az igazság előtt nem zárja le szemét; hiszen meg tudjuk nevezni azokat a püspököket, akiket az apostolok maguk rendeltek, s azoknak utódait is egészen napjainkig... De mivel nagyon hosszú volna ekkora műben valamennyi egyházközség püspökeinek egymásra való következését felsorolni, elég, ha a legnagyobb, legrégebb és mindenkitől ismert egyháznak apostoli tradícióit és hitét vizsgáljuk, amint az az egymás örökébe lépő püspökök során jut el hozzánk; azon egyházét, melyet a dicsőséges apostolok, Péter és Pál Rómában alapítottak. Ennek az egynek segítségével valamennyi ellenségünket megszármaztathatjuk.” S ezzel felsorolja a római püspökök, azaz a pápák katalogusát az apostoloktól kezdve, fel egészen Eleutheriusig, „aki úgymond, most az apostolok után

mint tizenkettedik bírja a püspöki hatalmat". (Adv. haer. 33. és köv.)

Hasonlóképp vezeti fel az apostolokig az alexandriai, antiochiai, jeruzsálemi stb. püspökök sorozatát régebbi katalógusok alapján *Eusebius*, a történetíró, mégpedig annak bizonyosságául hogy a korabeli püspökök csakugyan az apostolok utódai és így az alattuk vitézkedő egyház is a Krisztus alapította apostoli Egyház.

Tertullianus, az eretnek maga így ír: „Ime, ha üdvösséged ügyeiben körültekintő akarsz lenni, nézd csak az apostoli egyházakat, ahol még maguk az apostoloktól alapított székhelyek találhatók... Ha Itáliában lakol, itt van Róma, amelyre mi is tisztelettel tekintünk. Ó, a boldog Egyház, amelyben vérük áldozásával hintették el tanításukat az apostolok!... Nézzük csak, mit tanult, s mit tanított ő és mit hirdetett az afrikai egyházaknak is." (De praescr. 36.) Már *Irenaeus* szavaiból is észrevevessük, hogy az apostoli eredet kérdésében a római Egyházzal való összefüggés volt a vezető szempont. *Ciprián* így ír *Antonianus*-hoz: „Azt írod, hogy ama levelek egy példányát küldjem el *Cornelius*nak, püspöktársunknak (a római pápának), hogy minden aggodalomról letegyen és tudja meg, hogy te vele és így a katolikus Egyházzal egy értelemben vagy". (Ep. 55. 1.) *Szent Ambrus* így ír *Satyrus*ról, testvéréről, aki meg akart keresztelkedni: „Magához kérte a püspököt s kijelentette neki, hogy csakis az igaz hit kegyelmét óhajtja; ezért kikérdezte őt, vajjon a katolikus püspökökkel, azaz a római Egyházzal tart-e? (Utrumnam cum episcopis catholicis, hoc est cum Romana Ecclesia conveniret?)" (De excessu Satyri 1, 47.) Az ősegyházban tehát a római Egyház elismerését tekintették az igaz hit ismeretjelének.

Már most, hogy a mai római katolikus Egyház szakadatlan és szüntelen jogfolytonosságban bírja az apostolok örökségét, azaz, hogy ugyanazon Egyháznak utóda, amelyet Péter és Pál alapítottak és kormá-

nyoztak, senkisé sem tagadhatja, aki a történelmet ismeri. Valamikor, nem is olyan régen, még *Lipsius* büszkén hangoztatta, hogy ha a római pápa valóban Péter örököse, akkor a katolikusoknak igazuk van; ámde a pápa, úgy mond, már azért sem lehet Péter örököse, mert Péter sohasem volt Rómában. Ma azonban már akkora tekintélyek s oly erős antikatólikus irányú tudósok is, mint *Harnack*, *Lilienfeld* és *Weizsäcker* kétségbevonhatatlannak tartják, hogy Péter Rómában volt és ott halt meg.

Szent Péter utódja-e a pápa?

Hogy Péter valóban Rómában élt s halt meg, annak csakugyan oly számos kétségbevonhatatlan bizonyítéka van, hogy azokat letagadni lehetetlen. Már Péter apostolnak első levelében ez a titokzatos mondat fordul elő: „Üdvözl benneteket a Babilonban lévő választott Egyház” (*ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή*). Hogy ez a Babilon nem lehetett a szóról-szóra vett, régi, közismert nagyváros az Eufrát mellett, már abból is bizonyos, hogy az apostolok idejében Babilon már csak romhalmaz volt; „elhagyott város” (*ἔρημος ἡ πόλις*) mondja róla Strabo (Geogr. 16, 15).

Még kevésbé jöhet számba az az egyiptomi erődtítmény, melyet szintén Babilonnak neveztek, de amely az apostolok és az őskereszténység idejében egyáltalában nem szerepel. Így tehát csak képletes kifejezésről lehet szó: Péter a bűnös, pogány Rómát nevezi Babilonnak, amint általában ugyanezzel a jelképes elnevezéssel más zsidó íróknál is, valamint a Szibillák könyveiben is találkozunk. Péter tehát első levelét Rómából írta, ami abból is következik, hogy felemlíti benne Márkot is, tanítványát, akiről más forrásokból is tudjuk, hogy valóban Péterrel járt Rómában. Hogy Péter Rómát nem a saját nevére nevezi meg, könnyen érthető, hiszen levele könnyen kerülhetett volna ellenséges kézbe s az apostolfejedelem római tartózkodása reá és a hitközségre nézve végzettsé válhatott volna. Az őskeresztény kifejezőmód-

ban különben a képletes kifejezések (pl. ἰχθὺς a hal, Krisztus helyett, stb.) époly általánosak voltak, mint kevéssel utóbb a hasonló okokból kifejlődött titoktartás fegyelme (disciplina arcani).

De ennél sokkal közvetlenebb bizonyságaink is vannak arról, hogy Péter apostol csakugyan Rómában fejezte be életét. Ilyen már a legelső századból *Római Kelemen* tanubizonyága, aki 95 és 97 között ráír a forrongó korintusiakra s a béketűrés példái gyanánt mint mintaképeket, Péter és Pál apostolokat említi föl, akik, úgymond, „közöttünk” (ἐν ἡμῖν) szenvedtek halálbüntetést és gyötrelmeket. (5, 6.) *Ignác* vértanu jelentőségteljesen így ír a rómiaknak: „Én nem parancsolhatok nektek, miként Péter és Pál tették”. (Róm. 4, 3.) Egy *Caius* nevű római pap a második század vége felé „Adversus Proclum” című írásában így hűti le a katafrígek felekezetének vezérét, aki arra hivatkozott, hogy náluk apostolsírok vannak: „Én pedig, úgymond Caius, az apostolok diadalmi jeleit (τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων) mutathatom fel. Mert akár a Vaticanus felé, akár a Via Ostiensis felé megyünk, ott találjuk azoknak diadalmi jeleit, akik ezt az Egyházat alapították”. A Vaticanus volt ugyanis Szent Péter, az ostiai út Szent Pál kivégzésének színhelye. *Dionysios* korintusi püspök a rómaiakhoz írva, arra a rokonságra hivatkozik, mely a korintusi és római egyházközség közt fönnáll, miután mindkettőben megfordult Péter és Pál, „akik együtt mentek Itáliába s egy időben szenvedtek vértanaságot”. E két utóbbi bizonyrágot Eusebius örököltette meg. (Hist. Eccl. 4, 23; 2, 25.)

Tertullianus az eretnekekkel szemben a római Egyházra hivatkozik, mint „amelynek Péter és Pál hirdették az evangéliumot, melyet vérük ontásával is megpecsételtek”. (Adv. Marc. 4, 5.) Itt történt, úgymond, hogy Péter az Úr kínszenvedésével „egyenlően” szenvedett, Pál pedig Keresztelő János halálnemével halt meg. („Ubi Petrus passioni dominicae adaequatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur.” Praescr. 36.)

Harnack e tanubizonyságokat elfogadja; aláírja, mint nyilvánvaló tény, hogy Péter Rómában halt meg, de újabb kibúvót keres s azt már nem akarja megengedni, hogy Péter a római egyháznak *püspöke* is volt. Pedig ebben sem lehet semmi kétség. *Irenaeus* például nyíltan azt írja Péterről és Pálról, hogy „megalapítván tehát és berendezvén a boldog apostolok az Egyházat, Linusra bízta az Egyház igazgatását”. (Adv. haer. III. 3, 3.) Linus volt t. i. Péter apostol közvetlen utóda a római püspöki széken. Hogy azonban e szavakkal nem azt akarja mondani, mintha ezzel Péter és Pál maguk nem is gyakorolták volna Rómában a püspöki joghatóságot, abból következik, hogy e mondatával éppen a *római püspökök sorozatának* elszámolását kezdi meg. Közvetlenül utána ezt írja ugyanis: „Erre pedig Anacletus következett, *harmadik* helyen pedig az *apostolok után* Kelemen, aki még maga látta az apostolokat... Kelemenre Evaristus következett, Evaristusra Alexander, azután hatodiknak az *apostolok után* Sixtus, ezután Telesphorus, aki mint dicső vértanu halt meg, majd Hyginus, erre Pius s utóbb Anicetus. Anicetusra Soter következett, most pedig mint tizenkettedik az *apostolok óta*, Eleutherius kormányoz”. Kétségtelen, hogy az „apostolok” alatt itt éppen a közvetlenül előtte említett Péter és Pál „boldog apostolokat” érti.

Abból, hogy Irenaeus Sixtust hatodik püspöknek nevezi, Harnack arra következtet, hogy tehát Pétert nem tekinthették püspöknek, mert akkor Sixtus a 7-ik volna. Ez azonban nagyon gyenge okoskodás; hiszen Irenaeus ismételten kiemeli, hogy az apostolok *után* számítva volt Kelemen a harmadik, Sixtus a hatodik, Hyginus a nyolcadik, Eleutherius a tizenkettedik. Azaz más szóval: Sixtus Péternek hatodik *utódja* volt, ami ugyanannyi, minthogy Pétert is beleszámítva, hetedik római püspök volt.

Ezt a felfogást maga Irenaeus igazolja, midőn egy helyen Hyginust *kilencedik* római püspöknek nevezi;

másutt viszont ugyanőt Péter után nyolcadiknak mondja.

De számos más adat is bizonyítja, hogy Pétert az ősegyház az első római püspöknek tekintette. *Tertullianus* Rómát apostoli egyháznak nevezi, minthogy azon „maguknak az apostoloknak *hivatal székei* emelkednek” (ipsae adhuc cathedrae apostolorum). Majd nyíltan is hozzáteszi: „Igy van, úgymond, Itáliában Róma, ahol Péter az Úr kinszenvedésével egyenlő szenvedéssel halt meg”. Tehát *Tertullianus* szerint Péter nemcsak meghalt Rómában, de mint római püspök halt meg, *Eusebius* is idéz egy régi író (Caiust?), aki *Viktor* pápáról azt írja, hogy „Péter után a tizenharmadik római püspök volt.” (H. E. 5, 28.) *Ciprián* idejében sem kételkedett senki abban, hogy a római püspök Péternek mint római püspöknek utódja. *Ciprián* például így ír: „Igy lett püspökké *Cornelius*, mihelyt *Fabianus* széke, azaz Péter széke s az egyházi hivatal legfőbb foka megüresedett.” (Ep. 55, 8.) *Ágoston* is így ír: „A római Egyház katedráján, melyen egykor Péter ült, ma *Anasztáz* ül.” (Contra litt. Petiliani 2, 51, 118.)

Igen fontos továbbá, hogy mind a keleti, mind a nyugati egyházakban már 170-től kezdve számos pápai névsorral rendelkezünk, melyek a római püspökök sorozatát tartalmazzák. Ezek a pápa-katalogusok első helyen mindig Szent Pétert mint első római püspököt említik, néha Pál apostollal egyetemben. Tehát Péter kétségtelenül nemcsak Rómában élt s halt meg, hanem mint római püspök halt is meg.

Számos őskori bizonyosság igazolja továbbá, hogy az ősegyház a római egyházat éppen a mondott okokból minden tekintetben vezető és fennhatósággal bíró egyháznak tekintette. Az a magyarázat, melyet erre *Harnack* szeretne adni, hogy t. i. a pogány Róma politikai, művelődési és közlekedésügyi helyzete tette alkalmassá a római egyházat a vezető szerepre, semmikép sem magyarázza meg azt a mély tiszteletet, odaadást és engedelmességet, mellyel az ősegyház a ró-

mai Egyházzal szemben kezdettől fogva viseltetett. Maguk az első egyházatyák, az első zsinatok s az első pápák *egyáltalában nem erre a központi politikai helyzetre, hanem isteni intézkedésre, Krisztus parancsára vezetik vissza a római Egyház vezető tekintélyét.*

Az idevonatkozó nagyszámú tanubizonyosság felsorolása azonban messze vezetne s nem tartozik szorosán tárgyunkhoz. Elég, ha felemlítjük, hogy már az ősegyházban, még János apostol életében is, nem ez, hanem a római püspök intézte a hívek pörös ügyeit s a korintusi keresztényeknek például eszükbe sem jutott, hogy a pápa intézkedéseivel szemben a még élő s hozzájuk közelebb is lakó János apostolhoz föllebbezzenek. A pápák, mint I. Kelemen, I. Viktor, Zefirin, Kalixtus stb., apostoli tekintéllyel parancsoltak, büntettek, fenyegettek, tanítottak nemcsak Rómában, hanem az összes többi egyházközségekben s a felelet az ő intézkedéseikre a világ összes egyházközségei részéről mindig a kételkedés nélküli engedelmesség és az az alárendeltség volt, melynek Ágoston szava volt a legklasszikusabb kifejezője: „Roma locuta, causa finita”. Róma beszélt: az ügy el van intézve. Az első egyetemes zsinaton pl. Niceában a pápa követei elnököltek s ők is írták alá elsőkül a zsinati végzéseket; pedig mind a ketten nem is püspökök, hanem egyszerű áldozópapok voltak.

Kétségtelen történeti tény tehát, hogy egyesegyedül a római katolikus Egyház tekintheti magát amaz egy Egyház soha meg nem szakadt jogfolytonossággal működő örökösének és folytatásának, melyet Krisztus alapított s mely az apostolokra, főleg Péterre, a kősziklára megy vissza. Ehhez a kősziklához való ragaszkodás volt kezdettől fogva a Krisztustól alapított Egyházzal való megszakítatlan összeköttetés kritériuma, az apostoliság ismertetőjele. „Ahol Péter, ott az Egyház, ahol az Egyház, ott Krisztus.” Ezzel azonban a római katolikus Egyház igaza legteljesebb mértékben be van bizonyítva.

Az igaz Egyház.

„*Credo in unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam* — Hiszek az egy, szent, közönséges és apostoli Egyházban.” Így imádkozott az ősegyház s így imádkozik a XX. század katolicizmusa is s az apostoli hitvallás e szavainak mindegyike egy-egy bástyaszerű oszlop, mely a katolikus nép kezdet-től vallott, ősi meggyőződését, a katolikus Egyházhoz való vallásos ragaszkodását támogatja. Ha Krisztus csak egy Egyházat emelt s ennek az egy Egyháznak az egységen kívül a szentség, az apostoliság és kato-licitás jellegével kell bírnia és ha ez a négyes jelleg teljes mértékben egyesegyedül a római katolikus Egyházban található fel, akkor nem pápai dekrétumokból, nem dogmatikai meghatározásokból és teológiai szór-szálhasogatásokból, hanem a közös evangéliumi alapon van a nyilvánvalóságig bebizonyítva, melyik az egy igazi Krisztus-egyház s következőleg hol és egyedül hol található meg az egyházalapító Krisztus.

A hívő katolikusnak ezt a végkövetkeztetést valóban nem a harcikedv, az ellentmondási viszketet vagy az a törekvés teszi ajkára, hogy elszakadt testvéreinknek valami kellemetlent mondjon. Végére is elszakadt testvéreinknek senki sem róhatja fel bűnül, hogy oly felekezetekben születtek és nevelődtek fel, melyek egykoron mindenesetre inkább érzelmi és kedélybeli, mint értelmi és vallási okokból az egy Krisztus-egyházról „elfelekeztek”. Sőt nekünk az elszakadtakat nemcsak mentenünk, hanem szánnunk s bizonyos értelemben különösképp is testvéri szeretetünkbe kell foglalnunk.

Viszont azonban önmagunknak sem lehet és nem szabad megtiltanunk, hogy büszke öröm és öntudatos bizalom ne áradozzon lelkünkben, midőn azt látjuk, hogy mennél mélyebbre haladunk az evangéliumi őskereszténység megismerésében, annál világosabban találjuk meg ama nyomokat, melyek a mai katolicizmust a Krisztus-alkotta őskatolicizmussal összekötik.

Hogyne éreznénk diadalmas örömet a gondolatra, hogy abban a káoszban, melyben minden irány és ellenkező árnyalat önmagának követeli Krisztust, a nyugodt kutatás és tárgyilagos tudományosság módszerével mutathatjuk ki, hogy Krisztus a mienk. S hogy az a gyűlölet, az az ellenkezés, az a heves támadás, melyben a mi Egyházunknak évszázadok óta szakadatlanul része van, csak annak a krisztusi jóslatnak megvalósulása: „Ahogy engemet gyűlöltek, titeket is gyűlölni fognak”, (Ján. 15, 20.) valamint annak a szenvedést és győzelmet egyszerre jelentő evangéliumi jelszónak beteljesedése: „Non praevalébunt — a pokol kapui nem vesznek erőt rajta”. (Mt. 16, 18.)

„Non praevalébunt.”

Micsoda diadalos összefoglalása ez a szó a római katolikus Egyház egész történetének az évszázadok pusztító viharai s a szellemi és anyagi erőszakoskodás egyre megújuló küzdelmei között! Mikor volt ennek az Egyháznak békéje? Mikor nem támadták kívülről? Mikor nem iparkodott az ellenség bensejében is zavart, békétlenséget, meghasonlást idézni elő? S hová lett mindez a támadás? Hol van ma a gnózis, az őspogány filozófia titkos hadjárata a keresztény gondolattal szemben? Hol vannak a Nérók és Diokleciánok? Hol van Arius Krisztus-tagadása s a krisztológiai eretnkségek évszázadokon át villongó forradalma? Hol vannak a nesztoriánusok és monotheléták, a patripassziánok és macedoniánok, a donatisták és pelagiánusok, a manicheusok, montanisták, valdiak és albiak? Hol vannak a népvándorlás hordái, a vandálok, a gótok, a húnok és longobárdok? Hol vannak a büszke Hohenstaufok, az investitúra egyházjogtipró kényurái? Hol Bajor Lajos és Szép Fülöp? Hol van VIII. Henrik és angol Erzsébet? Hol Nagy Péter és II. Katalin? Hol a francia félisten-királyok s a korzikai hadúr, aki kezét emelte fel a római Egyház pápájára s röviddel utóbb ugyanannak fontainebleau-i várának ugyanabban a termében volt kénytelen aláírni le-

mondását a császári méltóságról, melyben a pápát megütötte? Hol van Bismarck, aki büszkén hangoztatta, hogy „nach Canossa gehen wir nicht” s végül mégis kijelentette, hogy a római Egyház zárt egységével és belső erejével szemben teljesen elhibázta számításait?

„A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.” Anglia legnagyobb történetírójának, Macaulay-nak klasszikus nyilatkozatai a római Egyház változatlan szilárdságáról ismereteseek. „Nincs a földkerekségen más olyan intézmény és nem is volt soha, mely annyira megérdemelné a figyelmet, mint a római katolikus Egyház. Ennek az Egyháznak a története összeköti a civilizáció két nagy korszakát: az ó- és újkort. Nincs kívülé intézmény Európában, mely abba a korba vezetne vissza, mikor még áldozatok füstje szállt az ég felé a Pantheonból és zsiráfok meg tigrisek ugrándoztak az amfiteátrumban. Még a legbüszkébb királyi házak is csak tegnapiak a római pápák hosszú-hosszú sorozatához képest. És ez a pápaság nem omló romként áll előttünk, hanem élettél és erővel teljesen, holott az összes birodalmak, amelyek vele egykorúak voltak, régesrég porba omlottak. A katolikus Egyház még mindig a föld végső határaitra is küldi hithirdetőit, akik époly buzgók, mint azok voltak, akik hajdan Ágoston kíséretében a Kent-grófság partjain kikötöttek s az ellenséges királyokkal szemben ugyanazzal a hatalommal lép föl, amellyel Leó szállott szembe Attilával.

„Híveinek száma ma nagyobb, mint bármely más korszakban volt: az újvilágban tett hódításai bőven kárpótolták az óvilágban szenvedett veszteségekért és semmi legcsekélyebb jelét sem látjuk annak, hogy hosszú uralmának vége közelednék. Láttá az összes kormányok és vallási társaságok kezdetét, amelyek jelenleg léteznek s nem mernők állítani, hogy nem az a végzete, hogy a végöket is lássa. A múlt században annyira megalázták a pápaságot, hogy még az emberi dolgok élesesű vizsgálói is azt hitték, hogy utolsó

órája ütött; de csak nem jött el a vég: az anarchia napjai elmúltak, a cháoszból a dolgok új rendje lépett elő, új uralkodóházak, új törvények, új jogcímek keletkeztek s mindezek közepette a régi vallás újrászületését ünnepelte.

„Az araboknak van egy mondájuk, mely szerint a Gizeh melletti nagy piramist még a vízözön előtt uralkodó királyok építették, s hogy az összes emberi művek között ez volt az egyedüli, mely a vizek árjának ellenállott. Ez a pápaság képe! Úgy látszott, hogy eltemette már a nagy ár; de mikor az árvizek lefolytak, egy elmúlt világ romjai közül megint csak napfényre került. A hollandiai köztársaság elpusztult, a német birodalom, Velence nagytanácsa, a régi svájci szövetség, a Bourbonok családja, Franciaország parlamentjei és nemessége — mind elpusztultak: de a változatlan római Egyház mindig ott állt a helyén... És nem tudjuk, nem fog-e még mindig ott állni változatlan fényben, ha majd egykor a késői jövő egyik századában egy újjélandi utazó keresi fel London romjait, hogy a Themse-híd egyik szétpattant ívére támaszkodva a Szent Pál-templom (az anglikán államegyház főtemploma) romjait rajzolja...”

„*A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.*” Nem vesznek erőt rajta az emberek szívében sem. A XX. század hajnalán, sőt már a XIX. századon keresztül is állandóan fűrt, faragott, lármázott, dörgött, zakatolt szóban és írásban az egyházellenes forradalom, az agitáció, a hűtlenségre való csábítás, az Egyház emberi elemeihez tapadó hibáknak nagyító és gyűlöletes kifejegetése; a voltairei jelszó: „*Irtsátok ki a gyalázatost!*” egész parlamenti és társadalmi pártok programjává lett. És íme mégis minden lárma, agitálás, szervezkedés és rágalmazás után ma is százvezrek és százmilliók szívében lobog olthatatlan lánggal a szeretet Veszta-tüze Krisztus nagy családja, a római katolikus Egyház s annak középpontja, a pápa felé. Az egyre megújuló eucharisztikus világkongresszusok a maguk sokszázvezernyi résztvevőjével a világ minden

tájáról, az uralkodó családok sarjaitól le a kézkubbonnyos munkásig, az egyetemi tanártól és közoktatásügyi minisztertől le az utolsó fehér ruhás iskolásleányig, akik mind térdenállva, repeső szívvel, Krisztus-kereső bizalommal fogadják a pápa követét, szintén ezt tanusítják. A Vatikán megrabolt rabja legfőbb úr ma is a szívek felett s hatalmának egyetlen kulcsa, egyetlen őre és biztosítéka a népek millióinak az őskeresztény tradíciókból csörgedező ama meggyőződése, hogy a római Egyház feje Krisztus helytartója, akihez ragaszkodni annyi, mint Krisztushoz ragaszkodni, akit hallgatni annyi, mint Krisztust hallgatni, akit megvetni annyi, mint Krisztust vetni meg. (Lk. 10, 16.)

„*A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.*” Ezért térünk vissza mi katolikusok mindig bizalommal, szeretettel, örömmel és diadalérzettel oda, ahol „Szent Péter sírba téve és Rómának dobog szíve”, s kérjük lelkes gyermeki hódolattal az Urat: „Tartsd meg Isten szent atyánkat, *Krisztusnak helytartóját!*”

A szeretet, mellyel a katolikus hívő Rómához, Péter kösziklájához, az egy, szent, egyetemes és apostoli Egyház középpontjához ragaszkodik, nem egyéb, mint *Krisztus szeretete*, amint viszont minden megvilágosodott, elfogulatlan, tudományosan vizsgálódó Krisztus-szeretet föltétlenül Rómához vezet, mint az egy Krisztus-ország egy szívéhez s alapjához. A római katolikus Egyházban fedezi fel a lélek azt a Krisztust, akiben üdvösségét látja s azért lelkes szeretettel karolja fel minden téren a katolikus Egyház ügyeit.

V.

Az Egyház mint látható társaság.

Az Egyházon kívül nincs üdvösség.

A fentiekből számos nagyfontosságú következmény folyik, amelynek jogosultságát el kell fogadnunk, mihelyt a főtételt: a katolikus Egyház krisztusi

eredetét elfogadtuk. S mivel e következtetésekre vonatkozóan roppant elterjedt halvélekedésekkel állunk szemközt, közelebbi megtárgyalásuk szintén elengedhetetlen.

Ily következtetés mindenekelőtt: az Egyház szociális, „látható” jellege, azaz jogi szervezete; továbbá: az Egyházhoz-tartozás feltétlen szükségessége az üdvösség elérésének szempontjából.

Lássuk csak mindkettőt közelebbről.

Az Egyház „látható” társaság.

A XVI. század reformátorai voltaképp csak zavarukban találták ki a „láthatatlan Egyház” jelszavát. Mikor ugyanis a katolikusok a Krisztus-alapította Egyház négyes ismertető jegyét kérték tőlük számon s rámutattak nevezetesen arra, hogy hiszen 1500 éven át protestantizmus nem is volt a világon, márpedig Krisztus Urunk az ő Egyházának örök fennállást biztosított, a protestáns hitvitázók erre zavarukban azt felelték, hogy az igaz Egyház mindig megvolt, csak hogy *láthatatlanul*, észrevétlenül.

Ebbe az észrevétlen, de meglévő igaz Egyházba beletartoztak azok, akik felkeltek a római zsarnokság ellen, tehát az eretnekek és szakadárok, beletartoztak azok is, akik távoltartották magukat az Egyház életétől és dogmáitól s beletartoztak végül az ártatlan kisdedek, akik még nem jutottak el az értelem használatára. Az Egyház, így okoskodtak, az igazi Krisztus-hívők társasága, de ez nem látható, fogható intézmény, nem szociális értelemben vett társaság, nem szervezet, hanem inkább gyűjtőfogalom, foglalja azoknak, akik Krisztus ösvényén járnak. Innen eredt az egész vita a „látható” és „láthatatlan” Egyházról, amely annyi port vert fel s amelynek jelentőségét ma már rendesen a protestánsok maguk sem ismerik.

Természetes, hogy mihelyt bebizonyítottuk az Egyház tanító, lélekmegszentelő s kormányzó hatal-

mának krisztusi eredetét, mihelyt tudjuk, hogy Krisztus Urunk csakugyan szervezett vallási tömörülést akart, előljárókkal, központi tekintéllyel, papsággal és hívőkkel, egyházi törvényekkel és ítélkezéssel: az Egyház „látható” volta, azaz szociális szervezet-jellege kétségtelen. Az Egyházat magát látni nem lehet, ép-úgy mint az államot látni nem lehet; de amint az állam nem pusztá logikai gyűjtőfogalom, nem egyszerűen, mondjuk, a magyar nyelvet beszélők láthatatlan, szervezetlen társasága, hanem állami egységben élő, törvényekkel, jogokkal, fensőbbiségekkel bíró, megszervezett társaság, ugyanígy az Egyház sem pusztá logikai egység, hanem jogi szervezet, szociális egység, amelynek működése igenis felismerhető, más szóval „látható”, már azért is, mert fejei láthatók, megtalálhatók.

Valóban Krisztus Urunk maga sem beszélt híveiről, az „Isten országáról” másképp, mint csupa olyan képekben, amelyekben a *társas szervezettséget* feltételezik s nagyon is látható, felismerhető egységeket állítanak elénk. Ezt mutatja maga az Isten „*országa*” elnevezés is (tehát országról, szervezetről van szó), valamint a „nyáj”, a „szőlőkert”, a „család”, a „mustárfa” stb. kifejezések: mind csupa szerves egység. Sőt már Izaiás a Messiást hatalmas, kiemelkedő *hegyhez* hasonlítja, amely messziről *látszik*, amelyhez a népek zarándokolnak, s amely mint jel tétetett a nemzetek elé. (2, 2; 11, 12.)

Amit e tannal szemben ellenvetni lehet, merő félreértésen alapul. Sokan hánytorgatják Jézusnak eme szavait: „Az Isten országa bennetek (köztetek) van.” (Lk. 17, 21.) Azonban feledik, mily összefüggésben mondja ezt Jézus. Azt kérdezték tőle, mikor s mily formában fog fellépni az Isten országa. E kérdés mögött az ismert zsidó felfogás rejtőzött, amellyel szemben a messiás-ország földi birodalom lesz: a római iga lerázása s a zsidó nemzet fényes diadala az egész világ felett. Ezzel szemben Jézus rámutat arra, hogy a messiás-ország *lelki* ország, mely nem külső fegyver-

tényekre alapozza sikereit, hanem elsősorban a lelkeket alakítja át. Épp ezért, úgymond, nem is kell már várni rá, már itt van, már *köztetek* van. Az „*intra vos est*” (ἐντὸς ὑμῶν) nem is jelenti szükségkép a léleken-lakást, hanem közvetlenül csak ennyit jelent: már *itt van*, köztetek van, tehát egész más formában jelenik meg, mint ahogy azt ti képzelitek. Megjegyzendő, hogy Jézus ezeket a szavakat nem is közvetlenül tanítványaihoz, hanem a farizeusokhoz intézte s már ezért is ki van zárva, hogy a protestáns értelemben vett „láthatatlan” Egyházra értette volna: „bennetek”, azaz „bensőtökben” van. Mert hiszen csak nem tehető fel, hogy Krisztus a farizeusok lelkében állította volna fel s bennük ismerte volna fel első helyen a „mennyeknek országát”?

Hasonlókép keveset jelent a samariai asszonnyal való társalgásnak ama részére való hivatkozás, ahol Krisztus azt mondja a samariai asszonynak, hogy az Isten igaz imádói „lélekben és igazságban” fogják imádni az Istent. (Ján. 4, 24.) Egyesek ezt a kijelentést is az immanens, merőben lelki Isten-országra szeretik vonatkoztatni. De nincs igazuk. Mert mire is adta Jézus ezt a mondatot válaszul? A samariai asszonynak arra a kérdésére, hogy kinek van hát igaza, a zsidóknak-e, akik az ő jeruzsálemi templomukat tartották az imádság és áldozatok igazi, törvényes színhelyének, vagy a samariaiaknak, akik az ő szent hegyükön Szichemben áldoztak? Jézus erre félig kitérően, s mégis teljes igazsággal így felel: eljön az idő, s már itt is van, amikor az Isten igaz imádata nem lesz többé helyhez kötött, tökéletlen, külsőleges imádás, hanem elsősorban az igazságot befogadó lélek lesz az Isten igaz temploma.

Ez a felfogás azonban éppen nem zárja ki a „lélekben és igazságban imádók” szervezettségét, vagy akár a külső istentiszteletet általában is. Hiszen az apostolok is hasonlóképp hangoztatják, hogy elsősorban „lelki ház” legyünk, s „lelki áldozatokat” mutassunk be. (1 Pét. 2, 5.) De ugyanakkor ők is „nyájról”,

„egyházról” beszélnek, engedelmességet követelnek, a látható eucharisztikus áldozat bemutatásáról szólnak. Kétségtelen tehát, hogy mikor a lelkiség fontosságát akarják kiemelni az Egyházban, viszont eszükben sincs tagadni az Egyháznak külsőleg is megszervezett, látható, társasági jellegét.

Azt az ellenvetést tehetné valaki: ha az Egyház csakugyan látható, külsőleg is megszervezett társaság, sohasem lehet tudni, kik a tagjai. Mert hisz nem lehet tudni, mi van az egyes ember lelkében. Ha valaki külsőleg az Egyházhoz csatlakozik, azaz megkeresztelkedik, az egyházi élet külső szertartásaiban résztvesz, de amellet lelkileg elfordul a hittől, súlyos bűnöket követ el, szóval nem él Krisztussal egyesült, kegyelmi életet, vajjon mégis tagja marad-e az Egyháznak? S viszont azok, akik önhibájukon kívül külsőleg nem csatlakoznak az Egyházhoz, azonban teljes jóhiszeműséggel s jóakarattal élnek, Krisztust szívből hiszik, s imádják, súlyos bűnöket nem követnek el: ezek akkor nem tagjai az Egyháznak? Lehetséges-e ez?

Igenis lehetséges. Ez utóbbiak tudniillik *lélek szerint* tagjai az Egyháznak, még ha maguk nem tudnak is róla, s szociális értelemben, külső csatlakozással nem lépnek is az Egyház tagjai közé. Viszont azok, akik külsőleg katolikusok, de bűnös életet élnek, *csak külsőleg tagjai* az Egyháznak, valósággal „holt tagjai”. Teológiai műkifejezésekkel élve: amazok az Egyháznak csak „lelkéhez”, emezek pedig csak „testéhez” tartoznak, míg a külsőleg is, belsőleg is katolikusok az Egyháznak testéhez is, lelkéhez is tartoznak, azaz: külsőleg is, belsőleg is az Egyház tagjai. Hasonlóképp van ez az állami életben is: valaki lehet jogilag magyar állampolgár, s mégis lehet szívében hazátlan és hazaáruló is; viszont lehet valaki a magyar államnak lelkes híve, támogatója, anélkül, hogy jogilag magyar volna, hogy a polgárjogot megszerezte volna.

Ez a megkülönböztetés nagyon fontos ott, ahol az a kérdés merül fel: szükséges-e az üdvösségre, hogy az igaz Egyházhoz: Krisztus Egyházához tartozzunk,

vagyis: üdvözülhet-e a nem katolikus ember? Krisztusnak az Egyházhoz tartozást mindenestre az üdvösség feltételeként hangoztatja. (Mk. 16, 15—16, Mt. 18, 17.) Ezen az alapon tanítja a katolikus Egyház, hogy „extra Ecclesiam nulla salus”, „az Egyházon kívül nincs üdvösség”, és a katolikus Egyház az „egyedül üdvözítő” Egyház. Mi ennek az értelme? Az, hogy csak az az ember üdvözülhet, aki *legalább lelkileg* tagja az Egyháznak, azaz: aki a maga részéről az igazságot őszintén keresi, s ha tudná, hogy az üdvösség útja a katolikus Anyaszentegyházban van, vonakodás nélkül hajlandó volna annak külsőkép is tagjává lenni.

A katolikus Egyház szerint tehát a protestáns is üdvözülhet, sőt a zsidó, s a pogány is, ha nem tehet róla, hogy nem tagja az egyedül üdvözítő Egyháznak, de lelki készségét, s őszinte jóakarátát tekintve bennfoglaltan, s vágyva (tehát lelkileg) mégis tagja az igaz katolikus Egyháznak. Az egyháztudósok véleménye szerint éppen ezért feltehető, sőt biztosra vehető, hogy nagyon sok millió nem-katolikus is üdvözülni fog a katolikus Egyházhoz való eme *lelki* hozzátartozása révén, bárha erről neki magának haláláig sejtelve sem volt. Ebből is látszik, hogy azok a mesék és gyűlöletes beállítások, amelyekkel a katolikus Egyház ellenségei az „egyedül üdvözítő Egyház” tanát, mint a türelmetlenség netovábbját gúnyolni szokták, merő félreértésen és sokszor éppen a vádaskodók részéről türelmetlen gyűlölködésen alapulnak.

Az egyedül üdvözítő Egyház.

A mondottakból máris következik, hogy a katolikus Egyházhoz való (legalább lelki) csatlakozás az üdvösségnek pótolhatatlan feltétele. Maga Krisztus Urunk akarta ezt így. Az üdvösséget ő hozta meg a világnak; ő váltotta meg az embert azáltal, hogy mint ember szenvedett s szenvedését és halálát engesztelő áldozatul mutatta be az Istennek. Az üdvösség és megváltás kegyelmeiben azonban szerinte csak azok ré-

szesülnek, kik az ő tanítását s parancsolatait követik. „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsokat.” (Mt. 19, 17.) Más szóval: Krisztus csak azt ismeri el tanítványának, aki az ő rendelkezéseit és parancsait betartja. E parancsok közé tartozik azonban az egyházi tanító tekintély előtt való meghajlás (Mk. 16, 16.) s az Egyházra hallgatás. (Mt. 18, 17.) Ebből máris világosan következik, hogy mint Szent Ciprián mondja: „nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház”.

Krisztus Urunk az örök élet nélkülözhetetlen eszközének mondja a keresztséget. (Ján. 3, 5; Mk. 16, 16.) A keresztség azonban nem egyéb, mint belépés az Egyházba, az „Isten országába”. (Ján. 3, 5.) Keresztség csak egy van (Ef. 4, 5.), amint Egyház is csak egy van. A vágykeresztség és vérkeresztség szükség esetén pótolja a vízkeresztséget, de keresztség, az Egyházba való belépés nélkül nem lehetünk Krisztus országának tagjaivá. Az Egyház és Krisztus országa egy. Tehát az Egyházon kívül nincs kegyelem, nincs megváltás, nincs üdvözülés.

Abban, hogy az Egyházhoz való (legalább lelki) hozzátartozás nélkül nincs üdvösség, az őskereszténység tanui, az ősegyház nagy atyái között nincs eltérés. „Akik Istennek és Jézus Krisztusnak hívei, mondja a legrégebbi Egyház koronatanuja, Antiochiai Szent Ignác, azok a *püspökökkel tartanak* . . . Ne tévedjete, atyámfiai, aki a szakadás előidézőivel tart, nem fogja elérni Isten országának örökségét.” (Philad. 3, 2, 3.) *Irenaeus* szerint: „Akik az Egyházon kívül vannak, azok az *igazságon kívül vannak*.” S azért „akik szakadásokat idéznek elő, tévútra jutnak, s Isten kegyelme (szere-tete) nincs velük”. (Adv. haer. 4, 33, 7.) *Origenes* szerint: „Senki ne ámtsa önmagát: ezen a házon, tudniillik az Egyházon kívül senki sem üdvözül. Mert aki ebből kilép, halálos ítéletét írja alá”. (In Jos. hom. 3, 5.) *Szent Ciprián* szerint: „Aki az Egyháztól elszakad, s valamely házasságtörő egyházhoz (felekezethez) csatlakozik, kiválik az Anyaszentegyháznak tett ígéretek-

ből is, s aki elhagyta Krisztus Egyházát, nem fog eljutni Krisztus jutalmaira sem. Idegen lett, kívülálló lett, ellenség lett (*Alienus est, profanus est, hostis est*). *Mert nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház.* Aki az Egyházból kiválik, csak úgy menekülhet meg, ahogyan azok megmenekültek, akik a Noé bárkáján kívül voltak". (De unit. eccl. 6.) „Senki se tévesszen meg, testvéreim, bennünket az Úr útján; senki bennünket, keresztényeket, Krisztus evangéliumától el ne szakítson; senki minket, az Egyház gyermekeit, az Egyháztól el ne válasszon. Vesszenek el maguk, akik el akarnak veszni; maradjanak egyedül az Egyházon kívül, akik az Egyházból kiléptek.” (Ep. 43, 5.) S hasonló idézetek végtelen sorát lehetne idézni az ősegyház tanúságtételéből.

A kereszténység egyetlen törvényes formája: a katolicizmus, az Egyház. Aki nem tart az Egyházzal, kivetí magát Krisztus híveinek társaságából, s ezzel együtt az üdvösségből is: ez az ősegyház hite az Egyházzal.

Az Egyház és az állam.

Ha az Egyház „látható”, azaz jogilag megszervezett, szociális társulás, az a további fontos kérdés merül fel vele szemben: a társulásnak milyen osztályába sorozandó. Magántársaság-e, amely mint az egyesületek, vagy részvénytársaságok a legfőbb, független társulásnak: az államnak van alávetve, avagy maga is legfőbb, szuverén, független társaság? És ha ez utóbbi: előáll az a sajátos helyzet, hogy ugyanegy helyen, ugyanazon emberekkel szemben két szuverén testület: az Egyház és az állam gyakorol felsőbbbségi jogokat, s akkor meg az a nagyjelentőségű kérdés merül fel ismét — amelynek helyes vagy helytelen megoldásától függ az Egyháznak s az államnak belső békéje —, milyen viszonyban kell élnie az Egyháznak és az államnak, mint két szuverén, egymástól független s mégis nagyon sok ponton egymással érintkező s egymásra utalt testületnek?

Az Egyház független testület.

Szuverén, független vagy tökéletes testületnek azt nevezzük, amely céljainak elérésében nincs más társadalmi alakulatnak alárendelve. A család, a község nem szuverén, mert az államnak van egyenesen alárendelve; viszont az állam szuverén, mert fölötte nincs már más, hasonlócéjú s magasabb rendeltetésű társadalmi szervezet.

A kérdésre: milyen testület az Egyház, független-e vagy alárendelt, kétségtelenül így kell felelnünk: az Egyház is jogilag *teljesen független, senkinek és semminek a földön alá nem rendelt, szuverén testület.*

Következik ez abból, hogy mikor Krisztus az Egyházat megalapította, soha egyetlen szóval sem rendelte azt alá semmiféle más testületnek, mondjuk az államnak; sőt ellenkezőleg úgy beszélt Egyházáról, mint amelynek érdekében esetleg a világi hatóságokkal is szembe kell helyezkednünk. (Mt. 10, 18.) Ezzel a szóval: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, s Istennek, ami Istené”, Krisztus Urunk meglehetősen nyíltan körül is határolta a világi (polgári) és vallási kötelességeket.

Következik ugyanez méginkább abból, hogy Krisztus Urunk az Egyháznak oly célt és rendeltetést adott, amely természeténél fogva nem állhat alárendeltségi viszonyban semmiféle földi célt követő állami vagy társadalmi alakulattal vagy hatalommal. Krisztus szerint az embernek legfőbb feladata és kötelessége a földön: az Isten szolgálata, Isten parancsainak teljesítése s ezáltal az üdvösség elérése. Ez a legelső, minden másan felülemelkedő érdek. A lélek több, mint a test, az Isten több, mint a világ, az üdvösség fontosabb, mint akár az egész földi élet. Az Isten, a lélek s az üdvösség érdekeit pedig Krisztus rendelkezése szerint az Egyház képviseli. Az Egyház tehát a legfőbb, legfontosabb, erkölcsileg nagyobb s méltóságra is legmagasabban álló testület a földön, melyet semmiféle más társaságnak vagy alakulatnak alárendelni nem szabad,

épügy, mint az Istent nem szabad világi célokra alárendelni. Az állam szuverén a maga területén, de az Egyház százszor szentebb jogon az a magáén. Krisztus országa a legelőkelőbb, a legszükségesebb szuverén testülete a világnak.

Az Egyház és az állam azonban tárgyilag tekintve ugyanazon területen működnek s jórészt ugyanazon embereket kapcsolják egybe különböző szempontok szerint. Amint az Egyház nem pótolhatja az államot s nincs hivatva arra, hogy az állami ügyeket intézze, ugyanúgy s méginkább nem pótolhatja az állam az Egyházat s nincs hivatva arra, hogy a vallási s egyházi ügyeket intézze. Mindkét hatalom szuverén ugyanazon emberekkel szemben, csak hogy az egyiknek hatalma közvetlenül csak a lelkekre vonatkozik, a másiké közvetlenül csak az anyagiakra. Mint katolikus magyar ember pl. a lelkem gondozása szempontjából a katolikus Egyháznak vagyok alávetve, a vagyonom megőrzése, jogaim védelme, közbiztonság, közegészségügy, közterhek s közelönyök szempontjából viszont az állam törvényeit kell elismernem. Az Egyház egyenesen Isten alapítása; az állam az Isten akaratából létesült, amennyiben Isten maga írta bele az ember természetébe a társulás, a közös erővel való boldogulás szükségességét, nevezetesen a jogrend megőrzésére s a csak közös erővel biztosítható anyagi jólétre vonatkozólag. Ilykép mindkét hatalom: az Egyház is, az állam is isteni akaratra vezetvi vissza létét s arra alapozza törvényhozó jogát.

Az Egyház és az állam viszonya.

Mármost az a kérdés, milyen viszonyban állanak egymással az állam és az Egyház, miután mindkettő Isten akaratából áll fenn s mindkettő szuverén testület. És nevezetesen: mi történjék akkor, ha, miként az elég gyakran előfordul, bizonyos kérdésekben egyszerre van érdekelve az Egyház is, az állam is, mégpedig esetleg ellenkező irányban, úgy hogy amit az Egyház akar, azt nem akarja az állam, vagy amit az állam akar, nem akarja az Egyház?

Mindenekelőtt kétségtelen, hogy az Egyház és az állam nem működhetik egymástól teljesen elszigetelten, egymást tudomásul nem véve, egymással nem törődve, hacsak a polgárok lelki békéjét feldúlni nem akarja. Egyháznak s államnak egymást kiegészítve, egymást támogatva kell működniök. Az Egyház nyújtja az államnak azt a szinte fel sem becsülhető előnyt, hogy a polgárokat Isten gyermekeivé neveli, az erkölcsök védelmével az általános jólétet s biztonságot előmozdítja, a szellemi kultúrának jelentős szolgálatokat tesz, az állam jogait s törvényeit a legfensőbb szentesítéssel ellátja s tekintélyüket a természetfölöttiség varázsával védi és övezi.

Az államnak viszont feladata, hogy az Egyháznak áldásos működését a maga rendelkezésére álló eszközeivel szintén előmozdítsa, az Egyház jogait, főleg a hitélet fejlesztésében, az ifjúság vallásos nevelésében s a közerkölcsök oltalmában hathatósan védelmezze. Az állam köteles támogatni minden oly tényezőt, amely a közjót s közerkölcsiséget előmozdítja — tehát köteles támogatni elsősorban az Istentől erre rendelt Egyházat; viszont az Egyház is köteles védelmezni az erkölcsi jogrendet s így az állam tekintélyét is. Ezen a kettős ponton találkozik s egészíti ki egymást az állam és az Egyház. Az a beszéd tehát, hogy az Egyház és az állam „szétválasztandó”, valamint az a másik, amely szerint a „vallás magánügy” s így az állam részéről semmiféle támogatást nem érdemel, annyira üres és valótlan, hogy művelt és gondolkozó ember előtt egy percig sem szorul cáfolatra.

De hamis az a „liberális” államelmélet is, amely a kinyilatkoztatást el nem ismerve, az Egyházat csak magántársaságnak akarja tekinteni s egyedül az államot ismeri el szuverénnek, függetlennek. Ez az elmélet semmiféle komoly alappal nem bír s merő hitetlenségen, sőt ennél is többen: türelmetlenségen alapul. Mert mégha valaki a maga részéről nem hisz is az Egyház isteni eredetében, akkor is tiszteletben kell tartani mások — milliók — ama legszentebb meggyőződését,

hogy az Egyház Isten alkotása s parancsai isteni akarat megnyilatkozásai, hogy tehát az Egyház törvényei a legfőbbek és legszentebbek, amikre ember kötelezve lehet. Senkinek sincs joga, mégha maga hitetlen és istentagadó is, vagy ha másvallású is, millió és millió katolikustól azt kívánni, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék s az Egyházat az állam alá fokozza le.

Az állam semmi rövidséget nem szenved azáltal, ha az Egyházat elismeri. A legfanatikusabb egyházgyűlölőnek is be kell látnia, hogy az Egyház a társadalomnak s így az államnak javára is végtelenül sokat tesz, mindennél értékesebb erkölcsnemesítő hatalom, melyet a pogánynak is respektálnia kell. S ha ez az Egyház azt tartja magáról, hogy isteni rendeltetés alapján független és szuverén a maga területén, az állam mégha maga az istentagadás álláspontján állna is, köteles volna az Egyháznak ezt a felfogását tudomásul venni és ha pusztá türelemből is, tiszteletben tartani. Méginkább áll ez akkor, ha valamely ország lakosságának jelentékeny része, talán éppen többsége, katolikus. Az államnak pusztán a saját polgárai jól felfogott érdeke szempontjából is minden körülmény közt támogatni, segíteni kell az Egyházat s neki fokozott védelmet nyújtani, annál inkább, mert az Egyház mint közvetlenül *lelki* hatalom, a saját jogainak védelmében nem rendelkezik a külső hatalom eszközeivel, fegyverrel s hasonlókcal.

Ellentétek az Egyház és az állam között.

Azokban az esetekben, amelyekben az Egyház és az állam érdeke vagy felfogása összeütközni látszik, vagy ahol ugyanazon ügyekben más és más szempontból az állam is, az Egyház is illetékesnek érzi magát a döntésre, természetes, hogy az Egyház joga a szentebb, döntőbb, magasabb. A lélek több a testnél, az Isten országa fontosabb, mint az emberek országa. S az államhatalom, ha az isteni kinyilatkoztatás rendjét, vagy csak a vallási türelem elvét is megsérteni nem

akarja, ilyenkor engedni köteles az Egyháznak. Ily kérdések főleg az iskolaügy, az ünnepek megtartása, a házasságjog stb. terén vetődhetnek fel.

Oly államokban, amelyeknek lakossága nem csupa katolikusból áll, az állam természetesen szintén köteles a katolikusokat egyházuk jogainak védelmében támogatni, a nem katolikus vallási tömörüléseket azonban szintén védelmében és támogatásában részesítheti azon fokban, amelyben azok az állam szempontjából is hasznos népnevelő s erkölcsvédő szolgálatokat teljesítenek. *Az államot ugyan voltaképpen épűgy köti az isteni törvény, mint az egyes embert,* s amint az egyes embernek kötelessége Isten kinyilatkoztatásait tiszteletben tartani s azokhoz alkalmazkodni s így a jelen esetben az Isten alapította Egyházat mint egyedül üdvözítőt követni, mégis vegyes vallású államokban az államhatalom nagyobb bajok (vallásháború, lelkiismereti kényszer stb.) elkerülése végett a paritás, egyenlőség alapjára helyezkedhetik, amennyiben a felekezeteknek ugyanolyan védelmet nyújt, mint a törvényes, Krisztus alapította Egyháznak. Ez azonban nem lehet akadálya annak, hogy ahol (mint nálunk) a katolikus Egyháznak isteni jogán felül még külön történelmi jogai és kiváltságai is vannak, az államnak ne legyen kötelessége e kiváltságos, történelmi jogokat külön is tiszteletben tartani (pl., hogy a hivatalos istentisztelet nálunk csakis katolikus lehet, király csak katolikus lehet, magyar királyt érvényesen csak az esztergomi érsek koronázhat, a katolikus Egyház összes ünnepei — és csakis azok — államilag is előírt ünnepek stb.).

Természetesen, ahol az államhatalom vallásellenes, liberális kezekbe került, mint nálunk is évtizedeken át, ott az állam számtalan esetben túlteszi magát azokon a kötelességeken, amelyek terhelik s illetéktelen beavatkozást igényel az egyházi ügyekbe. A nyers anyagi erő könnyen megfélelkezik a magasabb erkölcsi javak és kötelességek iránt tartozó tiszteletről s mivel az Egyháznak anyagi erő nem áll rendelkez-

zésére, az állam sok esetben könyörtelenül érvényesítette a fizikai hatalom földi súlyát az Egyházzal szemben. A római birodalom vérbe akarta fojtani az Egyházat s a legcsekélyebb mozgásszabadságot sem engedte meg neki. A középkor kényurai, az újkor egyházellenes fejedelmei, a gallikán, febronián és jozefinista téveszmékkel átítatott államférfiak, a forradalom, a hatalmi gögijében féket nem ismerő Napoleon, az újkori liberális kormányok egymásután követték el az erőszakosságok és gyalázatosságok egész sorozatát az Egyházzal szemben.

Nálunk is rengeteg bűnt követett el az állam az Egyház ellen, kezdve a placetum regium-on (mely szerint a pápa rendeleteit csak királyi jóváhagyással volt szabad kihirdetni) s József császár egyházrablásain, fel egészen a polgári házassági s egyéb egyházpolitikai törvényekig, amelyekben az Egyház álláspontját lábbal tiporták, valamint a Károlyi-féle és bolsevik forradalom vallásellenes hadjáratáig. Az Egyház heves üldözéseket szenvedett a XIX. és XX. század folyamán főleg Németországban, Hollandiában, Olaszországban, hol a pápát jogos világi birtokától megfosztották, Svájcban, Franciaországban, Portugáliában, Mexikóban s most újabban Oroszországban. Ez utóbbi országokban az Egyháztól mindent elraboltak, még templomait és iskoláit is; a szerzeteseket száműzték, püspököket és papokat börtönöztek be, a hithű katolikusokat ezer zaklatással sanyargatták. Azonban éppen az a csodálatos az Egyház történetében, hogy minden üldözője kénytelen volt végre is meghátrálni az erkölcsi felsőbbség és hatalom előtt, amely az Egyházban még elnyomatása s vértanúsága napjaiban is megnyilatkozik.

A római császárok, az egyházüldöző Hohenstaufok, Szép Fülöp hatalma elbukott, Napoleon kénytelen volt kibékülni az Egyházzal, Bismarck kénytelen volt Canossát járni, Franciaországban s Hollandiában az Egyház éppen az üldöztetés folytán érte el belső megerősödésének s virágzásának legmagasabb fokát. A fi-

zikai erőszak nem örökéletű, az igazság ereje verhetetlen, Krisztus ígérete, hogy Egyházán a poklok kapui nem fognak erőt venni, egyre újra teljesül. Bár a legutóbbi világháború győztesei a pápát kizárták a béketárgyalásokból, a pápaság erkölcsi hatalma, tekintélye s népszerűsége, mint egyes nemkatolikusok is megállapították, talán sohasem szökkent oly magasra, mint napjainkban.

Ha más nem, ha az erkölcsi szempontok nem, magának az Egyháznak kétezeréves története valóban meggyőzhet minden államférfit, minden gondolkozó s elfogulatlan embert arról, hogy az állam maga is akkor áll legbiztosabb talajon és akkor virágzik s fejlődik legegészségesebben, ha nemcsak nem korlátozza az Egyházat isteni munkája végzésében, hanem a maga erejéből is minden tehetségével gyámolítja, támogatja s szabadságát tiszteletben tartja.

Egyházkormányzat és autonómia.

Az Egyházat Krisztus Urunk, mint láttuk, monarchikus alapra helyezte. Középpontjában a pápa áll, mint Péter apostol utódja azon a kősziklán, amelyre Krisztus építette anyaszentegyházát. A pápa mellett s fenhatósága alatt állanak a *püspökök*, akik az Egyháznak Krisztustól rendelt pásztorai, vezetői, kormányzói. Mellettük az *alsó papság* voltaképp csak kisegítő szolgálatot végez. Minden egyházi joghatóság a püspököktől, ezeké pedig a pápától ered, abban az értelemben, hogy csak a pápától választott vagy megerősített püspökök s az ezek által felszentelt és felhatalmazott papok gyakorolják a hármass egyházi hatalmat: a tanítást, lélekkormányzást és a szentségek kiosztását.

A világiaknak az Egyház kormányzatában aktív szerepük nincsen. Ez a lényeges különbség a katolikus és nemkatolikus egyházi szervezetek között. A protestánsoknál voltaképp papság nincs, ez Luther és Kálvin tanítása. Náluk csak lelkészek vannak, akiket azonban voltaképp csak a nép bíz meg az igehirdetéssel. En-

nélfogva náluk a nép a forrása minden egyházi tisztségnek s a lelkészek mellett a nép maga is befolyik az egyházkormányzati ügyekbe, ugyanolyan emberi jogon, mint a lelkészek vagy a „püspökök” maguk. Más szóval: a protestáns (és zsidó) egyházak „népegyházak”, amennyiben maga a nép bennük a törvényhozó, autonóm testület. A katolikus Egyház is autonóm, azaz szuverén testület, de nem az egész Egyház, hanem csak az erre hivatottak, a hierarchia tagjai gyakorolhatják benne a törvényhozó s kormányzó hatalmat.

A katolikusok néha abba a hibába esnek, hogy a katolikus Egyház autonómiáját összetévesztik a protestáns autonómiával s magukat is emezek mintájára akarják megszervezni. A katolikus Egyháznak Krisztus maga adott autonóm szervezetet, de ennek vezetését a püspökökre s legfőbb fokon a pápára bízta. A *katolikus autonómia* sürgetése nem lehet más, mint az a törekvés, hogy a katolikus Egyháznak ezt az isteni eredetű autonómiáját az állam is elismerje s ne gyakoroljon sem a főkegyúri jog örve alatt, sem más címen illetéktelen beavatkozást a katolikus egyházi ügyekre (pl. a püspökök választása, a katolikus iskolák s az egyházi alapok kezelése ne állami szervek által történjék).

Kétségtelenül az is helyes törekvés, hogy a katolikus Egyház világi ügyeinek intézésébe a *világi katolikusok is bevonassanak*, hogy ezáltal a katolikus Egyházhoz való ragaszkodásuk s vele való együttérzésük fokoztassék és az Egyház világi híveinek tömörülése révén kifelé nagyobb támaszt nyerjen. De sohasem szabad feledni, hogy katolikusok vagyunk, a mi Egyházunk nem emberi intézmény, nem népegyház, mint a protestáns felekezetek s nálunk minden kormányzóhatalom Krisztus Urunk akaratából a püspököket és a pápát illeti meg; a többieket, egyszerű papokat és világi híveket csak akkor és csak annyiban, amennyiben az egyházi főhatóság őket erre meghívja és feljogosítja. S ha az Egyház egyes országokban, mint nálunk is, a katolikus autonómia létesítésével szemben

bizonyos aggodalmakat táplál, ennek oka az, hogy bármennyire kívánatos a világi elemnek elevenebb bekapcsolása az egyházi ügyek iránt való érdeklődésbe, ennél a várható előnynél sokkal nagyobb volna a veszély, ha világi katolikusaink a katolikus autonómia révén bizonyos protestáns ízű egyházkormányzatot sürgetnének. Ennek nemcsak az volna hátránya, hogy a katolikus Egyház hierarchikus szervezete elhomályosodnék, hanem az is, hogy fontos egyházi ügyekben, pl. püspökválasztáskor, illetéktelen stréberkedésnek, korteskedésnek, pártoskodásnak nyílna tere nagy botrányára a híveknek s kárára az igazán eredményes hitéletnek.

A katolikus autonómia csakis a katolikus egyházi elveknek s az Egyház Isten-alkotta szervezetének figyelembevételével szervezhető meg.

VI.

Az Egyház csalatkozhatatlansága.

Az Egyház csalatkozhatatlansága — annyi félreértés és igaztalan támadás tárgya főleg a felületesen gondolkozók részéről — szintén Krisztus egyházalapító rendelkezéseiből folyik.

Abból a tényből, hogy Krisztus Urunk az ő híveinek szellemi irányítását hit és erkölcs dolgában az Egyházra bízta, valamint abból az ígéretből, hogy hit-hirdető tanítványaival együtt marad mindennap a világ végezetéig, máris következik, hogy az Egyháznak hit és erkölcs dolgában csalatkozhatatlannak kell lennie. Teljességgel lehetetlen és elképzelhetetlen ugyanis, hogy Krisztus Urunk eleven tanítói tekintélyt létesített volna, arra a világ „minden teremtményének” lelki vezetését rábízta, sőt egyenesen kijelentette volna, hogy aki ennek a tanítói tekintélynek szavára nem hallgat, „pogány és vámos” számba megy, sőt „elkárhozik” — és ugyanakkor ne gondoskodott volna arról, hogy ez a tanítói tekintély a maga egészében csak-

ugyan mindvégig az igazságot és csak az igazságot hirdethesse. Krisztus Urunk nem kötelezhet bennünket *örök kárhozat terhe alatt* olyan tanítás elfogadására, amely esetleg téves is lehet. Ebből folyik mint logikai folyomány az Egyház tévmentessége, természetesen a maga területén, azaz a hit s erkölcsi kérdésekben.

„És íme én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig“ (Mt. 28, 20). E szavakat nem szükséges úgy érteni, mintha Krisztus minden egyes tanítványának s ezek utódainak, tehát minden püspöknek és papnak külön-külön megígérte volna, hogy soha tévedésbe nem fog esni. Ennek a magyarázatnak nem volna semmi alapja. De viszont nem volna szavainak semmi értelme, ha még a *tanítóegyház teljességére* nézve sem állana fenn ez az ígélet: „Veletek vagyok mindennap a világ végezetéig“. Ennek az ígéletnek legalábbis annyit kell jelentenie: nem fogom megengedni, hogy az én tanításaim hirdetésében és magyarázatában a *tanítóegyház mint egész, mint testület, tehát legalábbis túlnyomó részben tévedjen.*

A tanítóegyház többségének tanítása kétféleképpen állapítható meg. Vagy úgy, hogy *megfigyeljük*, mit tanítanak a püspökök (s a velük egységben élő papok) az egész világon, vagy úgy, hogy a püspökök *egyetemes zsinatra* gyűlnek össze s itt valamely hit- vagy erkölcsi kérdésben állást foglalnak. Ha valamely tanban a püspökök (zsinat nélkül is) megegyeznek, erről a tanról máris feltétlenül megállapítható, hogy katolikus tan, az Egyház tana s így ebben tévedés Krisztus ígérete szerint nem lehet. Még inkább megállapítható ez akkor, ha törvényesen összehívott egyetemes zsinat mond ki valamit hitcikkely gyanánt.

Az ősegyház tanúsága.

Mindkét tételünkre nézve egybehangzó az ősegyház tanúsága. Főleg a zsinatról köztudomású, hogy aki azok végzéseivel szembehelyezkedett, azt ősidőktől fogva nem tekintették többé katolikusnak. Már a leg-

első s legrégebb zsinatok a legnagyobb határozottság hangján s hatalmuk teljes tudatában hozták meg határozataikat. Az első, a niceai zsinat pl. így mondja ki kárhoztató végzését az ariánusokról: „ezeket átok alá helyezi a katolikus és apostoli Egyház” (Denz. 54). Tehát amit a zsinat mond, azt a katolikus és apostoli Egyház mondja. Krisztus Urunknak említett szava: „Aki nem hisz, elkárhozik”, lehetett oka annak, hogy a zsinatok a maguk határozatait sokszor egyenesen átok formája alatt szövegezték meg: „Aki nem hiszi . . . , kiközösítve (kiátkozva, anathema) legyen”. Athanáz a zsinat határozatát „az Úr szavának” mondja. Ambrus, Leó, Gergely a legszigorúbb szavakkal ítélik el azokat, akik a zsinatok határozatait nem tekintik végérvényeseknek. Ignác viszont a földön szétszórt püspökök szavát jelöli meg, mint az „Atya és Jézus Krisztus szavainak letéteményesét” s a kinyilatkoztatott igazság zsinórmértékét (Eph. 3, 2).

Az egyetemes zsinat.

Ahhoz azonban, hogy az egyetemes zsinat csakugyan törvényes és teljes értékű legyen s határozatai csálhatatlanul érvényesek legyenek, okvetlenül szükséges, hogy a zsinatot maga a pápa hívja össze, azon elnököljön, vagy legalább utólag a zsinat határozatait megerősítse. Miért? Mert Krisztus Urunk a legfőbb egyházi tekintélyt Péterre bízta, s a püspökök csak akkor képviselik csakugyan a Krisztus rendelte egyházat, ha Péter apostol utódjával: a pápával élükön lépnek fel. Következésképpen a csálkóztatatlanság is csak akkor illeti meg a püspökök gyülekezetét, ha Péter utódja körül seregelve mondanak ki valamit, mint hit és erkölcshez tartozót. Ez már a fentiekből is következik, de abból is, hogy Krisztus Urunk, mint látni fogjuk, magának Péternek (s utódjának) külön is megadta a hitbeli kijelentésekre vonatkozólag a csálkóztatatlanságot.

Ezt a tételt a protestánsok természetesen tagadásba vették, de kívülük tagadták a janzenisták is, akik sze-

rint a pápa csak „*primus inter pares*” — első az egyenrangúak között — és a püspökök joghatósága s tanítói hatalma nem függ a pápa hozzájárulásától. Utóljára a meggondolatlan Döllinger hirdette az utolsó, vatikáni zsinat alkalmával, hogy *a zsinat a pápa felett áll*. Ez azonban merő tévedés. Krisztus Urunk nem az Anyaszentegyházra építette Pétert, hanem fordítva: Péterre az Anyaszentegyházat; nem a juhokra és bárányokra bízta Péter legeltetését, hanem fordítva: Péterre bízta egész nyájának legeltetését, terelését.

Ha valaki arra hivatkozik, hogy hiszen voltak esetek, amikor az egyetemes zsinatot nem pápák hívták össze, erre az a felelet, hogy az ilyen zsinatok (pl. a konstantinápolyi első) nem is voltak elejétől fogva egyetemes zsinatok, hanem csak a pápa utólagos hozzájárulása révén nyerték el határozataik (vagy határozataiknak egy része, mint az említett zsinat esetében) az egyetemes-zsinati jelleget. Zsinatokat néha nem is püspökök, hanem császárok hívtak egybe, de az Egyház és a hívők csak akkor ismerték el egyetemes zsinatnak, ha a császár a pápa meghatalmazásából cselekedett így (így volt ez a IV., a kalcédoni zsinat esetében).

Azonkívül az *elnöki tisztet is mindig a pápa vagy követői töltötték be* az egyetemes zsinatokon. Így a niceain Hosius, Victor és Vincentius, az efezusin Alexandriai Cyrill, Arcadius, Projectus és Philippus elnököltek a pápa megbízásából. A kalcédoni zsinatról így ír maga I. Leó pápa: „Ne higgyétek, hogy távol vagyok tőle, mert úgy vegyétek, mintha ott volnék azok személyében, akiket kiküldöttem, tudniillik Paschasinus és Lucentius püspökök, Bonifacius és Basilius papok és testvéreim, Julianus személyében, akit az ő társukul küldöttem ki” (Ep. 90, 2). A császár néha maga is jelen volt a zsinat tanácskozásain, de őt csak tiszteleti hely illette meg, nem szavazati jog, mint ez a kalcédoni zsinatnak I. Leó pápához intézet feliratából is kitűnik: „Ezeknek (a püspököknek) élén, mint a fej a tagok élén, te állottál (te elnököltél, praepositus

eras) azok személyében, akik téged képviseltek s te mutattad meg nekünk a helyes utat. A hívő fejedelmek pedig tiszteletből elnököltek (ad ornatum praesidebant)" (Ep. ad Leonem, 98, 1).

Már ezekből is következik, hogyha a zsinat atyáinak véleménye valamely kérdésben megoszlik, az a rész követendő, amely mellett a pápa nyilatkozik. Sokszor előfordult, hogy a püspökök egy része más véleményen volt, mint a többség és a pápa, de arra nincs eset, hogy a püspökök többsége a pápával ellenkező álláspontot foglalt volna el. Így a niceai zsinaton két püspök nem járult hozzá a többiek véleményéhez; az első konstantinápolyi zsinaton a 36 macedóniánus eretnokségbe esett püspök nemcsak kisebbségben maradt, de mint eretnek megáltkodottan el is hagyta a zsinatot, mégis a zsinat határozott s határozatát az egész Egyház elfogadta.

A trienti zsinaton több mint 50 zsinati atya (püspök) kezdetben nem akarta elfogadni a zsinatnak a titokban (nem pap előtt) kötött házasságok érvénytelenségéről szóló határozatát, de a pápa döntése után mindnyájan megnyugodtak benne. A vatikáni zsinaton, midőn a pápa csalatkozhatatlanságának dogmaként való kimondásáról volt szó, nemcsak hogy 2 püspök egyenesen „nem”-mel szavazott, hanem 55-en el is maradtak a szavazástól, mert nem akartak nyíltan nemmel szavazni. Mégis a zsinat határozatát az előbb ellenkező véleményű püspökök is az egész világon elfogadták. Sohasem történt meg s Krisztus ígéretének értelmében soha nem is történhetik meg, hogy a zsinat vagy a püspökök többsége valamely hit- és erkölcsre vonatkozó kérdésben a pápával szembehelyezkedett volna.

Erre azt kérdezhetné valaki: mire való hát a zsinat, ha a pápa egymaga is határozhat, s époly csalatkozhatatlan, mint a zsinat maga? Feleletünk erre ez: a pápa mást nem taníthat, mint az Egyház összessége és az Egyház összessége mást nem taníthat, mint a pápa. Amíg azonban bizonyos dolgokat az egyházi

tanítói tekintély végleg el nem döntött, a pápa nagyon helyesen cselekszik, ha előbb a püspökök véleményét kéri ki, akár zsinatban, akár zsinaton kívül. A püspökök a pápa tanácsadói. De mi szükség van akkor arra, hogy valamit necsak a pápa, hanem a zsinat is elhatározzon? Okvetlen szükség a zsinat határozatára csakugyan nincs, de szebb s az Egyház egységét jobban kifejezésre juttatja, ha a pápa a zsinattal *együtt* határoz el és hirdet ki valamely hittételt.

A pápa csalatkozhatatlansága.

Az Egyház csalatkozhatatlanságának egyik része: a pápai csalatkozhatatlanság. Kevés tana van a katolikus Egyháznak, amelyet annyiszor s oly hevesen támadtak volna, mint ezt. Természetesen főleg olyanok, akik nem is tudják, mit jelent a csalatkozhatatlansági dogma. Meg sem értette a kérdés mivoltát, aki pl. így beszél: hiszen a pápa is ember, ő is tévedhet, ő sem tud mindent, továbbá: a pápák közt is voltak bűnös emberek, sőt voltak rossz, erkölcstelen pápák stb., hogyan lehet tehát azt állítani, hogy a pápa nem tévedhet. Mindezeknek az ellenvetéseknek semmi közük a pápai csalatkozhatatlanság kérdéséhez.

A pápai csalatkozhatatlanság ugyanis nem annyit jelent, hogy a pápa mint magánember nem tévedhet, akár hit és erkölcs dolgában is, vagy éppen hogy nem is vétkezhetik. Ezt a csalatkozhatatlansági dogma nem mondja s tudatlanság jele, ha főleg protestánsok örökké ezzel a hamisan beállított okoskodással hozakodnak elő. A pápai csalatkozhatatlanság csak annyit jelent, hogy valahányszor a pápa *mint az Egyház feje* s a legfőbb egyházi tekintély birtokosa valamit *ünnepélyesen* („*ex cathedra*”) *mint katolikus hitigazságot* kihirdet, teljesülnie kell rajta Krisztus Urunk amaz ígérétének, hogy Egyházával marad mindennap a világ végezetéig s nem engedi, hogy a pokol kapui — tévedés és hazugság — erőt vegyenek rajta.

Ha így fogjuk fel a kérdést, a pápai csalatkozhatat-

lanságban nincs semmi különös, semmi meglepő vagy elfogadhatatlan; ellenkezőleg: ez a tan Krisztus szavai-ból s rendelkezéseiből egyenes következményként folyik s az Egyház ősidők óta mindig is így érzett és hitt.

A pápai csalatkozhatatlanság érvei.

Az Egyház összessége nem tévedhet hit és erkölcs dolgában. Ez a fent idézett krisztusi szavakból kétségtelen. Azonban az Egyház alapja és egységesítője a pápa, Péternek, a „kösziklának” törvényes utódja.

Most tegyük fel, hogy a pápa valaha hamis tant hirdetne. Erre az Egyház vagy engedelmeskedik neki, vagy nem engedelmeskedik. Ha engedelmeskedik: az Egyház tévedésbe jut, a pokol kapui erőt vettek rajta; Krisztus nem lehet vele, ha téved. Ha nem engedelmeskedik az Egyház: megbomlik az egyházi fegyelem, megszűnik az a hierarchikus rend, melyet Krisztus maga állapított meg, az Egyház lesiklik arról a „köszikláról”, amelyre Krisztus építette. Az Egyházban azonban *a hit nem mellékes kicsiség, hanem a leglényegesebb* dolog s nem tehetette le Krisztus a hit irányítását az ő országában olyan kézbe, amelyről nem gondoskodott is egyúttal, hogy legalább akkor meg ne tévedhessen, amikor mint a hitnek legfőbb őre teljes ünnepélyességgel s erővel megállapítja az Egyház tanítását. Krisztus az egész Egyház legeltetését, kormányzását Péterre s utódaira bízta: „Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat”. De lehetetlen, hogy Krisztus arra kötelezzon bennünket, hogy olyan ember vezetésére bizzuk magunkat, aki esetleg tévedésekbe vezethet, hamis tanok legelőire vihet.

Új tan-e ez? Csak a vatikáni zsinat (1870) óta ismeretes? Éppenséggel nem. Csak ünnepélyes dogmaként való kihirdetése történt meg a vatikáni zsinaton. Hogy a Mt. 16, 18-ban közölt krisztusi szót ősidőktől fogva a pápai csalatkozhatatlanság értelmében magyarázták, erre bizonyosság többek közt, hogy már a VI-ik század elején 2500 püspök a Máté-szöveget a pápai csalatkoz-

hatatlanság bizonyítékául hozza fel¹ s hasonlóképp jár el a VIII. egyetemes zsinat is. Mindkét esetben *Hormisdas* pápa következő formuláját fogadták el s írták alá: „Az üdvösség első feltétele, hogy a hit helyes szabályait tartsuk meg... Minthogy nem lehet mellőzni Krisztus Urunknak ama szavát: Te Péter vagy s e kőszálra építem anyaszentegyházamat; amiket mondtunk, azt a tények eredményei is igazolják, hogy az apostoli szék mindig sérthetetlenül őrzi a katolikus vallást.”² Tehát azt, hogy a római Szentszék a katolikus igazság sérthetetlen őre, egyenesen Krisztus Urunk említett szavaira (Mt. 16, 18) vezetik vissza. A fenti mondat folytatása ez: „Remélem tehát, hogy veletek abban az egységes közösségben maradok, amelyet az apostoli Szék hirdet s amelyben biztosítva van a keresztény vallás teljes és tökéletes szilárdsága s megígérem, hogy a jövőben azoknak nevét, akik elszakadtak a katolikus Egyház közösségéből, vagyis, akik nem mindenben egyeznek meg az apostoli Székkel, a szent titkokba be nem fogadom”.³

Azonkívül Krisztus Urunk még egy nagyjelentőségű ígéretet tett Péternek, amely így hangzik: „Simon, Simon, íme a sátán kikért titeket magának, hogy megrostáljon, mint a búzát; de én könyörögtem érted, hogy meg ne fogyatkozzék hited; és te egykoron megtérvén (conversus = odafordulván), megerősítsd testvéreidet. (Lk. 22, 31—32.) Ennek a mondatnak értelme világos: teneked, akit máris Egyházam alapkövéül szemeltem ki, akinek a mennyek országa kulcsait fogom átadni, aki valamennyi hívem legfőbb pásztora leszel, teneked külön imádsággal is biztosítom a hatalmat, hogy annyira erős és biztos légy a hitben, hogy valahányszor szükség lesz rá, „odafordulván testvéreidhez, megerősítsd őket”. (A görög szövegnek: *Kai sú ποτε ἐπιτρέψας στῆρσι τοὺς ἀδελφούς σου* ez a helyes fordítása.) Tehát

¹ Döllinger, Kirchengeschichte, I², 179.

² Thiel, Epist. Rom. Pont. 853; Denzinger—Bannwart n. 171.

³ Thiel, u. o. 854; Denz. n. 172.

Péter lesz a hit tisztaságának és szilárdságának őre, aki nemcsak kezdetben, hanem „majdan” is (πότε), ahová csak fordul (ἐπιτρέψας) megerősíti a testvéreket a hitben. Ezt azonban csak akkor teheti, ha nincsen maga is kitéve hit dolgában az ingadozásnak, a megtévedésnek, a sátán incselkedéseinek, aki meg akarja zavarni, össze akarja rázni, meg akarja rostálni és ritkítani a Krisztus igazi tanításainak követőit. Azaz: ha hit dolgában csalatkozhatatlan.

Ezt a krisztusi ígéretet is így értelmezte már az ősegyház; ennek tanuja *Alexandriai Cyrill, Leó, Gelasius, Theodorus Studita* és mások.¹

Ezért írja *Szent Agoston* is: „Onnan (Rómából) megjött a válasz, az ügy befejeztetett (causa finita est); bár fejeződnek be a tévedés is!” (Sermo 131, 10.) „Erről a kérdésről boldogemlékű Ince pápa levele által minden kétség megszűnt” (Contra 2. ep. Pel. 2, 3, 5).

„A pápa szól, az ügy be van fejezve.” Ez volt az ősegyháznak és az egész Egyháznak felfogása a pápai csalatkozhatatlanságról az évszázadokon át. Máskép nem is lehetne megérteni azt a hangot s módot, amelyen a pápák kezdettől fogva beszéltek s ahogy a legkülönbözőbb püspökök, tartományi s egyetemes zsinatok a pápa döntéseit kérték és fogadták. Már *I. Bonifác* pápa (418—422) így ír: „Sohasem volt szabad arról, amit az apostoli Szentszék egyszer eldöntött, még egyszer vitát kezdeni” (Ep. 13, 2). *I. Celesztin* pápa mint az igazság zsinórmértékét emlegeti a „boldogságos apostoli Szék sérthetetlen döntéseit” (Ep. 21, 11). *I. Leó* pápa a kalcédoni egyetemes zsinat atyáinak nyomatékával lelkükre köti, hogy amit ő eldöntött, arról újabb vitát támasztani ne merjenek: „Vesse el mindenki a vakmerőséget, mely az Istentől sugalmazott hit ellen fordul s a tévelygők esztelen hitetlensége csillapodjék le, mert nem szabad védeni azt, amit nem szabad hinni, miután... ama levélben, amelyet boldogemlékű Flavianus püspökhöz intéztünk, teljességgel

¹ L. Schrader, De unit. rom. II. 198. s köv.

és a legnagyobb világossággal kinyilatkoztattuk, mi a szent és őszinte hitvallás a mi Urunk Jézus Krisztus megtestesülésének titkáról" (Ep. 93, 2). S ezt az intelmet a zsinati atyák mint a legtermészetesebbet magától értetődő tisztelettel s engedelmességgel fogadták.

Vitás kérdésekben a pápák végérvényesen döntöttek, hitvallási szövegeket (formulae fidei) írtak elő (pl. *Hormisdas* az akáciánus szakadáshoz pártolt s onnan megtért püspököknek, *IX. Leó* Péter püspöknek, *II. Paskál* a nyugati Egyház metropolitáinak stb.). Az eretnekeket a pápák zsinaton kívül is saját jogkörükben elítélték; így *I. Ince* és *Zozimus* pápák *Pelagiust*, *Celesztin* pápa *Nestoriust*, *Nagy Leó* *Eutychest*, *Agatho* a monothelétákat stb. fel egészen *IX. Piusig*, aki a *Syllabusban* az újkor tévedéseit s eretnekségeit bélyegezte meg s *X. Piusig*, aki a modernistákat (racionalistákat) elítélte és *XI. Piusig*, aki a gépimádó bolsevizmust s a fajimádó totális állami mindenhatóságot bélyegezte meg. *Soha a pápa döntése ellen senki fel nem emelte szavát; vagy ha megkísérlette, nem maradhatott tagja többé a katolikus Egyháznak, senki többé katolikusnak nem tekintette.*

Maguk az egyetemes zsinatok is elismerték a pápai csatlakozhatatlanságot. Az efezusi zsinat (325-ben) atyái azt írták, hogy mivel *Celesztin* pápa leveleiben kárhoztatta *Nestoriust*, azért könnyezve bár, de *szükségkép* (coacti, necessarió) ők is elítélik, kárhoztatják őt.¹ Nagyszerű a *kalcédoni zsinat* (451) tanubizonyossága: mihelyt felolvasták *Leó* pápa levelét, az atyák így szóltak: „Mindnyájan ezt hisszük, az igazhitűek ezt hiszik; átok arra, aki nem ezt hiszi. Péter szólt *Leó* által”.²

De az sem áll, hogy a pápai csatlakozhatatlanság tanát ünnepélyesen csak a vatikáni zsinaton tanították. Közvetve tanították azt már akkor is, amikor az ellenkező felfogásokat kárhoztatták. Így *IV. Sixtus*

¹ *Hardouin* I. 1471.

² U. a. II. 306.

elítélte (1479-ben) Osmai Péternek ezt a tételét: „Róma város Egyháza tévedhet”¹ és X. Leó elítélte Luther Mártonnak ezt a tanát: „Ha a pápa az Egyháznak nagy részével így vagy úgy vélekednék s nem is tévedne, még nem volna sem bűn, sem eretnokség, ha valaki az ellenkezőt mondaná, főleg olyan dologban, amely nem szükséges az üdvösségre; míg általános zsinat nem dönt az ügyben”.² VII. Sándor pápa elítélte a következő mondatot: „Felesleges és sokszorosan megcáfolt felfogás az, hogy a római pápa a zsinatok felett áll s a hitbeli kérdések eldöntésében csalatkozhatatlan”.³

A pápai csalatkozhatatlanság mellett tehát Krisztus szavai és ígéretei tanuskodnak s hogy ezeket a kereszténység mindig is így értelmezte, arra tanu az egész egyháztörténelem.

*Történelmi ellenvetések a pápai
csalatkozhatatlanság ellen.*

Csodálatos bizonyság a pápai csalatkozhatatlanság mellett s tisztán emberi szempontból is meglepő, hogy csaknem kétezer éven át a pápák annyiszor nyilatkoztak s oly nehéz hitbeli kérdésekben és mégis soha egyik sem mondott ellen a másiknak. Még oly dolgokban is, amelyekben a kérdések belső összefüggése éppen nem ötlük azonnal szembe, egyik döntés a másikat érte, anélkül, hogy akár magukban a döntésekben, akár azoknak logikai folyamányaiban legcsekélyebb ellentmondás is volna felmutatható.

Az Egyház ellenségei még sem nyugodtak addig, míg legalább néhány látszólagos esetet fel nem kutattak az Egyház történetében, amelyben a pápák látszólag a katolikus Egyháznak egyszer már megállapított tanítása ellen nyilatkoztak. Azonban tegyük mindjárt

¹ Denz. n. 730.

² U. o. n. 768.

³ U. o. n. 1319.

hozzá, ezek az „esetek” semmit sem bizonyítanak s csak a felületes megfigyelőre lehetnek hatással.

Az első ilyen eset a *Liberius* pápáé. *Liberius* pápa szent ember volt, nagyon sok harcot vívott az ariánusokkal a katolikus hitért, Krisztus istenségéért. *Constantius*, az ariánus császár Milánóba hurcoltatta, „letette”, helyébe ellenpápát nevezett ki s csak akkor engedte szabadon, amikor *Liberius* az egyik sirmiumi formulát (hitvallást) aláírta. A sirmiumi formula azonban ariánus. Ime tehát egy pápa, aki az eretnekséghez szegődött.

Ez azonban minden tekintetben gyenge lábon álló okoskodás. Mert először is: máig sem biztos történeti tény, hogy Szent *Liberius* valamelyik sirmiumi formulát csakugyan aláírta volna. Valószínű, hogy aláírta, de ez nem biztos történeti tény, amivel érvelni lehetne. Másodszor: ha *Liberius* eretnek formulát írt volna alá azért, hogy börtönéből kiszabadulhasson, ez egy katolikus püspök vagy pápa részéről, sőt bármely hívő részéről is súlyos egyéni botlás és hitellenes bűn lett volna, mert hitünket színleg sem szabad megtagadnunk, bármily előnyt várunk is ettől. De még ez a szégyenletes színleges hittagadás sem bizonyítana semmit sem a pápai csalatkozhatatlanság tana ellen, mert csak a pápa magános megtévedését jelentette volna s legfeljebb botrányt okozhatott vele, de szó sincs benne a *definitio ex cathedra* esetéről, azaz arról, hogy a pápa valamely tant, mint a katolikus hithez tartozót pápai teljhatalmából, mint az egész katolikus Egyházra kötelezőt szabadon, *ünnepélyes székhatározattal* és *hivatalosan* kihirdetett volna.

Harmadszor s ez a fő: az ariánus hitviták története három sirmiumi formulát ismer, amelyek közül csak a második nevezhető határozottan eretnek-ízűnek; már pedig *Liberius* minden valószínűség szerint a *harmadikat* írta alá. Ennek pedig legfőbb a kifejezőmódja nem eléggé világos, de semmiesetre sem lehet eretneknek minősíteni. A pápa tehát ebben az esetben is legfőleg a kifejezőmódban engedett, ebben követhet-

tett el némi botlást vagy gyengeséget is (Jeromos pl. „lapsus Liberii”-ről beszél, ami azonban onnan is eredhet, hogy hitelt adott a császár pártja által Liberius ellen terjesztett rágalmazásnak); de semmiesetre sem engedett a katolikus igazságnak köteles védelméből. Ez annál is inkább feltehető, mert Liberius csakugyan előbb is utóbb is változatlanul nemcsak ellensége, hanem kérlelhetetlen üldözője volt az arián felfogásnak. Ezért is fogadták a rómaiak nagy diadallal a hazatérő pápát; pedig az ariánokat szívből útálták s Liberius gyengeségét nem bocsátották volna meg neki egyhamar.

A másik eset, melyet a csalatkozhatatlanság ellenségei felhozni szoktak, a *Honorius* pápa esete. Azt mondják, Honorius pápa a monothelizmust tanította abban a két levelében, amelyet Sergius konstantinápolyi patriarkához intézett. Honorius, úgy látszik, csakugyan túlengedékeny volt, nem mintha az eretnkséget egy pillanatig is elismerte vagy tanította volna (ezt egyetlen szavából sem lehet jogosan következtetni), de igenis annyiban, hogy nem elég nyíltan s erélyesen lépett fel a tévedés ellen. Épp ezért II. Leó nyíltan hibáztatta őt s kárhóztatta eljárását (*Necnon et Honorium damnamus... Qui flammam haeretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovít*). Honorius bűne eszerint az volt, hogy „nem irtotta ki az eretnek tanítást mindjárt kezdetben, úgy ahogy az apostoli tekintélyhez illő lett volna, hanem elhanyagolva azt, hozzájárult annak elterjedéséhez”. Ez tehát *mulasztási* hiba volt, *nem a tévedésnek tanítása* s még ha az lett volna is, semmi sem jogosít fel arra, hogy a Sergius-hoz intézett két levelet kathedrai döntésnek tekintsük; teljesen hiányoznak belőle az „*ex cathedra*”-döntéseknek szokásos ünnepélyes formulái, a teljhatalom emlegetése, a döntés kötelező voltának hangoztatása s hasonlók. Már pedig a pápai csalatkozhatatlanság tana csak az ünnepélyes székhatározatra vonatkozik.

A többi „eset”, amelyet az Egyház ellenségei az

idők folyamán felhoztak, annyira nem komoly, hogy tárgyalásukat itt bátran mellőzhetjük. Tény, hogy a pápai családokozhatatlanság ellen a történelemből egyetlen egy esetet sem lehet síkra vinni; ellenkezőleg áll a tény, hogy a pápák közt soha egyetlenegy sem hozott valamely katolikus tanra vonatkozólag olyan kötelező döntvényt, amely egy másik pápai döntvénnel, vagy a Szentírásnak és a hagyományoknak valamely nyílt és világos tételével bármikép ellenkezésben állana.

Összefoglalás.

A katolikus Egyház a Megváltó műve, megváltói tevékenységének folytatója, a kinyilatkoztatás és az evangélium ébrentartója a századok folyamán az emberi feledékenységgel, anyagiassággal, önkénnyel szemben. Ha Krisztus csakugyan Egyházat alapított s csak a katolikus Egyházon találhatók fel mindama jegyek, amelyek a krisztusi mű ismertető jegyei: a katolikus Egyház csakugyan megérdemli, hogy mint Krisztus „menyasszonya” — ahogyan Szent Pál fejtegeti (Ef. 5, 23—29) — ragaszkodó szeretetünk s engedelmes hódolatunk tárgya legyen. Emberi tökéletlenség mindenütt van, ahol emberek vannak s mivel az Egyház is emberekből áll, az Egyház képviselőin is akadnak bíráltnivaló gyengék, hibák, fogyatkozások. Mégis mint egész, mint Krisztus lelkével áthatott testület a legszebb és legnagyobb, ami a földön valaha élt és működött. S bámulatos életereje s a csodálatos eredmények, amelyekre közel kétezer éves története folyamán rámutathat, épp abból a szellemből fakadnak, amellyel alapítója, Krisztus eltöltötte, főleg pedig abból az alkotmányból és szervezetről, amelyet Krisztus maga adott meg neki: a monarchikus és hierarchikus szervezetről. A katolicizmus ellenségei nem ok nélkül támadják éppen a pápaságot és a hierarchiát: nagyon jól tudják, hogy Krisztus Egyházának ereje elsősorban ezekben rejlik.

Annál inkább való azonban, hogy mi katolikusok

büszkén és boldogan tekintsünk fel Egyházunkra, „az igazság oszlopára és szilárd alapjára”, ahogy Szent Pál az Egyházat nevezi. (I. Tim. 3, 15.) Büszkén tekintsünk rá mindarra, ami jót, üdvöst, csodálatost ez az Egyház teremtett; hiszen ami nemes és magasztos dolog a világon kétezer év óta van, csaknem kivétel nélkül az Egyház kebelén nőtt nagygyá, mint ezt következő fejezeteinkben ki fogjuk fejteni. De mégsem ez az, ami nekünk a katolikus Egyházat mindenekelőtt kedvessé teszi, hanem a tudat, hogy benne és általa Krisztus van jelen közöttünk s az Anyaszentegyház maga nem egyéb, mint a századokon és földrészeken át állandóan tovább élő, eleven Krisztus. Gazdag ember lehetek az Egyházon kívül is, tudós és művész lehetek az Egyház nélkül is, politikával foglalkozhatom, háborút indíthatok, békét köthetek, egy félvilágot hűbéresemmé tehetek s kizsákmányolhatok az Egyház nélkül is, de Krisztushoz az utat s ezáltal az üdvösséghez a jogot meg nem nyerhetem másképp, mintha a katolikus Egyház hű gyermeke vagyok s mint ilyen élek és halok.

VII.

A katolikus Egyház belső élete.

Egy zsidó egyetemi tanár beszélte e sorok írójának a következőket. Mikor először volt Rómában, első útja a Szent Péter-templomba vitte. Azonban csunya, esős idő volt s midőn teli várakozással a Szent Péter-térre ért, a csatagos időben oly kicsinek s igénytelennek látta a Szent Péter-templomot kívülről, hogy valóságos fizikai fájdalmat érzett a nagy kiábránduláson. „Ez hát az a világhírű építészeti remekmű?” kérdezte. De aztán bement a templomba s amikor már jó ideje bolyongott benne s még mindig nem ért a sok nagyszerű látnivalónak a végére s fel-feltekintett a hatalmas boltívekre a Szent Péter sírja felett, egyszerre oly emberfölöttien szépnek s elragadónak találta a temp-

lomot, hogy most meg fizikai fájdalomérzet lepte meg azon, hogy nem született római katolikusnak.

Ez a kis eset mintha azt a nagy igazságot jelképezné, amelynek nagyon sokszor vagyunk tanui, hogy aki a katolikus Egyházat csak *kívülről* nézi, sokszor csalódottságot érez; nem érti meg, nem tudja megbecsülni s megszeretni, szinte csak gáncsolni valót talál rajta; viszont aki a katolikus Egyházat *belülről* nézi, aki az Egyház lelki életében benne él, az szinte szavakat nem talál ama boldogság és diadalérzet kifejezésére, amely szívét eltölti. Nem csoda, ha az igazán szívük mélyéből katolikusok oly elragadtatással beszélnek szentegyházukról s érte munkát, fáradságot, lemondást s ha kell, a halált is szívesen vállalják. O'Connell ír szabadsághős rövid végrendelete: „Lelkem Istené, testem Irországé, szívem Rómáé”, szintén ezt a lángoló ragaszkodást fejezi ki.

Az élő hit szelleme.

A katolikus Egyház belső életét mindenekelőtt jellemzi az *élő hit szelleme*. Akiben hit nincs, nem tudja megérteni az Egyházat; akinek azonban Isten szava mindenekfelett álló, az a katolikus Egyház minden állásfoglalásában örömmel fogja felfedezni az élő hit szellemét.

A katolikus Egyház *soha meg nem ingott a hitben*. Voltak gyenge püspökei, bűnös papjai is; voltak idők, amikor az egész művelt világ úgy tetszett, hogy elmerül a hitetlenségben. Róma soha meg nem rendült az isteni jegyes legdrágább hagyatéka, a hithűség dolgában. Még az a néhány rossz pápa is, akit a történelem ismer, a hit kérdéseiben ingathatatlan volt. „Nie hat sich Rom vor der Ketzerei gebeugt”, mondotta Bismarck. Az Egyház sohasem hajolt meg sem a pogányság, sem a tévhit és egyenetlenség terjesztői előtt.

A katolikus Egyház ellen a *zsidóság és a pogányság* egyszerre fegyverkezett. Az ifjabb Jakab apostol, mint Jeruzsálem püspöke, 62-ben Anan zsidó főpap kezdeményezésére a zsidók gyűlöletének esett áldo-

zatául. Vértanui példáját a többi apostolok is követték, akik közül csak János halt meg, de szintén megkínóztatván, természetes halállal. A pogányok már Néro alatt irtózatosszerű üldökléseket vittek végbe, Tacitus szerint már akkor (64-ben) „*ingens multitudo*”, óriási számú keresztény, köztük az apostolfejedelmek, Péter és Pál is, áldozatul estek.

A keresztények üldözése a Római-birodalomban háromszáz éven át tartott; hol ellankadt, hol kiújult. Főleg Domitianus, Trajanus, Marcus Aurelius, Septimius Severus, Maximinus, Decius, Gallus, Valerianus s leginkább Diocletianus alatt folyt a keresztény vértakokban. A vértanuk számának meghatározása teljességgel lehetetlen, ez a szám azonban mindenesetre igen nagy volt. A pogányok azonban nem érték be az erőszakkal; gúny- és vitairatok egész özönével is igyekeztek a keresztény tan és Egyház terjedését lehetlenné tenni. S még miután Nagy Konstantin császár 313-ban a milánói ediktummal a kereszténység gyakorlását szabaddá tette, a pogányság a hitehagyott Julianus császár alatt újból lobbót vetett s a keresztényeknek erőszakos elnyomására, szörványosan vértanúságára is vezetett. Később az arián császárok kényuralma s a betörő néprajok (vandálok) pusztítása is számos vértanút adott az ének.

A külső üldözésekkel teljesen párhuzamosan belülről is megkísérlette a *tévtanítás és egyenetlenség* ördöge kikezdeni az Egyház egységét, erejét és hitét.

Még élt János apostol s már felütötte fejét a *gnózis*, a racionalizmusnak ez az ősi formája, a keresztény tanoknak a pogány bölcsélettel való összekeverése, amely magát felvilágosodásnak (*gnózis*, mélyebb megismerés) nevezte s a legkülönbözőbb formákban lépett fel. János apostol evangéliumának eleje nyilvánvalólag a philói filozófiának a keresztény hittanba való becsempészésével szemben helyesbíti az isteni „Ige” fogalmát. A pogány bölcsélet mellett a zsidózók felekezete is sok bajt okozott; Szent Pál maga nyíltan állást foglal az ebjoniták ellen (Kol. 2, 8. s köv.).

A perzsa gnózis, Manesz tana, a manicheizmus, még egy Ágoston lelkét is megejtette és időleg fogvartartotta.

Míg ezek az első tévtanok és szakadások inkább a pogányság és zsidóság beszüremkedései voltak a kereszténységbe, addig a II-ik század végén megkezdődött szentháromságtani viták már a keresztény hitletét helytelen magyarázatából eredtek. Ezek a szentháromságtani viták szinte elkerülhetetlenek voltak abban a korban, amikor az egyházatyák megkezdették Krisztusnak az Atyára, Fiúra és Szentlélekre vonatkozó tanításait teológiailag körülírni s módszeresen feldolgozni s nevezetesen a monotheista alapelvvel, az egy Isten-hittel összeegyeztetni. A tévtanítás csakhamar mindkét irányban túlzásba ment: egyik irány az egyistenség elvét értelmezte úgy, hogy az isteni személyek többségét tagadta (*monarchiánusok, sabelliánusok*), a másik irány az Atya, Fiú és Szentlélek különállóságát védelmezte, de azon az alapon, hogy a Fiút és a Szentleket megfosztotta az istenség fénykörétől (*arianizmus*). Főleg ez utóbbiak s válfajaik (az *anomoiozionisták, homoiuzionisták, macedoniánusok* stb.) rengeteg vihart támasztottak az Egyházban s főleg az arián császárok kegyeire támaszkodva valóságos véres üldözéseket indítottak a katolikus tan követői ellen. A nagy egyházatyák egész sora, Athanáz alexandriai püspökkel élén, nemcsak a Szentháromság-tan bölcséleti s teológiai feldolgozásával s kiépítésével szerzett halhatatlan érdemeket, hanem egyénileg is ugyancsak megszenvedett hithűségéért. Az arián harcok az Egyháznak ismét igen nagyszámú vértanujába kerültek.

Ugyanakkor a *Montanus*-, majd a *Novatianus*-féle eretnokség az egyházfejedelem s a bűnbocsánat kérdéseiben támasztott zavart s egyenetlenséget; a *donatisták* pedig, főleg az akkor virágzó afrikai egyházakban, a szentségek (keresztség stb.) érvényességének feltételei körül tértek le a helyes útról. Amazokkal szemben a pápák és Cyprián püspök, emezekkel szem-

ben főleg a nagy Ágoston álltak helyt; ugyanez a fő-
érdem a *pelágiánusok* legyőzésében is, akik a kegye-
lemtan terén tértek le az evangélium s az apostoli tan
útjáról.

A szentháromságtani viták azután a christologiai
(krisztustani) vitáknak adták át helyüket. Egymásután
léptek fel *Nestorius*, aki Krisztust két személynek
mondta, Eutyches és a *monofiziták*, akik szerint Krisz-
tus nemcsak egy személy volt, de az istenséggel való
egyesülés után meg is szűnt ember lenni s a monothe-
léták, *Sergiussal* élükön, akik szerint legalább az aka-
rati tevékenység Krisztusban csak isteni (nem egy-
úttal emberi is) volt. A nestoriánusokkal szemben
Alexandriai Cyrill s az efezusi zsinat (431), Eutyches
ellen a kalcédoni zsinat (451), Sergius ellen a konstan-
tinápolyi zsinat (680) védték a katolikus tant. Ez a
kor volt különben a katolikus hittudomány első nagy-
szerű virágzásának kora; ekkor fejtették ki évezre-
dekre ható működésüket a nagy egyházatyák s egy-
háztanítók: keleten Athanáz, Jeruzsálemi Cirill, Nagy
Vazul, Naziánzi Gergely, Nisszai Gergely, Alexandriai
Cirill, Aranyászú János, Damaszkuszi János, a szír
Efrém, nyugaton Poitiers-i Hilarius, Jeromos, Ambrus,
Ágoston, Nagy Leó, Fulgentius, Nagy Gergely stb.

A keresztény középkor kialakulásával az Egyház
uralkodó helyzetet nyert az európai államokban, sőt
az állami élettel sok tekintetben szorosan egybe is
kapcsolódott, ami bármennyi előnnyel járt az államra
is, Egyházra is, ismét sok bajnak lett szülőforrása.
A középkori keresztény állam magától értetődőnek
tartotta, hogy az Egyházat minden külső-belső ellen-
séggel szemben védelmezze s főleg amióta az állam-
ellenes forrongások rendszeresen kezdték felvenni a
vallási harcok jellegét, az államhatalom kérlelhetetle-
nül üldözte a tévtanítókat is, mint egyúttal az állami
élet és rend felforgatóit. A XI. századtól kezdve a
világi fejedelmek gyakran ítélték halálra is olyanokat,
akiket az Egyház mint eretnekeket kárhoztatott. Így
Róbert francia király 1022-ben Orléansban 13 eretne-

ket tűzhalálra ítelt, III. Henrik német császár 1051-ben Goslarban több tévtanítót felakasztatott. Maga a nép is gyakorolt néha népítéletet; 1114-ben pl. a nép Beauvaisben feltörte az eretnekek börtönét s máglyára cipelte őket. Egyházi oldalról az ilyen eljárást mindig helytelenítették; Wazo, lüttichi püspök, Szent Bernát, Reichersbergi Gerhoh, Petrus Cantor stb. egyenesen tiltakoztak az eretnekek kivégzése ellen; legfeljebb be kell őket zárni, mondták, nehogy téves tanításaikat terjesszék. Csak amióta a XII-ik és XIII-ik században a *katharok*, *valdiak*, *albiaiak* szinte egész Dél-Európát állandó forradalmi izgalomban tartották (sokban hasonlítottak a mai bolsevikiekhez) s fegyverrel is szították a lázadást az állam és az Egyház ellen, vált a legszigorúbb eljárás szükségessé s ebből eredt a ma sokat rágalmazott s félremagyarázott *inkvizíció*. A spanyol inkvizíció főleg a színleg megkeresztelkedett s keresztény mezben államellenes izgatást folytató zsidók ellen irányult; talán ezért is nem szűnik meg a zsidó sajtó és könyvirodalom éppen a spanyol inkvizíció „borzalmait” rendesen minden történelmi adottságon s bizonyítékon túl is színezve emlegetni.

A vallási harcok az Egyházra nézve mindig fájdalmasak voltak, mert rendesen üldöztetéssel jártak s mert számos tévtanítás nagyszámú hívőt rabolt el az Egyháztól. A legfájdalmasabb veszteség e téren az egész középkor folyamán a *keleti egyház elválása*, a keleti skizma volt. Photius és Cerulári Mihály önző üzelmein kívül főleg a keletiek politikai ábrándjai s féltékenysége játszottak itt közre, mellyel a Nyugat kulturális túlsúlyravergődését kísérték s nemzeti aspirációik és kicsinyes, hiú sértődöttségeik folytán a pápai felsőbbtség voltaképpen jelentőségét is lassankint figyelmen kívül hagyták. A „Filioque” (hogy a Szentlélekisten nemcsak az Atyától, hanem egyúttal a Fiútól is származik) előráncigálása, mely hozzá merő félreértésen alapult, csak mellékes szerepet játszott a konstantinápolyi patriárka hiúsága mögött, aki hasonló középponti helyzetet szeretett volna elfoglalni

keleten, mint a római püspök nyugaton. Az Egyház a nagy szakadás megtörténte után is mind újabb kísérleteket tett a keleti egyházak egyesítésére az anyaegyházzal, fáradozása nem is volt eredmény nélkül való (görög egyesültek, örmény egyesültek stb.), de a nagy tömeg visszatérése annál nehezebbé vált, minél inkább került a keleti Egyház világi fejedelmek (főleg később a cárok) befolyása alá, akik aztán már hatalmi féltékenységből is igyekeztek minden római közeledést megghiúsítani s cezaropapisztikus helyzetüket megerősíteni.

A külső védelmi eszközöknél hatásosabb volt azonban az Egyház *belső védekezése* a tévedés és széthúzás ellenében. Csakugyan a nagy szellemi forradalmakra azonnal rákövetkezett a középkori egyházi élet és tudományosság fénykora: a XIII. század. Nagy emberek ritka bőségben sorakoztak e század folyamán egymás mellé. A skolasztikus bölcselet és a hittudomány egén olyan fényes csillagok ragyogtak fel, mint Lombardi Péter, Nagy Albert, Halesi Sándor, Aquinói Tamás, Bonaventúra; az egyházi építészet s a világi tudományok is legszebb alkotásaikat teremttették meg e században.

Az újkor kezdetén érte az Egyházat a másik nagy veszteség: a *hitújítás*. Ennek voltaképpen gyökere a katharokra nyúlik vissza. Ezeknek a törekvéseit foglalta össze tanításaiban *Wiclif*, aki a hitújításnak nemcsak előfutárja, hanem úgy mondhatnók: teológusa is volt. Luthernak, Kálvinnak voltakép nem voltak új tanaik; ők egyszerűen Wiclifre nyúltak vissza, mint akinél az egyházforradalomnak egész dogmatikai alap-építménye együtt volt.

Wiclif pantheista alapon tárgyalta az Isten, a teremtés, az emberszeretet, Jézus Krisztus és a megváltás kérdéseit. Ő tekintette először a Szentírást egyetlen hitforrásnak; elvetette az egyházi alkotmányt, az Egyház tanító tekintélyét, a Szentlélek örökölését az egyházi tanítóhivatal felett. A szentségek hatóerejét lefokozta azzal, hogy csak mint külső jelképek jöhet-

nek számba, minden belső hatékonyság nélkül; tagadta a keresztség és oltáriszentség belső értékét. Ő volt az, aki az ősegyházra hivatkozva szembeszállt a pápaság hierarchiai gondolatával, helytelenítette az egyházi vagyont, a szerzetességet. Ő állította fel a predesztináció tanát is és a láthatatlan Egyház fogalmát, amely szerint az Egyházhoz mindazok hozzátartoznak, akik az üdvösségre előre ki vannak szemelve; látható Egyház, egyházkormányzat stb. nincsenek. Az istentisztelet egyszerű igehirdetésből álljon, misére nincs szükség.

Wiclif maga sem tudott nagyobb mozgalmat indítani tanításai mellett, azonban tanítványa, *Hus János*, a „cseh testvérekkel” már sok bajt okozott. A vallási forradalom csakhamar termékeny talajra talált két tényezőben: az egyháziak nagyfokú elvilágiasodásában s a világi fejedelmek ébredező reakciójában az egyház-hatalom helyzetével szemben. Csak egy szikra kellett, hogy a forrongó kedélyek lángra lobbanjanak. Ezt a szikrát a temperamentumos, hevülékeny, változékony természetű *Luther Márton* gyújtotta meg. Céljai érdekében ő is, követői is az elégedetlenek, mindenekelőtt a világi fejedelmek és nagyok ösztöneire pályáztak s sikereiket mindenekelőtt ennek a taktikájuknak köszönhették. Aki csak ráunt az egyházfegyelemre, aki feleséget akart cserélni, aki az Egyház birtokain gazdagodni akart, akinek kellemetlen volt a nyugat-római császár felsőbbsege, a tartományok és városok helyi érdekei felett, az mind az új tanhoz csatlakozott. Nem vallási szisztémát látott benne, hanem alapot az engedelmesség megtagadására. A népet pedig jóformán tudtán kívül terelték át az új evangélium talajára. „Cuius regio, eius religio”, akié a föld, azé a vallás: ez volt az elv.

A rettentő veszteségeket azonban, melyek az Egyházat a hitújítás által érték, csakhamar kipótolta az a nagy *belső reformmunka*, melyet az Egyház legjobbjai s főleg a *trienti zsinat* (1545—63) indítottak meg a XVI. század derekától kezdve. A vallásos és egyházi életnek olyan fellendülése következett, amely benső

értékben s külső terjeszkedésben is felért a reformáció okozta veszteségekkel. Nevezetesen az épp akkor felfedezett új-világban tett hatalmas hódításokat az Egyház. Borromei Károly, V. Pius pápa, Loyolai Ignác, Xavéri Ferenc, Canisius Péter, Ávilai Nagy Szent Terézia, Caraffa Péter, Néri Fülöp, Páli Vince s mások jelzik ezt a nagy fordulót az Egyház belső életében. A nagy vihar tisztítólag hatott a hierarchia életére és a szerzetesség intézményeire; de magára a hitre is; a trienti zsinat s az egyidejűleg megindult hatalmas teológiai irodalom (Suarez, Lugo, Bellarmin stb.) az ősi hit megtámadott tételeit helyezte új s élesebb világításba.

A hitújítással felszabadult az egyéni vélekedések és alanyi világszemléletek hóbortja. Mindenki mást és mást tanított; minden bölcselő új bölcséleti rendszert állított fel, amelyben természetesen minden előbbi visszautasított. Így született meg a bölcsélet és a protestáns vallástudomány terén a teljes széthúzás divatja, az atomizmus, az „ahány fej, annyi vélemény” hitvallása. A francia forradalom s az azt megelőző „felvilágosultság” igyekezett a katolikus országokban is félretolni az egyházi egység s hitszilárdság elvét a politikai önkény s az egyéni öntörvénykezés útjából. A katolikus Egyházra újabb vértanui küzdelem következett ebből, amit azonban ismét hőiesen kiállott. S a legutóbbi évtizedek újabb racionalista próbálkozása, a modernizmus hasonlóképp nem tudott az Egyházon belül gyökeret verni; a vatikáni zsinat, amely a pápa csatkozhatatlanságának ősrégi tanát kifejezett hittételként hirdette ki, végtelenül megszilárdította az egyházi egység középpontját s a hitszilárdság erejét s ebből a középpontból IX. és X. Pius pápáknak könnyű volt a hitellenes ármánykodásokat szinte egyetlen szóval azonnal hatástalanokká tenni (a két „Syllabus”).

A katolikus Egyháznak közel 2000 éves története tehát csodálatos egységet s hitszilárdságot mutat fel; az emberi szenvedély és rövidlátás minden módon megkísérlette megingatni ezt a hitszilárdságot s egységet,

de Péter, kösziklájáról a tévedés és szétszakadás próbálkozásai, az erőszak és csel minden igyekezete hatástalanul pattant vissza.

Az Egyház hitélete.

De ez a hitbeli erősség nem állt holt dogmatizmusban, nem volt pusztán merev ragaszkodás az átvett tanokhoz; hanem tele volt élettel, erővel és szebbnél-szebb gyakorlati eredményekkel. Az Egyház a hitet nemcsak őrizte, hanem élte is s bár mindig akadtak hűtlen fiai, sajnos, néha még vezetőhelyeken is, nagy általánosságban a katolikus Egyház mindig azt a Szentlelket mutatta fel cselekedeteiben is, amely Krisztus ígérete szerint örök időkre vele marad.

Rövidlátó emberek nem egyszer szemére vetik a katolikus Egyháznak, hogy nem tett eleget a földi kultúra, a közgazdaság, a világi tudományok és művészetek terén. A katolikus országok, mondják, kultúráilag s gazdaságilag alacsonyabban állnak, mint a nem-katolikusok. Mi igaz ebből az ellenvetésből, másutt fogjuk látni; egy azonban bizonyos: a katolikus Egyház nem világi célok elérésére, nem az ember földi igényeinek kielégítésére törekedett elsősorban. A katolikus Egyház első és legfőbb törekvése a lelki kultusza s a lelkek Krisztushoz-nevelése volt. S ebben az irányban annyit tett, hogy hozzá még csak távolról sem hasonlítható e téren senki és semmi.

A katolikus hitéletnek eleven középpontja van: az egyházi tanító, szentségosztó és kormányzó hatalom. A pápa s alatta a püspökök és papok az Egyház lelki életének mozgatói, ellenőrzői, fejlesztői. A *katolikus igehirdetés* semmiben sem maradt el a krisztusi programtól: „Tanítsatok minden nemzeteket...” A pogány Rómában minden ismert és elérhető helyre kiterjesztette igehirdető munkáját; ha másutt nem lehetett, földalatti üregekben gyűjtötte össze a híveket és érdeklődőket és tanította őket az egy igaz Isten s a Megváltó hitére. A népvándorlás korában az első volt, aki az Európába beözönlő új népeket bátor apos-

tolai révén felkereste s a nomád, vad népeket letelepítette s megtérítette. Az újkori felfedezők nyomán megint azonnal ott termettek a hithirdetők is és már a XVI-ik század folyamán Kínától, Japántól s Indiától egészen Észak-Amerikáig, Kanadáig, Mexikóig s le Dél-Amerika minden akkor ismert pontjáig hirdették az ígét. (A misszionáriusok e működését hirdetik a legrégebb közép- és délamerikai telepnevek is: Santa Cruz, San Salvador, Concepción, Santiago, Ascensión s hasonlók végeleáthatatlan számban.) Az újvilág fel lendülésével s a földgömb minden részének felderítésével mindenütt megindul a katolikus ígehirdetés is és ma nemcsak Amerika és Ausztrália mutatnak fel nagyon virágzó katolikus hitéletet, hanem az ismert világnak minden mégoly kietlen pontja is: Grönland és Alaszka, a polinéz szigetek, Tibet és Afrika. A protestánsok a XIX. század közepéig nemcsak nem végeztek semmiféle missziós munkát, de sőt elvileg is elítélték a pogányok megtérítését¹ s csak legújabbban vetették magukat rá a külföldi missziókra, de inkább rengeteg pénzzel s külső eredményekkel dolgoznak, mint belső értékkel. A katolikus hitelesítés és ígehirdetés eredményét ma a legjobb s legmegbízhatóbb statisztikai becslések mutatják fel. Ezek szerint a föld népei vallásilag következőkép oszlanak meg:²

katolikusok	363,764.793
a különféle protestáns felekezetekhez tartozók összesen	177,862.523
görög nem egyesültek (oroszokkal együtt) ..	168,796.976
más keleti szakadárak	8,974.989
zsidók	13,423.007
mohamedánok	271,505.403
brahmánok	225,500.000
buddhisták	125,270.000
konfuciánusok	240,000.000
taoisták és sintoisták	49,000.000

¹ Dr. J. P. Kirsch: Die Geschichte der Kirche (Esser—Mausbach, Religion, Christentum, Kirche III.) 1913, 28. s. köv.

² Bangha Béla: Katolikus Lexikon, Budapest, 1933, IV. kt. „Vallásstatisztika” címszó.

fétisimádók és más pogányok	72,441.611
mások	7,313.280

A katolikusok eloszlása világrészek szerint:

Európában	206,174.847
Ázsiában	8,564.947
Afrikában	5,797.685
Amerikában	130,537.446
Ausztráliában	12,689.868
Osszesen.....	363,764.793

A katolikusok összes száma tehát az egész világon: 363,764.793.

A katolikus Egyház az igehirdetéssel mindenütt egybekapcsolja a másik két feladatot is: a *szentségosztást* és *lelkikormányzatot*. Bámulatos ma az egyházi hierarchia kiépítése az egész világon. A püspöki kar, sőt maga a pápa rajta tartja kezét az egész világ vallásos életének ütőerén; mindenütt közbeszól, ahol veszélyt lát, minden jó kezdeményezést támogat és bátorít, minden hiánynak pótlására azonnal ráirányítja a számbajövő erők figyelmét. Az Egyház gondoskodása azonban nemcsak a nagy dolgokra, széleskörű mozgalmakra s hasonlókra terjed ki, hanem le száll az egyes ember lelkivilágába is a közvetlen lelkipásztori érintkezés, főleg pedig a gyóntatószék révén az egyesekben is iparkodik ellenőrző, felvilágosító, bátorító, védelmező hatását érvényesíteni. Kimondhatatlan az a jó, amit az Egyház nevezetesen a gyóntatószékekben művel. Amit általános tanításokkal, elvek hangoztatásával elérni nem lehet, azt ő eléri azáltal, hogy egyenkint is és az egyes esetekre alkalmazva megérteti a hívőkkel kötelességeiket, sürgeti a hit és erkölcsök betartását, int, korhol, dicsér, erősít s az egyházi makrokozmosz csodálatos hatásait tökéletesíti s kifinomítja az egyének mikrokozmoszának állandó lelkipásztori befolyásolásával. A „legeltesd az én bárányaimat” elv époly gyönyörűen érvényesül a katolikus Egyházban, mint a „tanítsatok minden nemzeteket” parancsa. S hogy a ka-

tolikus lelkipásztorkodás e téren mily eredményeket ér el, annak nemcsak maguk a katolikusok tanúi, hanem számos megvilágosodott s tárgyilagos más vallásúnak nyilatkozata is. Az egyke terjedése ellen pl. teljesen vallástalan elmék is egyedül a katolikus gyónatószéket tartják hatásos védőeszköznek.

Legszebb és legdúsabb azonban az Egyház *szent-ségosztó* működése. A katolicizmus páratlan lélektani érzékkel kapcsolja egybe az ember kettős természetének megfelelően az anyagit a szellemivel, a természetfelettit a természettel, a külsőt a belsővel, a jelképet a jelképezett természetfeletti adománnyal. Szentségei éppen színpompás, szertartásos, ünnepélyes fényükkel, szimbolikus jelentőségükkel oly mélyen behímződnek a katolikus hívek életébe, hogy nagyrésztben még ott is ragaszkodnak hozzájuk, ahol a hit belsősége meglehetősen megfogyatkozott. (Még a vallásilag eléggé közömbös katolikusok is csak ritkán mondanak le a gyermekeik megkereszteltetéséről, az egyházi házasságról stb.) Ezek a szentségek csakugyan átszövődnek a katolikus ember egész életén s minden jelentősebb mozzanatát áttüzesítik a természetfelettség fényugaraival. Alig született meg a csecsemő, a *kereszttség* várja, mint első nagy aktus az életút elején. Ezzel lép be a kised az Anyaszentegyházba, de ezzel kap nevet is, ezzel lesz csak igazán ember. Amint felnövekedett s a hitet most már nemcsak a külső hozzátartozás, hanem egyéni megvallás és helytállás révén is érvényesítenie kell, a püspöki kézfeltétel s a *bérmálás* olaja erősíti őt a hitben való szilárdságra, mint amely minden megigazulás s Isten előtti kedvesség alapja. De az ember könnyen meg-inog s vétkezik. A legnagyobb teher, amely emberi vállat nyomhat, a bűn. Az Anyaszentegyház a *penitenciatartás* szentsége által állandóan tisztogatja, új és új szent elhatározásokra, erős feltételekre serkenti híveit. A gyónó megkönnyebbült lélekkel kel fel a gyónásból, új harcra készen, új elszántsággal telten. De a jósághoz nem elég az önelhatározás, a jóakara-

tot természetfeletti erőforrásból táplálni s szilárdítani is kell s az erőnek ez az élő forrása a katolikus Egyházban az *Oltáriszentség*: a szentmise mint áldozat s a Krisztus eleven testének vétele mint csodálatos lelki táplálék. A legtitokzatosabb szentség, ahol a hívő egészen közel jut a Megváltó isteni személyéhez s vele a legbensőbb összeforrásban, a szeretet legmelegebb s legtisztább csókjában egyesül. Egyeseket az Oltáriszentség kultusza annyira magával ragad, hogy egész életüket az áldozat bemutatásának s ezzel együtt a hívek lelki gondozásának akarják szentelni: ezeket az Egyház az *egyházi rend* szentsége által avatja fel Krisztus bajnokaivá, az apostolok segítőtársaivá s utódaivá. Mások házasságra lépnek s ezt a nevezetes és nagyfontosságú aktust, az eleven Egyház és keresztény társadalom tovaszármaztató medencéjét az Egyház szintén megszenteli azzal, hogy a nemek pusztá szenvedélyen alapuló közeledését istentiszteleti ténynyé, *szentségi szerződés*sé avatja. S midőn a fáradt vándor közeledni érzi elmúlását, utolsó vigaszul s erősítőül a *szentkenet* szentségével izmosítja az Egyház, hogy a küzdő lélek nagyobb vértettséggel, több bizalommal, megtisztultan s megvigasztalódottan nézhessen a nagy út, az örökkévalóság és ítélet elébe.

A szentségek, szentelmények és szertartások mellett az Egyház vallásos életét jellemzi még az ima s a nyilvános és magánájtatosságok soha ki nem apadó áradata. A katolikus Egyházban az *imádság* művésztének egész iskolái vannak; a szóbeli s elmélkedő érintkezés a Legszentebbel minden komoly katolikus szemében életfeladat. Mily bensőségesen tud imádkozni, énekelni az egyszerű katolikus nép! S a magasabb imaéletnek is mily csodálatos virágai teremnek a szentek s istenes lelkek történetében! Mily változatosan gazdag, kedves, költői és illatozó az Egyház nyilvános és magánájtatosságainak üde virágkoszorúja! A hivatalos *egyházi zsolozsma* maga is remekmű; de nem kevésbé remekmű az *egyházi év* a maga ünnepeivel s liturgikus sajátágaival; a karácsony az

éjféli-miséjével s jászolával, a nagyböjt és nagyhét komor gyásza, a lamentációk és csonkamisék fensége, a húsvéti alleluják, az áldások és körmenetek, az Úrnap az ő csodálatos melegségével s azzal a találékony, eleven szeretettel, amellyel e napon a hívek buzgalma a köztünk jelenlévő eucharisztikus Udvözítőt körülveszi! Hát még a *magánájtatosságok* rendkívüli sokasága: a májusi ájtatosságok, zarándoklatok, lelkigyakorlatok, a Jézus Szíve- és Mária-kultusz, a halottakról való megemlékezés halottak napján stb., stb. Ki győzné elmondani mindazt, amit az Egyház vallásos buzgalma s Krisztushűségének bensősége meleget, festőt, szépet, költőt s felemelőt az évszázadok folyamán magából kitermelt!

A hősiek erény a katolikus Egyházban.

Ennek a bensőséges katolikus hitbuzgalmi életnek gyönyörű eredménye aztán nemcsak az a *magasfokú átlagvallásosság*, amely a katolikus népeknek és csakis ezeknek sajátja (érdekes, hogy még a másvalású regényírók s ujságírók is, ha valakit nagyon vallásosnak akarnak feltüntetni, megteszik buzgó katolikusnak!), hanem az a történeti tény is, hogy a katolikus Egyháznak mindig voltak *szentjei*, erős jellemű férfiak és nők, akik a Krisztuskövetés és keresztény tökéletesség erős akaratával hősi fokra hágtak. Az ősegyház Szent Ignáci és Polikárpjai, Sebestyénei és Ágnesei után jöttek a nagy egyházatyák korának szentjei: maguk a lánglelkű egyházvédők és hittudósok s mellettük a vértanúk sokmilliók kara; az önkéntes szüzességben élők, remeték és hitvalló keresztények százezrei. Mily hatalmas alakjai ennek a korának egy Ciprián és Chrysostomus, egy Pál remete és Pachomius, egy Monika és Melánia; egy Vazul és Nursiai Benedek; egy Makrina és Nonna; majd később egy Cluny-i Odo és Odiló, egy kölni Brunó, angolországi Dunstan, Lotharingiai Gellért, VII. Gergely pápa, Damiáni Péter, Canterbury-i Anzelm, Becket Ta-

más, Szent Bernát, Szent Lajos, Szent István és László, Assisi Ferenc, Domonkos, Nepomuki János, Árpád-házi Erzsébet, Sziénai Katalin, Svéd Brigitta, Római Franciska, Sziénai Bernardin, Kapisztrán János, Ferreri Vince, Kempis Tamás s az újkorban: Loyolai Ignác, Kajetán, Lellisi Kamill, Calasanzai József, Páli Vince, Szalézi Ferenc, Gonzaga Alajos, Pazzi Magdolna, Chantal Franciska, Alacoque Margit, Liguri Alfonz, a koldus Labre József, Hofbauer Kelemen, Vianney János s annyi ezer más szent! Pedig ezek csak azok, akik külső működésükkel a világtörténelemben is beleírták nevüket; de hány százezer azoknak a száma, akik a keresztény erényességnek hasonló hősi fokára emelkedtek, de nevüket senki fel nem jegyezte! Hol van a világon még egy intézmény, amelynek ezekkel a hősi eredményekkel csak össze is hasonlítható, mellettük csak számba is vehető erkölcsi kiválóságai volnának?

Egyes időkben s helyeken a katolikus nép körében is jelentős károkat okozott a hitközöny s a gyakorlati hitéletnek elhanyagolása; de ami a katolikus hitnek felséges büszkesége: ez a *hitközöny nálunk sohasem volt általános*, még a katolikus nép többségére sem vonatkozott soha s mindig maga a katolicizmus volt az, amely belső erőinek kibontásával újra és újra eltüntette a hiányokat. A katolikus népek kebelében virágzó hitélet mélységéről és általánosságáról elég fényes tanúságot tesz maga az a körülmény, hogy valahányszor váratlanul kisebb-nagyobb vallásüldözés tört ki valamely országban, a katolikusok túlnyomó része *inkább vagyonát s életét kockáztatta*, semhogy hitéhez hűtelen legyen. Ahol pl. a protestantizmust vagy a szakadárságot vagy a pogányságot erőszakkal terjesztették (az északi tartományokban, Angliában, Oroszországban, Törökországban, Kínában, Japánban, Koreában stb.) s a népet Istentől rendelt egyházi vezetői a veszélyre figyelmeztették, a katolikusok mindenütt tízezerszámra vesztették el inkább életüket, mintsem hogy hitüktől elpártoljanak. Annyi hithűs-

get s vértanui lelkületet a megpróbáltatás idején, de annyi bensőséget s erkölcsi erőt is a békés időkben nem mutat fel egyetlen más vallási tömörülés, mint a katolicizmus.

Szóljunk-e még a *magasabb evangéliumi tökéletesség* rendszeres gyakorlásáról, amely a katolikus Egyházban, főleg a szerzetesrendekben otthonos? A Krisztus-követés legmagasabb foka ez s a katolikus Egyházban az ősidők kezdetétől fogva állandó lendületben volt. Az önkéntes szegénység, a világ élvezetéről való lemondás, a szűzesség és engedelmesség ideálja már a keresztény őskorban tízezreket vonzott remeteségbe, cenóbiumokba, szerzetekbe, előbb Egyiptomban, majd az egész Keleten s végül az egész Nyugaton is. Az egyiptomi, szíriai, palesztinai aszkéták hatalmas, népes telepei a hősies lemondás ragyogó példaképeit állították a világ szeme elé ugyanakkor, mikor köröskörül az erkölcsi romlás és élvezetvágy akkora birodalmakat is romba döntött, mint a római világimpérium. A katolikus szerzetességet egyesek mindenáron a keleti (buddhista) „szerzetesek” intézményéből szerették volna eredeztetni; ez azonban végleg elhagyott, történetietlen, önkényes felfogás, amelynek biztos kortörténeti kútforrások ellentmondanak; néhány külsőleg véletlenül egyenlő vonás mellett ez az egy kalap alá fogás már azért sem áll meg, mert a keleti pogány szerzetesség *merőben külsőségek* lélek nélküli kultuszára épült, a katolikus szerzetességet pedig éppen ellenkezőleg a *lelkiségnek végtelenül finom kiművelése* jellemzi.

Valóban, mily színpompás változatosságban bontakozott ki a szerzetesi Krisztus-követés eszméje főleg a nyugati szerzetes-intézményekben! Micsoda beláthatatlan tömege a kulturális és karitatív, tudományos és főleg mélyen vallásos teljesítményeknek fűződik csak a Szent Benedek-rendnek másfélezeréves történetéhez! A lényegben valamennyi szerzetesrend meg egyezik s mégis mily finom árnyalatokban különböznek egymástól aszerint, amint egyik ezt, a másik azt

a nemes célt dolgozza ki teljesebb odaadással. A benecések a keresztény kultúra terjesztésével, Assisi Szent Ferenc rendje a szegénység és alázatosság bájos kultuszával, a Domonkos-rend az egyházhűség, a hitszónoklat s tanítás nagyszerű műveivel, a Jézustársaság a rettenthetetlen, bátor, tervszerű és önfeláldozó harci-kedvvel, a betegápoló rendek a szegény betegek gondozásával, az újabb kongregációk a korszükségletek ügyes és gyors felfedezésével tűnnek ki. De valamennyit egy főcél s egy szellem lelkesíti: feláldozni mindent Krisztusért, a lelkekért, az Isten dicsőségeért, az embertárs jobbulásaért és boldogulásáért.

A szorosabb Krisztus-követés és lemondó önfegyelmzés azonban a katolikus Egyházban intézményesen sem szorult pusztán a szerzetesrendekre. A világiak közül is mindig nagyon sokan akadtak, akik az evangéliumi tanácsokat, ki ezt, ki azt inkább, életcéljául tűzte ki s a katolikus lelkipásztorkodás ezt a törekvést mindig és mindenben mint magától értetődőt támogatta s fejlesztette. Alig találunk rendes lelki pástorkodás alatt álló katolikus egyházközséget, amelyben a legmagasabb lelkiéletnek s önfeláldozó Krisztus-követésnek csendes hősei ne ragyognák be környezetüket a keresztény hősiesség példaképével. Sőt bizonyos igen nagyfokú lemondást és tökéletességet a katolikus Egyház minden papjától megkíván: csak azt engedi az oltár szolgálatára, aki az élethossziglan való *önkéntes tisztaság* nagy áldozatát vállalja s teljesíteni hajlandó. A papi nőtlenséget sokan támadják azok közül, akik a katolikus papságon csak a hibákat szokták meglátni s akik nem veszik tekintetbe, hogy az önkéntes tisztaság és nőtlenség a Szentírás és az őskereszténység tanuvallomása szerint igenis *krisztusi ideál*. Ha igazságosak akarnának lenni, nem csupán a jószándékon néha mégis diadalmaskodó emberi gyengeség áldozatait kellene észrevenniök és bírálgatniok, hanem azt a számtalan hőst is a papi reverenciában, aki ezt nagyszerű s nemes fogadalmat egészen élete fogytáig hűen betartja s a csábító világ minden

incselkedései között állandóan áldozatul hozza a természetfeletti javakért a legemberibb vonzalmakat és vágyakat! A katolikus papság zöme hű a fogadalmához s már ezzel is remek és felsőbbbéseges példáját adja az igazán vallásos lelkiületnek, a Krisztus-követés és Krisztus-szeretet hősi fokának a katolikus Egyházban.

A katolikus vallásosság általános erkölcsi hatása a morálstatistikusok szerint is szembeötlő. Számos erkölcsstatistikai munka mutatta ki a *katolikusok kedvező helyzetét az erkölcsiség terén*; ez irányban elég itt Krose (Religion und Moralstatistik) s Pezenhoffer könyvére (A demográfiai viszonyok hatása a nép szaporodására, Budapest 1922) utalnunk.

Mindezek után nem lehet kétséges, hogy a katolikus Egyházon gyönyörűen teljesedik az apostol szava, amely szerint „Krisztus is szerette az egyházat és önmagát adta érte a végett, hogy megszentelje és megtisztítsa a víz fürdőjében az élet igéjével s *dicsové tegye magának az egyházat*, hogy sem folt, sem ránc, sem más efféle ne legyen rajta, hanem legyen szent és szeplőtelen”. (Ef. 5, 25—27.)

VIII.

Ellenvetések az Egyház ellen.

Olyan vallási tömörülés, mely azzal az igénnyel lép fel, hogy mint Krisztus alkotása az emberiség legfőbb erkölcsi s vallási tanítója, irányítója, Istenhez vezetője akar lenni s amely e célból erőteljesen beleveti magát a kulturális és társadalmi életbe, szervezkedik, hatalommá lesz, 363 millió hívővel rendelkezik: természetszerűleg magára vonja a kívülállók, sőt néha saját gyermekeinek kritikáját is.

Semmi sem természetesebb és magától értetődőbb, minthogy az Egyházzal szemben ellenvetéseket tesznek. S mivel az Egyháznak nemcsak jóhiszemű bírálói, hanem határozott ellenségei is bőven vannak (hogy miért, erről alább lesz szó), az egyházellenes

felfogások és ellenvetések egyenesen vádak alakjában járvák be a világot. Az ellenséges eszmetérjesztés, amelynek ma liberális befolyás alá került katedrák, könyvpiac és sajtó a főfegyverei, szabadkőműveség és szociáldemokrácia a főcsatlósai, mindent el is követ, hogy ezek a vádak el ne némuljanak, viszont a válasz és felvilágosítás a tömegek fülébe el ne juszanak.

Az igazság érdekében igenis szükséges tehát, hogy legalább néhány legelterjedtebb váddal és ellenvetéssel szembenézzünk.

„Az Egyház hatalmi szervezet.”

Az Egyház csakugyan bizonyos hatalom birtokosának tekinti magát s e szerint is viselkedik. Azonban ki veheti ezt neki zokon? Nem Krisztus maga bízta-e rá az igehirdetés, lélekkormányzás és szentségosztás hatalmát?

Igen, felelik az ellenvetők, ha az Egyház a lelki hatalom terén maradna! De politikai hatalomra is vágyik. Ime a középkorban s fel a legújabb korig a pápák egyúttal világi fejedelmek is voltak, gyakran a püspökök is. És minden igyekezetük odairányult, hogy politikai s gazdasági hatalmukat minél nagyobbra növeljék!

A válasz erre megint csak megkülönböztető lehet. Az Egyháznak joga van, sőt kötelessége is minden törvényes eszközt megragadni s felhasználni, hogy lelki célját elérje, a népeket az evangéliumra s ennek megfelelő életre elvezesse. A lelki élet szempontjából ideális az az állapot, amikor a világi hatalom is segíti az Egyházat magasztos, Krisztus-rendelte céljainak elérésében. Ha e szempontból jó és fontos a pápa világi uralma, a püspökök politikai befolyása, anyagi függetlensége stb., az Egyháznak joga van ezeket is megszerezni s megőrizni, amíg tudja. Az egyházi vagyonnak is az a rendeltetése, hogy az Egyház lelki céljait előmozdítsa. Az egyházi vagyon ennek a rendeltetésnek nagyjából meg is felel: rengeteg lelki mun-

kát táplál, fontos vallási, erkölcsi, kulturális és egyházi célokat szolgál. Hogy egyes pápák vagy püspökök és papok túlmentek a határon s politikai vagy gazdasági befolyásukat talán személyi s rokonikákra értékesítették, talán egyébként is visszaéltek vele: ez hiba volt, de amely mégis csak szórványosan fordult elő s mert egy jó intézményt néha hibásan kezelnek, abból csak az következik, hogy a hiba megjavítandó, nem pedig, hogy maga az intézmény eltörölendő.

Hogy pedig az Egyház egész igehirdetésével, lelkipásztori működésével, hierarchiájával stb. semmi egyebet nem célöz, mint a hatalom megszerzését a nép felett, oly útszéli s naiv vád, amelyre komolyan felelni sem kell. Miért törekszik „hatalomra”, „befolyásra” az Egyház? Néhány érdemtelen, kivételes tagjától eltekintve éppen azért, hogy ezáltal a Krisztus-országot minél jobban terjeszthesse s megszilárdíthassa. Ezt „hatalmi” terjeszkedésnek nevezni: rossz-hiszemű eljárás. Az útszéli agitáció felhasználhat ilyen demagóg jelszavakat, komoly gondolkodó előtt értelmük nincsen, épúgy nincs, mint annak a szociáldemokratának, hogy az Egyház a kapitalizmus támogatója. Az Egyház a kapitalizmusé? Hiszen ma a nagytőke mint hatalmi eszköz elsősorban zsidó nemzetközi plutokrácia kezében van, mely a liberalizmus és szabadkőművesség álarca alatt az Egyháznak legkérelhetetlenebb ellensége s üldözője! Az Egyház a zsidó nemzetköziségnek hűbérzolgája lenne? Ilyesmit is csak a bizonyos osztályok tudatlanságára spekuláló legvadabb demagógia találhatott ki!

„A katolikus Egyház türelmetlen.”

Kétféle türelem van: türelem a személyek iránt s türelem a felfogások iránt. A felfogások vagy helyesek vagy helytelenek. Ha helyesek: nem türelem illeti őket, hanem őszinte hódolat s elismerés. Ha helytelenek: megint nem türelem van helyén velük szem-

ben, hanem a tévedésnek irtogatása, a hazugságnak mint ilyennek megbélyegzése. *A türelemnek csak a személyekkel szemben van helye:* az önhibájukon kívül tévedők személyével szemben. Ezt a türelmet azonban az Egyház mindig gyakorolta s gyakorolja ma is.

Senkit a meggyőződése miatt az Egyház nem üldöz, sem nem üldöztet; legfeljebb igyekszik a téves eszmék terjedését megakadályozni; minden ellenkező híresztelés történelemhamisítás. Az eretnekek s tévtanítók testi fenytése nem az Egyház fegyvertárából való fegyver volt; hogy a világi hatóság élt vele, annak társadalmi s állami rezónja volt s hogy az Egyház bizonyos fokig részt vett az inkvizícióban, teljesen érthető abból a szoros összeköttetésből, amelyben akkoriban az Egyház és az állam élete egybeforrt. Az Egyháznak ugyan joga van a tévtanítók megfékezését s ha felismerhetően rosszhiszeműen járnak el, megbüntetését szorgalmazni, de ezzel a hatalmával az Egyház maga a legritkább esetben élt. Ellenkezőleg a pápák bullái tele vannak türelemre s szelidségre intő szövegekkel, még a zsidókkal szemben is.¹ Az „inkvizíció” borzalmairól szóló meséket az Egyház ellenségei, főleg zsidók és szabadgondolkodók találták ki s főleg egy hitehagyott pap, *Llorrente*, terjesztette. Történelmi tény viszont, hogy pl. Angol Erzsébet sokkal több embert végeztetett ki, mint az egész inkvizíció 300 vagy 400 éves fennállása alatt, s tény az is, hogy a protestáns országokban még a XIX. század legelejére is átnyúló kegyetlen s esztelen boszorkányégetések semmivel sem maradtak el az inkvizíciónak sokban túlzott megtévedései mögött.

Azonban igaz, hogy az Egyház igenis minden időben türelmetlen volt a tévedéssel és hazugsággal, a tekintélyrombolással és felforgatással szemben. Csak hogy ez az Egyháznak nem szégyene, hanem érdeme

¹ L. Lang Hugó: Az Egyház viszonya a zsidósághoz, *Magyar Kultúra*, 1923, 95. s köv.

és dicsősége. Ha az Egyháznak csakugyan Krisztustól nyert feladata s küldetése, hogy a kinyilatkoztatott tanletét tisztaságán örködjék, akkor éppen dicsősége szolgál az Egyháznak, ha ezt a feladatot, nem törődve a rövidlátók gáncsoskodásával, hűen végre is hajtja s inkább lemond az olcsó népszerűségről, a fejedelmek s nagyurak kegyeiről, semhogy a Krisztustól nyert aranygyűrűt: a kinyilatkoztatott hit kincsét áttörni, megváltoztatni, múló divatoknak s efemer értékű napi vélekedéseknek feláldozni engedje.

Ennek az elvi „türelmetlenség”-nek voltaképpen jellemzősége és következetessége az igazi neve. Ha az Egyház nem temeti el az öngyilkosokat, a szentségek visszautasítóit a halálos ágyon, a notórius szabadkőműveseket s párbajozókat: ezzel csak azt a szent jogát és kötelességét gyakorolja, hogy az egyházi szertartásokat nem adja oda pusztá külső dísznek s parádénak; nem fejti ki pompáját s ünnepélyes imáit ott, ahol a halott, amíg élt, az Egyház szertartásait s kegyzereit konokul visszautasította. Ennyi önérzetnek, kegyzerei megbecsülésének az Egyház sem lehet híjával. Ha az Egyház nem tűri meg a házasságok könnyelmű feloldozgatását s a feleségek csereberélését, ezzel csak a házasság szentségi jellegét védelmezi s ezért a társadalom s elsősorban a nők hálával tartoznak neki.¹ Ha az Egyház a vegyes házasságokat csak akkor ismeri el törvényes, szentségi házasságnak, ha azokban a gyermekek helyes, katolikus neveltetése biztosítható, ebben is az Egyház csak a gyermekek lelki üdvösségét védelmezi s azt az elvet juttatja kifejezésre, hogy katolikus hívő soha semmi kö-

¹ Egyesek itt arra hivatkoznak, hogy az Egyház, ha hatalmasokról volt szó, azok kedvéért igenis többször eltekintett a házasságjogi szigorú elvek betartásától. Erre egyetlen példa sincs az Egyház történetében. Napoleonnak sokat hánytorgatott második házassága sem példa erre (l. Magyar Kultúra, VII. 514). Ellenkezőleg: arra van példa, hogy az Egyház inkább egy egész katolikus országot, Angliát, veszítette el, de nem engedett az egynejűség elvéből, a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó isteni törvény szigorából.

rülmények közt bele nem egyezhetik abba, hogy akár egyetlen gyermekét is tudatosan hamis hiten nevelje. Ez ismét nem türelmetlenség s nem merő felekezeti csökönyösség (mint a protestánsoknál, ahol az ellenkező követelésnek semmiféle dogmatikai alapja nincsen), hanem következetesség és jellemszilárdság.¹ Ha az Egyház tiltja a nemkatolikusokkal való vallási közösködést, ebben is az a szent elv vezeti, hogy a törvényes Egyháznak Krisztustól rendelt *egységes* jellegét kidomborítsa s a vallási *közömbösség rákfenéjét irtogassa*. Csak százszor nemesebb, egyenesebb s jellemesebb eljárás ez, mintha bizonyos felekezetekben mindenkit összeadnak, mindenkit eltemetnek, minden hitnek s minden kultuszformának utat nyitnak, mintha hit, erkölcs s Isten parancsai csak arra valók volnának, hogy az emberek „lelkészi” asszisztenciával keresztüljárjanak rajtuk!

„Az Egyház a haladás kerékkötője.”

Az Egyházzól, mint a haladás kerékkötőjéről csakugyan csak az beszélhet, aki nem ismeri az emberiség kétévezredes művelődéstörténelmét! Alább külön fejezetben fogjuk taglálni az Egyház szerepét a kulturális haladás terén; itt csak a kérdés negatív oldalával foglalkozunk.

Az Egyház kultúraellenességét azok szokták hangoztatni, akiknek szemében a kultúra vagy annyi mint a gazdasági életnek minden eszközzel való fejlesztése, a lélek és lelki szempontoknak esetleg mérhetetlen kárával is, vagy akik haladáson és kultúrán a tévedés egyenjogúsítását értik az igazsággal és valódi művelődéssel. Az Egyház igenis sokáig egyáltalában eltiltotta híveit a kamatszedéstől, de ki állit-

¹ Magyarországon és Németországban az új kánonjogi kódex kihirdetése előtt *túrt* állapot volt a reverzális nélküli házasság; az Egyház azonban a reverzális nélkül kötött vegyes házasságot akkor is *épűgy tiltotta*, mint most, csak éppen érvényesség szempontjából nem emelt kifogást.

hatja, hogy a modern liberális bankokrácia a maga merő tökeelviségével valóban haladást és kulturális előbbrejutást jelent az emberi társadalom életében? Néhány ezer ember jól érzi magát ebben a rendszerben, milliók pedig elsorvadnak alatta: kultúra ez? Az is igaz, hogy az Egyház sohasem hirdette a korlátlan vélemény- és tanszabadságot, de a vélemények s tanítások szabadságának csak ott vetett gátat, ahol arra joga volt, ahol bebizonyosodott igazságok állták útját a „szabad” gondolkozásnak. Istentagadó, felforgató, erkölcstelen eszmék terjedését az Egyház igenis akadályozta s akadályozza ma is minden eszközzel, amely rendelkezésére áll: index-szel s hasonlókkal: de vajjon szégyene ez s nem dicsősége? Az Egyház csak az igazság s főleg az isteni kinyilatkoztatás jogait védte, amikor a szabadgondolatnak kinevezett vallástalanságot támadta, s ebben csak azok láthatnak hibát vagy az emberi haladásra nézve veszedelmet, akik szerint a legszilárdabb s legbebizonyítottabb igazságot is, főleg az isteni kinyilatkoztatást újból és újból meg szabad kérdőjelezni.

Egyszer-egyszer előfordult, hogy az Egyház egyes képviselői, esetleg egy-egy római kongregáció is, annyiban túlmént a célon, hogy ott is hitveszélyt látott, ahol nem volt (Galilei-eset). De mi következik ebből? Az egyházi csalatkozhatatlanságot ezek a szórványos esetek egyáltalában nem érintik. Általában pedig az Egyház gondos óvatossága s konzervativizmusa sokkal nagyobb érték, mint amekkora baj és romlás a csapongó, szertelen, fékevesztett tagadásból és felforgatókedvből származni szokott.¹

¹ A sokat hánytorgatott Galilei-esetre nézve érdemes tudni a következőket: 1. Galileit nem annyira azért ítélték el, amit tanított, mint inkább a hangjáért és a módért, ahogyan tanításait a Szentírással — minden ok nélkül — szembehelyezte. 2. Galilei a maga tanítása mellett voltaképp nem hozott fel bizonyító érveket, ezeket Kopernikus hozta fel. Azok az érvek, amelyeket ő használt, sehogysem okolták meg a szentírás-ellenes támadásokat. 3. A Galilei „megkínóztatására”, lábbal dobantására, „Eppur si muove”-

Az Egyháznak igazán nem lehet zokon venni, ha az igazságot nem helyezi egy sorba a tévedéssel s nem a „szabadságot” teszi meg a haladás egyetlen lendítőkerekének, hanem legalább ugyanolyan fokban a megismert *igazság* tiszteletbentartását is. Ezért is áll az Egyház tanítása szilárd, ingathatatlan talajon, szemben a „szabadkutatás” elvének hangoztatóival, akik közül mindegyik lerántja a másikat s ami ma igaz neki, holnap már nem az. A folyton változó divatok és feltevések hajszolása helyett az Egyház az *igazság*-hoz ragaszkodik.

Miért tesz az Egyház egyes könyveket a tiltott könyvek jegyzékébe, az indexbe? Két okból: először, hogy megbélyegezze a hamisságot, tévedést és erkölcstelenséget s másodsor, hogy híveit óvja a céltalan veszedelmektől, melyek e könyvek nyomán érhetik őket. Az Egyház nem „attól fél, hogy hívei megtudják az igazságot”, mert hiszen éppen a tudományokkal foglalkozó, komoly embereknek akadálytalanul megadja az indexben lévő könyvek olvasására az engedélyt, már pedig, ha valaki, éppen a komoly, tudományos emberek vennék észre, ha a tiltott könyvekben csakugyan olyan valami foglaltatnék, ami az Egyház tanítására nézve „veszedelmes” felfedezés volna; hanem: hogy az avatatlanok, a kellő előtanulmányt nem végzetek félre ne vezettessenek a tudákosan megírt s vonzó stílusban pompázó vallástámadó könyvek által.

kiáltására stb. vonatkozó messze elterjedt mesék merő kitalálások. Galilei az Egyház hűségében élt és halt meg mint őszinte, hívő katolikus. (L. *Grisar*: *Galileistudien*, 1882.) Egyébként *Melanchthon* és *Luther* épűgy vádolhatók türelmetlenséggel és maradisággal, mint a Római Kongregáció; ők is mindketten a Kopernikus-féle heliocentrikus világszemléletet védték. *Luther* így ír: „A bolond (*Kopernikus*) az egész csillagászati művészetet fel akarja borítani. Pedig a Szentírás azt mondja, hogy *Józsue* a Napot állította meg, nem a Földet”. (L. *Marx*: *Kirchengeschichte* [1908] 657.) Miért csak az Egyházat vádolják a Galilei-esetből kifolyólag, miért nem *Luthert* is? — L. *Bangha—Ijjas*: *A keresztény Egyház története*, Budapest, 1940. VI. kt. 310—315.

*„Az Egyház merev dogmatizmusával
béklyóba veri a tudományt”,*

hangzik ugyanaz az ellenvetés más formában. Szinte kár az ilyen „ellenvetésekre” szót vesztegetnünk. Az Egyház semmiféle igazán tudományos előhaladást nem akadályoz, semmiféle tudományt béklyókba nem ver. De igenis a dogmákat, a kinyilatkoztatás tételeit tiszteletben tartja. Szemére lehet-e ezt egyáltalán vetni? Árt a dogma a tudománynak? A dogmák is igazságok, a tudomány komoly megállapításai is azok. Egyik igazság azonban a másiknak nem lehet ellentéte, az egyszeregy nem ellentéte a fizikai törvényeknek, a történelem nem lehet ellensége a csillagászat vívmányainak. A hitigazságok más forrásból merítik bizonyosságukat, a természettudományos igazságok is másból. S ha valamely kérdésre nézve dogmatikus forrásból biztos ismereteim vannak, még mindig megvan rá a mód, hogy a kérdésnek egyúttal természet-tudományos alapjait is megvilágítsam; azért még nem kell tagadnom a dogmát.

Sőt ellenkezőleg: a kétféle forrásból származó ismeretnek egymást ki kell egészítenie s így egyik forrást a másikból ellenőrizhetem. Egy üstökös megjelenését pl. a XVIII. század bizonyos időpontján tudhatom a történelemből s egyúttal kiszámíthatom csillagászatilag. Ez a kétféle bizonyosság nem zárhatja ki egymást. S ha ellentét volna a csillagászat és a történelem közt, az egyik bizonyosan tévedne, valahol valami hibának kellene lenni: vagy a történelmi feljegyzésekben, vagy a csillagászati számításokban. Ha sonlókép ha egy természettudományi *feltevés* csakugyan ellenkezik egy dogmával, akkor az ész azt parancsolja, hogy mivel a dogmának nagyobb s erősebb bizonyítékai vannak (a kinyilatkoztató Isten tekintélye s a történelmi bizonyosság, hogy a kinyilatkoztatás erre nézve csakugyan megtörtént), a feltevésnek kell hamisnak, elhamarkodottnak lenni. Viszont valójában *bebizonyított tudományos igazság*, amely a hitnek

valamely tételével ellenkezésben állana, eleddig egy *sincs*. A tudomány és a hit ellenkezése a vallásellenes demagógia ismert legendái közé tartozik.

Az egyházi „formalizmus”.

A katolikus Egyház, mondják ellenfelei, az érzékábító külsőségek, kápráztató s szemfényvesztő szertartások, általában a formák kultuszának köszöni a tömegekre való hatását. A komoly vallásosság azonban ezzel szemben a belsőt tekinti s elítéli ezeket a külsőségeket. Krisztus maga is a „lélekben s igazságban” való imádatot sürgetett s elítéli a farizeusok külsőségkultuszát. Mire való tehát ez a rengeteg ceremónia, egyházjog, formákhoz való ragaszkodás?

Ebben az ellenvetésben mindenképp nagy tévedés, mintha a katolikus Egyház felfogása szerint a vallás gyakorlatában csakugyan a külsőségek és formák volnának a legfőbb dolgok. Ennek az ellenkezője áll. A katolicizmus a legmélyebb bensőség vallása, melynek legfőbb törvénye az Isten iránti tisztelet és szeretet. Minden külső vallásgyakorlatnak egyetlen célja az, hogy ezt a tiszteletet és szeretetet előkészítse, felkeltse és fokozza; s az olyan formáknak és külsőségeknek, amelyek nem a benső vallásosságot vannak hivatva táplálni, a katolikus vallás szerint nincs is semmi értékük. Már ezen a ponton is megdől tehát az ellenvetés.

De ki meri állítani, hogy a külső formáknak és szertartásoknak a belső érzelmek felkeltésében és ápolásában nincs nagy és fontos szerepük, mégpedig művelt embereknél is, sőt ezeknél gyakran leginkább? Eltekintve attól, hogy egész társadalmi életünk tele van formákkal és külsőségekkel, amiknek betartása nemcsak hogy sok tekintetben széppé és emelkedetté teszi az életet, de sokszor nagy célok érdekében egyenesen szükséges is; névleg a vallási élet terén annál szükségesebb a belső érzelmeknek külső szertartásokkal és formákkal való támogatása és kifejezésre jut-

tatása, minél elvontabb a vallási életnek tárgya magában véve. Hiszen akiknél a vallásosság sohasem nyilatkozik meg és nem keres tápot a szokásos külső formákban is, azok a tapasztalat szerint rendesen meglehetősen békén is szokták hagyni a jó Istent s vallásosságuk alig egyéb önmegnyugtató képzelődésnél. Viszont ahol úgynevezett külsőségek: ájtatosságok, istentiszteletek, gyónás, áldozás, egyesületek stb. virágoznak, ott egyúttal elevenen fejlődő hitéletet is tapasztalunk, ott a legmélyebb benső vallásosság is rendesen magas fokon áll.

Hogy a műveltekre a külső formák és szertartások, főleg ha kellő fénnnyel és méltósággal folynak le, ne volnának hatással? Megint csak túlmerész állítás. Egy karácsonyi éjféli mise, egy húsvéti feltámadási ünnep, az Egyház nagyböjti és nagyheti gyászszertartásai, egy Ürnapi körmenet, egy papszentelési szertartás, egy temetési pompa stb. kiben ne keltene magasztos vallásos érzelmeket, a legműveltebbek között is?

Ha egyes esetekben a külsőségek kultusza csakugyan annyira túlteng, hogy a belsőnek rovására válik, vagy ha valaki a külsőségek mellett megfélemezik a belső lelki élet gyakorlásáról, ez természetesen helytelen, de itt megint, mint sok más esetben, különbséget kell tenni a helyes intézmény és az azzal esetleg akaratlanul is visszaélő emberek hibái között. Abból, hogy vannak hívők, papok és világiak, akik a külsőségekre túl nagy súlyt helyeznek s ugyanakkor a lényegét, a bensőt háttérbe szorítják, még mindig nem következik, hogy tehát a külsőségek értéktelenek, hanem csak az, hogy ez vagy az az ember nem helyesen él velük.

Hogy azonban feleletünk teljes legyen, különbséget kell tennünk külsőségek és külsőségek között. A vallásosságnak nem minden külső megnyilatkozása érdemel egyenlő védelmet s az Egyház maga is nagyon különböző állást foglal el az egyes külső vallási megnyilatkozásokkal szemben.

Vannak ugyanis külsőségek, amelyeket az Egyház nemcsak nem helyesel, de nem is tűr meg, és minden erejével mint helytelenül üldöz; ilyenek a babonás cselekedetek, amikor t. i. személyeknek, tárgyaknak vagy cselekményeknek oly természetfölötti hatóerőt tulajdonítunk, aminővel azok sem természetük-nél, sem isteni intézkedésnél fogva nem bírnak. Ezek közé tartozik pl. az az Egyháztól minden eszközzel üldözött hólabda-rendszer, amellyel egyesek bizonyos „imáknak” kilencszer való leírását s tovaküldözgetését szorgalmazták a hiszékenyek között, mert hogy „különbben szerencsétlenség fog bekövetkezni” az illetőre; ilyen babona továbbá a szellemidézés, az asztaltáncoltatás és hasonló dolgok. Vannak azután a válásosságnak szertelen és értelmetlen megnyilvánulásai, pl. ha valaki 3—4 olvasót csavar a nyakába s feltűnő s izléstelen hajbókolásokkal, térden-csúszásokkal stb. okoz feltűnést a templomban és méltatlankodást a hívők közt.

Második fajtája a külső áhitatgyakorlatnak azok a cselekedetek, amelyeket az Egyház nem részesít semmiféle pozitív helybenhagyásban, de nem is tilt, amennyiben a híveknek vagy azok egyik-másik osztályának épülésére, lelki örömére vannak s viszont semmiféle helytelen és babonás jelleget nem tartalmaznak. Ilyenek a különböző magán-ájtatosságok és búcsújárások, új és új litániák, kilencedek stb.

Vannak, harmadszor, az Egyház által helybenhagyott, sőt ajánlott „külsőségek” és szertartások, de amelyeket az Egyház senkire nézve nem tesz kötelezővé. Ilyenek a különböző szentelmények (szenteltvíz, hamvazás, balázsáldás), az olvasóima, litániák, keresztúti ájtatosság stb. Ezeknek használatát az Egyház nem írja elő, s lehet valaki jó katolikus anélkül, hogy különösebb mértékben igénybe venné őket; viszont azonban oly tartalmas, helyes, észszerű megnyilatkozásai a katolikus hitéletnek és vallásos érzületnek, hogy gyakorlatuk ellen nem lehet jogos észrevételt tenni.

Végre s ez a negyedik csoport, vannak oly külső formák, amelyeket az Egyház nemcsak szentesít, hanem elő is ír, akár mert isteni parancs értelmében kötelezők (pl. a keresztség, gyónás, áldozás, szentmise), akár, mert bizonyos lényeges istentiszteleti cselekményeknek tartozékai, amelyeknek szabályozása az Egyházat illeti (a szentmise és a szentségek kiszolgáltatásánál szokásos és előírt szertartások, házassági jog stb.). Épp ezeknél az előírt külső vallásgyakorlatoknál és szabályoknál azonban kétségtelen, hogy nem tartalmatlanságok, hanem nagyon is komoly, mélyértelmű és felemelő hatású szimbólumok vagy szabványok, melyek a bensőséget nemcsak nem hanyagolják el s nem veszélyeztetik, de sőt annak ápolására és fejlesztésére kiválóképpen alkalmasak. A szentségek ezenkívül Krisztus rendelése alapján a kegyelmi életnek is egyenes eszközei, közvetítői.

Aki ezeket a különbségtételeket szem előtt tartja s nem esik a helytelen általánosítás hibájába, csakugyan nem ütközhetik meg a keresztény hitélet színpompás és valóban lélekhez szóló külső szertartásain, sőt azokban nagyszerű kincset fog látni, amely tökéletesen megfelel a testből és lélekből, szellemből és érzékvilágból álló emberek igényeinek s megannyi hatalmas lendítőkerékkel szolgál a léleknek Istenhez való emelkedésében. Viszont nem fogja tagadhatni azt sem, hogy az a bizonyos túlságosan „puritán” irtózás minden külső megnyilvánulástól a vallási életben, ami egykor összetörte a képeket és szobrokat s a hitújítás idejében megfosztotta ékességétől és szépségétől az istentiszteletet, nemcsak hogy az emberi természet félreismerésén alapszik, de azonkívül tapasztalás szerint oda is szokott vezetni, hogy a külsőségekkel együtt megszűnik vagy minimálisra csökken a belső lelkiélet gyakorlása is.

Hasonlítsuk csak össze a mi külső ájtatosságokban és szertartásokban oly gazdag, szépséges templomi életünket a maga ünnepeivel, miséivel, lelki gyakorlataival, körmeneteivel, gyónásaival stb. egy

rideg, pajtaszerű épületben lefolyó száraz, kedélytelen, puszta szónoklatból és zsoltárekléből álló istentisztelettel s azonnal látni fogjuk, hogy hol van több bensőség, melegség, áhítat, lelki öröm, átélés, buzdulás; hová vonzódik a lélek és viszont hol szoknak el a lelkek mindjobban a lelkiélet intézményes gyakorlásától. Márpedig ügyebár, „gyümölcseiről ismeritek meg a fát”. A formáknak nem „kultusza”, de jogos és méltányos érvényesülése ellen tehát éppen a bensőség szempontjából sehogysem lehet jogos kifogással élni.

„Az Egyház világmegvetést hirdet!”

Az az újfajta vád, hogy az Egyház világmegvetést és világtagadást hirdet, voltaképp csak a teljes hitelenség talaján fakadhatott; mégis a katolikusellenes elfogultság protestáns egyházférfiakkal is meg-megismételteti e vádat. A katolikus Egyház szemernyivel sem világmegvetőbb, mint Jézus Krisztus maga volt; ő, aki azt mondotta, hogy „a világ gyűlöli őt” (Ján. 15, 18) s hogy ő maga „nem e világért könyörög, hanem azokért, kiket neki (az Atya) adott” (u. o. 17, 9) s akinek tanítványa, Szent János, azt mondja: „Ne szeressétek a világot, sem azokat, mik e világban vannak. Ha valaki szereti e világot, abban nincs meg az Atyának szeretete” (I. Ján. 2, 15).

Ami a világban s az életben jó és helyes, azt senki annyira nem vette észre s nem szerette, mint a katolikus Egyház s éppen azért van a katolikus Egyháznak gazdag művészeti élete is. Inkább a protestáns puritanizmust illetheti a vád, hogy ott is lemondott a szépnek műveléséről, ahol az nemcsak helyes és tiszta, hanem egyenesen a vallásosság ápolásának lehetne hasznos eszköze! A protestáns istentiszteletek ridegsége mellett igazán kevés jóhiszeműség szól abból a protestáns vádból, amely a katolikus Egyháznak megokolatlan világgűlöletet, ridegséget s az élet értékeinek megvetését veti szemére.

*„Az Egyház a papi nőtlenség parancsával
természetellenes dolgot parancsol.”*

A papi nőtlenség ellen csak az hadakozhatik, aki sohasem olvasta Jézus szavait a szüzességről (Mt. 19, 20) s főleg Szent Pál apostol intelmeit s tanácsait (1 Kor. 7, 25—40). Az önkéntes szüzesség és nőtlenség mint a lélek szabad mozgásának, osztatlan istenszolgálatának eszköze és feltétele kétségkívül evangéliumi gondolat. Aki az önkéntes nőtlenséget vagy szüzességet „természetellenesnek” mondja, egyenes ellenkezésbe jut az evangélium szellemével.

A papi nőtlenségnek főleg a papi rendben kettős nagy jelentősége van: hitvédelmi és lelkipásztori irányú. Hitvédelmi irányban a papi nőtlenség egyik eleven megnyilatkozása amaz ismertető jelnek, melyen Krisztus igazi egyháza a százféle keresztény szekta között örök időkre felismerhető lesz: a szentségnek. Krisztus igazi Egyházában kell, hogy mindenkor legyenek szentek, legyenek az egyéni érdekeken s önszereteten győzedelmeskedni tudó, hősi lelkek. Ha valahol, akkor az egyházi rendben, az evangélium hivatásos hirdetői és képviselői körében kell ennek az erkölcsi hősiességnek virágoznia s kell ezt a virágzást intézményesen biztosítani. A lelki nagyságnak pedig, ahogy azt az evangélium hirdeti és felfogja, két hatalmas alappillére van: a kereszthordozó lemondás befelé s a felebaráti szeretet kifelé. Az intelem, hogy „ne ápoljátok a testet az ő kívánságai szerint”, hogy „az odafennvalókat keressétek, ne a földönlévőket”, hogy „aki nem hagyja el atyját, anyját . . . feleségét . . . az én nevemért, nem lehet az én tanítványom”, hogy „aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel keresztyét és kövessen engem”, tökéletes és intézményes gyakorlásra talál az önként vállalt s híven követett celibátusban.

Hasonlóképp a szeretet is: aki a sokakért, a hívekért lemond a családi élet örömeiről, vigaszáról, bájáról, akinek minden szerelme, vigasza, boldogsága,

álma, öröme, bánata: a keresztény nép, a rábízott nyáj, a Krisztus nagy családja, aki épp azért nem adja oda szívét egynek, hogy odaadhassa sokaknak, mindenkinek, minden szegénynek, minden tudatlannak, minden szenvedőnek, minden vigasztalatlannak: az oly fokban gyakorolja a krisztusi szeretetet, aminő még a családapai és hitvesi szeretetnél is szentebb, nagyobb, önzetlenebb, krisztusibb. S hogy a katolikus Egyház a lemondásnak és a szeretetnek ezt a remekbe költött intézményét be merte állítani a világba s nemcsak beállította, hanem intézménnyé, az Egyház szolgálaira nézve kötelességgé s a rendek felvételének feltételévé merte tenni s hogy ebben a merészségében papsága óriási részében nem csalatkozott: ez olyan erkölcsi vívmány, ez oly emberfölötti eredmény, amelynek az emberi heroizmus történetében párja nincs és amely egymaga biztosítja az Egyháznak a sanctitas, az elevenen lüktető természetfölöttiség és életszentség fénykörét.

Mert igen nagy csalódás és igen nagy egyoldalúság, amikor sokan, még tán papok is, úgy érvelnek a papi nőtlenség ellen, hogy „hány van, aki nem tartja meg?!” Nagyon szomorú, hogy vannak, akik nem tartják meg, noha rendelkezésükre állanak a megfelelő eszközök; de ha vannak is és ha, tegyük fel, sokan vannak is, nem ez a fő. A fő az, — s ezt sokan nem veszik észre —, hogy sokan, nagyon sokan megtartják; már pedig egyetlen ilyen eset, még inkább tíz vagy kétszáz ilyen eset is olyan nagy dolog, olyan óriási presztízs forrása és oly hatalmas argumentum az Egyházra nézve, hogy annak bizonyító erejét ezer rossz pap rossz viselkedése sem ingathatja meg. Mert a nőtlenség meg nem tartása nem bizonyít semmit; csak azt, amit úgy is tudunk, hogy ez a követelmény nagy és nehéz; de éppen ebből esik kétszeres fény a celibátust megtartók érdemére és heroizmusára.

Nem csoda, hogy éppen az Egyház ellenségei küdenek mindig a celibátus ellen: igen jól tudják, mi-

csoda óriási díszből és erőből fosztanak meg vele a gyűlölt Egyházat.

Az apológiai vonatkozásokon kívül azonban egyenesebb gyakorlati vonatkozása is a celibátusnak s ez a lelkipásztori hatás. A pap a lelkiség kultuszának őre, az evangéliumi önmérséklés és lemondás hirdetője, a természetfölötti javak és szempontok hangoztatója. Milyen gyönyörű gondolat tehát, hogy a pap ezeket a szempontokat és evangéliumi elveket mindegyik előtt önmagán próbálja ki s mutassa be a népnek! Ugyebár, különös dolog, amikor a gazdag pap inti a szegény hívőt türelemre, vagy ha az iszákos pap hirdeti az absztinenciát! Nos, éppoly különös volna, ha az élvezethajhászó pap beszélne a híveknek az önmegtartóztatásról s az érzékiség fékezéséről.

A katolikus morál igen erős követelményekkel lép fel a hívőkkel szemben az önmegtartóztatás dolgában és sok ú. n. „jó” katolikus is van, aki nem is sejti, mennyi mindenre terjed ki a „meg ne kívánd!” tilalma a házasságon kívül, sőt a házasságon belül is! A katolikus morál szerint nemcsak a pap van celibátusra kötelezve. Teljes önmegtartóztatásra vannak kötelezve azonkívül nemcsak mindazok, akik házasságon kívül élnek, hanem azok is, akik a házasságon belül bármely okból, pl. hosszas távollét, fogság stb. miatt, vagy pedig a nő egészségi állapotára való tekintetből, vagy mert több gyermeket eltartani képtelenek, a legitim érintkezéstől hosszabb ideig, talán állandóan is tartózkodni kénytelenek. A katolikus morál azt az álláspontot soha el nem ismerheti, hogy ami nehéz, az nem lehet kötelező; ezen a téren legkevesebbé. A test kívánságainak fékezése már csak az „idegen” nőkre nézve is éppoly kötelező s megalkuvást nem tűrő parancs a házasság nézve is, mint a nőtlenségre; s ha a fenti esetek a házasságon belül is gyakran kötelességgé teszik a legteljesebb absztinenciát a folytonos együttélés mellett is, ebből az következik, hogy a világi férfiak sokszor sokkal szigorúbb és nehezebb celibátusra vannak kötelezve, mint a papok.

Az apostol szava tehát: „jobb nősülni, mint égni”, nem alkalmazható erre a kérdésre minden korlát és disztinkció nélkül. Mily gyenge lábon áll tehát az az érvelés, amely az önmegtartóztatás nehézségéből arra következtet, hogy tehát az önmegtartóztatás nem lehet kötelesség! S viszont mily finom pszichológia, mennyi lelkipásztori bölcsesség rejlik az Egyház celibátusi intézményében, amikor a rengeteg érzéki kísértéssel küzdő emberek lelkipásztoraúl csak olyant enged felszenteltetni, aki ezekben a leggyakoribb és legnehezebb esetekben nemcsak gyenge, hatni nem tudó, hihetetlennek tetsző szóval, hanem mindent meggyőző tettel és bátorító példával mutat a hívőnek utat az önmegtartóztatás és erkölcsi önuralom felé! Ahol a szavak célt nem érnek, ott vajmi sokszor célt ér a tett, az élő példa.

Ezt persze azok sohasem fogják megérteni, akik szexuális téren a modern morál hívei; akik szerint az önmegtartóztatás lehetetlenség. De hát ezek nem is állnak keresztény erkölcsi alapon.

S nem is csak a szexuális dolgokra vonatkozik ez. Annak a papnak a szava sokkal mélyebbre lehet a hívő szívekre, bármiről van szó, aki az élet leghétköznapiabb kérdésében, a családiasság és az érzékiség ügyében egy lélekhozzal a többi ember előtt és fölött jár. Az ilyenben százszor gyorsabban s könnyebben ismeri fel a hívő lélek szeme az Isten emberét, az evangélium született követét, a kereszthordozó Krisztus mását, mint abban, aki semmi lényegesben nem különbözik tőle. Más vallások papját is tiszteli a híve, mert benne az Isten ügyének képviselőjét látja, de egyik sem tartja papját oly nagyra, mint a jó katolikus hívő a jó katolikus papot. S miután a katolikus lelkipásztor híveivel a legbensőbb kontaktusban kell hogy álljon, erre a feltekintő, tisztelő bizalomra itt kétszeresen is szükség van.

Nem lehet azt mondani, hogy csak nőtlen pap lehet jó gyóntató és lelkiatya; elvégre a görög-katolikus nős papok is gyóntatnak; azok közt is vannak

közkedvelt, kiváló lelkipásztorok. De bizonyos, hogy a finomabb, emelkedettebb lelkek sokkal szívesebben gyónnak oly papnál, akit messze minden ilyfajta emberi nyomorúság fölött állónak tudnak, mint a magukfajta embernél. Azaz, ne értessünk félre: nem maga a nőtlenség ténye nyitja meg a hívő szívét a bizalomnak a nőtlen pap előtt, hanem inkább az a lelkület, amelyet a papi nőtlenség hű betartása feltételez. A hívő valahogy érzi, hogy a fogadalmához hű papnak ez a hűség nagy önuralomba, sok dicsőségteljesen megállt, de fáradtságos küzdelemben, nagy lelki égfelfordulásba került; érzi, hogy aki eddig a magaslatig eljutott, annak nemcsak nagy megpróbáltatásokon kellett győzedelmesen keresztülmennie, hanem igen erősen kellett az Isten felé irányozódnia, az Istenbe kapcsolódnia — s ez az érzés nyitja meg bizalmát és ajkát a pap előtt. Ezért is gyónik a legtöbb hívő sokkal szívesebben ismerős jó papnál, mint valami teljesen idegennél; az ember messziről a fordítottját képzelné s mégis így van. Az ismerősség nem képez akadályt többé a bizalom útjában, mihelyt a hívő tudja, hogy ez a pap csakugyan Istennel egyesült lélek, aki komolyan veszi egyházi kötelességeit s egész lelkével az Istennek él. Ennek a megfigyelésnek csodálatos példáit láthatjuk mindenütt, ahol buzgó s épp emiatt híveiktől kedvelt és szeretett lelkipásztorok vannak.

Ez is egyike azoknak a szempontoknak, amelyeket a távolról szemlélők alig vesznek és alig is vehetnek észre. Ezért is nehéz a celibátusról ítélni olyannak, aki a mi hitéletünk finomabb vonatkozásait kellőleg nem ismeri.

Épp ebből a szempontból van valami igen mély és finom igazság abban a felkiáltásban, amelyet egy igen művelt s hitbuzgó lelkületű hölgy ajkáról hallottunk, mikor 1919-ben a szegedi konciliábulum ismert „határozatának” hírére, hogy a papi celibátust el akarják törölni, önkénytelenül így kiáltott fel: „No, akkor nem is megyünk többé gyónni!”

Hozzátehetjük: nemcsak a hívők bizalmának csa-

tornáit nyitja meg az őszintén vallott s a betartott celi-bátus s a vele szükségkép egybekötött, erősen természetfeletti gondolkozás, hanem fordítva: a pap érintkezését is a hívekkel ez teszi csak amúgy igazában lelkipásztorivá, szabaddá és fölényessé. A pap minden lehet a lelki gyermekeivel szemben, csak gyöngé, gyűlékony és fegyelmezetlen nem. Az a pap nem lehet igazi lelkipásztor, akinek a lelke-teste a tűzvész közelében sem tud nyugodt, biztos és ingathatatlan maradni; akire nézve az érzékiség kérdései és sebei, amelyekkel a lelki tanácsadás óráiban úgyszólván percről-percre foglalkoznia kell, nem régóta letárgyalt s régóta legyőzött dolgok, melyek fölött ő higgadt, szinte orvosi nyugalommal ítélkezik. Az a pap, aki az érzékiséggel rég le nem számolt, lelkipásztori tisztjében mindig veszedelmes lesz önmagára s híveire nézve. Aki ezt az utat hatalmas elhatározással mindenkorra s végérvényesen le nem zárta maga előtt, az biztos kézzel más lelkén sem fogja végezhetni a szükséges operációkat. Folyton reszketnie kell önmagáért s a hívőknek is folyton reszketnie kell tőle. Szuverén nyugalommal ezen a téren a pap csak akkor végezheti tisztjét, ha ezzel a kérdéssel önmagára nézve egyszersmind mindenkorra leszámolt.

Vegyük hozzá még egy igen fontos szempontot: a lelkipásztor apostoli szabadságának s függetlenségének a szempontját.

A papnak, hogy hivatását teljesen betölthesse, oly belső és külső szabadsággal kell rendelkeznie, amely ily mértékben egyetlen más pályán sem szükséges. Még az orvosi és a katonai pályát lehet némileg ehhez hasonlítani, mert ott is gyakran lehet a hivatás lelkiismeretes betöltésének erős akadálya a családra való tekintet. Mégis a papi pályán hasonlíthatatlanul fontosabb ez a szabadság. Nem az a lényeg, hogy a papnak járványban, pestis és kolera esetén sem szabad visszaríadnia hivatása teljesítésétől, mert hiszen pestis és kolera nem mindennap vannak s akkor az orvosnak sem volna szabad nősülnie; hanem mert a papot hiva-

tása teljes betöltésében lépten-nyomon és mindennap akadályozná a családjára való tekintet.

Semmit sem bocsát meg a nép a papnak pl. oly nehezen, mint a túlságos törődést az anyagiakkal, a vagyon és anyagi jólét után való törtetést. Márpedig, ha a papnak családja volna, épúgy kellene törekednie a vagyon után, mint bárki másnak. A gyermekeit iskoláztatnia, leányait kiházásítania kellene; szórakozásra, reprezentálásra is sokat kellene költenie. Az orvosnak senki sem veszi rossz néven, ha egy ötperces konzultációért 10 pengőt kér; az ügyvédet, a tanárt szívesen fizeti mindenki, de a papnak mindig nagyon zokon vennék, ha lelki funkcióért hasonló honoráriumokat kérne — hiszen az aránylag s már foglalkozások honoráriumaihoz hasonlítottan nagyon csekély stóladíjakat is igen hamar hajlandók az emberek vámszedésnek és juhnyírásnak tekinteni. Márpedig, ha a papnak a családja miatt — mely éppen a katolikus morál hű betartása esetén valószínűleg igen nagyszámú lenne — a mainál négyszer-ötször nagyobb anyagi igényeket kellene folyton szem előtt tartania, az egyházi funkciókért igen jelentékeny honoráriumokat kellene igényelnie, ami ugyancsak aláásná személye és állása tekintélyét és reputációját.

Ez azonban még mindig nem a lényeg. Elvégre ily óriási fontosságú kérdésben még az ilyen célszerűségi szempontok sem lehetnének végső fokon döntők és irányadók. Mint egyebütt, úgy itt is egyedül a katolikus pap feladatának s hivatásának teljesen szupernaturalisztikus jellege adja meg a teljes magyarázatot. A papnak szabadnak és függetlennek kell lennie nemcsak a családfenntartás gondjaitól, hanem függetlennek kell lennie a saját szívétől is, és ezen van a hangsúly. Az egy vagy egyesek iránt érzett túlságos gyengédség ezerféleképp megakasztja a papi lélek szabad szárnyalását s apostoli feladatainak odaadó teljesítését.

Ott a nagy hiba, hogy a papot mindig túlságosan csak úgy fogjuk fel, mint hivatalnokot, tisztviselőt,

aki elvégzi hivatalos dolgait, kitölti hivatalos óráit és azokon túl aztán azt tehet, amit akar; élhet a családjának vagy akár szórakozásainak. Sajnos, akad ilyen pap is elég, aki tudniillik csak hivatalnak nézi a hivatását s ha a sablónmunkáját elvégezte, szabadnak érzi magát s megy a szórakozásai után, mint minden más ember. Hát persze, ez nem az evangélium szelleme s ez a paptípus nem lehet irányadó, bármennyire el van is terjedve egyes helyeken. Hozzátehetjük: az ilyen papnál érthetetlen s majdnem azt mondhatnók: értelmetlen is a celibátus. Ha a bor, a kaszinó, a kártya a szórakozása, akkor már az lehetne a családja is. Ha nem egész nap és egész éjjel, ha nem minden idejével s minden erejével pap, akkor nem sok értelme van a családról való lemondásának s hozzátehetjük: akkor nehéz is elképzelni, hogy betartsa a celibátusát. A celibátusi parancs ugyanis lényegében annak az elvnek a kifolyása, hogy aki pap, az legyen pap minden ízében, minden erejével, minden idegével, eszének minden gondolatával, szívének minden érzelmével.

A pap oly óriási gondolatokat képvisel a világban, oly égető és nagyszerű feladatok megoldására hivatott; annyi seb van a világon, melyet neki gyógyítani, annyi a sötétség, melyet neki eloszlatni, a halálos veszedelem, amelyet megszüntetnie kell, hogy nem lehet őszinte és következetes pap, ha nem szenteli ennek a feladatnak minden érzelmét, minden gondolatát, minden erejét és minden idejét. Ha őszintén átérzi, amit hirdet, hogy „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének azonban kárát vallja”, ha egészen áthatja őt az a krisztusi szózat, hogy „menjete, tanítsatok minden nemzeteket”, „az aratás nagy, de kevés az aratómunkás”, „a jó pásztor életét adja az ő juhaiért; a béres pedig, ha látja a farkast, fut, mivel nem tartozik rá a juhok ügye”; ha teljességgel annak tudja magát, aminek az apostol a papot nevezi: „Isten szolgájának s Krisztus titkai sáfárjának” s akinek kötelessége, hogy „alkalmasan, alkalmatlanul” éjjel és nappal Isten országának terjesztésén fáradjon;

akkor nem kötheti le szívét egy asszony szerelmének s egyetlen kicsiny családi kör gondozásának. Neki az egész nyáj a családja, minden hívő lélek a szerelmese. Szenvedélye, ambíciója, nappali verejtékezésének, éjjeli aggodásainak tárgya egy: a Krisztus országának fejlődése, szabadsága, virágzása, terjedése és védelme, a lelkek megmentése az örök életre.

Igy képzei a hívő nép az ideális papot s az Egyház csak nagyon helyesen s nagyon a Jézus jegyeséhez méltóan cselekedett, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy neki csak ideális papok kellenek. Ha aztán egyes országokban vagy egyes időkben a papságnak ez az ideálja elhalványult, ha akár a papi nevelés, akár az ellenőrzés fogyatékossága, akár a papok gazdasági elhelyezkedése, akár egyéb körülmények talán lesüllyesztették a papságnak egy részét erről a magaslatról, ezt nagyon sajnálatosnak kell találnunk, de meg fogjuk érteni, hogy az Egyház ilyenkor sem tesz engedményt a süllyedésnek, hanem minden szívósságával ragaszkodik az evangéliumi papi ideálhoz.

Az evangéliumi ideálhoz, igenis. Mert igaz ugyan, hogy az apostolok s az első papok és püspökök nagy része nős volt, mert hisz ezeket meglelt korokban szólította a hívás az apostoli s papi pályára; de ne feledjük: az erre vonatkozó szentírási és patrisztikai helyek seholsem mint jogot és törvényt említik ezt a körülményt, hanem egyrészt mint adott, pillanatnyi szükségességet feltételezik, másrészt állandóan megszorító intézkedéseket tartalmaznak. „A püspök egynejú legyen” — nem annyit jelent, hogy igenis csak nősüljön; hanem: ha már nős is, többször ne nősüljön s olyat nem is szabad püspökké választani, aki életében már másodszor nősült. Az apostolok „mindent elhagyva” — tehát feleségüket is — követték Jézust. S az első zsinatok, még amikor nem állíthatták is fel általánosan kötelező törvényül a celibátust, máris mindig azzal foglalkoznak, hogy a pap *lehetőleg nőtlen*

legyen, vagy ha nők is, ne éljen tényleges házasság életet s ebben a törekvésben már a régi, IV. századbeli zsinatok is az „apostoli tradícióra” hivatkoztak.

*„A gyónás intézménye az Egyházban
felesleges és erkölcstelen.”*

A gyónás intézménye ellen azelőtt azt az ellenvetést hozták fel, hogy emberi találmány. Volt, aki tudni vélte, hogy III. Ince pápa hozta be a gyónást a XIII. században! Ma már ilyen tudatlan ellenvetést senki sem mer felhozni. A gyónás megvolt az ősegyházban is, arra teljes értékű bizonyítékaink vannak. Hiszen már a második század közepén külön eretnokség létesült, a montanistáké, akik az Egyház bűnbocsátó hatalmának *kiterjedése körül* támasztottak vihart.

A gyónás az evangéliumból is kétségtelenül igazolható. „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg vannak bocsátva, akiknek megtartjátok, meg vannak tartva” (Ján. 20, 23). A lényeg itt azon van, hogy Krisztus bűnbocsátó és *büntartó* hatalmat adott tanítványainak. Nem egyszerű bűnbocsánatról van tehát szó, hanem ítélő hatalomról: az egyik esetben meg kell bocsátani, a másikon meg kell tartani a bűnt. Ha azonban ezt a kettős hatalmat nem a vak önkény szerint, esztelenül s igazságtalanul akarják használni, a bűnbevallásra, a gyónásra szükség van. Máskülönben előfordulhatna, hogy az Egyház szolgálja éppen annak bocsátását meg túlkönnyen a bűneit, aki nagyot vétkezett s ezért a vétkéért még eleget nem tett s azét megtartaná, aki alig vétkezett bocsánatosan; előfordulhatna, hogy azét bocsátaná meg, aki a bűn közeli alkalmában él s ezzel szakítani esetleg nem is akar, s megtartaná azét, akiben pedig megvan a teljes bűnbánat és jóra való készség. Krisztus Urunk fentidézett szavaiból világosan következik, hogy ő a bűnbocsátást hatalmát mint *kegyelmezési törvényszéket* fogja fel, ahol az ő helyettese, a pap, a *dolgok ismerete alapján* s lelkipásztori gondoskodásának belátása szerint alkalmazza

egyszer a megbocsátó, másszor a megkötő hatalmat. Így is értelmezte Krisztusnak szavait az Egyház a legelső kezdettől fogva.

Hogy a gyónás intézménye „erkölcstelen”, ez már csak a legrosszabb akarató ráfogás. Elvégre visszaélni a legjobb és leghszentebb intézménnyel is lehet s ha egy lelkipásztor rosszra akarja csábítani lelkigyermekeit, azt megteheti másutt is, nemcsak a gyóntatószékben. Az Egyház mindenesetre a legszigorúbb büntetésekkel sújtja azt a papot, akire rábizonyul, hogy a gyónást erkölcstelen üzemekre használja fel (az ilyent rendesen a misézéstől s gyóntatástól, általában az összes papi funkcióktól örökre el szokták tiltani), sőt külön súlyos büntetések vannak szabva minden hívőre is, aki ilyen esetről tud s azt egy hónapon belül az illetékes egyházi főhatóságnak (apüspököknek) be nem jelenti. De hála Istennek, az ilyen esetek rendkívül ritkák. Nem is erre alapítják az Egyház ellenségei a vádjukat, hogy a gyónás intézménye „erkölcstelen”. Hanem magára a tényre, hogy a gyónásban *minden* bűnt meg kell vallani, amelyet valaki elkövetett. Azonban nagyon nehéz belátni, mi volna erkölcstelen abban, ha valaki a vétket, melyet elkövetett, töredelmesen s bűnbánóan be is vallja? Éppen ellenkezőleg: ez a megszégyenült és bánatos bevallás a leghathatósabb eszköz a bűntől való elfordulásra s a vezeklésre. A hívő már azért is félni fog a bűn újabb elkövetésétől, nehogy a bevallás szégyenét újból viselnie kelljen.

Néhány évtizeddel ezelőtt főleg német protestáns és racionalista körökben keltett nagy műfelháborodást egy Grassmann nevű író röpirata a szentgyónás intézménye ellen. Grassmann a katolikus moralistákat, főleg Liguori Szent Alfonz könyveit „idézte” annak bizonyítására, milyen szemérmetlen dolgokat kell a katolikus Egyház szertartása szerint a papnak a gyónójától kérdeznie. Kiderült azonban, hogy Grassmann egyszerű hamisító. A latin erkölcstudományi művekben ugyanis ezt a címfeliratot : „Quaeritur” („Kérdés”, t. i. hogy ez vagy az megengedett vagy bűnös cselekedet-e?)

úgy fordította, hogy „quaeratur”, ami annyit jelent, hogy „kérdézzék meg” (ősrizinte: a gyónótól kérdezze meg a pap, hogy ezt vagy azt az erkölcstelen cselekedetet erkölcstelennek hiszi-e stb.). Az erkölcstani szakkönyvekben természetesen tárgyaltnak az összes bűnök is s megállapíttatik azok bűnösségének foka stb., de minden morálteológiai kézikönyv lelkére köti a gyóntatónak, hogy a gyónásban mindig a gyónó lelkiállapotához igazodjék és soha olyat ne mondjon vagy kérdezzen, amivel a gyónót megbotránkoztathatja vagy főleg gyermekeket s ártatlanokat a bűnök ismeretlen nemeire bármikép figyelmessé tegyen. Az egész „vihar” tehát, melyet e címen az Egyház ellen indítottak, a legnagyobb rosszhiszeműségen és hozzánemértésen alapult.

A valóság az, hogy a gyónás a legnagyobb erkölcsvédő intézmény a világon s éppen azért maga Luther s vele együtt számos komoly protestáns ember is — többi közt Leibniz s nálunk Jókai Mór — nagyon megbánta, hogy a protestántizmus a fűlgyónást megszüntette. A katolikus Egyház éppen a gyónás szentsége által éri el legragyogóbb lelkipásztori eredményeit.

*„A katolikus Egyház istentisztelete
bálványimádásra emlékeztet.”*

Miben emlékeztet a katolikus Egyház istentisztelete bálványozásra? Bálványozás az, ha isteni tiszteletet tanusítunk olyan személyeknek vagy dolgoknak, amelyek nem azonosak az Istennel. A katolikus Egyház azonban csak az egy igaz Istent imádja. Az a protestáns mese, hogy a katolikusok Szűz Máriát vagy a szenteket imádják, a XVI. század legsötétebb katolikusrágalmazásainak nevetséges maradványa.

Tisztelni a szenteket, segítségüket s közbenjárásukat kérni, nem annyi, mint imádni őket. Ha egy barátomat közbenjárásra kérem, ezzel még nem imádom őt. A szentképeket, szertartásokat, ereklyéket, szentelt tárgyakat bizonyos külső tiszteletben tartani, meg-

becsülni épp azért a jelentőségért, amelyet képviselnek, nem bálványozás. Amikor a kereszt előtt kalapot emelek, nem a fa- vagy kő-faragványnak szól tiszteletem, hanem annak, akit a kereszt ábrázol.

A hitújítás főleg az Oltáriszentség tanát nevezte bálványimádásnak. Ez is merő értelmetlenség. Vagy jelen van Jézus az Oltáriszentségben, vagy nincs. Ha jelen van, imádat illeti. Ha nincs jelen: még akkor sem az ostyának, a bornak szólna tiszteletem, hanem annak, akit a kenyér és bor színe alatt jelenlevőnek hiszek.

Vagy talán éppen az a bálványozás, hogy hisszük Jézus valóságos jelenlétét az Oltáriszentségben? Azonban alig van a kereszténységnek tana, amely oly világosan volna a kinyilatkoztatás forrásából bizonyítható, mint az Oltáriszentségé s Krisztus valóságos jelenlétéé a kenyér és bor színe alatt. A kafarnaumi beszéd (Ján. 6, 32—72) s Jézusnak az utolsó vacsorán elhangzott szavai, főleg összevetve az összefüggéssel, amelyben mondattak, valamint Pál apostol leírása az első Korintusi-levéiben (11) egészen kétségtelenné teszik, hogy Krisztus itt csakugyan valami rendkívüli csodáról, az ő igazi jelenlétéről beszél a kenyér és bor színe alatt. Nemcsak hogy világosan mondja ezt, hanem mikor egyesek a szavait szóról-szóra értelmezvén megütkeznek rajta s elhagyják őt, Jézus *nem von vissza semmit*, nem magyarázza ki szavait, nem mondja, hogy „tévedés, hiszen én csak képletesen beszéltem”, akkor sem, amikor „sokan megbotrántkoztak” a „kemény beszéden” s „már nem jártak vele”. „Ti is el akartok-e menni?”, kérdezi a tizenkettőt s el van szánva arra is, hogy apostolait elveszíti. Azonban szavain nem enyhít, nem magyaráz, hanem megismétli azokat s abszolút hitet követel abban, amit mondott. A kereszténység ezeröttszáz éven át csakugyan csodálatos egyöntetűséggel mindig is a *valóságos jelenlét* értelmében magyarázta Jézus e szavait. A legelső egyházközségek az eucharishtiában Jézust mint valósággal jelenlevőt imádták s a nagy egyházatyák az Oltáriszentség tanát mint a legcsodálatosabb misztériumot minden irány-

ban megvilágították. Csak a XV-ik században kezdtek Wiclif, Hus és társaik az Oltáriszentség tanát (Jézus jelenlétét a kenyér és bor színe alatt) „képletesen” magyarázni. Mármint lehetséges volna-e, hogy Krisztus, aki Isten volt s mindent tudott, előre látván, hogy szavait 15 évszázad egész kereszténysége a legotrombább módon félre fogja érteni, *nem oszlatta volna el a borút és félreértést* néhány rövidke magyarázó szóval? Ha tudniillik csakugyan csak képletesen akarta volna értelmeztetni szavait. De ő ezt *nem* tette. Megmaradt ama határozott állítása mellett, hogy „bizony, bizony mondom nektek, az én testem *valóban* étel s az én vérem *valóban* ital” és a kételkedőkkel szemben csak egy szava volt: az, hogy ő Isten lévén, hitet követelhet s követel is.

S csakugyan az Oltáriszentség tanában, Jézus jelenlétének tanában kenyér és bor színe alatt rejlik az Istenember hozzánk való szeretetének egyik legmeghatóbb, legistenibb megnyilvánulása. Ezt meg nem érteni, annyi, mint Jézus nagyszívűségében, végtelen szeretetének csodálatos találékonyságában kételkedni. A szeretet legtermészetesebb s legösztönösebb megnyilatkozása az, hogy akit szeretünk, annak közelében igyekezünk lenni s azért áldozatot akarunk hozni. Az Oltáriszentségben csodálatosan éri el Jézus azt a célt, hogy gyermekeinek közelében legyen s érettük állandóan megújítsa a keresztfán egyszer bemutatott áldozatát. S az Oltáriszentség a viszontszeretnek, a buzgó áhítatnak s eleven hitéletnek is legtermészetesebb, legcsodálatosabb forrása a katolikus hívők életében. El sem lehetne képzelni hatékonyabb eszközt a hívek Jézus iránti szeretetének állandó ébrentartására s fokozására. Az Oltáriszentség nélkül a katolikus Egyház hősei, szenjei, szűzei s vértanúi sohasem érték volna el azt az emberfeletti erőt s nagyságot, amelynek ma örökké tündöklő példaképei! Az Oltáriszentség kultusza valóban nem bálványimádásnak, hanem a legtisztább s legforróbb Jézus-szeretnek lett állandóan égő tűzhelye a katolikus Egyházban.

IX.

A katolicizmus és a kultúra.

„Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát, s akkor a többi mind hozzáadatik nektek!” mondotta egy alkalommal Krisztus. Ez utasítás értelmében a katolikus Egyház mindenekelőtt a lelkekben igyekezett megalapozni Isten országát, de ugyanakkor az emberiség földi boldogulásának és kultúrájának is hatalmas lendítő eszköze lett. Míg teljes erejével a krisztusi program megvalósításán fáradozott és „kereste mindenekelőtt az Isten országát és az ő igazságát”, ugyanakkor hatalmas arányokban teljesedett működésén az ígélet is, hogy „a többi mind hozzáadatik nektek”. Így lett a katolikus Egyház a valláserkölcsi miszsió mellett a népek boldogulásának eszközévé.

Ezt a tételt ugyan sokan kétségbevonták s ma is sokan vannak, akik szakadatlanul hirdetik a katolicizmus és a kulturális haladás összeférhetetlenségét s követelik a kultúra laicizálását, elsősorban a nép- és gyermeknevelés, a közoktatás terén az Egyház háttérbeszorítását. Hogy mennyire nincs igazuk, látni fogjuk, mihelyt csak nagy vonásokban is ismertetjük a történelem fényénél a katolikus Egyház s mai kultúránk viszonyát.

A kultúra fogalma.

Kultúrán az emberi tehetségek és erők olyfokú felhasználását értjük, mely által úgy a köz-, mint a magánélet az emberi lét céljának megfelelőleg műveltebbé, finomabbá és rendezettebbé lesz s oly állapotok teremtésére válik alkalmassá, melyek közt az emberi nem méltóságához, rendeltetéséhez és finomult igényeihez mértén fejlődhetik és boldogulhat.

Ebből a meghatározásból mindenesetre világos, hogy a kultúra maga nem végcél. Nem maga a javak összessége, nem maga a boldogság, hanem igenis a

földi boldogságnak egyik kollektív előfeltétele. A keret, melyben az emberi nemnek boldogulását keresnie és előkészítenie kell; a hangszer, melynek készen kell állnia, hogy azután az emberi erők és törekvések a boldogulás és boldogság összhangzatos szimfóniáját csalják ki az életből.

Azonban ma sokan esnek abba az egyoldalúságba, hogy az emberi erőkön és tehetségeken csak az erők és tehetségek *egy részét*, fejlődésen a fejlődésnek csak egy irányát és kultúráján indokolatlan megszorítással úgyyszólván csak az *anyagi kultúrát* értik.

Ezt az egyoldalúságot, ezt a fogalomszűkítést menthetővé ugyan nem, de érthetővé teszi napjaink kultúrájának egyoldalú és egyoldalúan eredményes fejlődése. Amint az ókori kelet a természetet istenítette, mondja Ansgar Albing, amint Görögország az embert, Róma az államot, a germánvilág a test és szellem erejét, az angol-amerikai üzletirány a munkát és tőkét emelte bálványául, úgy modern korunk a maga egészében a technikai kultúra, az anyagi kultúra egyoldalú apoteózisának hódol.

Amióta a középkor alkonyának spekulatív és humanisztikus irányát mindjobban kezdte felváltani az empiria és természetkutatás, amióta a kutatás révén a természet erői pedig ismeretlen, káprázatos fényben ragyogtak fel az újkori ember szemei előtt, azóta ez a szem mintha színvakságba esett volna s elvesztette volna éleslátását azon dolgok iránt, melyeket súllyal és mértékkel mérni nem lehet.

A modern természettudomány meghódította a makrokozmosz és mikrokozmosz csodáit, megfejtette titkaikat, behatolt az őshegységek kövületei közé; csatornákat ásott, melyekkel óceánokat kötött egybe; sem szemmel, sem távcsővel meg nem látható égitesteket vetett papírra a fényképezőlemezre, megmérte a fény sebességét és a villanyosság erejét, körülhálózta a földgömböt vasúti sínekkel, távíró és távbeszélő huzalokkal s az óceánt ezer-mérföldes kábelekkal, felkutatta a sarkvidékeket s a sokáig ismeretlen tibeti sivatagokat,

meghatározta a Tanganyika-tó legyeinek és a szigetvilági őserdők legritkább orchideáinak specieseit, felszállt a levegőbe s meghódította a királysas birodalmát és leszállt az atom végtelenül kicsiny területére, hogy megszámlálja benne az elektronok végtelen tömegét és nem fog nyugodni, míg az ásvány-, növény- és állatország, a földtan és csillagászatban, az ember- tan, élettan és lélektan minden felderíthető és képzelhető foglалható törvényét paragrafusokba nem szedte.

Csoda-e, ha ennyi vívmány, ennyi eredmény, ennyi káprázatos siker után a természettudomány és technikai kultúra a jogosultság bizonyos látszatával követeli a modern embertől, kinek mindeme káprázatot szinte csak felkínálja, hogy a tudományt és a kultúrát vele egyszerűen azonosítsa? Csoda-e, ha olyan emberek, akik látni, hallani, tapintani tudnak, de mélyebben gondolkodni vagy nem tudnak, vagy nem szeretnek, a természettudományos kultúra nevében semmisnek és tárgytalannak nyilvánítanak ki minden más, esetleg *magasabb* irányú kultúrát?

S ezt a fogalmi eltolódást és megcsuszamlást ügyesen fel tudták használni a kereszténységnek azok az ellenfelei, akik céljaik érdekében számító üzleti rafinériával tudnak minden körülményt értékesíteni. Ez azonban igazán nem bizonyít semmit. S nincs bizonyító ereje annak sem, ha sokan minden gondolkozás és bizonyítás nélkül ellentéteket állítanak fel a kereszténység és a kultúra, a természettudományos gondolkodás és haladás között.

Alább ki fogjuk mutatni, hogy a kereszténység és a kultúra között elvi ellentét nincsen. Ki fogjuk mutatni, hogy ellenkezőleg az a kultúra, melynek kincseit élvezzük, alapjában és lényegében a kereszténység vállaín nyugszik s hogy a kereszténység még az anyagi és profánkultúra terén is mindenkor legelsősorú tényező volt. Most azonban mindenekelőtt a legfőbb tévedést akarjuk helyreigazítani: rá akarunk mutatni arra a tényre, hogy a kereszténység elsősorban nem

anyagi, hanem lélekkultúra s a lélek kultúrája jelentőség és áldásos hatások tekintetében ezerszeresen felülmúl minden tisztára anyagi művelődést.

Az újkori kultúra elégtelensége.

Mert ki ne venné észre, hogy pl. az újkor minden technikai kultúrája mellett sem vitte sokkal előbbre a lelkek finomulását, erősödését és boldogulását? Újkorunk éppen említett egyoldalúságánál fogva minden káprázatos fénye és gazdagsága mellett oly sötét árnyoldalakkal bír, hogy amíg azok meg nem szűnnek, egészében mindig szegény, sokszor inségesen szegény félkultúra marad.

Fenséges berendezéseket tudott teremteni ez a kultúra s a modern ember megreszket örömeiben, ha arra gondol, hogy egy-két pillanat alatt egy sürgönyt egyik világgrészből a másikba, sőt az egész föld körül küldhet; hogy Pullmann-kocsikban utazhatik egész földrészekben keresztül s a legválogatottabb európai vagy ha tetszik, amerikai komforttal száguldhathat végig Amerika őserdein, Afrika homoksivatagjain és Szibéria hómezőin; vagy hogy szobájában, a hintaszékén ülve egy negyedóra alatt egész sor bel- és külföldi város lakóival beszélgethet; hogy alig egy nap alatt Európából Amerikába repülhet; hogy Röntgen-sugarakkal lefényképeztetheti szívét, veséjét s egész csontvázát, — de ne feledjük, hogy mindezek a berendezkedések magukban véve csak viszonylagos értékű eszközök, melyeknek abszolút értékük nincs, melyek így magukban senkit sem boldogítanak, amelyek a tartalmas, boldog életet kényelmesebbé tehetik ugyan, de magukban az életet sem tartalommal, sem boldogsággal eltölteni nem tudják.

Mert mit használ, ha közlekedési eszközeink még oly tökéletesek is, ha nincs mit közölnünk, ha nincsenek olyan javaink, melyek miatt közlekedni és utakat tenni érdemes? Mit használ, ha orvostudományunkkal nem tartalmas és értékes, hanem üres és boldogtalan

életnek tudjuk csak megőrizni a lelket ebben a testben? Mit használ, ha jogállami alkotásainkkal csak oly jogokat tudunk megvédelmezni, melyekkel nincs mit körülbástyáznunk? Benső érték, az életerő szaporodása s a boldogulás legközelebbi eszközei nélkül a természet meghódított erői, a fény, a gőz, a villanyosság, az élettan és kémia ugyan mit érnek? Ha csak arra való, hogy az emberi nyomorúság fekélyeit takargassák, hogy a patriarkális életmód nyomora helyébe a modern nagyvárosok villanyfényes nyomorát állítsák, mivel viszik akkor előbbre a boldogulást?

Pedig ki merné tagadni, hogy a technikai vívmányok ezt a belső kultúrát, a boldogulás legközvetlenebb művelését alig vitték előbbre csak valamivel is? „Összeszorul az ember szíve, mondja *Michelet*, Franciaország történetének éppen nem keresztény érzelmű írója, annak láttára, hogy korunkban minden haladásnak indult, csak az *erkölcsi erő nem szaporodott.*” (*Histoire de France* III. 622.)

S szépen mondja *Förster* is: „Büszkék vagyunk korunkra, melynek távírója és távbeszélője, vasutai és gyorsgőzösei ezernyi-ezer új kapoccsal fűzték egymáshoz az emberiséget, — holott mindez valójában csak még mélyebbre szakasztotta szét az ürt az emberek között; hiszen lázas sietségű életünk egyre kevesebb időt és nyugalmat hagy arra, hogy önmagunkról és embertársainkról gondolkozzunk; s ennek következtében egyre rövidlátóbbakká, egyre ingerlékenyebbekké leszünk egymással szemben... Felfedezzük az északi sarkot s behatolunk a legsötétebb földrészek járatlan rengetegeibe; újnemű fénysugaraink keresztülvilágítanak egész csontrendszerünkön; messzelátóink és nagyítóüvegeink naponkint új világokat tárnak fel szemünk előtt; — és mégis: e sokféle felfedezés nagy-szerű korszakában *bensőleg sok tekintetben csak szegényebbekké lettünk!...*” (*Jugendlehre* 1. köv.)

Haladás vagy visszasüllyedés?

Valamikor réges-régen, úgy a keresztény középkor delén, az emberek nem ismerték még a dinamitot és nitroglicerint, a srápnelt és mérges gázakat, de — nem is röpített senki bombákat védtelen tömegek, oltárok és trónok közé s nem vívtak tízmillió halottal dicsekvő világháborút. A keresztény középkor nem ismerte a távírót és távbeszélőt, de nem is törekedett senki álhíreket, rágalmakat s börzeüzelmek szolgáltatában álló hazugságokat vetni bele egész országok gondolatvilágába. Valaha nem ismertük azokat a képleteket és mechanikai törvényeket, melyeknek segítségével ma acélhidakat tudunk legszélesebb folyamaink, sőt az óceán szorosai fölé feszíteni, de nem is keresték föl éjjelenként tucatszámra tönkrement egzisztenciák és agyongyötört szívek ezeket a hidakat, hogy róluk a jégtáblák közé, a kétségbeesés és örök halál karjaiba vessék magukat. Valaha sanyarúbb és keményebb volt a munkás élete és kisebb a bére s mégsem forrongott minden munkáskedélyben az elégedetlenség, az osztálygyűlölet s a forradalom gyúlóanyaga. És nagyon kétséges dolog, hogy vajjon a patriarkálisabb, primitívebb kulturális fokokon az emberiség, mindent összevéve, nem volt-e a maga egészében boldogabb és megelégedettebb, mint ma, a technikai vívmányok diadalkorában, nem azért, *mert* technikailag hátrább volt, hanem annak *ellenére*, hogy technikailag hátrább volt, de ehelyett oly kultúrjavakban bővelkedett, melyeket korunk eltékozolt és elfelejtett?

S itt rámutathatnék újkori kultúránk árnyoldalaira: az erkölcsi élet nihilizmusának egyre jobban felszínre törő tüneteire, rámutathatnék a családi élet bomlására, a férfivilág s az ifjúság erkölcsi elerőtlenedésére, a társadalmi osztályharcok és testvérgyűlölet orgiáira, az anarkia és népzűllés terjedésére, az elnéptelenedésnek egyre süllyedő s a bűnügyi életnek egyre emelkedő statisztikájára; rámutathatnék a sajtó, a tudományos élet, az irodalom, a színház és szépművésze-

tek számtalanszor felpanaszolt dekadenciájára; a közéletben nem egy helyen megdőbbentően mutatkozó megvesztegethetőségre és lelkiismeretlenségre; az üzleti, ipari és kereskedelmi élet tisztességtelenségeire; utalhatnak a családi botrányokra, az emberölésekre, a véres szerelmi drámákra, a gyermekpárbajokra s az egyre ijesztőbben szaporodó öngyilkosságokra, mint olyan tünetekre, melyeket a keresztény középkor minden nyersesége és bűnei ellenére legalább mint társadalmi tüneteket egyáltalában nem ismert.

A klasszikus kultúra csődje.

És nemcsak a modern technikai kultúra esik ebbe az egyoldalúságba s vall csődöt ott, ahol a kultúra mint öncél megszűnik s az emberi társadalom boldogulásának problémája fölmerül. Az emberiség hosszú kultúrbolyongása folyamán más utakon is haladt már s más utakon is rendszerint örvényekhez vezetett minden progressziója.

Ki ne gondolna e helyen a klasszikus ókor pogány kultúrájára, melyet a maga vívmányainak szempontjából sok tekintetben még ma is utólérhetetlen mesterrünknek kell tartanunk s amely a teljes műveltség s ezzel a boldogság problémájának megoldásától mégis oly messze visszavetette az ókor kultúrnépeit! Ki ne emlékeznék fájó érzéssel arra a történetileg biztos tényre, mily borzalmas erkölcsi csődöt vallott ez a pogány kultúra, melynek pedig, hogy erői és törekvőképességei voltak, ezerszeresen bebizonyult azon irodalmi és művészeti remekműveken, melyekhez tisztelő áhítattal járunk iskolába immár 2—3000 éve!

Megszoktuk már középiskolai neveltetésünk óta, hogy az ókort kultúrájáért nagyrabecsüljük. Azonban a kép, melyet a purgált és megválogatott iskolai klasszikusok műveiből az ókor kultúrájáról alkotni szoktunk, vajmi hiányos és egyoldalú. Napoleon maga gúnyolódott e kultúra fölött. Nagy Sándor, úgymond, egy győzelme után azt üzenté Athénbe, hogy őt ott ezen-

túl Isten gyanánt tiszteljük. „Ha én, úgymond Napoleon, ma ugyanezt Párisba üzenném, minden utcagyerek és minden cselédleány kinevetne érte.” Úgy van: ez a mi keresztény kultúránk vívmánya és fölénye a hellaszi külsőséges kultúra fölött, hogy nálunk minden utcai gyermek és minden cselédleány tisztábban lát az élet legmagasztosabb kérdéseiben, mint az ókorban Nagy Sándor s az athéni bölcsek.

Ó igen, az ókor nagyszerű irodalmi és művészeti remekeket alkotott, nagyszerű jogi és katonai tudásra tett szert s a közlekedés- és kereskedelemügyet bámulatosan tudta fejleszteni, de akik pusztán ezek szerint szokták a kultúrát mérlegelni, elfelejtik, hogy az ember nem pusztán anyagi, érzéki, gőgös és uralomra-vágyó lény, hogy nemcsak a kényelem és az élvezet az, amire a kultúrembernek szüksége van, s főleg hogy eleve hamis kultúra az, mely az emberiségnek csak egy parányi részét tartja hivatva a kultúra javainak élvezetére. A lucullusi lakomák, a cézári diadalmmentek és cicerói szónoklati bravúrok mellett az ókor kultúrképén ott sötétlik a tömeges embermészárlások, a véres cirkuszi játékok, a rabszolgaintézmény és a kultuszként üzött orgiás erkölcstelenség borzalmas fekélye. Az a kultúra, mely az ókor legműveltebb népeit az erkölcsi tönk zátonyára s innen a fizikai szétbomlás örvényébe sodorta, csak félkultúra s a maga egészében csak álkultúra lehetett.

Nehéz, végtelenül nehéz feladat, a világtörténelem epocháit úgy állítani szembe egymással, hogy az azokat irányító benső vezetékek és rúgók hajtóerejét és értékét a maguk egész intenzitásában és extenzitásában szemlélhetővé tegyünk. S mit kellene megrajzolnunk mást, mint az emberiség egész kultúrtörténelmét, hogy a Krisztus-előtti és Krisztus-utáni kultúra lényeges különбözeti pontjait kellőleg szemlélhetőkké tegyünk? Egy Chateaubriand, egy Döllinger, egy Grupp egész kultúrtörténelmét kellene ideiktatnom, ha ezeket a kultúrtörténeti különбözeti pontokat csak némileg is méltatni akarnám.

S a kép, melyet az ókor kultúrájáról ily úton alkotnánk, még mindig túlságosan enyhített, elmosott, szépített kép volna. Magát az ókort kellene megszólaltatnunk, magának az ókornak irodalmi, művészeti és régiségtani emlékeit kellene szemügyre vennünk, hogy arról a kulturális korrupcióról méltó fogalmat alkothassunk, mely az ókor kultúrképét elrútítja. Aki egyszer végiglapozta Plautust és Ovidiust, vagy a római szatirikusokat, Tibullust, Propertiust és másokat, aki megborzad ama hallatlan cinizmus láttára, mellyel az ókor az emberi méltóságot, a női erényt, a könyörület, szemérem és tisztesség erényeit a sárba tapodta, az látni fogja, hogy korunk, melyet a raffinált élvezetek korának szoktak nevezni, még mindig valóságos kolostori erkölcsi magaslaton áll az ókorhoz képest. Mert ha ma ezrével szedi is áldozatait a bűn, legalább mégsem léphet ki szemérmetlenül és leplezetlenül a közterekre mint erény, mint közintézmény, mint államilag és társadalmilag szentesített istentisztelet.

A bűn istenítése.

Hogy erre nézve csak egyetlen példát említsünk, az ókor a legszégyenletesebb bűnöket éppen az erény és vallásosság nevében üzte. A mitoszokat azért találták ki, hogy bűneik némi szépítésére isteni példaképeket állíthassanak maguk elé. Az egyre szaporodó istenek az emberek bűneinek valóságos megszemélyesítései voltak; a legkülönbélebb ókori népek isteneikben a lopás, a rablás, gyilkolás, mértéktelenség, gyűlölet, bosszúvágy, versengés, hűtlenség, csábítás és állati fajtalanság hőseit tisztelték. A görögök Zeusza és a rómaiak Jupiterje, Babylon Bélje és Melittája, a púnok Molochja és Egyiptom Ozirisza nemcsak főfőistenek, hanem a szemérmetlenség és kicsapongás főhősei voltak. Az emberek az isteneikre fogták saját gyalázatosságukat, mondja Római Kelemen, hogy az ő pártfogásuk alatt saját bűneiket vallási és istentiszteleti életben részesíthessék.

Innen a vallási és istentiszteleti élet összefűzése a természetellenes bujálkodás, vérengzés, kegyetlenség nyílt úzésével, mely ismét oly elrémitő egyetemességgel fordul elő az ókor legkülönbözőbb népeinél. Az emberáldozatok rút szokását megtaláljuk az egyiptomiaknál épúgy, mint a perzsáknál, a föníciaiaknál, kik az izzó Moloch-isten karjaiba vetették saját gyermekeiket, épúgy, mint Karthágóban, Galliában, Germániában és az araboknál, épúgy, mint Görögországban s magában a művelt Athénben, hol bizonyos ünnepeken évenként folyt az emberáldozatok vére. Másutt kegyetlen ostromozással „tisztelték” az isteneket; így Spártában Artemis tiszteletére kis fiúkat, Aleában Athéné tiszteletére nőket korbácsoltak véresre. Rómában az embertelen bestiariusi és gladiátori játékokra is gyakran egyenesen istentiszteleti jelleget erőszakoltak rá.

„Ott ültek, írja *Döllinger*, a papok és a szenátorok s az állam hivatalnokai feleségeikkel egyetemben, a vesztaszűzek s a nép összes rétegei, akik hosszú, szünni nem akaró kéjelgéssel szívták magukba a párolgó embervér egész patakjainak édes élvezetét s mulatva mulattak a tátongó sebek és haldokló emberek látványán. Szívükben irgalmat nem ismerve a sebesültek iránt, türelmetlenül rivaltak rá a vívókra, hogy még egyszer szúrják keresztül az elesettet, nehogy valami-kép csak egy is, halált színelve, megcsalja őket. Haragosan kiáltoztak, ha a vívók nem szúrták le egymást minél előbb s a haldoklás látványosságával megvárakoztatták őket s mihelyt egyikük elesett, azonnal újabb párok álltak nyomukba, hogy a nézők szeme mielőbb új halál és új vérontás látványában fürödhessenek. Így telt le a nagyvárosok lakóira nézve az egész esztendő, mint az erkölcstelen testiség és kegyetlen vérszomj démoni vegyülete s mindez az istenek dicséreteképen történt, úgy hogy a vérengző kéjencek dicsekedve mondhatták el önmagukról, hogy egész élvezetekben töltött életük csupa szakadatlan istentisztelet volt”. (*Heidentum und Judentum, eine Vorstufe zum Christentum*, 642. o.)

Ismerjük e barbár vérengzés óriási arányait. Egész vértengereket szívott föl az aréna homokja: Egyszer egyetlen játék alkalmával, mely 123 napig éjjel-nappal folyt, Trajanus császár 10.000 gladiátort vettetett az arénára. Egész germán és galliai vidékek elnéptelenedtek, miután a férfiak és ifjak mind kölcsönös lemészárolás céljából rabul vitettek Rómába!

Az erkölcstelenség kultusza.

Még sötétebb képet nyújt az ókor vallási életének összefüggése a nemi élet legkicsapongóbb elfajulásai-val, amelyről még egy *Libanius* is megjegyezte, hogy csak arra való, hogy a vallásos ünnepek ürügye alatt mindezt szabadon űzhessék, ami ocsmányságra és erkölcstelenségre az ember csak képes és e címen a szégyenérzet és szemérem utolsó foszlányát is letép-hessék.

Csakugyan mi más volt az ókori vallásos ünnepek egész sorozata, mint a szeméremérzet rendszeres kiölésének iskolája s a legsóbb ösztönök szabad tomboltatása a mitológikus Olympusra vetített ocsmányságok védelme alatt? A hihetetlen arányokban elterjedt, csaknem általános fallusz- és kteisz-tisztelet, az eleusisi misztériumok orgiái s az egész ókori világban elterjedt utánzataik, a gimnopédiák és egész városok nővilágának rituális prostitúciója egész ünnepheteken át az ünepi zarándokok, sőt a rabszolgák számára, a hetériák és férfiháremek, a luperkáliák és bacchanáliák, afrodiziák és pannychisek, a pederasztia és besz-tialitás nyílt űzése és megjelenítése nemcsak a magán-életben, hanem nyíltan a templomokban és a színpadon, csak néhány vonása a kornak, mely az erkölcs-telenséget istentisztelet gyanánt űzte.

E korrupst törekvés nagy arányairól csak akkor szerzünk teljes képet, ha megfontoljuk, hogy úgy Hel-lász, mint Róma kultúrájának délfokán még élő, köz-ismert kéjhölgyeknek emelt templomokat; hogy *Lucia-nus* egy a pederasztia magasztaló panegiriszről meg-

jegyzi, hogy olyan ocsmány, mintha valamely isten ünnepeére íródott volna; vagy ha *Propertius* is arról panaszkodik, hogy a házak falait ellepő változatosan erkölcstelen festmények a leggyengédebb korban levő női nemet is megmételtyezik, sőt még egy *Ovidius* is óva inti az asszonyokat, hogy ne járjanak templomba, nehogy folytonosan Jupiter viselt dolgaira s az istenek ocsmány kalandjaira kelljen gondolniok s így folytonos csábításnak legyenek kitéve. Az intelleum azonban nyilván későn érkezett: a nők, gyakran az alig serdülő leányok azért imádkoztak előszeretettel, hogy Athene Apatúria (a „csalárd”) segítségével minél előbb s minél többeket sikerüljön elcsábítaniok. A görög és latin szatirikusok nőalakjai a női méltóság és erkölcsérzék megtagadásának borzalmas mélységeibe engednek bepillantani. Ma is siralmas erkölcsi bomlás tünetei jelentkeznek modern-pogány társadalmunkban, de ma legalább van bizonyos közlelkiismeret, mely ha nem gátolja is meg, de legalább elítéli az erkölcsi süllyedést s nem engedi azt a legszentebb vallási fogalmak szankcionáló oltalma alatt mint erényt és istentiszteletet terjeszkedni.

Az ókor társadalmi sebei.

A magán- és vallási élet e hallatlan beszennyezése és lealacsonyítása mellett a társadalmi élet mint ilyen is mély sebekben sínylődött. A véres vasmarokkal összetartott államhatalom csak ideig-óráig tudta feltartóztatni azon óriási ellentétek erőszakos kiegyenlítését, melyeket a legműveltebb ókori népek társadalma magában rejtett.

Ez az ókori társadalmi élet nem ismerte el a családi élet erkölcsi alapjait, nem ismerte el a nő, a gyermek, a munkás egyenrangúságát a szabad férfival szemben, nem ismerte el az erkölcsiség értékét, sem az általános emberi jogokat. E téren minden hosszabb bizonyítás helyett elég arra a megdöbbentően sokatmondó tényre hivatkoznunk, hogy az ókorban s annak minden népénél az emberiség nagyobbik része minden

időben állatsorban szenvedő rabszolga volt. S mit jelentett az ókor kultúrnépeinél ez a szó: rabszolga?

A rabszolga a szó minden átvitele nélkül háziállat volt. „Rabszolgák és egyéb háziállatok” — mondja *Ulpianus* a jogtudós s ez volt a rendes kifejezés a klasszikus népeknél. Olyan állat, amely beszélni is tud: ez *Varro* szerint a rabszolga. Rómában nem ritkán csakugyan eleven embereket lehetett láncra verve látni a házak bejáratánál: ezek a rabszolgák voltak a házörző állatok. Sőt nem ritkán az állatnál is kevesebbre becsülték őket. Az egyik legszelídebb római császár, *Angusztus*, egyik rabszolgáját felakasztatta, mert egy fürjét megölte. Egy gazdag római rabszolgákat hízlalt külön arra a célra, hogy aztán szétvagdalt tetemeikkel halastavának murénáit etesse. Róma az ókor ú. n. jogállama volt, pedig magának az egy és félmillió városnak csaknem egymillió lakosa egyáltalában semmiféle emberi joggal nem rendelkezett.

A római rabszolgának nem volt birtoklási és tulajdonjoga; amit keserű munkával, verejtékes fáradozással a házban vagy a ház körül, a műhelyben vagy a szántóföldön, a malmokban vagy a borzalmas kőbányákban szerzett, mind az uráé volt s neki még csak tisztességes eledelt vagy ruházatot sem volt szabad követelnie.

Nem volt hazája, nem volt családalapítási joga. Hazájából erőszakkal cipelték el, láncra verve félmeztelenül hurcolták egyik piacról a másikra, egyik városból a másikba, míg valaki meg nem vette. S ha sikerült is egy rabnővel összeállnia, ura bármely pillanatban elvehette nejét és gyermekeit, eladhatta vagy nyomorékká verhette őket.

A rabszolga nem rendelkezett saját testével és életével sem; ha egy előkelő római aludni nem tudott, csak néhány tucat rabszolganőt hozatott hálószobája elé és egész éjjel korbácsoltatta őket, hogy a jajgatás és nyöszörgés, valamint az ütések egyhangú zaja álomba ringassa. A legkisebb hibáért börtönnel, korbáccsal, égő fáklyával, izzóra tüzesített vasfogókkal

és vadállatokkal gyötörték a rabszolgákat; sokszor egy ügyetlen szó miatt a fogait zúzták be, egy megbotlás, egy ügyetlen lábmozdulat miatt lábait törték össze. Még az előkelő hölgyek és leányok kezében is folyton ott volt a külön e célra készült hosszú vastú, mellyel dorgálás helyett egyszerűen beleszúrtak vagy belevágtak a rabszolgánő csupasz testébe. Egyszer egy római 300 rabszolgáját pusztá kéjvágyból legyilkoltatta s a levágott véres fejek között fel-alá járva folyton így kiáltozott: „O rem regiam!” „Micsoda királyi élvezet!”

Jaj volt a rabszolgáknak, ha védekezni mertek. Egy ízben a rabszolgák a maguk módja szerint sztrájkba léptek: fellázadtak. A rómaiak katonai karhatalommal verték le őket s Róma egyik országútjának szélén egy napon 6000 rabszolgát feszítettek keresztre.

A rabszolgának továbbá nem volt joga a vallás vigaszaira, az erkölcsiség lélekművelő hatásaira. A vallás gyakorlataiból egyszerűen ki volt zárva, erkölcsi tekintetben pedig fék és korlát nélkül ki volt szolgáltatva ura önkényének és aljasságának. A női szemérem teljes lábbal-taposása a vendéglátásnak és lakomáknak épúgy rendes kiegészítő része volt, mint a színielőadásoknak és templomi szertartásoknak. Amit a pogány úr rabszolgájával vagy rabszolgánőjével tett és büntetlenül tehetett, egyszerűen leírhatatlan s hogy miben állt ez az akadálytalan szabadság, oly sötét pontjaira vezet az ókor kultúrtörténetének, hogy jobb, ha ehelyütt fátyolt borítunk reá. (V. ö. *Vargha Dezső*: A munkásember Krisztus előtt és Krisztus után.)

Az ókor boldogtalansága.

S alig kell külön említenünk, hogy az ókor kultúrája emellett csak nyugtalanságot, boldogtalanságot és kétségbeesést teremthetett.

Az emberiség legnagyobb része meg lévén fosztva az emberi jogok gyakorlásától, sőt az emberi méltó-

ságtól, egyáltalán nem tarthatott igényt sem a kultúrájuk élvezetére, sem a boldogságra. De a szabadok, az urak, az előkelők sem voltak boldogok soha. Az a rideg és réveteg tekintet, mely oly meglepő az ókori bronz-szobrokon, az a menedéktelenül lemondó és kétségbeeső világnézet, melybe a legderűsebb horáciusi dalok átcsengenek, az oly mondások, hogy „együnk-igyunk, mert holnap meghalunk” s hogy a „legszerencsétlenebb állat valamennyi között az ember”: mindmegannyi tünete az ókor lelki inségének, a klasszicizmusa dacára sivár, boldogtalan és nyugtalan ókori kultúra csődvallásának.

Ennek a nyugtalanságnak és csődvallásnak lett akaratlanul is legjobb kifejezője az a remekmű, melyben az ókori kultúra önmagának állított síremléket és egyben természetű szimbolumot: a *Laokoon-csoport*. Ki ne ismerne rá a nagyraemelt, de megtévelyedett s azért kétségbeeső emberiségre ebben a királyi vérből származó főpapban, aki istenéhez hűtlen lett s bűnhődésül maró, szorító kígyók áldozata lett fiaival egyetemben. Mily megrázó kép! Hogy ömlik el a hatalmas férfitest minden ízén és izmán a rettenetes fájdalom, a kín és megfeszített vívódás! Mily vigasztalan az arckifejezés, mily szánandó a síró gyermekek kétségbeesett vonaglása; a tompa segélykiáltás az ajkakon s az égnek meredt, de világtalan szemek menedéktelen kidülledése, melyekbe onnan felülről egyetlen enyhítő, vigasztaló sugár nem hatol...

Ime Laokoon — a pogány kultúrájában boldogtalan ókor képe...

Szent Pál az ókori kultúrvilágról.

De tán még ennél is megrázóbb a kép, melyet az ókori zsidó, görög és római kultúrájának egyik legjobb ismerője, Szent Pál apostol fest meg az ókor kultúrájáról, midőn a következő szavakkal ostromozza a szerinte nem pusztá csalódáson, hanem menthetetlen tudatos-ságon alapuló erkölcsi megtévedést:

„Az Isten haragja megnyilvánul az égből azoknak az embe-

reknek minden gonoszsága és igazságtalansága fölött, akik lefogva tartják az isteni igazságot igazságtalansággal. Ami ugyanis meg tudható az Istenről, az világosan ismert köztük, mert az Isten világosan megismertette velük. Hiszen, ami láthatatlan benne, örök ereje, valamint istensége, észlelhető a világ teremtmése óta, mert az értelem a teremtmények révén felismeri. Épp ezért nincs mentesség számukra, mivel ámbár megismerték az Istent, nem dicsőítették őt mint Istent, és nem adtak hálát neki, hanem üresek lettek gondolataikban és sötétség borult oktalan szívükre. Bölcsenek mondogatták magukat és esztelenné lettek, és fölcserélték a halhatatlan Isten dicsőségét halandó embernek, sőt madaraknak, négy-lábúaknak és csúszó-mászóknak a képmásával. Ezért az Isten átadta őket szívük vágya szerint a tisztátalanságnak, hogy maguk becstelensíki meg testüket, mint olyanok, akik elcserélték az Isten igazságát hazugságra és inkább tisztelték és szolgálták a teremtményt, mint a Teremtőt, aki áldott mindörökké, Amen. Ezért az Isten átadta őket meggyalázó szenvedélyeiknek. Asszonyaik ugyanis elcserélték a természet szerint való szokást azzal, amely a természet ellen van. Hasonlóképpen a férfiak is, elhagyván a természet szerint való élest az asszonnyal, egymás iránt gerjedtek vágyra, férfiakon ocsmányságot műveltek és elvették megtévedésüknek megfelelő bérét. S valamint ők nem voltak azon, hogy ragaszkodjanak az Isten ismeretéhez, úgy az Isten is ráhagyta őket romlott értelmükre, hadd cselekedjék azt, ami nem való, őket, akik telve vannak minden igaztalansággal, rosszasággal, paráznasággal, telve irigységgel, gyilkossággal, viszálykodással, ármánykodással, gonoszlelkűséggel, akik árulkodók, rágalma-zók, az Isten előtt gyűlöletesek, gyalázkodók, kevélyek, kérkedők, fortélyos gazok, szülők iránt engedetlenek, oktalanok, megbízhatatlanok, szívtelenek, szőszegők, könyörtelenek, ők, akik jóllehet megismerték az Isten törvényét, nem ismerték el, hogy akik ilyeneket cselekszenek, méltók a halálra és nemcsak, akik tesznek ilyeneket, hanem azok is, akik a cselekvőkkel egyetértenek." (Róm. 1, 18—32.)

A kereszténység kultúrmunkája.

Ezzel a teljesen kiélt, kívül-belül bomladozó, mindenképpen élettelenné vált társadalommal állt szemben a keresztény kultúra, midőn társadalmi reformműveleteit megkezdte. Természetes, hogy mindez jelentékenyen megnehezítette munkáját. A kereszténység mindazáltal bátran hozzálátott a legnehezebb feladathoz, s ki ne tudná, mily bámulatos, mélyreható és általános eredménnyel járt el benne.

Ezt a kultúrmunkát mindenekelőtt az emberek lelki életének megmunkálásával és megreformálásával iparkodott szilárd alapokra helyezni.

Anyagi kultúra és lelki kultúra.

A kereszténység mindenekelőtt *értelmi és erkölcsi* kultúra s éppen emiatt *egész* kultúra. Anyagi és földi jólétet, rendezett, polgárosult államéletet is alkotott, védett, fejlesztett bőven. Mai technikai kultúránk a középkor szerzetesintézeti kultúrájának vállain nyugszik. De nem ez volt a főtörekvése s nem is ez a főértedeme. Ami a kereszténységben egészen sajátos és egészen egyedülálló, az az ő lelkeket átalakító, lelkeket nemesítő és istenesítő ereje: az a lélekkultúra, mely nem az ipar és kereskedelem, nem a közlekedés és hadügy, nem a távbeszélők és bombavetőgépek tökéletesítésében, hanem az egyén lelki világának végtelenre törekvő gazdagításában keresi az emberiség igazi boldogságának tényezőit.

A technikai vívmányok helyett — vagy ezek előtt — odaáll az egyes emberhez, ahhoz is, akit a technikai kultúrélet létharca eltaposott, akit mint hasznavehetetlent lökött félre az anyagiak után lóto-futó embertárs, s mint egykor Jézus a jerikói vaknak, mindenekelőtt szívét tisztogatja meg s a szemét nyitja ki. Felfödi előtte az élet nagy talányainak igazi megoldását. Hogy nem ez a rövid, nem ez a szűkös, nem ez a kicsinyes földi élet a végcél. Hogy nem ez a por, nem ez a sár, nem ez a göröngy, nem ez az utca, nem ez az asztal, nem ez az ágy és nem ez a szekrény a lét harcainak célja és bére. Hogy nem a pisztolygolyó a legbiztosabb vigasztalás és nem a Duna habjai, nem a nirvána, nem a megsemmisülés a fájdalom legjobb enyhítőszere. Hogy nem kegyetlenség az élet és nem céltalan a földi vándorlás. Hogy nem a véletlen állított bennünket ebbe a siralomvölgybe és nem a fátum, nem is a kozmosz vak körforgása intézi földi sorsunkat a legfelsőbb fórumon. Hanem hogy egy szebb haza

fogad be bennünket odatúl. Egy nemesebb, magasabb, tisztább, maradandóbb élet. Egy Atya vár reánk, akinek a hatalma isteni; egy Isten, akinek a szíve atyai. Aki boldogítani akar bennünket a saját isteni életrendjében; aki meg akarja mutatni nekünk a szépség, az élet, az összhang, a szeretet, a boldogság azon mélyeit, melyeket istensége méhében rejteget. Hogy legfőbb urunk, alkotónk, bíránk és végcélunk: az Isten: A „mi Atyánk, ki a mennyekben van...”

Az ókor erkölcsi nihilizmusával szemben a kereszténység képviseli kezdettől fogva a szívtisztaság vallását, mely föltétlenül a lelket helyezi a test fölé, az örökkévalót az ideiglenes fölé, az égit a földi fölé. Már az őskereszténység egy neves írója, *Tertullianus*, kiemeli a keresztény kultúra e tisztaságát az ókorival szemben. A pogányoknak azon kérdésére: kik a kereszténység született ellenségei? így felel: „Első ellenségeink a kéjencek, a kerítők és alkalomcsinálók; utánuk jönnek a gyilkosok, a méregkeverők és bűbajosok, azután a hamis jószok és csillagmagyarázók”. Végül pedig hozzáteszi: „Hasonlítsátok össze a keresztények életét a magatokéval... Ti tiltjátok a házasságtörést, de elkövetitek. Mi csak törvényes nejeinkre nézve vagyunk férfiak. Ti megbüntetitek a gonosz-tetteket, minálunk bűn a gonosznak gondolata is. Ti féltetek, hogy tetteitek nyilvánosságra találnak jutni, mi már a lelkiismeretünk öntudatától is félünk. Az állambörtönöket ti töltitek be; keresztényt ott hiába kerestek — legfeljebb a vallásuk miatt kerülnek oda, vagy olyanok, akik hitüket megtagadták”. A pogány *Plinius* maga bámulva írja Trajanusnak, hogy a keresztények sem nem lopnak, sem nem rabolnak, sem házasságtörést nem követnek el, sem hamisan nem esküsznek, sem idegen jószágot meg nem tartanak. Épígy elismerik a pogány írók, hogy a keresztények hősi bátorsággal állnak szembe a zsarnokokkal és *Galenus*, az orvos, igazi bölcseknek nevezi őket, mert megvetik a halált és utálattal fordulnak el a kicsapongástól. „Mert, úgymond, vannak köztük ifjak és nők,

akik egész életükön át távoltartják magukat a nemi élettől s akik önuralom és komoly törekvés által valódi hősöknek bizonyulnak." (V. ö. Schanz, Apologie III. 654.) És ki ne tudná, hogy Plinius és Galenus ideje óta a keresztény erkölcsiség mennyi hőst, mennyi jellemet, mennyi szentet, mennyi szűzet, mennyi vértanút, mennyi hitvallót és nagy lelket nevelt?

A kereszténység mint társadalmi kultúrtényező.

S ezen az úton alapozza meg a kereszténység az ember társadalmi kultúráját is.¹

Megtanít reá, hogy éppen azért, mert egy Atya gyermekei vagyunk és egy boldog cél felé tartunk, mindnyájan testvérek is vagyunk és közös munkában, közös, egyetértő szeretetben kell végcélunkat munkálnunk. A szeretet, testvériség és egyenlőség elvét a kereszténység hirdette először. És nemcsak szóval hirdette. Mert ezt sokan teszik, ezt könnyű tenni. Hanem tettel is. A gyengébbet elnyomó szívtelenség helyén a tevékeny szeretet és irgalom gyakorlásával hódította meg a szíveket.

Az ókor nem ismerte a kórházakat és menedékházakat, a szegényistápolást és betegápolást; az ókorban szégyen volt az irgalom és bűn a könyörület. A gyermek, a munkás, a nő nem voltak egyenértékű és teljesjogú emberek. A kereszténység megváltoztatta mindezt, de annyira ment, hogy külön intézményeket teremtett, melyeknek keretében szabadok lettek önként rabszolgákká, gazdagok szegényekké, egészségesek betegekkel és erősek gyengékké, hogy a gyengéken és nyomorgókon segítsenek. A nőnek, a gyermeknek, a munka emberének a kereszténység adta meg az emberi jogot s azt a méltóságot, melyen ma áll.

¹ V. ö. a következőkben: Klug, Gottes Reich, 7. Die Segnungen der Kirche.

A családi élet és a kereszténység.

Mindenekelőtt megalapította a kereszténység a társadalmi lét legbiztosabb alapját, az erkölcsi alapokon nyugvó, határozott és szilárd elvek szerint berendezett keresztény családi életet. Az emberi szívek legerősebb s legszebb szenvedélyét, a férfi és nő szerelmét megszentelte, állandósította, ellenállóképessé tette. Megadta a férfi és nő szerelmének a legfőbb támaszt: a kölcsönös becsülést, az egymás erkölcsi értékének s egyenjogúságának elismerését. Az ókorban a nő rabszolga vagy hetéra volt, kivel ura tehetett, amit akart, elbocsáthatta, amikor neki tetszett. S ha egyik-másik népnél a nő helyzete valamivel jobb volt is, sehol sem tekintették a férfi egyenrangú élettársának, kivel emez minden örömét és bűját, minden gondját és törekvését köteles volt volna megosztani. A kereszténység állította fel először az elvet, hogy bár a család feje a férfi, a nő mégis mint ember és hitves, a férfival egyenrangú, nem a férfi vak szenvedélyének eszköze, hanem teljes tiszteletére és szeretetére méltó.

S micsoda zseniális gondolat volt a kereszténységtől, mennyi tömeglélektani és népnevelői mélyrelátást árult el, hogy a legerősebb ösztönnek, a nemi ösztönnek intézményét, a házasságot szentségi jellegre emelte s vallásossági ténnyé tette! Hogy az emberi állhatatlanság, könnyelműség és csapodárság útját egyszersmindenkorra elvágandó, ugyanezt a házasságot a föltétlen egység és felbonthatatlanság alapjaira helyezte s ezzel a nő méltóságát, a gyermek nevelését és jólétét, a családok békéjét és fennmaradását egyaránt biztos sáncokkal vette körül.

S mennyire nyomorult volt a gyermek az ókori társadalomban! Atyja kénye-kedvétől függött, hogy életben tartják-e vagy elpusztítják, hogy a Tarpeji szikláról dobják-e le vagy egy vadállat karmai között veszíti-e el ifjú életét. A kereszténység volt az, amely megtanította az emberiséget a gyermek értékelésére;

arra, hogy már a csecsemő is halhatatlan lélek birtosa s azért végtelen becsű és végtelenül gyengéd testi-lelki gondoskodást érdemel.

A nővédelem és a gyermekvédelem, bármennyire szeretnék is elhíttetni velünk napjaink lármás humanistái, nem újkori találmány, hanem ott fakadt, ott lapult meg a kereszt tövében s azóta minden nővédelmi, gyermekvédelmi és családokat mentő társadalmi akció, ha eredményes akar lenni, öntudatlanul is azon utakon kénytelen haladni, melyekre az emberiséget a kétezeréves keresztény társadalmi kultúra állította.

Az Egyház és a rabszolgaság.

A családi élet megszentelése után a kereszténység áttért a nyilvános társadalmi élet megújítására. E téren első dolga volt az emberi jogok helyreállítása, a közszabadság, egyenlőség és felebaráti szeretet megalapítása. A rabszolgaság intézménye az Egyház föllépése előtt mindenütt felburjánzott, az Egyház föllépésével és terjedésével hovahamar végleg elenyészett.

Nem mintha a kereszténység azonnal valamennyi rabszolgát szabadonbocsátását rendelte volna el. Ez nemcsak az állam- és társadalom rendje szempontjából lett volna helytelen s okozott volna helyrepótolhatatlan rázkódtatásokat, hanem éppen azoknak használt volna legkevesebbet, akiken az Egyház segíteni akart: a rabszolgáknak. Amíg azok az emberi jogok és a szabadság teljes élvezetére elő nem készültek s meg nem érték, kegyetlenség lett volna őket megszokott életmódjukból kiragadni s így csak mély pszichológiai érzéket s a nemzetgazdasági viszonyok tapintatos mérlegelését bizonyítja, ha az Egyház a rabszolgaság kiirtásában is bizonyos bölcs mérséklettel és fokozatossággal járt el. Először egyénileg és erkölcsileg dolgozta meg a rabszolgát, ránevelte lelkének értékelésére, a lelkiség s az erkölcs kultuszára, kiemelte a szegényt a szellemi és morális fásultság letargiájából;

az uraktól pedig egyelőre csak annyit kívánt, mint Szent Pál Filémontól, hogy emberies, testvéries módon bánjanak a rabszolgákkal.

Azonban a kereszténység kezdettől fogva nem szűnt meg magának a rabszolgaintézménynek eltörlésén s az emberek teljes egyenjogúsításán is fáradozni. Már az első század folyamán magában Rómában is különös szeretettel foglalkozott a legalsóbb néposztályokkal is; azokból nemcsak tagjait toborozta, hanem egyházi előjáróit is. Így már az első század végén egy rabszolga fiát, Római Kelement, tette meg pápának, az Egyház fejének, Péter harmadik utódjának. A harmadik század egyik legtekintélyesebb pápája: Callixtus, maga is rabszolga volt.

De a kereszténység a tömeges és önkéntes rabszolgafőszabadítást is sürgette s buzdítása már az első századokban bőséges visszhangra talált. Így Chromatius egymaga 1400 rabszolgáját szabadította föl. Hermes, Róma prefektusa, megkeresztelkedése napján egyszerre 1250 rabszolgáját bocsátotta szabadon s meg is ajándékozta valamennyit. A keresztény püspökök és kolostorok e téren is legelől jártak a jó példával s az ő buzgalmuk eredménye, hogy a XII. század végén Európában sehol többé rabszolgakereskedés nem folyt, az egyetlen Spanyolországot kivéve, mely az arabok kezében volt.

Az újkorban ismét föllendült a rabszolgakereskedés és kevesen tudják, hogy az amerikai ültetvényesek, kik Afrikában nagyarányú embervadászatokat rendeztek s Amerikát néger rabszolgákkal népesítették be, túlnyomó részben ezúttal sem keresztények, hanem Spanyolországból s Németországból kiűzött zsidók voltak. (Werner Sombart, *Die Juden und das Wirtschaftsleben* 34.) Ezúttal is a pápák és a szerzetesrendek voltak azok, akik a rabszolgakereskedés ellen legerélyesebben küzdöttek. II. Pius, III. Pál, VIII. Orbán és XIV. Benedek élesen kikeltek az újkorban felújuló e barbárság ellen; a szerzetesek, a ferencrendiek, dömések s a Paraguayban működő jezsuiták, a nagy

Kláver Péter, Vieira, Las Casas, a XIX. században Lavigerie bíboros voltak a rabszolgák egyetlen védői s oltalmazói.¹ Külön szerzetesrendek is alapultak (a trinitáriusok, a de Mercedé-szerzetesek vagy nolasz-kóiak stb.), kiknek élethivatása a rabszolgák kimentése lett, végső esetben azon az áron is, hogy a szerzetesek magukat adták el rabszolgául védenecik helyett. S a XIX. század rabszolgaságellenes mozgalmában egy XVI. Gergely vagy XIII. Leó szava legalább annyi eredményt jelentett a rabszolgaság kiirtásában, mint a koloniális nagyhatalmak húzó-halasztó partvidéki őrsegei.²

A kereszténység és a civilizáció.

Azonban a kereszténység nemcsak a hanyatló ókori népek kultúráját állította új alapokra, hanem kiterjesztette népeket nevelő hatását ama nemzetekre is, melyeket a népvándorlás hozott Európába.

Az Egyház haláltmegvető bátor előőrsei hatoltak át először hegyen-völgyön, sivatagon és rengetegen, hogy a testi-lelki vadságban élő népeknek az evangéliummal együtt a kultúra és civilizáció áldásait megvigyék. Az Egyház papjai és szerzetesei tanították meg a népeket hosszú, fáradságos munkában az erkölcsös, békés, rendezett életmód értékelésére, a tűzhely-alapítás- és államalakításra, földművelésre, iparra, a polgári erények és ideálok kultuszára. Germániát, Galliát, az északi vidékeket és Britanniát, a kereszténység papjai civilizálták. A frankokat *Kilián* és *Remig* tették kereszténnyé és polgárosulttá egyszerre, a belgákat

¹ Bangha—Ijjas: A keresztény Egyház története, Budapest, 1940. V. kt. 269—280.

² Ha ezzel szemben a budapesti katolikus Pázmány-egyetem egyik tanára azt az állítást kockáztatta meg előadásában, hogy a rabszolgaság megszüntetése a *francia forradalom műve* s hogy a pápák csak a XIX. században kezdtek a rabszolgaintézmény ellen küzdeni, ez vagy a magyar tudományosság szomorú értéktelenségére vet világot, vagy pedig azt jelenti, hogy katolikus pénzen létesült egyetemünket büntetlenül használhatják föl némelyek a keresztényellenes agitáció céljaira.

Amand, a flandriaiakat *Audomar*, az íreket *Patrik*, a skótokat *Kolumba*, az angol-szászokat *Ágoston* és bátor társai, kiket Nagy Gergely pápa küldött Angliába; a németeknek térítő apostola s egyben kultúrájuk megindítója *Bonifác* és vértanu társainak serege lett, az alamannoké *Fridolin*, *Gallusz*, *Magnusz* és *Kolumbán*, a szászoké *Ludger*, a bajoroké és osztrákoké *Szeverin* és *Rupert*, *Emmerám* és *Korbinján*, a frizeké *Willibrord*; az északi tartományokat *Anzgár* emelte nemcsak a keresztény, de a művelődő népek sorába is, a szlávokat *Cirill* és *Methód*, a magyarokat *Wolfgang*, *Adalbert* és *Gellért* — minden egyes nemzetet egy-egy hőslelkű apostol, az Egyház egy napja, a kereszténység egy szentje nyert meg az evangéliumnak és civilizációnak egyaránt.

S így van ez mai napig. Míg a világi hatalmak kolonizáló ténykedése elsősorban mindig csak gazdasági kérdéseket tart szem előtt, addig az Egyház hit hirdetői azonnal kezdettől fogva a lelkek kultiválását s a kereszténységgel együtt a művelt, erkölcsös életmód fejlesztését tekintik legfőbb teendőjüknek, melyért megszámlálhatatlan áldozatot hoznak. Ki ismeri, ki foglalja kimutatásba, ki teszi statisztika tárgyává azt a rengeteg lemondást, haláltmegvető bátorságot, kitaratást, fáradozást, azt a sok véres és vérnélküli mártíromságot, melybe a vadságba és erkölcstelenségbe süllyedt természetnépek, az emberevő, vérengző, kegyetlen törzsek között az evangéliumi civilizáció meghonosítása került? Hány hőst pusztított el a gyilkos klíma, az őserdők és sivatagok vadállatai és mérges kígyói, a tör és méreg; hány veszett el a belpoklos-telepeken, áldozatul esve a gyógyíthatatlan ragály-nak; mennyi hithirdető és missziói apáca viselte évtizedeken át Alaszka hidegét s a forró égöv perzselő tűzét, mennyi szenvedett éhséget, szomjúságot, kórt és korai halált, hitvallói üldöztetést és vértanúságot, míg a földgömbnek egy-egy pontján a kereszt s vele együtt a krisztusi kultúra megszilárdult?

A kultúra védőbástyája.

S ne feledjük, hogy a kereszténységnek a kultúrát nemcsak megteremtenie, de megvédelmeznie is kellett évezredekén át s bizony ez sem volt csekély feladat. Mikor előbb a vandálok, gótok, húnok, herulok, getulok, longobárdok, avarok és magyarok, utóbb az arabok, szaracénok, tatárok, törökök évszázadokon át végenyészettel fenyegettek minden kultúrát és keresztény berendezkedést, Nagy Leótól kezdve, ki Attilával szembeszállt, egészen XI. Incéig, ki a törököt Magyarországból kiverte, mindig az Egyház állt ki legelső sorba a romboló elem feltartóztatására s mint Mohácsnál a főpapok, saját testével védte a keresztény kultúra alkotásait és intézményeit.

Nem a keresztény középkor állta-e útját a mongol és török hadak pusztító hordáinak? Nem ő állta-e ki a síkra s verte vissza Spanyolországban 800 éves küzdelem és 3000 ütközet árán a félhold kultúrbomlasztó hatalmát? Nem a kereszties hadjáratok nyitottak-e meg egészen új országokat a keresztény civilizáció előtt? Nem a keresztény, nem a katolikus középkorban érték-e el a nagy német hanzavárosok legfőbb virágzásuk korát? Nem katolikus országok és katolikus nagyhatalmak intézték-e a világ fölfedezésének nagy expedícióit s nem ugyanezen katolikus országokból indult-e ki az újonnan fölfedezett világrészek polgárosítása az újkor kezdetén?

S milyen céltudatosan járt el az Egyház a polgárosodás és békés fejlődés e megalapításában! Mily bölcs tapintattal hangsúlyozta a tekintély elvét akkor is, mikor az erőszakos, hatalmaskodó világi uralkodók részéről neki kellett szenvednie legtöbbet! Hogy védte az uralkodók előtt az alattvalók jogait ugyanakkor, midőn az alattvalókat a felsőbbbségi jogok tisztelő elismerésére intette! Hogy állta útját minden forradalomnak, minden erőszakoskodásnak, minden pártoskodásnak, midőn született őre lett a békének, természetes békebírája a civódó nemzeteknek!

A rend és békés fejlődés e támaszpontjainak megszilárdítása után hozzálátott a belső művelődés ápolásához is. Mily megragadó e téren az egyházi kulturmunkák tanulmányozása! Hiszen mai kultúránk összes értékes elemei a kereszténység vívmányainak továbbfűzése csupán s a kereszténység történetét volna kénytelen megírni, aki a középkor kultúrtörténetét megrajzolni akarná. Mily tudatlanság, helyesebben: mekkora tudatos ferdítés tehát az az állítás, hogy a kereszténység a kultúrának bármikor is ellensége volt!

A középkor érdemei.

Akik a modern technikai kultúrát oly nagyon megsztalják s a kereszténységgel szembeállítják, mindenekelőtt azt a fontos tényt feledik, hogy hiszen korunk egyetlen vívmánya sem volt volna lehetséges a középkori keresztény kultúra talajkészítő és anyaggyűjtő előmunkálatai nélkül. Feledik, hogy a kereszténység döngette ki a rengetegeket, ő szoktatta a népeket kulturális munkára, ő nevelte a nagy szellemeket, ő alapította az iskolákat, ő indította meg a tudományos bűvárkodást s hogy ilykép egész modern kultúránk azokon az alapokon áll, melyeket a kereszténység rakott le. Feledik a fejlődés nagy törvényét, a folytonosság elvét, lépcsőről-lépcsőre, fokról-fokra hágó emelkedés szabályát. Természetes, hogy ma tovább vagyunk, mint száz év előtt és száz év előtt tovább voltunk, mint kétszáz év előtt. De vajjon a ma kizárólagos érdeme-e, hogy ma tovább vagyunk, mint száz év előtt? Ismereteink, vívmányaink egy hatalmas hányadrészét nem elődeinktől kaptuk-e kész örökségbe? Ha elődeink nem fáradoznak, nem bűvárkodnak és kutatnak kitartó szorgalommal, bátor, feltalálói energiával, ki tudja, a magunk erejéből eljutotunk volna-e idáig? Sőt ki biztosít róla, hogy ugyanazon körülmények között ugyanazon vívmányokat elértük volna, melyeket ők elértek?

Nem egykönnyen akad korlátoltabb felfogás, mint

amely a kereszténység nagy alapvető munkáit, a középkor kulturális erőfeszítéseit alábecsüli. Ha a középkor előtt is állt volna egy újabb középkor, amely a romokat eltakarította, az őserdőket kiirtotta, az ugarföldeket szántásra-vetésre alkalmassá tette volna, ha a középkor előtt is működött volna egy ezeresztendősi korszak, mely a nomád népeket letelepítette, a harcos vérengző fajokat békés, szelíd, fejlődő, erkölcsös életre szoktatta volna, ki tudja, nem művelt volna-e akkor a „sötét” középkor tizszerte többet, mint a felvilágosodottságára büszke, de a valóságban teljességgel a középkor alapján álló újkor?

Ha ezek után a mai kultúra megtagadja őseit, a két-évezredes keresztény kultúrát, nem esik-e ugyanabba a hibába, mint a gyermek, aki szegény szülőktől származik, de ezektől oly nevelést és kiképeztetést nyert, melynek segítségével nagyobb úrrá lehet szüleinél s most hálátlan megvetéssel fordul el tőlük? Vagy nem tesz-e úgy a modern kultúra, mint az a mesebeli ökörszem, mely a sassal versenyt repült a magasba; ügyesen meglapult a sas hátán s miután a sas magas szárnyalása közben kifáradva megállapodott a felhők között, az ökörszem vígan még néhány arasznnyival magasabbra repült s kinevette a sast, amely alatta elmaradt.

Egyház és közoktatásügy.

Nagyon egyszerűn úgy vázolhatjuk a kereszténység érdemeit a népnevelés és oktatásügy terén, hogy azt mondjuk: a közoktatásügy elejétől végig keresztény vívmány, egyházi találmány.

Az ókornak is voltak iskolái, de többnyire csak önkéntes érdeklődők számára, pl. a szónoklati és bölcséleti iskolák. A közoktatás elve, mely szerint minden ember rendszeres értelmi oktatásban részesítendő, a kereszténységnek teljesen eredeti gondolata.

A kereszténység állította be a művelődés történetébe azt a nagyszerű eszmét, hogy az oktatás maga is istentiszteleti tény, az istentisztelet egyik kiegészítő

része. Már az apostoli időkben a keresztény oktatás a szentségek s a liturgia nevelő szimbolizmusával változott. Majd a II. század közepétől kezdve külön apologetikai iskolák létesültek. Antiochiában, Rómában, Konstantinápolyban, de főleg Alexandriában, hol *Pantaenus* vértanu, *Alexandriai Kelemen*, *Origenes*, *Alexandriai Dénes* s mások fejtették ki bámulatos tudományos tevékenységüket.

A szerzetesrendek és az iskolák.

A középkor elején *Szent Benedek*kel fellép a kereszténység színpadján a szerzetesi intézmény s íme mindjárt az első szerzetesi szabályzat elrendeli a „pueri oblati” taníttatását, a gyermekek oktatását. Az iskolaügy kezdettől fogva így fűződött a kolostorok terjedéséhez. Az újonnan civilizált és katolizált népek fiai és leányai szerzetesek és szerzetesnők körül csoportosultak értelmi kiképeztetésük végett. Az ír kolostorok, melyeknek tanítói közül magasan kiemelkedik a tiszteletreméltó *Béda*, a tudományok ápolásának valóságos melegágyai voltak s ezen ápoló munkában erősen résztvettek a női szerzetek is. Egy *Birgitta* nevéhez egész Irország iskolaügyi kultúrája fűződik, amint nálunk is nehéz a középkor iskoláiról beszélni a *Sövényházi Márták* és *Ráskai Leák* említése nélkül.

A Benedek-rend megalakulásával egyidőben az Egyház már más úton is hozzálátott az iskolaügy szervezéséhez. Már a VI. században kimondja a *vaison-i* zsinat, hogy minden plébánia mellett külön plébániai iskola létesítendő, külön tanítóval. Majd a VIII. században metzi *Chrodegang* megszervezi a magasabb színvonalon álló székesegyházi iskolákat, az első „középiskolákat”, melyeket ugyancsak a VIII. században egy bajor zsinat minden püspöki székhelyre nézve kötelezőkké tesz. A püspöki káptalanok egy-egy tagja azóta a „scholasticus”, iskolafelügyelő címét és hivatalát viselik, nálunk „mesterkanonoknak” hívják.

Nagy Károly alatt hatalmas lendületet vesz az iskolaügy; ő szervezi meg a népiskolát, melyben az

írás, olvasás, számolás és ének művészetébe minden tanulnívagyót beavatnak. Ekkor lép fel először az iskolakötelezettség is, amennyiben a népiskolák hit-tani előadásai mindenkire nézve kötelezők. Nagy Károly azonban maga írni, olvasni sem tudott s így ezen intézkedéseket sem maga kezdeményezte, hanem az udvarában működő szerzetesek és papok: a nagy *Alkuin*, *Paulus Diaconus*, *Petrus Pisanus* s a többiek. Ezek szervezték Nagy Károly népiskoláit épúgy, mint a hírneves „palotai iskolát” Nagy Károly udvarában.

A bencések örökét átvették és megosztották a XIII. században megalakult ferencrendiek és dömések, amazok az alsóbb, ezek a felsőbb oktatást vállalva el. Később még az ágostonrendiek és a *De Groot* alapította hieronymiánusok csatlakoztak hozzájuk. Ez utóbiaknak egyik iskolája 1500 körül 1000, egy másik 2000 tanulót mutatott fel. Majd az újabb idők és újabb igényekhez alkalmazkodva az Egyház egyre újabb tanítórendeket állított sorompóba; így létesültek a piaristák, jezsuiták, iskolatestvérek (akiknek az első tanítóképzőintézetet, az első ipariskolát és első technikai szakiskolát köszönjük s akik ma 400.000 fiút, köztük 40.000 árvát tanítanak). A leányifjúság nevelésére alakult tanítórendek közül főleg az orsolyák, angolkisasszonyok, a Miasszonyunkról nevezett apácák szereztek halhatatlan kulturális érdemeket.

S hogy a szerzetes-iskolák mai napig sem veszítették el kiváló pedagógiai jelentőségüket, elégszer elismerik kiváló világi tanférfiak is. Trefort miniszter is egy szerzetesi tanintézetet nevezett Magyarország legjobb középiskolájának.

Kereszténység és pedagógia.

A közoktatásügyet nagy egyházi pedagógusok egész sora fejlesztette.

Már a középkorban ott találkozunk a *Hrabanus Maurusok*, *Hugo Victorinusok* nevével; majd a középkor végén hosszú sorban lépnek fel a nagynevű régi

humanisták: *Agricola*, *Hegius*, *Dringenberg* és *Langen*; „Németország nevelője”: *Wimpheling*; utóbb az újabb humanisták: *Vittorino da Feltre*, *Aeneas Silvius Piccolomini*, a későbbi II. Piusz pápa, *Sadoletto* és *Vives*, kinél mindazt megtaláljuk már, amit Pestalozzi később mint újkori vívmányt tált a világ elé. Főleg az újkor kezdetén nagyszerű tetterővel és hatalmas koncepciókkal lépnek fel a nagy katolikus iskolafejlesztők is iskolaalapítók: *Canisius*, *Loyolai Ignác*, *Néri Fülöp* és *Borromei Károly*, aki egyházmegyéjében a néptanítók számát 4700-ra, az iskolába járó tanulók számát 40.000-re emelte, — akkoriban csupa hallatlan eredmény.

A gyakorlati és elméleti pedagógia legnevesebb művelői között a mai napig ott találjuk az Egyház nagy nevelőit: *Fénelon*-t, *Dupanloup*-t, újabban *Schmid Kristótot* és *Overberget*, *Kellnert* és *Stolz Albánt*. Napjainkban nem lehet pedagógiáról beszélni a vallásos pedagógia zseniális vezérférfiának, *Willmann Ottónak* említése nélkül s még a protestáns pedagógia nagyjai is, mint a sokat emlegetett *Förster*, csak az ősi, a katolikus pedagógiai tradíciók nagy eszméire nyúlva vissza érik el korszakalkotó jelentőségüket.

Az Egyház és az egyetemek.

Azonban az egyházi közoktatásügy nem szorított csak az alsó és középfokra, hanem kiterjeszkedett a felső oktatásra is. Maga a főiskola, az *egyetem* szintén tisztára keresztény, egyházi gondolat volt. Az egyetem („universitas”, „studia generalia”), mint maga a neve jelzi, ama jognak köszönte létét, hogy egyes iskolák akadémiai rangfokozatát az egész keresztény világ köteles volt elismerni. Ilyen jogot a középkorban más, mint az egyházi hatóság egyáltalában nem adhattott, mert csak ennek volt az összes keresztény országokra kiterjedő s mindenütt elismert befolyása. Az összes régi egyetemek vagy pápai alkotások, vagy legalább elsősorban pápai és egyházi szorgalmazásra jöt-

tek létre. Úgy szellemi nívójukról, mint anyagi biztosításukról ismét csak a pápák és püspökök gondoskodtak. 1300 előtt — tehát mélyen benne a „sötét” katolikus középkorban — már 23 egyetem létezett. A leghíresebb és legrégibb egyetemek: *Páris, Bologna, Ravenna, Róma*, egyházi támogatással fejlődtek. A legrégibb német egyetemek mind pápai alapítólevelekkel létesültek. Németország legrégibb egyetemeit pápák alapították: így jött létre *Prága* 1348-ban VI. Kelemen alatt, *Bécs* 1365-ben V. Orbán, *Heidelberg* 1385-ben VI. Orbán, *Köln* 1388-ban VI. Orbán, *Erfurt* 1389-ben VI. Orbán, *Lipcse* 1409-ben V. Sándor, *Rostock* 1419-ben V. Márton, *Trier* 1450-ben V. Miklós, *Freiburg* 1455-ben III. Kallixt, *Greifswald* 1456-ban III. Kallixt, *Bázel* 1459-ben II. Piusz, *Ingolstadt* 1459-ben II. Piusz, *Mainz* 1476-ban IV. Sixtus, *Tübinga* 1476-ban IV. Sixtus buzgólkodására. Az 1400 előtt megalakult 44 egyetem közül 31-et pápák alapítottak, mint ezt a protestáns Paulsen is elismeri; az anyagi dotációt pedig nagyrészt püspökök és káptalanok vették magukra, így a prágai, erfurti, kölni, greifswaldi, tübingai, boroszlói, wittenbergi, freiburgi, heidelbergi, ingolstadti egyetemekét. S így ezen a téren is igaznak bizonyult, amit egy hírneves protestáns tudós ír, hogy „a pápaság nélkül a középkor a barbárságnak esett volna zsákmányául. A népek igaz szabadsága a pápaság nélkül mai napig is végveszélyben forogna... úgyhogy ha nem volna még meg, ma kellene a pápaságot felállítani”. (Hübner tanár előadása, l. *Heiner*, *Der Syllabus* 358.)

Az Egyház és a tudományos élet.

Az egyetemek említésével a tudományos élet teritóriumára léptünk. Itt is alig szükséges külön hangsúlyoznunk, hogy a tudománynak, még pedig a minden ágú profán tudásnak is kezdettől fogva az Egyház volt legtevékenyebb, sőt nagyon sokáig egyedüli művelője.

Már a legelső századokban teljesen előtérbe lé-

pett a törekvés, hogy a keresztény tanrendszert tudományos feldolgozás tárgyává tegyék. A tudományok minden irányú fejlesztése kezdettől fogva egyházi érdek volt. Amint már János evangéliuma reflektál a philói filozófiára, úgy az apostoli atyák és az apologéták, *Justinus* a bölcsele, *Irenaeus*, *Tertullianus*, *Origenes* s a többiek erősen foglalkoznak az akkori tudomány összes ágaival s amit a pogány filozófiában értékes anyagnak ismertek, hihetetlen gyorsasággal és ügyességgel olvasztották be a keresztény világnézet kialakulóban levő tudományos rendszerébe. Az Egyház kezdettől fogva érezte, hogy az állami omnipotencia erőszakoskodásaival szemben az ő egész ereje az intellektuális térre van utalva s azért mint legbiztosabb sajátos területén hatolt be a tudomány művelésének rengetegeibe.

A keresztény őskor legnagyobb bölcsele, *Agoston*, Plátónak bölcseletét ültette át a keresztény gondolatvilágba s így megalkotta a keresztény idealizmus filozófiáját. A népvándorlás fegyverzörejes korában természetesen meglehetősen szünetelt a tudományos munkálkodás; utána pedig az Egyház kénytelen volt összes tudományos erőit a vad népek civilizációjára összpontosítani; mihelyt azonban a harci láрма csak kissé is megnyugodott s a népek a békés civilizáció útjára léptek, az Egyház kezdeményezésére ismét erőteljes tudományos élet indult meg az egész vonalon.

Az egész vonalon. Mert a kereszténység éber meglátóképesége azonnal fel tudta használni mindazon tudás-anyagokat, melyeket bármely oldalról nyújtottak neki. Alig indult meg a IX. és X. században Bagdad fénykorában egy *Alfarabi*, *Alkindi* és *Avicenna* bölcselete, alig lendültek fel a XI. században a sevillai, granadai, toledoi, cordovai arab bölcsele iskolák, az egyházi bölcselet azonnal érdeklődött irántuk s már a XIII. században átvette tőlük nagy küzdelmek árán az arisztotelizmust, melyet minden idők legnagyobbyszerű s legegységesebb bölcseleti rendszerévé, a

scholasztikává fejlesztett ki. Egy *Lombardi Péter*, egy *Nagy Albert*, *Aquinói Tamás* és *Bonaventura*, *Duns Scotus*, *Halesi Sándor* az önálló, a merész, az eredeti gondolatok egész özönét viszi be a keresztény bölcseleti iskolákba s csak aki e hatalmas gondolkodók óriási koncepcióval és eredetiséggel dolgozó műveit ismeri, tudja értékelni a scholasztikának irányzatosan és célzatosan agyonhallgatott és lebecsült, de örök értékű érdemeit.

A kereszténység és a természettudományok.

A kereszténység nemcsak a filozófiát művelte, hanem époly érdeklődéssel sürgette a természettudományok művelését is. Hogy Nagy Albertet az ő atomteóriájával s empirikus elvének sürgetésével kora nem értette meg úgy, ahogy megértette a későbbi kor Verulami Bacont, az igazán nem Nagy Albert hibája, hanem koráé.

Az empiria elvének említésével a természettudományok terére léptünk s itt ismét azt látjuk, hogy a legtündöklőbb nevek egyúttal a legbuzgóbb vallásos emberek, hívő keresztények nevei, úgyhogy amit *Volta Sándor*, az elektromos áram felfedezője, élete alkonyán mondott: „Nem szégyenlem az evangéliumot”, nemcsak a maga, hanem úgyszólván az egész újkori természettudomány nevében mondotta. A legnagyobb természettudományi lángelmék — nem az utánamondók és utánairók, nem a törpék és szajkók, hanem a nagy úttörők és felfedezők — sorba meghajtották zászlajukat a kereszténység előtt. *Cauchy*, a „XIX. század legnagyobb matematikusa”, büszkén vallotta meg hitét: „Keresztény vagyok, úgymond, azaz hiszek a Jézus Krisztus istenségében, amint hitt benne *Tycho Brahe*, *Kopernikus*, *Descartes*, *Newton*, *Fermat*; amint hittek benne *Leibnitz*, *Pascal*, *Grimaldi*, *Euler*, *Boscovich*, *Guldin*, *Gerdil*; amint hitt benne valamennyi század minden nagy csillagásza, minden nagy fizikusa és minden nagy matematikusa”.

Ma a keresztény gondolat ellenségei ezerszeresen ismétlik, hogy a legújabbkori természettudomány halomra döntötte a keresztény hit tételeit. Mennyire hazug, tendenciózus mese ez, kimutatta egy legújabbkori nagynevű kutató: *Kneller Károly*, aki könyvet írt e tárgyról „Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaften” címmel (magyarul is megjelent: „A kereszténység és az újabb természettudományok úttörői” címen). E műben bebizonyítja, hogy a legújabbkori természettudományok legnevesebb úttörői és tudósai igen jelentékeny részben a pozitív keresztény hit talaján állottak, Istenben mint Teremtőben és Krisztusban mint Udvözítőben hittek, sőt jórészt templombajáró, gyónó-áldozó, mély buzgalmú katolikusok voltak. Nemcsak a régebbi természettudósok: *Kopernikus, Kepler, Newton, Christian Huygens, Boyle Róbert, Verulam Bacon, Bernouilli, Linné Károly* voltak hívő, imádkozó keresztények, hanem a legutóbbi kor nagy lángelméi is.

Ott vannak pl. a *csillagászok* között *Mädler, William Herschel, Leverrier*, a Neptun felfedezője, a párizsi csillagvizsgáló igazgatója († 1877), aki mint legkimondottabb „klerikális” volt ismeretes. Ott van az asztrofizika atyja, a jezsuita *Secchi*, aki a világ csaknem összes tudományos akadémiáinak tagja volt s közel 4000 állócsillag vegyi összetételét határozta meg. Ott vannak *Respighi, Lamont, Heis Eduárd, Bessel, Olbers*, a theatinus *Piazzi, Orianni*, a piarista *Inghirami, de Vico, Perry, Faye, Kreil, Heis, Hagen* és anynyian mások. A nagy csillagászok nem voltak „szabadgondolkodók”, hanem csak — gondolkodók s éppen ezért hívő keresztények.¹

Ott vannak továbbá a nagy *matematikusok*: mindenekelőtt a legfényesebb triasz, a legragyogóbb hármas-csillag a matematika egén: *Euler, Gauss* és *Cauchy*, mind a hárman mélyen hívő, meggyőződéses

¹ *Bangha: A négyszázéves Jézustársaság, Budapest, 1940. 259—281. lap.*

keresztények. *Euler*-ről tudjuk, hogy családjával minden este együtt imádkozott, sőt rendszeren ő maga imádkozott elő. A kinyilatkoztatott vallás védelmére külön művet írt a szabadgondolkozók ellen. *Gauss*, akit sokan minden idők legnagyobb matematikusának neveznek, rendületlenül hitt az örök életben. *Cauchy* gyönyörű hitvallását már fentebb idéztük, itt még csak néhány további mondatát fűzzük hozzá. *Cauchy* t. i. így folytatta idézett hitvallását: „Katolikus is vagyok, mint a nevezettek legtöbbször. S ha kérditek, hogy miért, bármikor szívesen megmondom az okokat. Ezek az okok megmutatják, hogy meggyőződésemet nem öröklött előítéletekből, hanem mélyreható kutatásokból merítettem. Őszinte katolikus vagyok, mint *Corneille*, *Racine*, *La Bruyère*, *Bourdaloue*, *Fénelon*, *Bossuet* voltak s amint nagy részben voltak és ma is azok ama férfiak, akik korunkban az exakt tudományok, a bölcselet és az irodalom terén legnagyobb szolgálatokat tettek és akadémiáknak leginkább díszére váltak”. Ugyanez a *Cauchy*, aki a párizsi akadémiának úyszólva minden heti ülésén újabb és újabb matematikai felfedezésekkel állott elő, a februári forradalomban megtámadott jezsuita iskolák védelmére két külön kis művet írt. Halálakor is megnyilatkozott mély vallásossága: kertjének legszebb virágaival hinttette be a ház azon folyosóit, melyeken a pap az Oltáriszentséget hozta hozzá. Hasonló buzgó vallásosság jellemezte pl. *Pfaff* és *Puiseux* világhírű matematikusokat.

A fizika művelői közül a fénytannban minden gimnázista ismeri *Fresnel*, *Fraunhofer*, *Fizeau*, *Foucault* és *Babinet* neveit. A katolikus *Fraunhofer* házában bőjti napon még a vendég sem kapott húseledelt. *Fizeau* († 1896), aki a fény sebességét megmérte, oly kimondott, meggyőződéses katolikus volt, hogy a szabadkőműves francia kormány nyomására halála után éppen emiatt tagadták meg neki a szokásos országos végtisztességeket. *Foucault*, kinek ingakísérlete és fénytani vívmányai korszakalkotóak, kezdetben elhanyagolta ugyan katolikus hitének gyakorlatát, később

azonban lelke egész melegével visszatért hozzá s az Egyház szentségeiben keresett erőt és enyhülést.

Az *elektromosságtan* terén úgyszólván minden nagy kutató neve benne van a kereszténység legbuzgóbb híveinek névsorában. Az úgynevezett állati-elektromosság fölfedezője: *Galvani*, ferences harmadrendi tag volt. Az elektromos áram fölfedezője, *Volta Sándor*, mindennap elmondta az olvasót, mindennap misét hallgatott, szombatonként házának kapuja fölött Mária-kép előtt mécset égetett, minden ünnepnap meggyónt, megáldozott; vasárnap délutánonként pedig legfőbb öröme az volt, hogy az egyszerű földműves-gyermekeknek a katekizmust magyarázta, melyet a „könyvek könyvének” nevezett. A nagy *Ampère* szintén mélyen hívő katolikus volt, aki a későbbi nagynevű sorbonne-i tanárral, *Ozanam*-mal, akkoriban egyetemi hallgatóval beszélgetve gyakran két tenyerébe temette hatalmas gondolkodó homlokát s így kiáltott föl: „Mily nagy az Isten, *Ozanam*, mily nagy az Isten! S mily semmis vele szemben a mi egész tudásunk!” Midőn pedig halálos ágyán egy pap barátja a „Krisztus követésé”-ből akart neki fölolvasni, a haldokló *Ampère* megjegyezte, hogy az egészet könyv nélkül tudja. — Épily mélyen vallásos buzgó keresztények voltak: *Faraday*, *Ohm*, *Coulomb*, *Ørsted*, *Maxwell*, *Siemens*, *Hertz*, *Ruhmkorff*, *Röntgen* és mások.

A *hőtan* terén elég *Mayer*-ra, *Rumford*-ra és *Joule*-ra, a gázok tanában *Regnault*-ra utalnunk, a vegytan terén a *Lavoisier*, *Liebig*, *Davy*, *Chevreul*, *Dalton*, *Becquerel* nevekre, a földrajz terén *Ritter*-re és *Freycinet*-re, a földtanban *Cuvier*, *Buckland*, *de Lapparent*, az élettanban *Müller János*, *Volkman*, *Pasteur*, *Laënnec*, *Pelletier*, *Reinke*, *Hufeland*, *Hyrtl* neveire, a fejlődéstanban *Owen*, *Lamarck*, *Geoffroy de St. Hilaire*, *Quenstedt*, *lord Kelvin*, *Charles Lyell*, *Wasmann* stb. neveire. Pedig nem szabad felednünk, hogy a vallásellenes irány terrorizmusa vajmi sokszor valóságos bojkott alá veszi a vallásos tudósokat s megfosztja őket a tudományos kutatás létfeltételeitől;

s hogy akárhány nagy kat. tudós húzódik meg élete végéig egy szerény szerzetes-középiszkola homályában, míg az előkelő állami intézetekben, egyetemeken és főiskolákon nem ritkán közismert plagizátorok és tudatlanok élvezik a kormányok kegyeit s használják a világ előtt a „mi tudósok” címet.

Ily nagynevű férfiak mellett valóságos mesévé törpül az a „szabadgondolkodó” frázis, hogy a természettudomány ellenkezik a kereszténységgel. Az ellenkező az igaz s a vallásos keresztény férfiak tudományos munkálkodása csak újabb bizonyítéka a keresztény kultúra haladó és minden időkben alkalmazkodó, értékes voltának.

A kereszténység ellenfeleinek természetesen kényelmetlenek ezek a tények s a nagyrészt nekik robotoló sajtó révén szüntelenül ismételtetik a hit és tudás összeférhetetlenségének meséit. Hogy ebben mennyire merészek s mennyire számítanak a közönség tájékozatlanságára, mutatja egy szabadgondolkozó folyóiratnak e több mint vakmerő mondata: „A hit és tudomány ellenkeznek: a legnagyobb természetbúvárok, mint Kepler, Kopernikus és Secchi, szabadgondolkozók voltak”. Kepler szabadgondolkozó volt? Az-e, aki azt íratta sírkövére, hogy „nem Péter vagy Pál kegyelmét kéri Krisztustól, hanem csak a bocsánatot, melyet a Megváltó a kereszt fáján a latornak engedélyezett?” És Kopernikus, a katolikus pap és kanonok? és Secchi, a jezsuita, szabadgondolkozók voltak? Nem kulturális veszély-e, hogy a sajtószabadságot s a tudomány magasztos nevét ma minden szélhámos a maga céljaira foglalhatja le?

A Galilei-eset.

Amennyiben volt rá egy-két eset az Egyháznak csaknem 2000 éves történetében, hogy a kereszténység hivatalos képviselői egyes kérdésekben nem jártak a tudományos és kulturális haladás legelső soraiban, ezeknek az eseteknek roppant feltűnő volta éppen ritkaságukat bizonyítja. Gondolkodó ember előtt éppen

a sokat hangoztatott Galilei-eset voltaképp a legszembe-
szökőbb bizonyság az Egyház kulturális érdemei és
jelentősége mellett. A történelmi igazság fényében a
Galilei-eset abszolúte nem jelenti a kereszténység
kultúra-ellenességét, csak az egyházi vezető körök óva-
tosságát, mellyel a még be nem bizonyított tanokkal
szemben viseltetnek; hiszen tudjuk, hogy Galilei nem
tudta bebizonyítani, csak megsejtette a bolygók s a
föld forgását s az érvek, melyeket felhozott, magukban
véve teljesen tarthatatlanok. A nagy Galilei-hűhó csak
azt tanúsítja, hogy a kereszténység legelkeseredettebb
ellenségei is csak néhány unikumot tudnak — ezernyi
ferdítéssel — céljaik érdekében felhasználni s így az
Egyházat hallgatagon mégis mint a kultúra utól nem
ért mesterét ismerik el, mint amely évszázadokon,
csaknem évezredekken keresztül tudta nevelni, vezetni
az egész emberiséget, gondozta szellemi szükségleteit,
védte a tudományok haladását, a művészetek fejlődé-
sét s az emberi kultúra e milliányi és milliárdnyi rész-
letből álló kétezeresztendő munkájában a profán kul-
túra terén is csak egyetlen egyszer, mondjuk, egy-
néhány esetben tévedett meg. Egy óceán kristálytiszt
víz s mellette két-három iszapos csepp: lehet-e ezt az
összetételt iszaptergernek nevezni?

A kereszténység és a művészetek.

A művészetek terén ismét csak néhány esetleg ki-
ragadott adatra szorítkozhatunk, mert hiszen csaknem
az egész művészettörténetet meg kellene írunk, ha
a kereszténység befolyását a művészetek fejlődésére
kimerítőleg akarnók tárgyalni.

Hogy a művészetek terén az Egyház nagyszerű s
mindenkép úttörő tevékenységet fog kifejteni, előre
lehetett látni már a katakombák mélyein. Nem is csoda,
a kereszténységet magasztos eszméi, az érzelmi és
kedélyvilágot is elragadó, elbájoló, elbűvölő tárgyai, a
végtelen eszmények és végtelen perspektívák az Egy-
házat a művészetek királynőjévé predesztinálják.

S csakugyan alig lépett ki a kereszténység a földalatti üregekből a föld fölé, azonnal teleszórtá annak felszínét halhatatlan értékű műremekekkel.

Az építészet és plasztika terén elég, ha arra utalunk, hogy voltaképp ez sem más, mint az Egyház történeti alakulásainak és beléletének a kő- és ércanyagba való rögzítése.

A román építkezés annak a kornak jellegzetes vonása, amikor az Egyház a népeket letelepedésre, szilárd, védett telepek építésére s ezeknek keretében nyugodt, szolid életmódra szoktatta s ugyanakkor isteneszméjéhez méltó szentélyeket sietett emelni. Ime a román építkezés alapgondolatai, melyeknek a várszerűen épült, tágas, szilárd, nyugodtságra intő román székesegyházak a tipikus képviselői. S mily magas értékű művészi remekek ezek a régi bazilikák, a konstantinápolyi *Aja Szofiával* (Hagia Sophia) élükön, később a nagyszerű román egyházi építményű székesegyházak: *Worms, Mainz, Bamberg, Speier* dómjai, *Pisa* temploma, ferde tornya és keresztkútja, a *laachi* apát-templom s annyi más! Ezek a sziklaszilárdan álló, széles alapokon s nagyszerű arányokban emelkedő építmények nemcsak az akkori Egyház nagy kultúrmunkájának külön építészeti szimbolikáját alkották meg, hanem az újonnan letelepített s civilizált népek zsenge kultúrájának valóságos védműveivé is lettek s még egyre torlódó hullámok között, a népvándorlás végső jégzajlásában.

Azután csendesebb idők következtek: békésebb fejlődés kora s már most arra volt szükség, hogy az emberek a földi érdekek közt ne feledjék az égbenyúló örök ideálokat s el tudjanak mélyedni az örök igazságok titokzatos homályaiba. Az Egyház ezt a törekvést is bele tudta vetíteni a kőszékesegyházaiba s ezzel megalkotta a *gótikát*. A nagyszerű frank dómok: *Rouen* és *Reims, Amiens, Orléans* és *Párizs, Anglia* büszkeségei: *York* és *Lincoln*, Spanyolország legcsodálatosabb remekei: a *burgosi, sevillai* és *toledói* székesegyházak, Itália márványdómja *Milánóban*, Németország-

ban a *strassburgi, freiburgi, ulmi, nürnbergi, meissen, erfurti, minden, halberstadti, magdeburgi* s mindenekelőtt a *kölner*-dóm, Bécsben a Szent-István-templom, nálunk a *kassai* Szent Erzsébet- s a *budai* Boldogasszony-, másképp koronázó főtemplom és sok más: mind ennek az egy nagy gondolatnak kőben s márványban való megtestesítése.

Azután rövid pihenés után új eszme: a fénynek és az istentisztelet magasztosságához illő csillogásnak eszméje, a *renaissance* lépett fel — mindig az Egyház kezdeményezésére, úgyszólván megrendelésére és inspirációjára. A reneszánsz nagy építészei és plasztikusai: egy *Donatello*, egy *Brunelleschi*, *Cellini* s főleg a lángeszű *Buonarrotti Michelangelo* a Szent Péter-templommal, mind az Egyháztól kapták nemcsak az anyagi támogatást, hanem a legerősebb lelki impulzusokat is.

A színpompás és aranyfényes *barokk* és *rokokó*, ha az előbbiek után kevesebbet jelent is, egy *Bernini*, egy *Maderna* műveiben, a fényes, szikrázóan gazdag ékítésű délnémet templomokban még mindig nagy remekműveket alkotott; míg a legújabb *müncheni, párisi, berlini, londoni, bécsi* templomok, a mi budapesti *Szent István-bazilikánk*, *pécsi székesegyházunk* stb. ismét inkább a klasszikus stílekhez térnek vissza.

Az egyházi építészet és plasztika e remek alkotásai mellett a világi építkezés, mint művészet mindig csak az utánzás, az ellesés, a szekularizálás módszereire szorítkozott. Úgy vagyunk itt is, mint minden téren: alkotni, kezdeményezni, teremteni, építeni csak az Egyház tudott: a profán világ, az állam csak lefoglalni, esetleg rabolni és majmolni tudott.

De az építészet úgyszólván csak a keret, a tárház volt, melyben aztán a többi művészetek megfelelő békés otthont s biztos impulzusokat találtak. A templomokban és egyházi építkezésekben vonult föl úgyszólván az egész *festészet* élete a középkor végén s az újkor elején. A szienai mesterek, *Guido*, *Duccio* s a többiek, *GiOTTO*, a mélykedélyű *d'Avanzo*, a hatalmas *Orcagna*, a mennyei *Fra Angelico da Fiesole*, a bájos

Ghirlandajo, a képzeletdús *Filippo Lippi*, a mélykedélyű *Botticelli*, a komoly *Fra Bartolomeo* és az idilli *Gian Bellini*, *Tizian* s a velencei iskola; *Mantegna* és *Vivarini* s a fényes hármass csillag minden idők művészetének egén: a nagy flórenciek: *Leonardo da Vinci* és *Michelangelo*, majd Urbino legnagyobb fia: *Raffaele Sanzio* — csak a legfőbb nevek azon a nagy festőművészeti tavaszon, melyet a katolicizmus éltető sugara s melengető légköre fakasztott.

Pedig ez még csak Olaszország. Ott van aztán a németalföldi iskola: a van *Eyck-testvérek* a genti *Leydeni Lukács*; majd utóbb *Rubens* és *van Dyck*; Spanyolországban *Murillo* és *Velasquez*; Németországban *Holbein*, *Ajtóssy-Dürer Albert*, kik szintén a keresztény eszmék és motívumok hatása alatt s legtöbbször egyenesen egyházi mecénások pártolásával alkoták meg mesterműveiket.

S szóljunk-e a zenéről? Nem volt-e a zeneművészet is sokáig azonos az egyházi zeneművészettel? Ki ne tudná, hogy magát a hangjegyírást szerzetes találta fel (*Guido d'Arezzo*); hogy a legrégibb hangjegyekbe szedett zenemű a nagyszombatnapi *Exsultet* s hogy a pusztán négy hangot alkalmazó *prefáció-ról*, melyet máig minden vasárnapi misében az utolsó falusi templomban is énekeltet az Egyház, a világ egyik legnagyobb zeneszerzője, *Mozart*, azt mondotta, hogy szívesen odaadná érte cserébe összes kompozícióit? Kit nem ragadna el az igazán hagyományhű egyházi zene: a gregorián korális méltóságteljes, gyönyörű komolysága, a *Cecilia*-zene fenséges összhangjai, az *Orlando di Lassók* és *Palestrinák* remekművei, a *Bach-Gounaud Ave-Máriája*, *Händel* allelujái, *Haydn* és *Liszt* Ferenc miséi, *Mozart* megrázó rekviemje?

Pedig a művészetek művészetéről, a *költészetről* és *szónoklatról* még nem is tettünk említést. Messzire is vezetne nagyon s az egyes nemzetek irodalomtörténetének egész első felét kellene ideiktatnunk, ha méltatni akarnók a kereszténység fejlesztő befolyását a nemzetek irodalmára, költészetére és szónoklatára.

Elég ha felemlítjük, hogy a költészet és irodalom megindítója s elsőrangú iskolája minden népnél a vallásos irodalom és vallásos költészet volt s a szónoklat művészetére a keresztény ígéhirdetés rendszeresített hitszónoki tevékenysége oktatta és szoktatta a népeket. Említsem-e a nagy szónokokat, kiket a kereszténység nagyszerű gondolatvilága inspirált, az *Aranyszájú János*-okat és *Nagy Gergely*-eket, az *Amiensi Péter*-eket és *Kapisztrán*-okat, *Segneri*-t és *Bourdaluoué*-t, *Bossuet*-t és *Fénelon*-t, *Pázmányt* és *Vieirá*-t, *Abraham a Sancta Clarát* és *Lacordaire*-t, *Ravignan*-t és *Felix*-et, *Mac Carthy*-t és *Massillon*-t, a *Klinkowström* testvéreket, *Weninger*-eket. Véletlen-e, hogy a két legnagyobb magyar szónok: *Apponyi Albert* és *Prohászka Ottokár* szintén nagy katolikusok? Említsem-e a költészet terén, hogy csak nagyon keveset mondjak, *Dante Alighieri*-t vagy *Torquato Tassot*, a *Luziáda* vagy a *Cid*-dalok szerzőit, az *Elveszett paradicsomot* vagy *Calderon de la Barca* drámáit, a középkori magyar legendások és himnuszköltők melegézésű, öserővel zengő dalait?

Nem int-e ez a teljesen hiányos és vázlatosnál is kevesebb néhány adat is annak a tételnek igazságára, melyet a protestáns *Macaulay* oly szépen foglalt e szóba: „Aki a kereszténységet leszólja, az az emberi kultúra ellen követ el merényletet”?

A kereszténység és a szociális kérdés. Katolicizmus és karitasz.

Azonban minden hideg-rideg tudásnál és művészetnél fontosabb kulturális feladatot jelentenek azon törekvések, melyeknek célja az emberiség boldogulását előkészítő létfeltételek megkeresése és megvalósítása: a *szociális kultúra* megteremtésének művei.

A kereszténység pedig éppen ezen a téren aratta legszebb babérjait.

Talán a kereszténység legelkeseredettebb ellenségei sem fogják tagadhatni, hogy a kereszténység a

felebaráti szeretet hangoztatásával és tényleges gyakorlásával az emberi nem szociális kultúrtörténetének egészen új lapjait nyitotta meg. A humanizmus, altruizmus, egyenlőség, testvériség s egyéb újabbkori jelzőszavak csak gyenge utánzatai annak a krisztusi felebaráti szeretetnek, mely a kereszténységnek teljesen páratlanul álló, sajátos vívmánya.

Az ókor az irgalmazó és önzetlen szeretetet nem ismerte. Arisztotelesz és Cicero gyávaságnak bélyegzik a nyomorodottak iránti könyörületet. A kereszténység az irgalmazó szeretet jegyében született. Elsősorban ugyan a lelkét iparkodott meggyógyítani minden szerencsétlennek, de az anyagi nyomor enyhítésére is végtelen sokat tett Krisztus személyes példaképe szerint.

Már az apostolok cselekedetei mutatják, hogy az első keresztények Krisztus irgalmazó szeretetét híven utánozták. A keresztény karitasz már az apostolok korában gyönyörű virágokat fakasztott. *Szent Pál* apostol maga gyűjtötte a könyöradományokat a jeruzsálemi szegényeknek. Az első keresztények pedig önként összerakták vagyonuk fölöslegét és készségesen megosztották a szegényebbekkel mindenüket.

Az első pápák külön szervezetre, a *diákonusok* és *özvegyek* intézményére bízták a szegényügyet s e célból kerületekre osztották fel Róma városát.

A legrégibb egyházi istentiszteleteken a hívők adományokat tettek az oltár elé (az úgynevezett oblatciókat, melyekben aztán a szegények részesültek).

Pusztán a római hitközség 250 körül több mint 1500 szegényt látott el intézményesen. Karthágó keresztényei 253-ban a keresztény hadifoglyok kiváltására 100.000 szeszterciust adtak össze.

S midőn az Egyház a katakombákat elhagyva szabadabban lélegzett, a szegényügyet is nagyobb arányokban karolta fel. Alexandriában *Alamizsnás Szent János*, kinek holttestét Pozsony székesegyháza őrizi, 7500 szegényről vezetett rendes anyakönyvet. *Arany-szájú Szent János* antiochiai pap korában 10.000 sze-

gényről, köztük 3000 özvegyről és szegény hajadonról gondoskodott. Szergiopolisz püspöke, *Kandid*, egyszerre 1200 halálra vagy megvakíttatásra ítélt foglyot váltott ki. Nagy Szent Gergely pápa korában a római szegények anyakönyve egész kötetre rúgott.

A szerzetesek és a karitasz.

A középkorban főleg a szerzetesrendek voltak a keresztény karitasz eszméinek főhordozói. Nagy Gergely, Toursi Szent Márton, Arlesi Caesarius, Bragai Márton, Leander, Sevillai Izidor, Reimsi Remig; a pápák közül III. István, I. Pál, I. Adorján, III. Leó, I. Paszkál voltak a keresztény karitasz munkálatainak középpontjai. Egyedül a cluny-i híres bencés-kolostor évenként vagy 17.000 beteget, szegényt és utazót látott el. II. Ince pápa a XII. század elején Clairveauxban a cisztercitáknál csak főzeléket, kenyeret és bort kapott ebédre, de ugyanazon clairveauxi kolostor egy éhínség alkalmával hónapokon keresztül 2000 szegényt látott el kenyérrel. Hasonlót olvasunk a premontréi anyaházról. Egy spanyol kolostor II. Fülöp idejében évenként 10.000 aranyat szentelt a szegények istápolására. A német lovagrend szabályai szerint minden 10-ik újsütet, úgyszintén minden megkezdett és aznap el nem fogyasztott kenyér a szegényeké volt.

S ki tudná számát a szegénysorsú tanulóknak, akiket az egyháziak és kolostorok neveltek fel és tápláltak? Ki tudná számát a vándorlóknak és utazóknak, kik a Kis és Nagy Szent Bernát-hegyen, a Simplonon és annyi más hegyi szálláson a szerzetesek vendéglátó, barátságos celláiban nyertek enyhülést, pihenést, sokszor életük megmentését? A Nagy Szent Bernát-hegyen évenként 16—20.000 utas fordult meg s nem szép világot vet Byron lordra, hogy miután a barátok vendéglátását végigélvezte, utóbb a szerzeteseket az „útálatos babona nyomorult heréinek” nevezte el.

Az egyháziak és szerzetesek buzdítására állnak

sorompóba a világi hívek is, kik szintén bámulatos eredményeket értek el a keresztény karitasz terén. Már a középkorban számtalan karitatív célú egyesület működött, melyeknek tagjait a kereszténység arra tanította, hogy minden szegényben Krisztus Urunkat magát lássák és ápolják. Igazi középkori, de egyúttal igazi keresztény jelenetek azok, amidőn hatalmas fedelmek egyszerű munkásokkal, előkelő várúrnők szegény parasztleányokkal egy sorban sűrögtek-forogtak a betegek és nyomorodottak személyes szolgálatában. Ki ne emlékeznék itt *Matild* angol királynőre, *Szent Lajos* francia királyra, *Assisi Szent Ferenc*re, *Flandriai Szibillára*, *Lotharingi Margitra*, *Sziénai Katalinra*, *Sziléziai Hedvigre* s mindenekfelett a mi örökké utólérhetetlen büszkeségeinkre: *Árpádházi Szent Erzsébetre* és *Margitra*? Ki ne gondolna a Lázárrend tagjaira, vagy Istenes János irgalmas rendjére, a trinitáriusokra, mercedáriusokra és annyi más hasonló rendtársulatra és intézményre?

Egyház és beteggondozás.

S szükséges-e külön említenünk, hogy maga a *betegápolás*, sőt a *kórház* fogalma is tisztán keresztény, tisztán katolikus, egyházi gondolat? Az ókor a közbeteggondozást nem ismerte. De még a középkorban is inkább csak „szállások”, menedékházak (hospitale) voltak a betegápoló intézetek. Külön intézményeket, külön e célra berendezett házakat a betegek számára legelőször *Borromei Károly*, a kereszténység egyik szentje, létesített.

S ki fejlesztette a betegápolás ügyét legnagyobb mértékben és legeredményesebben? Ismét csak egyházi férfiú, egy szent: *Páli Szent Vince*. Az ő halhatatlan érdeme, hogy a vallásos nővilág legszebb erőit, oly megszámlálhatatlan nemes érzelmeket tudott a keresztény karitasz rendszeres szolgálatába állítani, midőn az „irgalmas nővérek” bámulatos intézményét megalapította. Csak aki az irgalmas nővérek önfeláldozó hősi működését közvetlen közelből ismeri, csak aki a ful-

lasztó levegőjű kórtermekben, a gyógyíthatatlan betegek közt, a csatamezőkön és a belpoklos-telepeken működő, éjjel-nappal virrasztó, önmagukat feledő, enyhet és vigaszt nyújtó szűzeket, a szenvedő emberiség e hősiezen önfeláldozó őrangyalait munkájukban látja, csak aki a menházak, aggok házai, lelencmenhelyek, tébolydák, árvaházak szolgálatában látja sűrögni-forogni e gyenge nőket, köztük annyi előkelő származású, sőt arisztokrata hölgyet, jutalom és elismerés, földi haszon és előnyök keresése nélkül, csak az tudja egy Páli Vince szociális jelentőségét s a katolikus betegápolás és szegénygondozás nagyszerű arányait némileg méltatni.

A katolikus karitasz a legújabb korban.

Nem szólunk a többi szerzetesrendek nagyarányú karitatív működéséről, a ferencrendiek, teatinusok, kapucinusok, lazaristák, kamilliánok, redemptoristák működéséről, a jezsuita redukciókról, melyekben annyi nagynevű magyar jezsuita is működött (így pl. Fáy Dávid, a kálvinista főúrból megtért hithirdető, ki a Pombal-féle szerzetesüldözésben a lissaboni földalatti börtönökben pusztult el); nem szólunk a belpoklos-szigetre zárkózott *De Veuster Damján*-ról; *Ozanam* egyetemi tanárról, a Szent Vince-egylet megalapítójáról, *Brentano Kelemen*-ről, *Garcia Morenó*-ról, az ekvadóri köztársaság elnökéről, kit 1875-ben a szabadkőművesek meggyilkoltak, de akit keresztény karitatív és szociális működéséért ma is áldva magasztal az ekvadóri nép; *Don Boscó*-ról, akinek nevelőintézeteiből évenként 25.000 elhagyott árva gyermek kerül ki; a nagy *Ketteler* püspökről, *Kolping* Adolfról, a legényegyesületek megalapítójáról és annyi másról, akiknek pusztja felsorolása is köteteket töltene be s mind élő bizonyosságai annak, hogy a kereszténység a mai napig sem szűnt meg az emberi nyomor minden nemének s a szociális szükségek minden fajának egyhítésén fáradozni.

Ugyanaz a keresztény karitasz, melyet Krisztus hirdetett s melyet az Egyház immár 19 évszázad óta gyakorol, ma is meghallja az emberi nyomor minden jajkiáltását. Meghallotta a kitett gyermek nyöszörgését, a csecsemő, az árva sírását; meghallotta a vakok, süketnémák, bénák, elmebetegek panaszát s menhelyet létesített számukra; megérezte a veszélyeztetett ifjúság elhagyatottságát s egyletekkel, intézményekkel gondoskodott a tanoncok, a legények, az elhagyott gyermekek, a munkásifjak erkölcsi megmentéséről. Észrevette az erényében s nőiességében fenyegetett nővilágot és sietett a keresztény patronázsok, vasúti misszió, nő- és leányvédő egyesületek, leánykereskedelem elleni egyesületek, cselédegyletek, munkásnőegyletek által megvédeni a nőket a szociális és erkölcsi bukástól. Nincs a szociális nyomor enyhítésére létesült intézmények között csak egy is, mely nem a keresztény karitasz s a katolikus motívumok indítóokaiból vette eredetét, úgyhogy el lehet mondani, hogy ami szép, ami nagy, ami magasztos és életképes akció a mai szociális nyomor enyhítésére létesült, mind a keresztény karitasz sugallatára s a katolikus önfeláldozás buzgólkodására vezethető vissza.

A katolicizmus ezirányú intézményes kultúrtevékenysége mellett fel sem lehet említeni azt a teljességgel elenyésző kis filantropikus tevékenységet, mely mögé bizonyos egyházellenes társulatok a maguk válásellenes aknamunkáit rejtegetni szokták. A katolicizmus szociális-kulturális érdemei mellett eltörpül minden törekvés, mely a társadalmi kérdéseket Krisztus elvei nélkül akarja megoldani s napjaink szociális problémáinak összekuszálódása, a kibontakozás nehézsége, a társadalmi egyensúly helyreállításának reménytelensége kétségtelenül éppen azért oly nagy, mert századunk az egyedül biztos megoldás útjáról, a keresztény társadalmi elvek útjairól oly messze letért. Ha más nem, az újkori társadalmi meghasonlás a leghangosabb tanujele annak, hogy elkereszténytelenedett társadalmunk képtelen a nagy szociális problé-

mák megoldására, melyeket pedig a katolicizmus szociális kultúrája, ameddig uralmon volt, hosszú évszázadokon át sikeresen meg tudott oldani s ahol kezét meg nem kötik, ahol működését nem gátolják, ahol erejét meg nem zsibbasztják, mai nap is diadallal old meg.

Osszegezés.

Nem teológus, nem bölcsele, hanem egy világhírű nemzetgazdász és szociológus találta fel a jelszót, hogy: *minden probléma megoldása: Krisztus.*

„Jézus Krisztus fellépése — mondja egy igen divatos író, Houston Stuart Chamberlain — egy új emberfaj fellépését jelenti. Amit Görögország az ész téren, azt alkotta meg Krisztus az erkölcsi kultúrélet téren: erkölcsi kultúrában az emberiségnek csak ő általa lett része. Krisztus fellépése minden erkölcsi kultúrának örökre kizárólagos alapja marad s mai nemzeteink erkölcsi kultúrája is azon mértékben magasabb vagy alacsonyabb, amint Krisztus hatása nagyobb vagy kisebb mértékben érzik meg rajtuk... Buddha egy megvénült, kiélt, tévutakra térült kultúra utolsó felvillanása; Krisztus viszont egy új hajnalnak hasadása, aki az elaggott emberiséget újra megifjította... Az ő keresztjének jele alatt épült fel az óvilág romjain egy új kultúra, melyen soká kell dolgoznunk még, ha azt akarjuk, hogy valamikor a távoljövőben méltó legyen a keresztény névre.” (Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts.)

Ugyanezen vallomásra kényszerítették az agg Goethét is egy hosszú életen át szerzett tapasztalatai. Végnapjaiban így írt a kereszténységről: „Akármennyire halad a mi szellemi kultúránk, bármennyire növekednek a természettudományok mélység és kiterjedés tekintetében, bármennyire bővíti is uralmát az emberi szellem: a kereszténységnek azt a magasztoságát és erkölcsi kultúráját sohasem fogja túlszárnyalni, amely az evangéliumokból ragyog felénk”.

Krisztus azonban a pápa által vezetett, a kőszálon

nyugvó Anyaszentegyházban van jelen s általa hozza létre az emberiség történelmében a kultúra és a béke áldásait. Nagyszerű az Egyháznak közel kétezeréves szerepe az emberi műveltség történetében. Amint az angol-protestáns történetíró, *Macaulay* mondja: „Nincs ezen a világon oly mű és nem is volt soha, amely akkora figyelmet érdemelne, mint a római katolikus Egyház. Ennek az Egyháznak története a művelődés két nagy korszakát íveli egybe: az ókort és a jelenkort. Nincs Európában rajta kívül intézmény, amely abba a korba érne vissza, amikor még áldozatok füstje szállt fel a Pantheonban és zsiráfok és tigrisek ugráltak az amfiteátrumokban. A legbüszkébb királyi házak tegnapiak a római pápák hosszú sorához képest... Az araboknak van egy regéjük, amely szerint a nagy gizehi piramist vízözönelőtti királyok építették s ez az egyetlen emberi alkotás, amely a vízözönt túlélte. Ez a pápaság képe. Hatalmas vízözönök borították el, de legmélyebb alappillérei rendületlenek maradtak s midőn a vízözön elfolyt s midőn egy-egy világ tűnt le, úgyhogy csak a romjai maradtak meg, ő ismét felragyogott a napfényben.”¹

„A római szentszékről, — írja a protestáns *Ranke* —, el kell ismernünk, hogy ha nem is szakadatlanul, de mindenesetre a legkritikusabb időpontokban olyan hatalmas szellemű férfiak ültek rajta, akik a viszonyoknak teljesen meg tudtak felelni s midőn saját érdeküket óvták, mégis egyúttal a közérdeket tartották szem előtt s azt védelmezték.”²

„Forgassuk a dolgot, ahogy akarjuk — írja a szintén protestáns történetíró *J. Ph. Fallmerayer* —, mégis mindenkép igaz marad: ez a mi Nyugat-Európánk legbenső mivoltában a *latin egyház teremtménye*, a szentszéke, a *római pontifikátusé*.”³

Az elfogulatlan protestánsok hasonló nyilatkoza-

¹ *Ausgewählte Schriften*, deutsche Ausg., 1903, III., 65. s. köv.

² *Weltgeschichte*, V. 295.

³ *Gesammelte Schriften*, II. (1862), 202. s. k.

tait szinte a végtelenségig lehetne folytatni. *Johannes von Müller* német protestáns történetíró így ír: „Mindaz a mai világosság, mely nemcsak nekünk van hasznunkra, hanem az európaiak vállalkozókedve folytán a többi világrészekre nézve is végtelen nagy hatással volt, onnan ered, hogy a császárság bukása idejében már itt volt a vezető hierarchia... A pápa nélkül a régmúlt idők tudáselemei époly idegenek volnának nekünk, mint ma a görögkor ismerete a törököknek... *Mik volnánk mi ma a pápa nélkül? Az, amivé a törökök lettek.*”¹

„A római püspökök kétségtelenül sokat tettek a kereszténység érdekében. Székvárosuk nevéhez híven nemcsak meghódították — *megtérítették* — az egész világot, hanem törvényekkel, erkölcsökkel, szokásokkal kormányozták is azt, hosszabban, erősebben s bensőségesebben, mint azt egykor a régi Róma tette... Hogy a legtudósabb katedrákat is maga alá rendelte, hogy nem pusztá filozófiával, hanem állambölcsessel, a tradíciók erejével, egyházjoggal s szokásokkal is kormányozni tudta a világot: ez a római püspök műve... S ha a kereszténység elterjesztése magában véve érdem, a pápaság ezt az érdemet nagy mértékben elnyerte. Anglia, Németország legnagyobb része, az északi királyságok, Lengyelország s Magyarország az ő követségei és intézkedései által lettek keresztény országokká; sőt, hogy Európát talán örökre el nem nyelték a húnok, szaracénok, tatárok, törökök, mongolok hadai, sok mással együtt az ő műve.” — Így ír a protestáns *Herder*.²

„Innen (a római Szent Péter-templomból) alakítottak a németekből polgárosulásra képes elemeket, miután a merőben politikai hatású római birodalom csak katonaanyagot tudott belőlük csinálni”, — írja *Her-
mann Grimm* német író és berlini egyetemi tanár.³

¹ *Schweizergeschichte* III. Kap. I.

² *Ideen zur Philosophie der Geschichte*, Kürschners Klassiker-ausg. IV. (3), 720—711.

³ *Deutsche Rundschau*, XLVI, 324.

Az éppen nem katolikus Gregorovius, Róma város történetének hírneves írója így foglalja össze a pápaságról folytatott kutatásait: „*A történelemnek nincs elég hősi, dicsőítő jelszava, hogy azt a pápaság piramisára írja* (Die Geschichte hat nicht Heroëntitel genug, um sie auf diese Pyramide — des römischen Papsttums — zu schreiben) s ezekkel a *pápák világot összefogó tevékenységét, nagy teremtő műveit s el nem múló dicsőségét csak megközelítőleg is megjelölje*. Ha majd egy jövődő században elmúlnak azok a szenvedélyes harcok a hierarchia ellen, melyekben ma még élünk, vagy ha majd a pápák már csak nevei s árnyékai lesznek a multnak, akkor fog csak az emberiség ámulva fordulni az ő emlékükhöz s a pápák hosszú sora a művelődéstörténelem egén *oly csillagrendszer fog alkotni, amelynek fénye az idők minden fejedelmeinek és kormányainak fényét túl fogja ragyogni.*”¹

Valóban az Egyház, a katolikus Egyház az, amelyben és amely által Krisztus jelen van köztünk, harcol és szenved, áldást oszt és diadalmaskodik; szépre, nagyra, nemesre tanít s az igazi művelődés fényével tölti be a világot. Ki ne lenne büszke a történelemnek erre a nagyszerű tanubizonyosságára a katolikus Egyház mellett?

X.

A katolicizmus ellenségei.

A fentiek után azt kérdezhetné valaki: miként lehetséges, hogy ha a katolicizmus csakugyan Krisztus alapítása s a legértékesebb kultúrtényező, mégis szinte lépten-nyomon ellenfélre, akadályra, gáncsvetőkre talál? Miért kell a szeretet Egyházának bizonyos értelemben állandóan a kardhordozást hirdetnie?

¹ Geschichte der Stadt Rom (1872), I, Bd. 8, 653.

A felelet azonban egyszerű e kérdésre: maga az alapító nyíltan hirdette, hogy „nem békét jött hozni a földre, hanem kardot” (Mt. 10, 34); hogy amint őt üldözték, úgy fogják üldözni Egyházát is (Ján. 15, 20). Ime a „harcos”, a védekező, a kardviselő katolicizmus eredete.

Mindenesetre érdemes megfigyelni azokat a rúgókat, melyek ellenfeleinket a Krisztusország ellen késhegyig menő harcra ingerlik. Tudják, hogy mellette észokok, sziklaszilárd argumentumok egész bástyázata sorakozik; látják a történelem impozáns tanuságtételét ömellette, valamint azt a benső okozati összefüggést is, melyben a katolicizmus az emberiség lelkeségének legigazibb, sőt egyedül kielégítő kultúrájával áll: azon lélekkultúrával, mely az élet legmélyebb kérdéseire egyedül tud feleletet adni, a földi küzdelmeknek egyedül nyújt méltó célt és magyarázatot, a szenvedés és az enyészet nagy törvényeivel szemben egyedül nyújt diadalmas önérzetet, életkedvet és életerőt. Miért küzdenek akkor ellene? Miért intéznek ellene elkeseredett támadásokat nyíltan és titokban évszázadokon, évezredekken át?

Azt hihetné az ember, hogy ily észszerű s ily élet-erős, ily tudományosan igazolt s ily kultúrapártoló, ily előkelő és diadalmas világnézettel szemben az emberiség csak hálás elismeréssel, kegyeletos ragaszkodással lehet, hogy minden gondolkodó fő meghajol a meghajtja meg elismerése zászlaját. Jogosan azt hihetné az ingathatatlan bizonyítékok ereje s a kereszténységből fakadó megbecsülhetetlen javak szépsége előtt. Hogy egyén és társadalom, család és állam szent féltékenységgel fog vetekedni azon hitelvek diadalrajuttatásában, melyek értelmüket túlvilági fénnnyel s szívünket isteni ideálokkal töltik be s hogy az emberiség minden értelmes tagja féltő szeretettel fog össze, hogy a vallás elvitázhatatlan jogainak teljes érvényrejuttatásában keresse az igazi haladás legbiztosabb ösvényeit.

Ezzel szemben mit tapasztalunk? Nincs álláspont, amelytől — minden kényszerűségből megadott hallga-

tag elismerés mellett — annyira húzódoznék sok „modern” ember, nincs irány, melyet a gyakorlatban annyira megtagadna, mint a pozitív katolikus hitelvek következetes megvallását s alkudozás nélkül való alkalmazását a köz- és magánélet alakulásaira.

Mi lehet ennek a rengeteg disszonanciának az oka?
Mi lehet a kereszténységen gyűlöletes és ingerlő?

E kérdésre csak akkor volna nehéz a felelet — s akkor igazán nehéz volna, — ha a világon csak a gondolkodás szabályai irányítanák az emberek érzés- és cselekvésmódját s ha a logika mellett nem volna a pszichológiának is óriási befolyása az emberiség kormányzására. De ha figyelembe vesszük, hogy az ész mellett a szívnek is van szava az ember irányításában s a szív okai vajmi gyakran az emberi romlottság, aljasság és bűn érdekeivel azonosak, igazán nem csodálhatjuk többé, hogy a kereszténység eszmei szépsége sokaknak nemcsak nem kell, de sőt egyenesen vörös posztó, a gyűlölet tárgya.

A katolikusellenesség lélektani okai.

Annyi tény, hogy a katolikus értelemben vett kereszténység elfogadásának és belsőséges követelésének egész sor benső akadálya, ellensége, nehezítő körülménye van magában az *emberi szívben*, azokban a hajlamokban és öröklöttségekben, melyeket az egyéni és tömeglélektan ismertet.

A kereszténységről egy újkori író helyesen jegyezte meg, hogy élite-vallás: megkülönböztetett, nemes lelkek vallása, mely sohasem lesz tömegvallás azon értelemben, hogy a közönséges, az alacsony, a magasba nem emelkedő lelkek tömegeit erőteljes és intézményes akciók nélkül meghódította. A kereszténység, a katolicizmus: az *önuralom és öntékezés vallása*. A tömeg hajlamai azonban a szabadosság és féktelenség felé irányulnak. A kereszténység a *jog- és tekintélytisztelet vallása*. A tömeg viszont mindig az önzés, az önszeretet, az önösség praktikumjait fogja követni,

s lelkesedni fog a fölforgatásért, lázadásért és forradalomért. A kereszténység a föltétlen *lelkiismeretesség*, az önlegyőzés, a *szívtisztaság* elveit hirdeti. A tömegben a lelkiismeretesség mindig legfeljebb a külső óvatosság határáig fog eljutni s a szívtisztaság és erkölcsi önfegyelmzés helyett a tömegek ideáljai mindig első sorban az élvezet, a testiség és kényelemszeretet lesznek. A kereszténység *hősiességet*, ha kell *vértanui lelkületet* parancsol: a testi ösztönök föltétlen alárendelését a természet- és érzékfelettség követelményeinek. A tömeg pedig sohasem lesz vértanui és hitvallói lelkék sokasága.

S a tömegen itt éppen nem szükséges pusztán az utca csöcselékjét érteni. A tucatlalkek, a tömegemberek nagy számmal vannak képviselve a társadalom összes rétegeiben.

Több mint természetes tehát, hogy az emberek nagy tömege azzal a vallással szemben mindig bizonyos ellenszenvvel fog viseltetni, mely ily magas követelésekkel lép föl s ily szigorú erkölctörvényekkel zaklatja szenvedélyeinek kisdéd játékait. A keresztény morál magas követelményeinek bizonyos értelemben mindnyájan született ellenségei vagyunk s azért a keresztény hitelvek elfogadása is csak bizonyos önlegyöző erőfeszítésnek lehet vívmánya. Csak ha sikerült magunkban a szenvedélyek lármás igényeivel szemben a biztosabb, de gyengébb hangot, az igazságtisztelet és lelkiismeret szavát uralomra juttatnunk, csak akkor tudunk szívből meghódolni a kereszténység hatalmas koncepciójú gondolatai és magas erkölcsi követeléselei előtt.

A kereszténység erkölcsi magassága.

Képzeljük csak el az elképzelhetetlent, hogy egy szép napon a kereszténység hivatalos képviselői, mondjuk: a pápa és a püspökök kimondanák, hogy az Egyház tévedett, midőn legerősebb ösztöneink fékentartását sürgette. Tegyük föl, hogy kijelentenék az Isten

tízparancsolatának s az egyházi parancsoknak érvénytelenségét, az ösztönök, az önzés, a féktelen gazdagodási vágy, a nemi hajlamok emancipációját mindenemű vallási erkölcstörvény alól; hogy megengedettnek hirdetnék a tulajdonjog eltörlését, a gyengébbek elnyomását, a csábítást, a hűtlenséget, a fajtalanságot, a szemérmetlenséget, a szabad szerelmet; hogy felfüggesztenék a gyónás, az áldozás, a misehallgatás, a bűjt, az egyházi tekintélytisztelet parancsait. Bezzeg a kereszténység megszűnnék az lenni, ami! Elvesztené a tisztult lelkek nagyrabecsülését, de viszont elesnék az az óriási ellenszenv is, mellyel ma sokan az Egyház s a kereszténység ellenében viseltetnek. Hányan „térnének meg”, ha nem kellene a megtéréskor idegen és jogtalanul szerzett vagytonokat visszaszolgáltatni, bűnös szövetségeket fölbontani, tiltott élvezetekről lemondani! Hány válnék az Egyház lelkes hívévé, ha az a gyűlölt megtartóztatási eszmékkel, a VI. és IX. parancssal nem rémitgetné! Hány aposztata térne vissza, hány elszakadt hitközség katholizálna újra, ha ez a megtérés nem járna hitbevallással, lemondással és áldozattal!

Euler, a világhírű matematikai lángelme, így ír erre nézve azon művében, melyet a „Szabadgondolkodók ellen” írt: „A kinyilatkoztatott vallás iránti ellenszenv a legtöbb embernél végelemzésben az akaratból ered. Ezek az emberek mindenek megakadnak, amit pl. a Szentírás közöl, viszont más dolgokban végtelen hamar megnyugosznak s hiszékenyek. Ezeknél nem is használ sokat az értelmi érvelés, ha be nem áll az erkölcsi újjászületés. A geometria a legnyilvánvalóbb s legvilágosabb tudomány, de azért abban is vannak olyan nehézségek, amelyeket egy gyenge elme meg nem tud fejteni, sőt amelyeknek láttára a tanulatlan ember a biztos igazságot is hajlandó lehetetlenségnek nevezni. Mármost vessük ezért sarokba a geometriát, mint afféle értéktelen elmeszüleményt?” (*Rettung der Offenbarung gegen die Einwürfe der Freigeister.*)

A kereszténység értelmi magassága.

S ezen erkölcsi kötelezettségeken kívül hányat tart vissza a kereszténység értékelésétől és lelkes szeretetétől a keresztény hitelvek *intellektuális átértésének nehéz volta!* A kereszténység nem egyszerű filozófiai rendszer, melyet néhány hangzatos jelszóba s költői lendületességű fejtegetésbe lehetne foglalni. A kereszténység sokkal magasabb és mélyebb, sokkal tágabb és sokoldalúlag elágazóbb tanrendszer, semhogy azt felületességhez szokott és külszín szerint, első benyomások alapján ítélkező elmék a maga egész nagyságában és szépségében meg is érthetnék. Nem csoda aztán, ha lenézik, amit megérteni és megbecsülni képtelenek s a tudatlanság boldog fölényével kipellengérezik azt, amihez értelmük éle föl nem ér. „Blasphemant quod ignorant — Káromolják azt, amit meg sem értenek.”

Mennél magasabb valamely tanrendszer, mennél elvontabb s a köznapiság fogalomkörétől elszigeteltebb az eszmevilága, annál nehezebb megérteni, annál nehezebb az idevágó eszmék területén a fogalomzavart kerülni s az egyes tanok felsőbb egységét és összhangját fölfedezni. Így van ez a profán tudás terén is. A mennyiségtanban s általában az exakt tudományokban csak azok érzik magukat otthonosan, akik a minden emberben többé-kevésbbé meglévő felületességi hajlam alól többé-kevésbbé emancipálni tudják magukat. De már a bölcseletben, mely még az exakt tudományoknál is elvontabb, valósággal fehér holló az, aki minden Sziciliát és Charibdiszt elkerülni képes s nem bonyolódik azokba az ismert szellemes álokoskodásokba, melyek a felületes gondolkozás legbiztosabb tanujelei.

Ezzel a jelenséggel áll okozati összefüggésben az a tény, hogy éppen a bölcselet terén legszétágazóbbak s legfejletlenebbek az egyesek véleményei.

A hittitkok terén pedig, melyek természetsszerűleg leginkább túlemelkednek a köznapi ember fogalmai-

nak látóhatárán, természetesen a legtöbb elmeélre, alaposra és mélységre van szükség, hogy azokat az éles disztinkciókat és fogalommeghatározásokat, azokat a finom levezetéseket és szintéziseket csak megértsük is, melyek nélkül az evangéliumi tanoknak tudományos, rendszeres egységbe való hozatala lehetetlen.

A felületességnek, a tömegeket elkápráztató s félrevezető ötletességnek ily körülmények között természetesen százszor könnyebb a munkája, mint a pozitív építőké, aminthogy minden hatalmas problémát és messzeágazó dedukciót is százszor könnyebb összezavarni, mint tisztázni és lebonyolítani.

Végtére is ellenvetést tenni a legkönnyebb minden tudomány terén, viszont az ellenvetésre megfelelni sokszor nehéz s gyakran éppen akkor a legnehezebb, mikor az ellenvetés a legsekélyesebb, külszínre azonban szellemes és csattanós.

A kereszténység ellenségei jól ismerik ezt a körülményt s ki is használják alaposan: ezért úszkálnak ellenvetéseik folyton a felületen, ezért dolgoznak örökösen pusztá jelszavakkal s ezért nem szeretnek az apológiai argumentumok tudományos taglalásába bocsátkozni.

„Nem a műveltség a hit ellensége — mondja helyesen *Keppeler* püspök —, hanem a műveltségi képzelődés; nem a tudás, hanem a tudásokoza gőg; a *félműveltség* teszi az embert egyszerre ostobává is, kevélyé is s épp ezért képtelenné a *hitre*. Az igazi műveltség szerénnyé tesz és hinni tanít.” Amint *Verulamius Bacon* mondotta: „A felületes tudomány hitetlenségre vezethet, az alapos behatolás visszavezet a valláshoz”. „A nagy szellemek, a tiszta lelkek, a magas intelligenciájú emberek otthonosan érzik magukat a hit magas régióiban s örömmel fogadják be a túlvilági élet bizodalmas reménységét. A kicsiny lelkek és korlátolt elmék viszont sértődötten utasítják vissza azokat az isteni titkokat, melyeknek mélységét szűkkörű emberi bölcsességük itt e földön ki nem meríthette.” (Hahn-Hahn Ida grófnő.)

Konzervativizmus és újításvágy.

A kereszténységnek továbbá örökké alapvető tulajdonsága marad az a nagyobbfokú *konzervativizmus*, mellyel minden olyan tanrendszernek okvetlenül birtania kell, mely nem egy-két évtizedre, nem is egy-két évszázadra vagy évezredre, hanem időtlen időkig való létre van alapítva. Az igazság csak konzervatív lehet s éppen emiatt a tömegnek sohasem érdekes. A tömeg mindig újat, divatosat, ingerlőt keres s a modernség csillogásáért vajmi sokszor kész örömmel siet elhagyni a kipróbált régít.

Az egész modernista és antimodernista küzdelem igazolja e tetteket. Az ősi igazságot védelmező konzervativizmusnak s a modernség címén minden kortévelyt örömmel üdvözlő felületességnek jellegzetes harca ez. Egyik oldalon a szívós ragaszkodás, a józan konzervativizmus, a messzebblátó s azért lassabban hevülő komolyság; a másik félen az újszerűség ingere, a felforgatási és újítási kedv s a forradalmi láz. Természetes, hogy ezek és ezek álltak ez utóbbi oldalra s halálosan meggyűlöltek az antimodernizmust, mely nekik csak annyi volt, mint a modernség megtagadása.

Az emberi elem a kereszténységben.

Végül hozzájárul a tömegek elkereszténytelenedésének okaihoz azon körülmény is, hogy a kereszténység ma épúgy, mint egykoron, *társadalmi* intézmény, melynek élete és működése természetsszerűleg emberekhez van kötve. A kereszténység isteni gondolatait ugyanezen isteni gondolatok értelmében gyarló emberek képviselik a földön. Mármost hiába magyarázzuk a tömegeknek szakadatlanul, hogy különbséget kell tenni ember és intézmény, személyek és elvek között, hogy a kereszténység nem a papság és a papi intézmény, nem X és Y pap, az emberek mindig hajlandók lesznek embert és intézményt felcserélni.

Igy tehát egész sor lélektani magyarázata van an-

nak, hogy a kereszténység megértéséhez és értékeléséhez nem minden esetben van kedv, készség és képesség.

XI.

A katolikus lelkipásztorkodás hézagossága.

A felsorolt okok azonban magukban még mindig nem magyaráznak meg mindent. Még mindig érthetetlen, hogy egy minden ízében szép, összhangzatos, beigazolt, boldogító vallás miként veszthette el népszerűségét oly sokak előtt. Itt valami belső, módszertani hibának kell rejlenie a katolikus vallás védelmében és bemutatásában. Csak ez a módszeres hiba vagy hiány teheti érthetővé a nagy tömegek elhidegülését a keresztény és katolikus gondolattal szemben.

Ezt a metodikai hibát föltételezni csakugyan nem túlságosan nehéz s még kevésbé nehéz az okozati összefüggést földeríteni közte s napjaink belső elkereszténytelenedése, a modern világ nagy hithagyása között. S bár a hithű katolikusnak fájdalmas, hogy itt éppen egyházi életünknek egy sebes pontjára kell rámutatnia, viszont az apologetikus érdek parancsolja, hogy ne fogadjuk el irányítónak ezt a fájdalmas érzést.

A nagy metodikai hiba, századunk s a múlt századok elkereszténytelenedésének egyik legfőbb tényezője kétségtelenül az *egyházi lelkipásztorkodás terén rejlik, amely külső körülmények nyomasztó hatása alatt nem tudott kellőképp lépést tartani a haladó korsükségletekkel.*

E tétel megítélésénél előre kell bocsátanunk két megjegyzést: egy lélektanit s egy teológiai.

Néppedagógia és evangélizáció.

A lélektan szerint az ember nem lép föl mindjárt mint kész, kialakult egyéniség az élet színpadján, hanem pályafutását mint embrió, mint tudatlan és tehe-

tetlen báb kezdi meg, mint gyermek, akinek, mint Eötvös mondja, oly sokat kell elvesztenie az angyalból s oly sokat kell lecsiszolnia a majomból, míg ember lesz belőle. A gondolatok és érzetek, a meggyőződések, a világnézet, a jellem mind hosszas kialakulásoknak és fejlődési folyamatoknak eredője, mégpedig idegen befolyásolások hatása alatt lefolyt alakulásoké. Mi emberek mind nemcsak a magunk erejéből, hanem egymás közreműködéséből nyertük úgyszólván mindazt, amik vagyunk s amivel bírunk. Éppen azért van szükségünk nevelőkre és a nevelőknek pedagógiára.

A teológia szerint Krisztus a pedagógiának ezt a nagy elvét szintén fölvette nevelői és népeket átalakító programjába. Az örök igazság és örök élet útjain ő is emberek által akarja vezetetni az embereket. Emberekre bízta a lélekmentés, a térítés és igehirdetés, a lélekkormányzás és lélekmegszentelés nagy művét. S amióta az Olajfák hegyének ormain a távozó Megváltó ajkáról a hatalmas jelige: *Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη*, „Tanítsatok minden nemzeteket” elhangzott, azóta Krisztus gyenge emberek, halászok és vámosok által hirdeti az újabb és újabb nemzedékeknek az örök élet ígét. „Aki titeket hallgat — így szól Krisztus az apostolokhoz s így visszhangzik szava századokon át az Egyházban — az engem hallgat.” (Lk. 10, 16.)

Az Egyház és a lelkipásztorkodás.

És éppen ezen a ponton kezdődik a probléma súlyosabb fele. Gyenge emberek, gyarlók, vétkesek, tudatlanok lépnek Jézus nyomdokaiba. Jézus akarta így. Ez az üdvösség útja. Az igehirdetőkre szükség van. Már Pál apostol hirdette: „Hogyan higgyenek abban, akit nem hallottak? És hogy halljanak, ha nincsenek, akik hirdessenek?” (Róm. 10, 14).

S az Egyház Krisztus rendelkezéseire nekivágott a rengeteg föladatnak: helyettesíteni Krisztust és folytatni az ő művét. És aki a világtörténetet csak némileg is ismeri, nem tagadhatja, hogy ezt a feladatot az Egyház

átlag igazán bámulatos eredménnyel oldotta meg. A pasztoráció, a léleknevelés és lelkipásztorkodás története az Egyház évkönyveinek legszebb lapjait tölti be. Az Egyház legnagyobb emberei, a nagy szentatyák és pápák, a népek közt az evangéliumot hirdető szentek s az egyházi élet nagy reformátorai mindenekelőtt maguk is nagy lelkipásztorok voltak s nem lehet véletlen műve, hogy ugyanaz a Leó, aki Attilát föltartóztatta, ugyanaz a Gergely, aki Britannia népeit az Egyházba olvasztotta, ugyanaz az Athanáz, Vazul, Nazianzi Gergely és Ambrus, akik az arianizmust megtörték, ugyanaz a Pázmány Péter, aki Magyarországot a katolicizmusnak visszanyerte, nemcsak kifelé voltak hatalmas tetterejű egyéniségek, hanem befelé is nagy hit-elemzők, hitszónokok és lelkipásztorok voltak.

Az egyházi lelkipásztorkodás legszebb babérja, hogy minden időben megérezte, sokszor jó előre megérezte a korok szükségleteit. Csakis így sikerülhetett neki az a mestermű, hogy elsőben is krisztianizálni tudott egy egész pogány világot, utóbb pedig ezt a krisztianizált világot rá tudta állítani egy új, fejlődő kultúra sínjeire, melyen az époly biztosan tudott haladni az anyagi jólét célpontjai felé, amily szívósan tudott ragaszkodni a lélek érdekeihez, a vallás örökértékű célpontjaihoz. Pedig rázkódtatásokban az Egyháznak az ó- és középkorban bőven volt része.

A lelkipásztorkodás az újkorban.

Azonban jött az újkor. Nem a természettudományokkal jutottak ellenkezésbe a hit dogmái, mert ez az ellenkezés mese — a legnagyobb természettudósok a mai napig a legmélyebben hívő, vallásos keresztények voltak —; nem is a modern filozófia döntötte meg a vallás trónját; nem a hitújítás, nem a szekularizáció és nem a nagy revolúció rendítette meg az egyházi élet talapzatait. Azaz hogy igen, a revolúció, a forradalom; de nem az, melyet Robespierre guillotine-jai ilusztráltak s mely konventhatározatokkal raktározta el

az Istent a lomtárba, hanem sokkal inkább az a titkos, belső, szövevényes, hosszú, szellemi forradalom, mely a Hohenstaufok egyházellenes üzelmeivel indult meg, mely a protestantizmusban ért el magában efemer jelentőségű külső megnyilatkozást s a Voltaire-ek és Bolingbroke-ok szarkazmusában s az illuminatizmus és racionalizmus tudákos istentagadásában lelte delelőpontját: *a forradalom a keresztény gondolat mint társadalmi irányító nagyhatalom ellen.*

Sokkép érthető, de elszomorító tény is, hogy az egyházi lelkipásztorkodás a forradalmi propaganda e rohamos fejlődésével nem tudott lépést tartani s a janzenista, gallikán, jozefinista erőszakoskodások között éppen akkor ért el a stagnálás egy bizonyos nemének állapotába, mikor az ellenséges terjeszkedés a legaggresszívebb és legdiplomatusabb lett. Az Udvözítő nagy szava itt is valóra vált; a sötétség fiai okosabbak voltak a világosság fiainál.

Ma az egyházi lelkipásztorkodás — értve ezalatt mindazt, ami rendszeres és hivatásos evangéliumi lélekmentő munkát jelent — a legbokrosabb és legégetőbb problémák elé van állítva. A *μαθητεύσατε* nagy parancsa tán soha ily súlyos és fájdalmasan komplikált feladatokat nem jelentett. Igazán nem csoda, ha ma a jobbak is megriadnak a nagy apostolkodás azon kérdéseinek még csak módszeres taglalásától is, melyeknek megoldásában az Egyház mindig legszebben remekelt; nem csoda, ha az athanázi tett- és munkavágy, az ágostoni és gergelyi, világokat átfogó vállalkozó szellem, a bonifáci és adalberti messzetelekintő, szívós, elszánt hadakozás helyett a tehetetlen, félénk sopánkodás lett az újkori katolikusok védelmi akciójának szignatúrája. Egyes nagy embereink az újkorban is voltak és vannak, akadnak a lelkipásztorkodás terén is bátor kezdeményezők és úttörők; de a mai állapotot minden előzővel szemben siralmassá teszi, hogy *ma megfelelő rendszer nem áll többé a rendszeres támadással szemben.*

A modern lelkipásztorkodás hiányai.

Mindez nagyrészen történetileg teljesen érthető. Aki egyszerre annyi ellenséggel áll szemközt, mint ő, akinek saját híveit, sőt részben vezéreit megvesztegették ellenfelei, akinek játék közben szakadatlanul sakkot adnak, az nem gondolhat rendszeres defenzívára és megerősödéssre; annak pillanatnyi védművek felvetésére kell pazarolnia minden erejét, idejét és manipuláló képességét. Márpedig az egyházi lelkipásztorkodás az újkor kezdete s főleg a XVIII. század végével megindult szociális erjedés és forrongás ideje óta ebben a folytonos lázas és lélekzetnélküli védekezésben állt.

Itt azonban nem mentegetésről van szó, hanem a helyzet megértéséről s erre legcélszerűbb, ha a sok közül néhány megrázóan szomorú, sokat mondó jelentéset nyíltan leszögezünk. Hangsúlyozzuk, hogy a sok közül, nehogy azután, ha nem mindent említünk, az általánosítás vagy egyoldalúság vádja érjen.

A lelkipásztorkodás és az intelligencia.

Ime itt van az *intelligencia pasztorációjának kérdése*. Mily természetes szükséglet ez, mily logikai folyománya annak az erős differenciálódásnak, mely az újkor folyamán az emberek műveltségi átalánya közt végbement! Valaha az emberek zöme beérte az elméleti tudás kezdő elemeivel. A tanultak osztálya külön kaszt, ha tetszik: egy különckaszt volt. Az úri osztály inkább hadakozott, vadászott, gazdálkodott és komaságba járt, semmint egyetemeket látogatott, szakvizsgákra készült s szellemi munkákkal foglalkozott. Amiből kettő következett. Először is a lelkipásztornak nem kellett túlságosan magas tudományos nívón állnia, legalább a profán tudáságakat illetőleg; nem kellett hozzá sok, hogy állása fölényének az egyéni műveltség felsoóbságával is tekintélyt szerezzen. Másodszor, ami a legfőbb, az egyházi férfiú homogén, műveltség tekintetében meglehetősen egynemű hívősereget látott maga

előtt, melynek igényei és szükségletei nem differenciálódtak egymás közt a szivárvány színeinek sokféleségével.

Ma mindez megváltozott. Az írástudók osztálya megszűnt valami külön kis kaszt lenni: ma már az egyetemi képzettség maga sem jelent különösebb fokú műveltséget. Ma tehát az Egyház papjának először is valósággal univerzális szakműveltséggel, enciklopédikus képzettséggel kell bírnia a maga teológiai szaktudásán kívül, hogy a hit és profántudás százszoros érintkező pontján a tudománya csődöt ne mondjon; hogy oly beállítással tudja megvédeni s megvilágítani a hit tételeit, hogy a profán-tudós a maga szakismere-tével se találhasson rajta kivetnivalót. Ami annyit jelent, hogy ma a lelkipásztornak, legalább az intelligencia lelkipásztorának egy emberfölötti önképző-munkát, egy évtizedre kiterjedő felsőbb tanulmányi kurzust kell — intézményesen vagy a maga jószántából — végezni, hogy annyifelé szétágazó szellemi életünk minden vallási vonatkozású problémájának bátran és eredményesen szemébe nézhessen. Ami a papság zömére nézve természetesen magában véve is több mint normális nehézség.

De más szempontból is tény, hogy ma az intelligencia külön pasztorációt igényel. Nem áll az, hogy művelt katolikusaink félnek a hittől. Az emberek szívébe akárhányszor az apologéta első szavaira vissza-illeszkedik a hit, a nem annyira tönkretett, mint inkább elhanyagolt és elfeledett, előítélet-törmelékek hal-mazával elborított vallási meggyőződés. Akárhány a hittől teljesen elidegenült úriember csodálkozva veszi észre, hogy a tudományos gondolkodás nemcsak nem zárja ki, de sőt követeli az istenhitet s jellegzetes ama szabadkőműves mondása, aki, miután néhány vulgáris előítéletet eloszlatnia sikerült, így kiáltott föl: Istenem, hát miért nem mondták ezt nekem húsz éves koromban? És miért nem prédikálnak erről a papok?

Hogy miért nem? Nagyon könnyű kitalálni. Azért nem, mert a prédikáció a hívők összességének szól.

Annak a köznépnívóját nem szabad úgy elhagynia, hogy a szegények és egyszerű emberek, a nők és gyermekek, akiknek Krisztus szintén első sorban szánta az evangélium vigaszait, az ige megértéséből kizárassanak. Viszont persze az intelligencia speciális szükségletei ilyképpen kielégítetlenül maradnak. Mily közel fekvő itt a lelkipásztorkodás kibővítésének, specializálásának, a társadalmi, vagy legalább műveltségi fokozatokhoz alkalmazkodó differenciálásának gondolata! S a megvalósítás? Ki gondolhat ma még erre?

Pedig nem mondhatni, hogy e gondolat nagyon is új és merész, úgyhogy a gyakorlatban még nem bizonyult volna életképesnek. Kísérletek ezirányban már a XIX. század eleje óta történtek s egy Lacordaire, egy Ravignan, egy Felix konferenciái, újabban a férfilelki gyakorlatok és férfizarándoklatok, a hitvédelmi előadások, sőt apológiai kurzusok intézménye mindenütt sikerrel jártak, ami azt bizonyítja, hogy az intelligencia külön-pasztorációja igenis erős visszhangra talál, sőt általánosan érzett hiányt pótol.

A társadalmi és műveltségi osztályok külön-pasztorációja képezi alapgondolatát a Mária-kongregációknak is, melyek bizonynyal éppen azon körülménynek köszönik hatalmas sikereiket, hogy e tekintetben korszükségletet fedeznek. A kongregációk az egyes társadalmi osztályokat külön-külön, tehát specializáltan és alkalmazkodóan veszik munkába; mindenkit a saját lelki igényei és befogadóképessége szerint pasztoralnak s ebben rejlik erejük. Innen érthető egyrészt, hogy a legtöbb hithű, komoly katolikus ma a kongregációból kerül ki s viszont a hitélet ellenségei is szükségesnek látták legfőbb támadásaikat a Mária-kongregációk ellen intézni.

A lelkipásztorkodás és az új szociális viszonyok.

Egy másik nagy nehézsége a korszerű lelkipásztorkodásnak a *modern szociális viszonyokban* rejlik. Hej be másként is volt ez a régi jó patriarkális idők-

ben! Amikor minden ember reggel felkelt és este lefeküdt, hétköznapi dolgozott, vasárnap pedig misére, prédikációra járt — amikor éjjeli és vasárnapi szolgálatok nem voltak még —; amikor a lelkipásztor vasárnaponként együtt látta szószéke körül az egész falut vagy várost és hathatott valamennyi hívére! Manapság? Hány száz olyan életfoglalkozás van, amely a rendes lelkipásztori befolyásolást mintegy eleve kizárja! Hány ezren nem tudnak, nem bírnak misére, prédikációra járni, még ha mégúgy akarnak is! Hányan nőnek fel anélkül, hogy a gyáron, utcán, kocsmán és szurtos pincelakásokon kívül talán bárhol is másutt megfordulnának! Hánynak kell éppen vasárnap leginkább talpon lenni s anyagi dolgokkal foglalkozni reggeltől estig — kezdve a posta- és vasúti alkalmazottakon, a vendéglői és szállói személyzeteken, pincérek-, cselédek-, felírónőktől le egészen a bérkocsisokig és villamoskalauzokig! Hány ezer van, aki nehéz, idegölő munkában töltött hét után az egy vasárnapot szeretné családjá ügyeire, pihenésre, üdülésre fordítani s azért a templombajárásban érthető módon nagy áldozatot lát! Hány katolikus ember és cselédleány kénytelen másvallásúaknál szolgálni, akik természetesen — főleg a zsidók — csak a legritkább esetben vannak oly türelmesek, hogy a félórás kismisére elengednék cselédjeiket.

Ehhez járul a munkásosztály közt féktelenül dúló vallásellenes izgatás, mellyel a munkáspasztoráció sehogysem tart lépést;¹ a lakásnyomor a maga ezerszeres erkölcsi veszedelmeivel; a nagyvárosokban szórakozásként űzött erkölcstelenség; az alkoholizmus, a prostitúció s a leánykereskedés; az emberi romlottságból tökélet kovácsoló mulatóhelyek; a szennyirodalom; az apróhirdetések és a nyilvános csábítás egyéb fogócsáp-

¹ Budapesten pl. a legújabb korig vagy tízezer iparostanonc évtizedeken át minden vallási oktatás nélkül nőtt fel. Ezek a szegény gyermekek csak a Népszavából tanulták meg, amit a „hit-tanból” „tudnak” s természetesen mint kész anyag hullottak a szociáldemokrácia ölébe.

jai; a nőkérdés óriási ziláltsága — mert ugyan ki merné ma ezt a kérdést azzal a naiv mondással elintézni, hogy a nőnek „otthon” van a helye s hogy a főzőkanál való a kezébe; ezzel a naiv mondással, igen, mert hiszen hány tízezernyi ama nők száma, akiknek a mai szociális viszonyok közt hiába beszélünk főzőkanálról, mert hiszen egyáltalán nincsen otthonuk, nincs hol és nincs mit főzniök; — mindezek nyomában azután a családi élet züllése és bomlása, a közerkölcsiség süllyedése, a gyermek-, nő- és munkásvilág lelki elhanyagoltsága s az az egész óriási erkölcsi káosz, mely ezek következtében előáll.

A lelkipásztornak ezekhez a zilált állapotokhoz mértén egyre új és új mesterfogásokon kell törnie a fejét, hogy azokhoz hozzáférjen, akiket a körülmények mostoha alakulása reá nézve oly hozzáférhetetlenekké tett s egészen új tudománynak kellene még kialakulnia, mely csak a lelkipásztorkodásnak a modern szociális viszonyok közt való gyakorlati érvényesülését taglalná. Ámde mikor a lelkipásztor amúgyis valóságos forgatagban áll s a reá várakozó óriási munkahalmaz amúgyis minden idejét és erejét igénybe veszi, valóban nem csoda, ha nem jut érkezése az eddig még munkába sem vett területek meghódításának még csak a gondolatára sem.

A külső létfeltételek.

De az eredményes lelkipásztorkodásnak sokszor még a legelemibb külső követelményei is hiányoznak.

Tekintsünk el a különféleképpen differenciálódott osztályoktól s a modern szociális életviszonyok alkotta nehézségektől; tegyük fel, hogy még mindig a régi, patriarkális élet folyik, amikor vasárnap mindenki lelki felújulást és üdülést keres az istenházában s ott beéri ugyanazon egy lelki táplálékkal. Még így is teljesen lehetetlen a pasztoráció éppen a legfontosabb helyeken, a modern nagyvárosokban.

A modern közlekedési, kereskedelmi és iparügyi viszonyok fejlődése folytán a népek életének közép-

pontja a falvakból majdnem teljesen a városokba koncentráldott; a városokban pedig ezeknek rohamos fejlődésével a lekipásztori intézmények szaporítása semmiképpen sem állt arányban.

Pedig a nagyvárosok lekipásztori tekintetből a legfontosabb munkateret képezik. A városok szellemi és erkölcsi hatása megérzik egész vidékeken s országokon: itt vannak a hivatalok, itt a főiskolák, melyek az ország értelmiségét nevelik. A törvényhozás, bíráskodás, közigazgatás, sajtó és mindazon intézmények, melyek egy ország szellemi életét vannak hivatva irányítani, itt vannak együtt a nagyvárosokban. A nagyvárosok nevelik az úgynevezett művelt osztályokat; innen árad szét a vallási, erkölcsi téren a jó és rossz egyaránt. Annál sajnálatosabb és végzetesebb, ha éppen a nagyvárosokban dühöng a leghiteltlenebb árnyokban a modern lélekínség, melynek egyik legközvetlenebb oka a nagyvárosok lekipásztori intézményeinek hallatlan elmaradottsága.

Ahhoz, hogy egy lekipásztor — a kellő buzgalmat és képességeket feltételezve — eredményesen gondolhassa a rábízott lelkeket s a hármaskrisztusi megbízásban: a lélekkormányzói, tanítói és megszentelői működésben hatásosan eljárhasson, mindenekelőtt szükséges, hogy híveivel állandó és szoros *érintkezésben* álljon. A lelki-pásztor elnevezés krisztusi veretésű. Maga Krisztus nevezi önmagát jó pásztornak, de azonnal hozzá is teszi, hogy a jó pászor „ismeri juhait és nevükön szólítja a maga juhait” (Ján. 10, 3). Amiből mindenesetre következik, hogy eredményes lekipásztorkodásról Krisztus fölfogása szerint csak ott lehet szó, ahol az egy ember által megmunkálendő terület nem túlságosan nagy, azaz ahol csak annyi lélek van egy lekipásztor kezére bízva, amennyit az könnyen áttekinthet, amennyivel személyes ismeretségre és kontaktusba léphet.

E helyes elv alapján alakultak meg részben már a kereszténység őskorában az aránylag kicsiny egyházmegyék, pl. Olaszországban, hol ma is apró, de nagy-

számú püspökséget találunk. A céltudatos angol vagy amerikai katolikus pasztoráció is lehetőleg szűk határok közé szorítja egy-egy egyházmegye területét. London és Nagy-New-York maga 2—2 egyházmegyét egyesít magában.

Ugyanezen elv azonban kétszeresen helyénvaló a közvetlen lelkipásztori munkatér: a plébánia kérdésében; hiszen a plébános az, aki a püspök megbízásából „an hivatta az egyes hívekkel személyesen foglalkozni.

Hogy a plébániák milyen lélekszámot ölelhetnek fel, arra nézve az Egyház maga határozott normát állított fel, midőn a trienti zsinat reformhatározataiban előírja, hogy a plébánosnak *ismerni kell* híveit („*eas cognoscere valeat*”). Mármint hány emberre terjedhet ki egy plébános személyes ismeretsége? Kevesen vannak, akik elmondhatják magukról, hogy száz meg ezer emberrel vannak állandó, személyes ismeretségben és kontaktusban. Többel mint 2—3000 lélekkel csak némileg is behatóan foglalkozni egy embernek fizikai lehetetlenség. 2—3000 lélek között is már mennyi szétágazó, teljesen egyéni és sokszor mélyreható lelkipásztori működésre volna szükség! Mennyi munkát adna a lelkipásztornak a tépelődők, a kételkedők, a szenvedők, a kísértésben levők, árvák, gyermekek, a veszélyeztetett ifjúság, a haldoklók nagy száma 2—3000 hívő között is!

Falun, ahol kevesebb az erkölcsi veszély, gyakran csakugyan 1000—2000 lélek esik egy plébániára s ezt az állapotot mindenki normálisnak találja. Csak a városokban, ahol a lelki veszély s a szükség százezreire nagyobb, tartozik a legnagyobb ritkaságok közé, hogy egy lelkipásztor kezére ne legyen több bízva a normális számnál.

A plébániák kiterjedése és az Egyház.

Érdekes e tekintetben az Egyház álláspontja. Egy bécsi tartományi zsinat (1858-ban) túrhetetlennek nevezi azon állapotot, ahol 10.000 lélek van egy rendes és állandó lelkipásztor (plébános) kezére bízva. XII. Leó

Róma város plébániáinak felosztásánál átlag legfőlebb 3000 lelket egyesített egy plébánián. Leghatározottabb VI. Pius pápa állásfoglalása e téren. A legélesebb szakvakkal elítélte a francia nemzetgyűlésnek azt az intézkedését, hogy a nagyobb városok plébániáinak „legalább 6000 lelket” kelljen számolniok. „Hogyan gondolhat ekkora számú népet egyetlen plébános megfelelőképpen?” kérdi a pápa és utal Konrád bíborosnak, IX. Gergely követének esetére a kölni zsinaton, aki egy plébánost előállíttatott, amiért nem engedte meg, hogy a dominikánusok az ő plébániája területén megtelepedjenek. „Hány ember van a plébániádban?” kérdezte a legátus. „9000”, feleli a plébános. Mire a bíboros — így beszéli el maga VI. Pius — csodálkozó haraggal kiáltott rá: „Ki vagy te nyomorult (quis es tu, miserrime), aki azt hiszed, hogy ennyi embert becsülettel gondolhatsz és kormányozhatsz? Nem tudod-e, *te elvetemült* (hominum perditissime), hogy majdan az ítélet napján Krisztus ítélőszéke előtt te leszel ezekért felelős?” S a plébánost e helytelen felfogásai miatt mint a pásztori hivatalra teljesen alkalmatlant azonnal elmozdította állásából.¹ Az 1858-iki bécsi zsinat a túlnagy plébániák híveiről egyszerűen azt mondja, hogy „pásztor nélküli nyáj”.²

Plébániahíány a nagyvárosokban.

Mármost nézzük ezzel szemben a tényleges állapotokat. A normális 2—3000-et, sőt a maximális 6—10.000-et a legtöbb nagyvárosi plébánia kétszer, háromszor, sőt nyolcszor, kilencszer is túlhaladja. Valaha alapítottak *N* városban *X* számú plébániát. Kévség volt a népesség s ezért az *X* számú plébánia *N* község számára éppen elég volt. A népesség azonban az újabb évtizedekben szaporodás és bevándorlás folytán rohamosan felszökkent. Most azonban senki sem gondolt — vagy gondolhatott? — többé arra, hogy a temp-

¹ Swoboda: Großstadt-Seelsorge. 327. és köv.

² Swoboda, i. m. 331.

lomokat és plébániákat szaporítsa. *N* község világ-várossá fejlődött, de a plébániák száma ma is körülbelül *X* maradt.

A sok közül lássunk csak három példát, Európa három legnagyobb, túlnyomóan katolikus fővárosából: Páris, Bécs és Budapest lelkipásztori mizériáiból.

Páris.

Páris legszomorúbb különlegességei közé tartozik, hogy legnagyobb és — ami ezzel adva van — legelhanyagoltabb plébániái vannak. Ott, ahol a nagy forradalom — mint egy újkori francia író megjegyezte — voltaképpen csak most jutott el a hullámok végső lezajlásáig, lényegében ma is ugyanazon lelkipásztori állapotok uralkodnak, mint a nagy forradalom előtt! Pedig azok már akkor is nagyon siralmasak voltak. Hiszen átlag már akkor *20.000 lélek jutott egy plébánosra*; de volt 40.000-es, 50.000-es, sőt két 90.000-es plébánia is.

Statisztikailag ki van mutatva, hogy a párisi nép erkölcsi züllése a nagy forradalom előtti évtizedekben éppen ezen idők pasztorális mulasztásaival állott egyenes matematikai arányban. A XVII. században az erősen növekvő Páris nyolc új plébániát kapott. A XVIII. században azonban a plébániák alapítása szünetelt; a forradalomig mindösszevéve csak *egyetlenegy* (a Saint-Antoine) alakult meg s hogy mennyire későn, igazolta a forradalom, melyben éppen ez a legtovább elhanyagolt városrész vitte a főszerepet. Itt kovácsolták az első forradalmi szuronyokat; 1792 júniusától kezdve Saint-Antoine viselkedését leste egész Páris; a királyi család reszketve várta a Saint-Antoineból jövő híreket s maga a nemzetgyűlés fellélegzett, midőn Santerre egyszer azt jelentette, hogy Saint-Antoine nyugodt. Ez volt Párisnak lelkipásztorilag egyik legelhanyagoltabb része.

Pedig a forradalom előtti Páris még büszke lehetett lelkipásztori viszonyaira a mai Párisal (vagy

akár a mai Budapesttel) szemben. A forradalom idején Párisnak 800.000 lakója és 39 plébániája volt. (Tehát több mint kétszer annyi mint amennyivel a félmillió katolikust számláló modern Budapest rendelkezett.) Ma azonban Párisnak nem 800.000, hanem *több mint 3½ millió* lakosa van, amely 97%-ban katolikus. Akkora város ez, hogy Budapest négyszer beleférne; össze kellene tenni Glasgowot, Hamburgot, Turint, Budapestet, Cincinnati és Stockholmot, hogy Páris nagyságát megkapjuk. Katolikus pedig Párisban egymagában hétszer annyi lakik, mint Rómában. Ennek dacára a voltaképpeni Páris plébániáinak száma nemcsak nem ötszöröződött meg a forradalom óta, mint ahogy el lehetett volna várni, hanem *még csak meg sem kétszereződött*: 39-ről *csak 70-re* emelkedett fel. A Banlieue-t (a környéket) is hozzászámítva a modern Nagy-Párisnak 150 lekipásztori állomása van, holott (a 3000-es számot véve alapul) nem kevesebb, mint *ezerháromszáz* plébániára volna szüksége. Ami annyit jelent, hogy míg a forradalom előtt egy plébánosra átlag 20.000 lélek esett, addig ma a tulajdonképpeni Párisban *egyetlen lekipásztor kezére átlag 40.000*, Nagy-Párisban 23.000 lélek van bízva. Ezek az állapotok botrányosan szánalmasak.

Párisban vannak a világ legnagyobb plébániái, valóságos szörnyterületek lekipásztori szempontból. A Montmartre lábánál terült el 1906-ig a világ legnagyobb plébániája, a Notre-Dame de Clignancourt *121.000 lélekkel*. Azaz ez az egy plébánia több katolikus lelket számlált, mint 122 egyházmegye Olaszországban. E plébánia után nagyságra a francia forradalomból ismeretes Sainte-Marguerite plébánia következett közel 100.000 lélekkel; azután jött egy 90.000-es, két 80.000-es, öt 60.000-es, négy 50.000-es, tíz 40—50.000-es, tizenhat 30—40.000-es, huszonöt 20—30.000-es stb. plébánia. A 121.000 lelket számláló horribilis plébánián a plébános mint voltaképpeni lekipásztor *mellett csak hét segédlelkész* működött, úgyhogy egy papra átlag 15.000 lélek esett. Lehetetlen állapotok!

Pedig ezenkívül még 40 plébánia volt, amelyben egyetlenegy papra 5000-nél több lélek jutott. Hogy itt eredményes lelkipásztorkodásról szó sem lehet, hogy ily körülmények között a katolikus nagyvárosok lelkipásztori elhanyagoltatás dolgában a pogány missziók sorsát osztják, magától értetődik.

Tanulságos, amit Swoboda ez adatok kapcsán megjegyez, hogy t. i. ezeknél a párisi állapotoknál már csak a budapesti erzsébetvárosi plébánia lelkipásztori viszonyai állanak szomorúbban, mert ott csaknem 80.000 katolikus esik egy plébánosra, aki mellett csak három káplán működik s így egy-egy papnak 20—20.000 lelket kell (vagy inkább kellene) gondoznia.

Amióta 1907-ben a clignancourt-i plébániából kihasították a Szent Genovéa plébániát (30.000 lélekkel), azóta Clignancourt-nak már csak (!) 95.000 hívője van s ezzel a második helyre jutott Párisban és az egész világon. Ma tehát az első, illetve a legutolsó, mert legelmaradtabb plébániája Párisnak és a világnak a Szent Margit-plébánia 96.000 lélekkel. Ez az a lelkipásztorilag végleg elhanyagolt terület, ahol 1848-ban Affre érsek életét vesztette a barrikádon s ahol Michel Lujza a templom szószékén agitált. Páris pedig még egyre rohamosan nő, nem annyira a szaporodás, mint inkább a bevándorlás folytán. Egyedül 1896-ban, mely évben néhány plébániát nagynehezen mégis felosztottak, a párisi katolikus lakosság száma megint csaknem 100.000-rel nőtt. Itt tehát a segítség csak a még nagyobb bajt tartotta távol; a meglévő szomorú állapotokon semmit sem javított.

S hogyan állunk ma?

1909-ben a párisi plébániák nagyság szerint így következtek: első volt a Szent Margit-plébánia 96.000 lélekkel és 8 segédlelkésszel. Második a clignancourt-i plébánia 95.000 lélekkel és 7 segédlelkésszel. Azután jöttek sorban egy 90.000-es, egy 89.900-as, egy 85.000-es, egy 78.000-es, egy 70.000-es, két 64.000-es, egy 62.000-es, egy 60.000-es, 55.000-es, 54.000-es,

51.000-es, két 48.000-es, két 47.000-es, két 46.000-es, egy 45.000-es, 41.000-es, négy 40.000-es, két 38.000-es, egy 37.000-es, egy 36.000-es, három 35.000-es; ... és így tovább lassú lefelé szállásban; többnyire csak 5—6, ritkán 8—10 segéderővel. Vagy félszáz 20.000 hívót számláló plébánia működik pusztán 2—3 káplánnal és 16 közel 10.000 lelket számláló plébánia van, amelyben egyáltalában nincs segédlelkész.

Csoda-e ily körülmények között, ha a mai Páris antikatólikus, ha a Humanité és a többi radikális lapok, a demokrácia, az anarchizmus, az egyházellenes izgatás s a horribilis erkölcstelenség oly tömegesen szedik benne áldozataikat?

Ehhez járul még az óriási templomhiány. A világnak sokáig legnagyobb plébániájában, Clignancourt-ban csak *egyetlenegy plébániatemplom* s egy kicsiny kis Jézus Szíve-templom volt. Ha az a 121.000 katólikus, aki a clignancourt-i plébániához tartozott, egyszer mind templomba akart volna menni, Clignancourt-ban hirtelen 50—60 új templomot kellett volna építeni. A templomlátogatás e helyeken egyszerűen fizikai lehetetlenség s ily körülmények között természetes, hogy a lakosság el is szokik az istentiszteletek látogatásától s a vallásos élettől. Hozzávetőleges számítás szerint *Clignancourt*-ban átlag csak 8000 katolikus hallgat vasárnaponként szentmisét. A Szent Margit-plébánián még kevesebben: a 96.000 katolikus közül csak 2000-en! A gyermekeknek legalább fele úgy nő fel, hogy egyáltalában semminemű vallási oktatásban nem részesül. A házasságoknak *felét* nem kötik az egyház előtt és azok közt is, akik a házasság megkötése céljából az egyházhoz fordulnak, gyakran akadnak olyanok, akik még nincsenek megkeresztelve. Egyes plébániákon hetenkint többször is előfordul, hogy az egybekelés előtt a házasuló feleket előbb hamarosán meg kell keresztelni.

A keresztség felvételének elhanyagolása, mely szintén a lelkipásztorkodási tényezők hiányából magyarázható, helyenkint szomorú arányokban van el-

terjedve. A VII. párisi arrondissement-ban a katolikus szülők az újszülött gyermekeknek csak $\frac{9}{10}$ -ét kereszteltetik meg, a XI-ben az újszülötteknek $\frac{3}{5}$ -e, a XX-ban csak egy ötöde jut keresztség alá.

A hiterkölcsei élet bomlásával természetesen egyes arányban áll a néperkölcsei pusztulása is, melyről oly megrázó statisztikákat közöl a párisi rendőrség. 1907 január és februárjában, tehát nem egész 60 nap alatt, Párisban 88 gyilkosság és gyilkossági kísérlet, 1904-ben 530.000 kriminális bűneset került a törvényszékek elé s hogy az elnéptelenedés és a családi élet széttűllése milyen arányokban terjed, ma már a legszélesebb körökben is ismeretes.

Afrikai állapotok a katolikus kultúrvilág kellő közepén!

Bécs.

A lelkipásztori elhanyagoltságnak nem sokkal kevésbé százalmas képét nyújtja a másik nagy katolikus metropolis: Bécs. Tanulmányozásra annál érdekesebb terület, mennél világosabban elárulja az újabb korok feltűnő indolenciáját a régebbi, körültekintőbb nemzedékekkel szemben.

Bécsben a régi városrészek tele vannak templomokkal, az új városrészek viszont csaknem teljesen templomok nélkül maradtak. A Belváros templomviszonyai még tűrhetőek: 50.000 katolikusnak 9 plébánia és mindösszevéve 20 templom és kápolna áll rendelkezésére. De már a második kerületnek, mely háromszor akkora mint a Belváros, nem 27 plébániája és 60 temploma, hanem csak 3 plébániája s a 3 plébániatemplomon kívül még 4 templom és kápolnája van. A külső városrészekben azonban még ilyen állapotokat is hiába keresünk. A XV. kerület négyakkora mint az első (a Belváros), de már csak 1 templom van 4 kápolnával; a XX. kerületben 60.000 katolikus van, de ez a kerület is csak 1 templommal és 2 melléktemplommal rendelkezik.

Bécsben 1,767.000 katolikus él s ennek a rengeteg számnak csak 70 plébánia áll rendelkezésére; azaz

egy plébániára átlag 25.000 lélek esik. Az átlagos lélekszám tekintetében különben Bécs a harmadik helyen áll; *legrosszabbul áll Páris 36.000 lélekkel, azután jött Budapest 28.000 lélekkel és csak azután Bécs 25.000-rel.* Ha csak a bécsi tartományi zsinat számítását vesszük is alapul s egy plébániára 10.000 lelket számítunk, akkor is Bécsben nem 70, hanem 177 plébániának kellene lenni. Ha pedig a helyesebb, de még mindig túlnagy 6000-es számot vesszük alapul, akkor Bécsnek 294 plébániára volna szüksége, azaz 224 plébániát kellene azonnal felállítani. És ez még mindig minimális számítás volna a helyesebb 3000-es alapszám helyett, melynek feltételezésével a helyes plébániabeosztás 588 plébániát számlálna. Ez esetben Bécsnek azonnal 518 új plébániát kellene szerveznie. Csak akkor lehetne szó célszerű, normális lelkipásztorkodásról.

Érdekes Bécsben a valósággal matematikai összefüggés a szociáldemokrácia térfoglalása és a templomhiány között. Az 1907-iki választás alkalmával a legtöbb szavazatot a szociáldemokraták azon kerületekben nyerték, amelyekben legkevesebb a templom és legnagyobbak a plébániák. Így a XIX. és XX. választókerületben a szavazatoknak több mint fele szociáldemokrata jelöltekre esett; ugyanott csak egy-egy plébánia látja el a hívők lelki szükségleteit s mind a kettőbe 60—60.000 katolikus tartozik. A XXI. választókerületben a szavazatoknak több mint fele esett szociáldemokratára; ugyanott 36.000 katolikus számára csak egyetlen kis templom van, melybe 500 ember is alig fér be. A XXII. választókerületben a szavazatoknak szintén több mint fele esett demokratára s ha keressük a magyarázatot, ott találjuk azon másik statisztikai adatban, hogy 73.000 katolikus lélek számára csak egyetlenegy plébánia áll fenn, legújabbán egy melléktemplommal. A XXIV. választókerületben szintén a demokratáké volt a szavazatok többsége, ugyanezen kerületben csak két plébánia működik 50—50.000 katolikus között. A XXXII. választókerületben a több-

ség szintén a demokratáké lett; itt 60.000 katolikusnak egy plébánia szolgál, legújabban egy melléktemplommal. A XXXIII. választókerületben a szavazatoknak csaknem kétharmada esett szociáldemokratára, ugyanitt 23.000 katolikus lelki szükségletét csak egy ódon, szűk, falusi templomocska gondozza. A legnagyobb győzelmet a szociáldemokraták a XXVI. és XXVII. választókerületben nyerték, s érdekes, hogy itt van ugyan három plébánia (kettő 40—40, a harmadik 60.000 hívővel), de *templom egyetlenegy sincs*. Meg is látszik az eredmény. Itt volt a szociáldemokrata agitáció főfészke; a keresztény jelölt az egész kerületben helyiséget sem tudott kapni, ahol szónoklatát megtarthatta volna.

Kiszámították, hogy a bécsi templomok még a katolikus *iskolásgyermekeknek* maguknak sem volnának elegendők, ha azokat csak a legközelebbi iskolából is rendszeresen templomba vezetnék. A neulerchenfeldi templomba pl. a legközelebbi iskolákból vagy 5000 gyermeket kellene vezetni, pedig a templomba mindössze csak 700 ember fér be. Altottakringban 5400 gyermek tartoznék egy templomba, amely csak 500 lelket fogad magába. A Stefánia-téri templomba befér ugyan 5000 ember, de ide meg 15.000 gyermeket kellene vezetni stb.

A bécsi iskolásgyermekek száma 1907-ben 227.292 volt; egy-egy plébániára átlag 3000 gyermek esett. Ennyi gyermek befogadására azonban a legkevesebb bécsi plébánia-templom volna elég tágas. Ilykép a templomok még csak a tanulóiifjúság befogadására is teljesen elégtelenek. Hozzá kell azonban venni, hogy az ifjúság nem oszlik el egyenletesen az egyes plébániákra; így a belváros 8 plébániája még csak el tud igazodni a maga 3429 iskolásgyermekeivel, de már a Favoriten kerületnek 21.626 főnyi tanulóiifjúságát a két plébánia templomába beszorítani igazán fizikai lehetetlenség. (Ezt a 21.626 gyermeket 35 iskolában 572 tanerő gondozza; lelki gondozására azonban csak 2 templom és 12 lekipásztor van rendelve!)

Erdekes eredményre jutunk, ha a *templomokat összehasonlítjuk az iskolákkal*. Bécsnek 454 nyilvános elemi vagy polgári iskolája van s ezekben 6844 tanító működik. Ezzel a szép számmal a kulturális szempontból legalább is époly fontos lelkipásztori központok és erők száma össze sem hasonlítható. Papnak legalább annyinak kellene lenni, mint tanítónak s templomnak is legalább annyinak, mint iskolának. De hogyan áll a valóság? Plébánia csak 76 van, lelkipásztor csak 440! Azaz, miután Bécsben évenként vagy 70.000 katolikus fekszik súlyos-betegen (nem számítva az 1,720.000 gyermekbetegséget), Bécsnek éppen annyi papja van csak, amennyi a *betegek és haldoklók* lelki gondozására szükséges! Ezek egymaguk elég munkát adnának a 440 lelkipásztornak. Hát még ha a hittan-oktatást is tekintetbe vesszük! A bécsi papság az elemi és középiskolákban évenként 330.000 hittanórát ad. Mi marad ennyi munka után a *voltaképpeni lelkipásztorkodásra!*

Fizikai lehetetlenséggel határos továbbá a húsvéti gyónás elvégzése is. Kiszámították, hogy ha Bécsben minden katolikus elvégezné húsvéti gyónását hamvazószerdától szentháromságvasárnapig és ha csak egyszer gyónnék ezen idő alatt, akkor minden papnak kivétel nélkül hamvazószerdától szentháromságvasárnapig naponként legalább 60 gyónást kellene meghallgatnia, ami évi gyónásnál annyit jelent, hogy legalább fél napig minden más teendőt félretéve csak gyóntatnia kellene.

A múlt század utolsó évtizedeiben elsőnek Ganglbauer bíboros, bécsi érsek, emelte fel szavát erélyesen e lehetetlen állapotok ellen. 1888-ban kiadott kiáltványában néhány megrázó adatot foglalt össze, melyek már akkor jellemzően festették a bécsi templomviszonyokat. A plébánia-templomok közül, úgymond,

a szt. Lipótról nevezett 30.000 léleknek szolgál s befogad	600 embert,
a szt. Brigitta-templom	30.000 " " " " 2500 "
a szt. József-	" 40.000 " " " " 800 "
a szt. Flórián-	" 25.000 " " " " 600 "

a szt. Egyed-templom	38.000	léleknek szolgál s befogad	2000	embert,	
a szt. János-	70.000	"	"	"	1500 "
a breitensee-i	6.000	"	"	"	100 "
a floridsdorfi	17.000	"	"	"	450 "
a fünfhausi	40.000	"	"	"	3000 "
a gersthofi-kápolna	3.000	"	"	"	30 "
a hernalsi templom	60.000	"	"	"	700 "
a großjedlersdorfi templ.	8.000	"	"	"	400 "
a meidlingi	50.000	"	"	"	2500 "
a neulerchenfeldi	30.000	"	"	"	1200 "
a nußdorfi	5.000	"	"	"	500 "
az ottakringi	50.000	"	"	"	300 "
a reindorfi	60.000	"	"	"	700 "
a simmeringi	25.000	"	"	"	900 "
a währingi	50.000	"	"	"	700 "

Mit jelentenek ezek a számok? Azt, hogy a legtöbb plébániatemplomban a hívők túlnyomó nagy része sem misét, sem szentbeszédet egyáltalában nem hallgathat. Kiszámították pl., hogy ha a reindorfi plébániatemplomban reggel 7-től déli 12 óráig minden félóránban volna mise s mindegyik misét teljesen új és új közönség hallgatná végig, még pedig úgy, hogy a templom állandóan zsúfoltig tele volna: akkor ezáltal a 60.000 reindorf-kerületi katolikus közül mind összevéve csak 7000 hívő tehetne eleget vallási kötelezettségének s a többi 53.000 még mindig mise nélkül maradna.¹

S ezzel szemben azt sem mondhatja senki, hogy kár volna több templomot építeni, mert hogy az új templomok esetleg üresen maradnak. Ennek éppen az ellenkezője igaz. A legtöbb templom hétköznapokon is csaknem telve van, vasárnap pedig a zsúfoltságig. És állandó jelenség, hogy bárhol építenek is új templomot, az új templom csakhamar a zsúfolásig megtelik, anélkül, hogy a környék templomai bármikép is megéreznék a látogatók számának csökkenését. A legtöbb ember, hiába, csak akkor megy templomba — de akkor szívesen megy —, ha a templom közel van, esetleg útjába esik. Ilyenkor szívesen betér az is, akinek

¹ H. Swoboda: Großstadtseelsorge, II. kiadás, 130. köv.

eszébe sem jutna olyan templomot felkeresni, mely messzebb kiesik megszokott útjainak irányától.

Budapest.

Hogy Budapest lelkipásztori állapota mily szomorú elmaradottságban vannak, arról Swoboda nyilatkozatát már fentebb említettük. Hogy csak a legfontosabbakra szorítkozzunk, mindenekelőtt fel kell említenünk, mennyire nem tartott lépést a főváros fejlődésével a plébániák fejlődése. A XIX. század elején, 1810-ben az akkor még nem egyesített Buda és Pest összevéve csak 60.000 lakost számlált. E hatvanezernyi, nem is tisztára katolikus lakosság lelki gondozására akkor 10 plébánia állt fenn, azaz a hívek száma egy-egy plébánián átlag 5—6000 volt. És ma? Ma Budapest katolikusainak száma *nyolcszor-tízszer akkorára szaporodott*, mint amennyi 1810-ben volt. Vajjon nyolcszor-tízszer annyi lett-e a plébániák száma? Szó sincs róla. A plébániák száma száz év alatt *még csak meg sem kétszereződött*, 10-ről pusztán 17-re emelkedett, s csak a legutóbbi évek hoztak némi jobbulást néhány új plébánia megalakulásával. Ezeket az újabb plébániákat, melyeknek rendes plébániai templomuk nincs is, a következőkben még figyelmen kívül hagyjuk.

Szomorú eredményeket mutat fel az átlagos lélekszám vizsgálása is. Budapest plébániáin átlag 27.000 katolikus lélek esik¹ egy-egy plébánosra: sőt ha az egészen kicsiny királyi várplébániát és a görög-katolikus plébániát leszámítjuk, 30.000 az átlagos lélekszám ott, ahol 3000 volna a normális szám! Még a budai oldalon úgy ahogy tűrhetők az állapotok, bár ott is vannak abnormis, 10 ezernél is nagyobb plébániák, de a pesti oldalon egyenesen kirívó a lelkipásztori elhanyagoltság. Az átlagos lélekszám a dunabalti plébániákon 47.000, sőt, ha a jelentéktelen Rókus-plébániát leszámítjuk, 55.000, vagyis *az állapotok itt sokkal rosszabbak, mint akár Párizsban*. Ez az átlagszám a nagypárizsi átlagszámot mintegy kétszeresével

¹ Illetve: esett még néhány évvel ezelőttig.

telülmúljal A józsefvárosi plébánia, mely a világ összes plébániái közt a harmadik helyen áll nagyság, tehát kormányozhatatlanság szempontjából is, *kerek 93.400 lelket számlál.* Ezt az óriási számú hívősereget, melyből a legújabb plébániafelosztás sem tudott több plébániát alakítani, egyetlen voltaképpeni lelkipásztor, egyetlen plébános gondolja öt segédlelkésszel! A józsefvárosi plébánia után az erzsébetvárosi következik *80.000 lélekkel* s csak három segédlelkésszel (ebből azonban legújabban több kis plébániát kihasítottak); azután a terézvárosi jön 74.000-rel, tehát még mindig közel a 80.000-es számhoz, mely a máris túl magas 6000-es egységet *tizenháromszorosan* felülmúlja; holott ehhez a plébániához a legutóbbi időkig még a rákosi filiale is hozzátartozott, mely egymaga külön plébániának éppen elég. Azután jön a ferencvárosi plébánia 51.000 hívővel, a kőbányai 33.000, a lipótvárosi 32.000 s a belvárosi 17.000 lélekkel.¹

Micsoda lehetetlen állapotok ezek! S mennyi lelki inséget jelentenek e horribilis nagy számok még akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy Budapesten a voltaképpeni lelkipásztorkodó papság mellett még a külön hitoktatók intézménye (kb. 100 hitoktató) működik.

Végtelenül szomorú eredményeket tapasztalunk, ha a budapesti templomok kérdését vesszük szemügyre.

8—10 ezer lélekre csak egyetlen templomot számítva, Budapestnek föltétlenül szüksége volna 50—60 tágas templomra és ezeknek lehetőleg egyenletesen kellene elosztva lenniök a főváros egész területén. Sőt ma, amikor a foglalkozások oly sokfélék és a megélhetés gondjai a fővárosi lakónak nemritkán minden percét igénybe veszik, amikor a csábítás és hitközöny veszélyei oly mindennapiak és amikor a még hívők megőrzésén kívül a már megtántorodottak visszahódítása is fontos föladat, kétszeresen gondoskodni kel-

¹ Ezek az adatok elég régiek: a hivatalos schematizmus évről-évre ugyanazon számokat nyomtatja le, melyeket az 1906-iki hivatalos fővárosi statisztika közölt. Azóta a helyzet a lakosság növekedésével csak rosszabbodhatott.

lene arról, hogy az emberek hosszas keresés nélkül is találjanak templomot, melyben misét és szentbeszédet hallgathassanak. Amennyi a templom, annyi a hívő, mondják az angolok. A valóság ezzel szemben az, hogy az 50—60 templom helyett van 20—22 templomunk, ezek is felerészből túlkicsinyek s ezek között is a legtöbb Budán vagy a város középponti részeiben van egy rakáson.

Éppen a lelkipásztori szempontból annyira fenyegetett külsőbb városrészek sok tízezernyi lakójának valóságos zarándokutakat kell megtenni, ha templomba akar menni.

Ha akár a Baross-utcán, akár az Orczy-úton vagy a Hungária-körúton végigmegyünk, ha Lágymányosra, Kelenföldre, Magdolnaváros (Angyalföldre), az óriási kiterjedésű Zugló felé megyünk, mindenfelé találunk újonnan épült óriási háztömböket bőven, amelyek közül néha 2—3-ból kitelnék egy egész plébánia; de ugyanott negyed- és félórát barangolhatunk anélkül, hogy egyetlen templomra akadnánk. Nem sok utca van Budapesten, amelynek katolikus lakói számra nem mulnának felül egy-egy közép nagyságú falusi plébániát és azért következőképpen nem tarthatnának igényt külön templomra a saját utcájukban.

A Budapesten működő 556 tanintézet és 5200 tanerő mellett a 20—22 templom és 80—100 lelkipásztorkodó pap valósággal elenyészik. Ennyi templom s ennyi lelkipásztor pusztán a budapesti elemi-, közép-, polgári-, ipar- s kereskedelmi iskolába járó 70 ezer katolikus tanuló lelki gondozására volna elegendő.

Nem okolunk senkit; készséggel elismerjük, hogy e problémákat észrevenni százszorta könnyebb, mint megoldani s hogy e megoldást ezerféle külső körülmény nehezíti meg. Csak egyet akarunk megvilágítani: hogy ily körülmények között mennyire nem csoda, ha a hithű kereszténység és katolicizmus a benne rejlő igazság, benső szépség és erő ellenére ennyire tért tud veszíteni a ma túlnyomó részben város-lakó modern társadalmi rétegekben.

A fentebbiekben néhány különösebb jelentőségű tényezőt soroltunk fel, melyeknek összeható munkájára vezethető vissza javarésze annak a sajnálatos jelenségnek, hogy a Krisztusország még mindig nem hódította meg s a jövőben is csak nagy erőfeszítések árán hódíthatja meg a lelkeket. Krisztus szava ilykép válik szomorú valóvá, hogy a világosság a világra jött, de a sötétség fel nem fogta s az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot.

A hatalmas népáradatban, mely a föld öt részét elborítja, ezért olyan kicsiny az igazi Krisztuskeresők és Krisztushívők serege. Kicsiny azok nagy számához képest, akik a széles úton járnak; nem azon a szűkön, amely az üdvösségre vezet. De éppen nem kicsiny ama pálya meredekségéhez és magasztosságához képest, melyen ezer nehézség, akadály és ellenséges támadás közt is híven követik a keresztet hordozó diadalmas Krisztust.

A kereszt útja — Krisztus diadalútja.

Hiszen így is, e szűk korlátok között is, mily fel-emelő és vigasztaló látványt nyújt e választottak serege! Azoké, akik megértették az ő szavát és követték hívó szózatát. Követték évszázados és évezredes menetben. Mily hosszú, mily változatos és mégis mily egyformán diadalmas menet ez: Krisztus diadalútja a századokon át! Elöl őmaga, a kereszthordozó; utána hosszú-hosszú, végtelen menetben emberek, emberek s mindig újabb emberek: minden színből, korból, nemből, osztályból. Akik mind őreá tekintenek föl, mint vezérükre, akik mind neki zengenek hódoló dalokat.

Gyermekek, akik a gyermekajk csilingelő hangján mondanak neki háladalt, amiért egykor maga is gyermekké lett, amiért ölébe vette a kised gyermekeket, megáldotta őket és példaképül állította oda a felnőttek elé s ezzel megszentelte a gyermekkort. Ifjak, akik hálásan emlegetik, hogy egykor Jánost, a „mennydörgés fiát” magához vonzotta, szívéhez emelte s a

tisztaság és szeretet példaképévé avatta. Szűzek és nők, kiket ő ragadott ki a rabszolgaság és erkölcsi lealáztatás feneketlen sarából, ő tanított meg a szűzeség, a női erény és tiszta nőiesség varázsigéire s ő emelt a lovagi tisztelet magaslataira. Férfiak, kik hálásan emlegetik, hogy a családi életet megszentelte és szent tüzet gyújtott a tűzhelyeken; hogy megszentelte a munkát saját kezével; hogy beállította a világba az igazságosság, a szabadság, a bátor férfierény és önfeláldozó hűség erényeit.

Szenvedők és kereszthordozók, kik roskatag léptekkel követik őt s kikben az erőt a gondolat tartja fenn, hogy az Isten Fia is keresztet hordozott s összeroskadt alatta, de azért tovább vitte és meghalt rajta. Az ő példája szerint és az ő erejével ők is tovább viselik keresztjüket, viselik szívesen a halálig. S azután ismét megtört, meghajlott alakok következnek: azok, akiket a bűn súlya a földre nyomott, de akiket az ő keze újra fölemelt s az ő szava új erővel töltött el s akik könnyes szemmel hálálkodnak neki, hogy egykor nem vetett követ a bűnös nőre s a megfeszített latornak, kit az emberiség kitagadott, megnyitotta mennyországát.

És talán valamennyi között legélénkebb hálával s bizalommal a haldoklók hosszú, milliófejű processziója tekint föl reá, akiknek viaszsárga megfakult arcára az ő látása festett rózsás hajnalpírt, midőn kicserepesedő ajkukra nyomják az ő feszületét s végső kinjaikat e sóhajban enyhítik: „Isten Fia! ha a te megtört szemedbe tekintünk s abban a mennyország fényességét látjuk, nem félünk a haláltól, mert hiszen általa csak arra az útra lépünk, melyen te jártál előttünk, s bízunk benne, hogy a sötét híd másik oldalán ott vár reánk is a te paradicsomod!”¹

Ez a menet a küzködő katolicizmus legszebb diadala.

¹ L. Klug, Gottes Wort u. Gottes Sohn, 366.

XII.

Egyház, állam, zsidóság.

1. A katolikusellenesség történeti okai.

Az elkereszténytelenedés kifejlődésének folyamatában igen jelentékeny részük volt a *történeti okoknak* is. Ez irányban első helyen az *államhatalomnak* folytonos féltékenykedése és rivalizálása említendő a kereszténységgel szemben. Amióta a kereszténység fennáll, az államhatalmak képviselőinek részéről számtalanszor volt erőszakban és cselvetésben része.

Krisztus a kereszténységet jogi alapon álló társulatnak, még pedig szuverén jogfenhatósággal bíró „országnak” alapította meg, melynek fejedelmei és vezérei az apostolok lettek, legfőbb kormányzója pedig az, akinek Krisztus a kulcsok hatalmát adta. Egy ilyen minden földi társulástól független testületnek még a fogalma is egyenes ellentétben állt az államhatalomnak azon pogány eszméjével, melyet a keresztény középkor társadalma csaknem változatlanul vett át az ókortól.

A pogány államhatalmi eszme.

A pogány állam öncélú és végső jogforrásnak tekintette önmagát, rajta kívül szuverén jogfenhatóság nem létezett. Az ilyen felfogású államnak természetesen mindig félnie kell a keresztény gondolatától. Félnie kell attól, hogy alattvalói nem pusztán őt tekintik törvényhozónak, kormányzónak és jogforrásnak. Félnie kell attól, hogy törvényhozásában és közigazgatásában magasabb szempontokra, vele legalább egyrangú tényezőkre is tekintettel kell lennie. Innen a féltékenykedés, az érzékenység, a súrlódások alkalmi állam és Egyház között. Innen a Nérók és Diokleciánok harcai az Egyház ellen, innen az arián bizánci császárok küzdelme, innen a középkorban a IV. és V. Henrikek, a Barbarossák és II. Frigyesek, a Bajor Lajosok és Szép

Fülöpök harca, innen az újkorban a VIII. Henrik- és Erzsébet-féle egyházüldözések, a Hesseni Fülöpök és Gusztáv Adolfok őrjöngése az Egyház ellen, innen a protestantizmushoz pártolt német fejedelmek kész hajlandósága, hogy a hitújítást mint egyházellenes forradalmat felkarolják, innen még a legújabbkori katolikus udvarokban is a folytonos ujjhúzás az Egyházzal: a Bourbonok, a XIV. Lajosok s a gallikán egyház versengése Rómával, a II. Józsefek sekrestye-politikája; innen az olasz egyházrablás; innen a Bismarck-féle „Kulturkampf” és a Combes-, Briand-, Clémenceau-féle francia egyházüldözés, portugál utánzatával egyetemben.

És innen az a félszeg következetlenség, mellyel az állam a vallással szemben viseltetik.

Az állam érzi a vallás szükségességét és névleg nagyon jól ismeri a kereszténységnek társadalmat fenntartó, népeket civilizáló és kulturáló erejét, azért nem is a kereszténység mint ilyen ellen indult meg a harc a legújabb időkig. Az állam fel szeretné használni a kereszténységben rejlő morális és társadalmi erőket, de nem akar megtérni maga mellett intézményt, mely ezen erőket teljhatalmúlag és szuverén joghatósággal irányítsa. Azért nyirbálja körül az Egyház jogait s szorítja háttérbe működését, ahol csak teheti. Gondoljunk vissza a hitvallásos iskolák küzdelmeire a XIX. század folyamán Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban, Spanyolországban és nálunk. Történeti érdem, rátermettség, benső melegség, nevelői szeretet és odaadás dolgában a hitvallásos iskolák messze elül járnak s azonkívül az államnak óriási pénzeket takarítanak meg. Az egyetlen ok, mely miatt az állam a legtöbb országban és éppen a katolikus országokban inkább csak tűri a hitvallásos iskolákat, mint támogatja, az, hogy ezek az iskolák nemcsak a vallási, de egyúttal az egyházi, azaz az *intézményesen és komolyan vallási* életnek is védőbástyái.

A közép- és felsőfokú oktatást természetesen első sorban igyekezett az újkori mindenható állam magához

ragadni. Az egyetemek és középiskolák — valaha tisztára egyházi alkotások — ma vagy kizárólag állami kézen vannak, vagy a legmesszebbmenő állami gyámkodás alatt állnak.

Államhatalmi beavatkozások.

De az állam féltő keze kiterjeszkedett magára a *papságra* is. Az állam módot talált reá, hogy magának az Egyháznak legbenső ügyeibe, a papság neveltetése, kineveztetése, alkalmaztatása és fegyelmi ügyeibe is beleszólhasson. Amiért a középkori despoták a Suessai Tádék és Pádúi Marsiliusok útján harcoltak, aminek érdekében a Febroniusok és jozefinisták vitái folytak, azt az államhatalomnak első sorban éppen a katolikus országokban sikerült rendszerré alakítania. A katolikus Egyház sok helyütt még saját papjait és püspökeit sem nevezi ki az államtól függetlenül. Ki tagadhatja, hogy ez nem ideális állapot s ezzel az Egyháznak, a szuverén keresztény gondolatnak egyik legegységibb jogán esik csorba s működésének nem ritkán — Franciaország példája a legerősebb tanu erre — legjobb erői bénulnak meg.

Keresztényellenes írók és demagógok kéjes örömmel mutatnak rá a pornokrácia rémnapjaira a X. századbéli Rómában, amikor a Theodórák és Marozíák ültették kegyenceiket a pápai trónra. Egyházellenes tollak köteteket írnak a VI. Sándorok bűneiről. Pedig ami az Egyház történetének e szomorú koraiból legelső tanulság, az éppen az Egyház mellett szól. Mert hiszen úgyszólván minden botrány, melyet az egyháztörténelem felmutat, nem az Egyház immanens életerőinek megnyilvánulásából, hanem mindannyiszor a *külső* befolyások, a profán beavatkozások érvényesüléséből magyarázható. A méltatlan VI. Sándort világi, családpolitikai pressziók tolták fel Péter székére, éppen úgy, mint méltatlan elődeit a X. században a tusculanumi nemesek pártja, tehát *világi* érdekeltségek. Ha az Egyház mindig szabadon választja pápáját, püspökeit, papjait, a botrányoknak egy tizede nem esik meg. Akkor

az Egyház is tízszer olyan nagy, hatalmas és erős volna. De éppen ez nem kellett azoknak, akik a valóságos érdekek túlsúlyától féltek. Az egyházi botrányok, hibák és kötelességmulasztások közvetve vagy közvetlenül mind összefüggnek az állam gyengítő célzatú beavatkozásaival az egyházi ügyekbe.

Az erőszak a katolicizmussal szemben.

S micsoda lángbetűkkel jegyezte fel a történelem azt a százszorosán beigazolt ténytet, hogy az államhatárolom mennyire nem kímélte az erőszak eszközeit, valahányszor a hivatalos kereszténység képviselői nem voltak hajlandók helytadni illetéktelen beavatkozásoknak? Hiszen legfőképp az állami beavatkozásokkal szemben való védekezés tette meg az Egyház történetét soha véget nem érő vértanúság történetévé, melyben époly jellegzetes mint tanulságos az Egyház vezéreinek, a római pápáknak hosszas kínszenvedése.

Pétértől Nagy Konstantin idejéig 32 pápa uralkodott, ezek közül 30 vértanui halált halt meg, 2 pedig számkivetésben fejezte be életét. Ez az első harminckét pápa tipikus példakép marad a következő századokra nézve is. I. Incét és Nagy Leót Alarich és a vandálok támadják; I. János börtönben hal meg, Agapit számkivetésben, Silveriust egy szigetre taszítják s ott az éhhalálnak szolgáltatják ki. Virgilius száműzve hal meg. I. Márton a Fekete-tengerig cipeli rabbilincseit. I. Sergius 7 éven keresztül szenved számkivetést, III. István a frank uralkodókat kénytelen segítségül hívni, III. Leót tetteleg bántalmazták, IV. Gergelyt a szaracénok ostromolják, V. Leó nyomorban hal meg fogságában, melybe az ellenpápa vetette, X. Jánost megfojtják, VI. Benedeket az Angyalvárban megfojtják, XIV. János éhen hal börtönében, V. Gergelyt elűzik Rómából, II. Szilvesztert megmérgezik, VII. Gergely, az Egyház szabadságának bátor harcosa, az invesztitúra küzdelmeiben ismételtlen ostromzár alá jut és végre üldöztetve hal meg a palermói számkivetésben; II. Pascal ugyanolyan sorsban pusztul el. II. Incét Roger szicíliai herceg fog-

lyul ejti, V. Luciust orgazdák sebesítik meg. III. Sándor Barbarossa Frigyes elől kénytelen menekülni, III. Lucius számkivetésben pusztul el. Egy III. Ince fénykora után IX. Gergely végigszenvedi Róma bevételét a szaracénok által, templomokat és szerzetesházakat lát rombadőlni. IV. Ince futással menekül II. Frigyes elől, IV. Sándor mint száműzött hal meg Viterbóban. VIII. Bonifác Szép Fülöp kegyetlen szeszélyeinek lesz áldozatává.

V. Kelemennel kezdődik a pápák 70 esztendeig tartó avignoni tartózkodása, melyet nem ok nélkül neveznek avignoni fogságnak. VI. Orbán megéri a nagy nyugati schizmát (egyházszakadást), a hitújítási korszak pápái az egyházi egységnek évszázadokra szóló megszakadását. VIII. Orbán a janzenizmussal, VII. Sándor a gallikanizmussal, XI. Ince XIV. Lajosnak féktelen egyházpolitikájával áll szemben. XI. és XII. Kelemen a nápolyi, madridi, párisi és bécsi kormányok ellenséges érületének keresztttüzében állanak. XIV. Benedek, minden idők legtudósabb pápája, Voltaire szarkazmusát kénytelen hallgatni. XIII. és XIV. Kelemen a Jézustársaság elleni ádáz küzdelmet szenvedik végig. VI. Piust Valence-ba, VII. Piust Fontainebleau-ba, IX. Piust Gaëtába üzik ellenségei. XIII. Leó kormánykodását keserűséggel borította a német Kulturkampf. X. Pius az Egyház első leányának, Franciaországnak aposztáziáját, XV. Benedek a keresztény Európa világegését szenvedik végig, XI. Pius szinte halála napjáig egyfelől az istengyűlölő bolsevizmus, másfelől a fajimádó német újpogányság tajtékzó támadásait viseli el. A kereszténységnek Krisztustól megjósolt sorsa ez: minden igaz krisztushívőnek, első helyen a hivatalos Egyház képviselőjének folytonos ellenkezés, rivalitás és féltékenykedés között kellett nagy kultúrmissziójukat teljesítenie s e harcban a profán társadalmi alakulások, elsősorban az államhatalom túlkapásai vitték a támadó szerepét.

A vallás szempontjainak a földi és anyagi érdekekkel való folytonos összeütközésében gyakran dön-

tött a nyers erőszak s miután ezzel a fegyverrel az Egyház nem mérkőzhetett, rendesen az ő kezét béklyózták meg. Csoda-e aztán, ha a megbéklyózott kéz a kereszténységben rejlő óriási erkölcsi és népnevelő erőket nem bírta mindig teljes sikerrel alkalmazni? Csoda-e, ha Krisztus ügyének is épügy, mint egykor Krisztusnak magának, az üldöztetés keresztje alatt időnkint le-le kellett roskadnia?

A szellemi élet anarkiája.

Az államhatalom túlkapásai és erőszakos visszaszorító politikája mellett a századok elkereszténytelenedésének egyik legfontosabb történeti oka a *szellemi életben kialakult anarkia* lett, mely főleg a pogány eszmék reneszánsza óta ülte diadalait.

A pogánysággá degenerált reneszánsz tette divattossá az elvet, hogy az irodalomban s általában a szellemi élet terén csak a minden felsőbb tekintetet megelőző szabadosság van helyén.

Ezt az elvet a hitújítás átvitte a vallási térre. Féktelen szubjektivizmus, a szabad kutatás örve alatt divattá fejlesztett önkényeskedés és evvel együtt minden pozitív, sziklaszilárd hitigazságnak, minden általánosan érvényes vallási elvnek megtagadása: ez lett a fejlődő protestantizmus alapgondolata. Ez az alapgondolat szaggatta szét egyrészt magát a protestantizmust több száz felekezetre, másrészt ez vette el végleg az emberiség ellenálló képességét vallási téren a máról holnapra alakuló és bomló, fejlődő és széteső vallások, felfogások, elvek és világnézetek tekintetében. Csak így fejlődhetett ki az a szellemi és vallási anarkizmus, melynek ma tanui vagyunk s melyben nem az a legszomorúbb és legveszedelmesebb, hogy mindenki azt véli és azt írja, amit akar, hanem hogy a társadalom még rendénvalónak is találja, hogy az élet e legfontosabb kérdéseiben a szélrózsa minden irányában szétágazzanak a vélemények s az emberiség előre is lemondjon a végleges és biztos megoldások minden lehetőségéről.

Az újkori bölcselet.

Ennek az alanyilag legkülönbözőbbképpen változó, ingatag és gerinctelen vallási alapfelfogásnak megfelelőleg szükség volt hasonló elvtelenségű és gerinctelenségű *filozófiára* is s az újkori bölcselet munkálatainak kaotikus összevisszasága csakugyan teljesen meg is felelt a teológiai téren uralkodó szellemi anarchiának. Materializmus, panteizmus és agnoszticizmus, az ókori görög bölcselet e rég ismert megtévelyedései újra és újra felütötték fejüket az újkori és legújabbkori filozófia terén s aki a gondolatnélküliséget, az általános bizonytalanságot és szellemi tehetetlenséget legnyitabban emelte törvényerőre, a németek nagy bölcslője, Kant, egy másik hírneves bölcslő, *Paulsen* szerint teljesen megérdemli a „protestantizmus bölcslőjének” (der Philosoph des Protestantismus) címét.

Paulsen arról panaszkodik, hogy az újkori bölcselet mindazokban a kérdésekben a legellentétesebb álláspontokra jutott, amelyekben valaha az egész emberiség megegyezett. „Az élet leglényegesebb kérdéseiben, úgymond, a szélrózsa minden irányában elágaznak a vélemények.” Amily igaz ez, épp olyan feltűnő, hogy az egyébként ezerféle árnyalatú modern bölcselet a legnagyobb egyöntetűséggel megegyezik azon közös nagy tendenciában, hogy a vallásos bölcselet legerősebb premisszáit s az Isten-hit logikai feltételeit megtingassa. Bámulatos az az éleseszűség, amellyel a modern agnoszticizmus hívei azonnal észreveszik, hogy egy-egy kézzelfogható logikai, pszichológiai vagy természetbölcseleti igazságból mily úton vezethető le az Isten léte s minthogy a következmény jogosultságát kétségbe nem vonhatják, inkább mindjárt a kiinduló pontokon állítgatják fel védműveiket. Ezért foglalnak állást a gondolkodás törvényeinek, pl. az okság elvének általános érvénye ellen és becsülnék le mindenemű „metafizikai spekulációt”, ezért dörögnek a reális világ felismerhetősége, a lélek léte, az akarat-szabadság, a szillogisztikus érvelés, az indukció és de-

dukció nyújtotta biztosság ellen. Ugyanazokat a legnyilvánvalóbb és kézzelfogható igazságokat, amelyeket a gyakorlati életben mindenki szakadatlanul alkalmaz, sőt amelyeket a gyakorlatban ők maguk sem tagadnak meg, azonnal kétségbevonják a vallási következtetések terén.

S az újkori agnosztikus bölcselet e célzatosága — mint általában minden tendencia — a legnagyobb ellentmondásoktól sem riad vissza. A keresztény bölcselet és katolikus tudomány lehetetlenségét azon az alapon vitatja, mert hogy a keresztény hitelvek nem férnek meg a tudományos kutatás elfogulatlanságával; de ugyanakkor a legnagyobb nyugalommal állít fel a maga részéről is alapfeltevéseket, amelyeknek bizonyítását meg sem kíséri. „A zárt természeti törvény posztulátuma, írja pl. Wundt Vilmos, (das Postulat der geschlossenen Naturkausalität) arra tanít, hogy természeti jelenségek mindig *csak más természeti jelenségekből* magyarázandók és sohasem bírhatják olyan feltételekben létüket, amelyek a természeti jelenségek egymásutánján kívül fekszenek.” „Ezt a posztulátumot a mai természettudomány részint hallgatagon, részint kifejezetten mindenkor elismeri.” „Még ahol exakt megállapításokról nem is lehet szó, a természettudomány ott is ezen alapfeltevés szerint jár el. Azért sohasem fog egyetlen természeti jelenséget okilag megfejtettnek tekinteni, ha a megfejtési kísérlet másból indul ki, mint megelőző természeti feltételekből.” (Logik 2 II. 1, 332, Philos. Studien X.) Jodl azzal érvel a katolikus Egyház ellen, hogy ez nem ismeri el minden tudománynak alapfeltevését, a „zárt természeti magyarázat” elvét; mert hiszen az Egyház, úgy mond, legbensőbb lényegénél fogva természetfölötti alapfeltevéseken nyugszik”. Paulsen ugyanezt óvatosabban fejezi ki, midőn így szól: „Szívesen megengedem, hogy a zárt természeti magyarázat elve *nem bebizonyított igazság*, hanem csak követelmény, vagyis feltevés, mellyel az ész a természeti jelenségek magyarázásának feladatába belekezd.” (L. Donat, Die

Freiheit der Wissenschaft 279.) Ugyanúgy beszél *Drews*: „A valóság (I) felett álló Istennek mint a világ okának elfogadása lerombolja a világegyetem általános törvényszerűségének elvét, mely minden tudományos ismeretnek *magától értetődő feltevése*.” Vagy *Steudel*: „A hézagatlan okozati láncolat elmélete a világtörténet mindennemű magyarázatának alapfeltevése s ezzel a transzcendens Isten fogalma s annak empirikus korrelatívuma, a csoda, végleg száműzve van a bölceleti világfelfogásból”. (U. o.)

Ellenőrizetlen pillanatokban azután ugyanez az agnosztikus természetbölcsélet számos esetben megvallja, hogy a bebizonyítatlanul elfogadott s oly bombasztikus biztossággal hangoztatott „követelmény” számos helyen csütörtököt mond. *Du Bois Reymond* ismeretes beszéde az említett elv elégtelenségének egész sor bizonyítékát mutatja be. „Ha megpróbáljuk, úgymond, elképzelni azt az ősállapotot, amelyben még semminemű ok nem hatott az anyagra, kénytelenek leszünk az anyagot végtelen idő előtt abszolút nyugalomban s a végtelen térben egyenlően eloszolva gondolni. Mivel pedig a természetfeletti behatás a mi fogalmaink körébe nem illik bele, képtelenek vagyunk az első mozgás kezdetét megmagyarázni.” (Über die Grenzen des Naturerkennens. Die sieben Welträtsel, 1898, 84.) Más szóval: az említett zárt természetmagyarázati elv nem magyarázza meg a mozgás első kezdetét s azért elveszti a jogosultságot arra, hogy mint általános elv szerepeljen. A tudományos gondolkodás már most azt parancsolná, hogy a helytelennek bizonyult elvet kikorrigáljuk s helyette az egyedül elfogadható és kielégítő magyarázatot fogadjuk el, azt az elvet, amelyet a modern természettudomány fejedelmi alakjai Kopernikustól Leverrierig és Voltától Maxwellig a legnagyobb készséggel elfogadtak. Ehelyett a modern agnoszticizmus éppen az ellenkezőt teszi.

A világegyetemben uralkodó nagyszerű rend és célszerűség az említett zárt természetmagyarázati elv szerint szintén nem magyarázható meg. Darwin szelek-

ciós elmélete, mint azt ma egyre általánosabban belátják, a természettudománytól megállapított tényekkel ellenkezik s a legképtelenebb véletlenséget tenné meg végső magyarázatul. A modern agnoszticizmus mégis két kézzel kap a gyenge deszkaszál után, nehogy a természetfölöttiség biztos, szilárd hajójára kelljen bebocsáttatást kérnie. „Midőn e tanhoz ragaszkodunk, úgymond, ismét *Du Bois Reymond*, nem baj, ha úgy érezzük magunkat, mint a hajótörött, aki menthetetlenül elmerül a habokban, ha bele nem kapaszkodik egy szál deszkába. Ha választanunk kell az egy szál deszka és a halál között, mégis csak inkább az egy szál deszkát választjuk.” (U. o. 85.) Ez persze kissé szerényebb beszéd, mint amelyet *Strauss D. F.* hallatott, amidőn így szavalt: „Erre a magasztos álláspontra (a szelekciós-elméletére) emelt fel bennünket Darwin által az újkori természettudomány”. A tények objektív taglalása itt is az Isten-hitre vezetne. Ez azonban nem kell; azért visszautasítják a legegyszerűbb gondolkodási törvényeket. „Egy a bizonyos, hangoztatja *Plate*: a teleológiai magyarázatot vissza kell utasítanunk. Ez a magyarázat a világegyetem rendjében és célszerűségében egy Teremtő szeretetét és jóságát pillantja meg, mely minden természeti lényt célirányosan alkotott. A természettudomány ilyen magyarázatot nem fogadhat el.” (L. Donat i. m. 284.)

Óriási rést üt az említett zárt természetmagyarázati elven továbbá az élet föllépése a földön. A komoly, tudományos gondolkodás csak kettő között választhat: az első élet vagy teremtés vagy ősnemzés által jött létre. Az ősnemzést a bölcsélet és természettudomány egyaránt lehetetlennek bizonyítják. Az agnosztikusok azonban be nem bizonyított alapfeltevésük kedvéért mégis a bebizonyítottan lehetetlen ősnemzés-tanhoz fordulnak. *Hertwig*, az ismert zoológus, így ír: „Miután kétségtelen, hogy volt idő, midőn földgolyónk hőfoka mindennemű szervi életet kizárt, bizonyos, hogy az élet a földön vagy teremtoi behatás vagy ősnemzés által keletkezett. Ha a természettudo-

mányok szellemének megfelelően (!) a természeti dolgok magyarázására csak természeti erőket alkalmazunk, abban a kényszerhelyzetben vagyunk, hogy az ősnemzés hipotézisét kell elfogadnunk." Az ősnemzés „logikai posztulátum”, azaz az ősnemzést el kell fogadni, mert különben a teremtést kellene elfogadnunk. „Mi természettudósok — úgymond *Plate* — állítjuk, hogy régebbi geológiai korszakokban élettelen, anorganikus anyagból kellett (!) az élőnek származniok. Mert a teremtést elfogadni annyi volna, mint a jelenségek természetes megmagyarázásáról lemondani.” „Annyi bizonyos, — úgymond *Virchow* —, hogy ha nem akarom elfogadni a teremtést . . . akkor az ősnemzést kell elfogadnom! *Tertium non datur*; mást nem tehetek, ha egyszer kimondom, hogy a teremtést el nem fogadom, de meg akarom magyarázni az élet létrejöttét. Ez az első tétel, melyből ez a másik következik: tehát elfogadom az ősnemzést. Voltaképpen bizonyítékot az ősnemzés mellett nem mutathatunk föl.” (I. h.)

Maga *Haeckel*, az extrém darwinizmus fanatikus apostola, így ír: „Megengedjük, hogy az ősnemzés, amíg sem egyenes megfigyelés, sem kísérlet által be nem mutatható, merő hipotézis marad. De ismétlem, hogy ez a hipotézis a természetes teremtéstan egész menetére nézve nélkülözhetetlen.” „Ha nem fogadjuk el az ősnemzés hipotézisét, akkor a fejlődéstudomány ezen egyetlen pontján a természetfölötti teremtés csodájához kell menekülnünk.” (Donat 286.)

Az ember keletkezésének kérdésében ugyanez a probléma tér vissza. „Minden népek őskozmogóniája természetfölötti hatásra vezeti vissza az emberek keletkezését” — úgymond *Hörnes*; — ez a fölfogás tehát szerinte, az alsóbbrendű emberek fölfogása csak. „Ezzel szemben a tudomány azt tanítja, — úgymond —, hogy a mi legközelebbi vérrokonaink a magasabb fokú emlősök.” „Ezt tanítja a tudomány”, holott ugyanaz a tudomány kénytelen bevallani: „Annyit tudunk, hogy a jégkorban élt az úgynevezett negyedkori ember, . . . de nincs egyetlenegy megbízható iránypontunk sem,

amelyből a negyedkori ember eredetét és azelőtti életét megérthetnők." Az Isten-fogalomtól való esznélküli félelem a leghetetlenebb logikai képtelenséget is el tudja gondolni, csak az Isten-hit tudományos szükség-szerűségét eltagadhatja. „Ha testünk — úgymond *Plate* — a halál beálltával természetes úton porrá válhatik, akkor kell oly körülményeknek és föltételeknek is létezniök, amelyek közt a porból természetes úton emberi test válhatott." (I. h. 290.) Ugyanígy el lehetne mondani ezt is: Ha *Plate* könyvei maguktól elporladhatnak, papírdarabokra és nyomdafestékre válhatnak, akkor kell olyan körülményeknek és föltételeknek is létezniök, melyek között papírdarabokból és nyomdafestékből a *Plate*-féle művek író nélkül is előállhatnak.¹

Igy hazudtolja meg a modern agnosztikus „természettudományos” gondolkozás a gondolkozás törvényeit s akaratlanul is igazolja a nagy természettudós, *Thomson* szép szavait: „Ne féljete a független gondolkozástól. Ha igazán van bennetek erő a következetes gondolkodáshoz, akkor éppen a tudomány fog titeket az Isten hitére kényszeríteni, mely pedig minden vallásnak alapja.” Vagy *Mayer R.* szavait: „Az igazi bölcsélet sohasem lesz s nem is lehet más, mint a keresztény vallás propedeutikája.” (I. h.) Mit használ azonban a természettudomány legnagyobb lángelméinek állásfoglalása, mit használ a modern agnoszticizmus százszoros önellentmondása és önmeghazudtolása, ha az agnosztikus modern bölcsélet a *Haeckelek* és *Platék* pleroforikus beszéde, az úgynevezett népszerű tudományos irodalom s a fegyvereiben éppen nem válogatós szabadelvű sajtó révén mégis meghódítja a minden hitehagyásra mindig könnyen kapható világot? A legtöbb úgynevezett művelt ember nem is kutatja, igaz-e, amit annyszor hall s amit éppen a természettudomány nevében ismételtetnek neki s a gyakorlati életben már mint valami kétségbevonha-

¹ Bangha Béla: Istenhit és istentagadás (Összegejtött Munkái I. kötet) 126—213.

tatlan biztos igazság szerepel az, amiről az agnosztikus tudósok maguk között is csak halk hangon s az „ignoramus” meg a „menthetetlen elsüllyedés” panaszhangjain beszélnek.

S ezen a több mint csuszamlós filozófiai alapon diadalmasan hódít tért egy új társadalmi, etikai, politikai és pedagógiai rend (vagy rendetlenség) s a XX-ik század társadalmának legdestruktívabb elemei a józanabb elemek ámuló vagy megbotránkozó hallgatása mellett terjesztik azokat a fölfogásokat, melyek minden dekadenciát, minden züllést és bomlást, minden ellentmondást és képtelenséget a tudományok királynőjének, a természettudományos alapon mozgó modern életnek jelszavaival szentesítenek.

A sajtó.

A szellemi élet anarchiájának s általában a Krisztus-országtól elidegenedő irányzatnak egyik főtényezőjét futólag már érintettük is. Közönségünk elkereszténytelenedésének egyik legnagyobb előmozdítója kétségtelenül a modern lelkiismeretlen sajtó. Az a sajtó, mely merőben üzleti és pártszempontból mérlegel igazságot és jogot, érdemet és életképességet s az olyan magasztos etikai és dogmatikai tanrendszernek, az olyan meg nem alkuvó, föl nem használható, meg nem vesztegethető elvnek, aminő a katolicizmus, már saját megvesztegethetőségénél, felületességénél és haszonelviségénél fogva sem lehet jóbarátja. Az a sajtó, mely a maga konkrét valóságában túlnyomórészt oly pénzemberek és pénzcsoporthok expozitúrája, érdekügynöke s ügyvédje, akik s amelyek a keresztény gondolattól teljesen távol állanak. Az a sajtó, mely mintegy máról-holnapra egész nemzedékek tanítóivá, nevelőivé, észrevétlen irányítóivá, kormányzóivá avatott oly egyéneket, akik e nagy szerepre való hivatottságukat semmivel sem bizonyították be, legfeljebb azzal, hogy ügyesen és behízelgően kezelik a nyelvet, a tolat, a stílust. Az a sajtó, mely főnnállásának legfőbb eszközét, az előfizetők toborzását azáltal úzi, hogy a

legolcsóbb népszerűséget hajhássza s állandóan engedményeket tesz az olvasóközönség romlott hajlaimainak, felületességének, hiúságának és élvezetvágyának.

Ez a sajtó Európaszerte igen nagy százalékban a vallás- és keresztényellenes tábornak, elsősorban a zsidóságnak és szabadkőművességnek kezében van; érthető tehát, hogy a katolikus gondolattal szemben elkeseredett ellenállást fejt ki. Elég tanulságos e téren a magyarországi sajtó megfigyelése: a keresztény éra kezdete előtt az összes elterjedt fővárosi zsidó napilapok a legnagyobb gyűlölettel s elfogultsággal kezelték a keresztény és katolikus ügyeket s ugyanakkor olyan „morált” hirdettek, mellyel a keresztény eszmekör tisztasága meg nem fér. S a fővárosi sajtó keresztényellenességét utánozta a vidéki sajtó is; így a csaknem szintiszta katolikus Szeged városnak öt napilapja közül hosszú éveken át egyetlenegy sem állt a keresztény világnézet talaján.

A titkos társulatok.

Végül nem szabad figyelmen kívül hagynunk a kereszténység legkimondottabb ellenfelét és intézményesített üldözőjét: a vallásellenes titkos társulatokat, első helyen a *szabadkőművességet*.

Eredetileg művészeti, majd humanitárius célzatokat végleg elhagyva, ezek az egyesületek ma csak egyben egyeznek meg: a titkos és nyílt harcban minden komoly, egyházas kereszténység, minden hitéleti és hitbuzgalmi életmegnyilvánulás, főleg pedig a katolikus Egyház erőssége: a hierarchia ellen.

Innen az „antiklerikális” propaganda a sajtó és demagógia útján; innen a tudományos közéleti, társadalmi és gazdasági összefogás a saját embereik beprotégálására minden fontos helyre s a vallásos elemek kizárására és bojkottjára; innen a bámulatosszívűség és tervszerűség, mellyel — titkos folyóiratjaik tanúsága szerint — a katolikus egyházi élet minden mozzanatát szóvá teszik s gyűléseken közös programokat adnak ki az egyházi élet egy-egy pontjának kon-

centrikus megtámadására. Hogy elsősorban a vallás-ellenes akció-e a végcéljuk s a gazdasági előnyomulás és a saját embereik pártolása csak eszköz-e vagy fordítva, ezúttal másodrendű kérdés. Tény, hogy a keresztény hitélet s a katolikus Egyház legfőbb üldözőjének az utolsó másfélszáz év alatt a szabadkőműveség bizonyult. Szerepét ma megosztja a szociáldemokrácia, mely főleg a munkásosztály izgathatóságára s tudatlanságára épít és egyik legfőbb céljának a kereszténység elleni küzdelmet tekinti.

2. A zsidóság.

Ha a modern világ nagyfokú elkereszténytelenedésének okait kutatjuk, lehetetlen mellőznünk a zsidóság harcát a kereszténység és katolicizmus ellen.

A zsidóság természetesen a legélénkebb ellentétben áll a kereszténységgel s elsősorban a katolicizmussal. Ennek az ellentétnek legmélyebb és legerősebb oka természetesen magának Krisztusnak személye. Krisztus a farizeizmussá zsugorodott ótestamentumi zsidóságot a legérzékenyebben megtámadta, midőn azt hirdette, hogy a zsidó nép alkalmatlanná lett az Isten választott népének hivatására s hogy azért a messiási ígéretek tőle a „pogányokra” lesznek átszármazandók. Ezért a zsidók viszont halálra szánták Krisztust és hóhéraivá lettek. Ebben a tényben adva van az örökké áthidalhatatlan elvi ellentét a zsidóság és kereszténység között. Az, aki a keresztényeknek Istene, Megváltója és mindene, akit a kereszténység a háromszor Szenttel azonosít, akit térdreborulva imád, akiért száz- és százezer hívő az életét adta és vérént ontotta, az a zsidóság szemében ma is népének ellensége és gyűlölete tárgya, közönséges népámító, lázító és gonosztevő vagy legjobb esetben veszedelmes őrült volt, akit ártalmatlanná kellett tenni. Természetes dolog, hogy amíg ez a Krisztus-lekicsinylés vagy talán Krisztus-gyűlölet is nemzedékről nemzedékre száll a zsidóság szívében, addig a vallásos keresztény nép

lelkéből sem lehet kiirtani a zsidóságtól való húzódozást s elmosni a képzetet, amely a mai zsidóságban az istengyilkosság bűnrészeseinek utódjait látja.

S ha a méltányosabban érző, felvilágosult zsidósággal szemben a Krisztus-gyűlölet vádja sokszor igazságtalan is, a zsidó hiten való megmaradás tényében nem ok nélkül látja a hívő a Krisztus felsőbb küldetésének s bebizonyított istenfiúságának hallgatag visszautasítását s így bizonyos önazonosítást és szolidaritásvállalást is azokkal, akik az önmagát Isten fiának valló Krisztust eszelősnek vagy csalónak tartották s emiatt keresztre juttatták. Az ellentét tehát a zsidóság és a Krisztus-hívő kereszténység között mindenkép elsimíthatatlan.

A Krisztus személyével szemben való ellenségeskedés az egész keresztény egyháztörténelem folyamán tovább folytatódott.

Amint az első keresztényüldözés az idősebb Jakab apostol kivégzésével egyetemben a zsidóságból indult ki; amint a nagy egyházüldözésekben mint besúgók és kémek Tertullianus szerint elsősorban zsidók szerepeltek, úgy az egész keresztény ókor-, középkor- és újkoron át, megszámlálhatatlan esetben és változatban nyilvánult meg az ellentét a kereszt és a zsinagoga között.

Ennek a 19 százados harcnak történeti fejlődésére és fázisaira itt nem térhetünk ki. Rá kell azonban mutatnunk a tényre, hogy a harc éppen nem állt kizárólag vallási vagy érzelmi ellentétek jegyében. Számos más szempontot is tekintetbe kell itt venni, melyek nélkül az ellentéteket megmagyarázni s ugyanakkor a zsidóságnak mai különleges helyzetét a modern szellemi életben megérteni alig lehetséges. A zsidók egész évezredes története, összevetve a mai tényleges állapotokkal, csak akkor lesz érthető, ha mindenekelőtt szemügyre vesszük aényt, hogy a zsidóság egész faji, vallási és erkölcsi iránya mint a tűz a víztől különbözik a kereszténységtől és keresztény népektől s hogy viszont — talán éppen e különbségek folytán — a

zsidóság akkora anyagi és szellemi túlsúlyban érvényesült, hogy hatása alól a keresztény népek csak nehezen tudták magukat kivonni.

A zsidó mindenekelőtt *szemita faj* s ez a szó egy-
magában is igen sokat megmagyaráz. Minden népnek
vagy népcsaládnak megvannak jó oldalai mellett a
maga hibái. A szemita népek jelleméhez az ókori
főniciai kereskedőktől fel egészen a középkori szaracé-
nokig, az újkori arab rabszolgakereskedők- s a keleti
beduinokig, mindenütt bizonyos nyereszkeskedő, mindent
anyagi haszon szerint számítgató s emellett minden
más tekintetet háttérbe szorító jelleg tapad. A zsidók
terjeszkedési vágya néprajzilag kétségtelenül ugyan-
azon szemita terjeszkedési hajlamnak folyománya,
mely már az ókorban főniciai kalmárokkal árasztotta
el a tengereket s amely zsarolásaival és kegyetlenségé-
vel már a középkorban, Keleten épúgy mint Spanyol-
országban, provokálta a lovagkor keresztesmozgal-
mait. A mi galíciai határon beözönlött keleti zsidósá-
gunkat ugyanaz az erősen szemita terjeszkedési ösztön
űzi-hajtja a Nyugat meghódítására, mint amely egykor
Mohamed híveinek tett fegyvert a kezébe, hogy a
próféta uralmát Nyugat felé terjesszék.

Anélkül azonban, hogy a zsidóság különleges
„faji” jellegvonásait valamely szorosan néprajzi egy-
ségből kellene levezetnünk — mert ez a módszer köny-
nyen félreértésekre s merész általánosításokra vezet
— beérhetjük itt azon vonások összegezésével, melye-
ket a zsidóság nagy átlagán minden elfogulatlan meg-
figyelő észrevesz, akár hisz a zsidó psziché etnogra-
fiailag közös eredetében, akár nem.

Természetes, hogy e vonások csak nagy általá-
nosságban állapíthatók meg s a kivételes alakulások
száma is jelentékeny. Senkinek sem juthat eszébe az
alább felsorolandó jellegvonásokat minden zsidóra vo-
natkoztatni. De azért általános érvényüket az adatok
nem veszítik el. Vannak szőke zsidók is, de azért
mégis szabály marad, hogy a zsidók túlnyomó részben
feketék. Így van a pszichéjükkel is.

A zsidók „faji” sajátságai.

Werner Sombart, a hírneves berlini szociológus, ki a katolicizmussal szemben éppen nem árul el sok rokonszenvet, a zsidókérdésnek pedig legelfogulatlanabb s legnagyobb tudományos készséggel dolgozó kutatója, a zsidók első letagadhatatlanul közös tulajdonságaként azt jelöli meg, amit ő *Rationalisierung des Denkens*-nek nevez, mi pedig inkább *egyoldalú észelvőség*nek neveznénk.¹

Tudvalevő dolog, így fejt ki Sombart, hogy a zsidók az értelmességet rendkívül nagyrabecsülik s az értelmi munkákra sokkal több tehetséget is árulnak el, mint a mechanikus testi munkákra. „Udvarias görög, ostoba zsidó s becsületes cigány lehetetlen dolog”, mondja egy román közmondás. A zsidók minden időben és minden helyen éleseszűségükkel tűntek ki, mellyel helyzetük előnyös vagy hátrányos oldalait azonnal észrevették. Chamberlain ugyan úgy találja, hogy a zsidóknál az ész kevésbé van kifejlődve, de ezzel bizonytalannal ugyanazt érti, mint Sombart, hogy t. i. észtehetségük a haszonelviség szempontjainak mérlegelésére szorítkozik. Ha azonban „ész” alatt a gyors gondolkozási, szétválasztó, elemező és kombináló képességet értjük, mely azonnal feltalálja a dolgok középpontját, gyorsan tud analógiákat felállítani, szinonimákat megkülönböztetni, végső következtetéseket levonni, akkor a zsidóknál az átlagos észtehetség igen magas fokon áll. Ez a számító intellektualizmusuk magyarázza meg rendkívüli ügyességüket mindabban, ami számítással jár, kezdve a sakkjátéktól fel egészen a matematikai tanulmányokig.

Elvonó-képességük és az a bizonyos *számító tehetőség*, melyet Wundt a művészi lélek intuitív fantáziájával szemben kombináló fantáziának nevez, megmagyarázzák nagy ügyességüket az üzleti számvetésben. Az orvosi ténykedésre, pl. diagnózisok felállítására szín-

¹ Die Juden und das moderne Wirtschaftsleben.

tén ez a számító, következtető, kombináló tehetség teszi őket alkalmasakká.

A számító ésszel szemben viszont rendkívül elmaradt a zsidók átlagában az érzelmi és intuitív felfogóképesség. Minden eleven életátérzés, mondja Sombart, minden miszticizmus és romanticizmus teljességgel távol áll az ő tisztára diskurzív világnézetüktől és amit Naumann Frigyes egyszer Liebermannról, a festőről mondott, hogy „agyával fest”, bizonyos értelemben általános zsidó tulajdonságot jelez.

A zsidó — úgymond Sombart — igen élesen lát, de keveset lát. Környezetét, embertársait, a külvilágot nem érzi eleven, személyes valónak; a dolgokat nem fogja föl élő, természetes, szervesen keletkezett, konkrét teljességek.

Mindenütt a részletkérdések és részletcselekvések, azoknak célszerűsége és kihasználhatósága, gyöngé és erős oldala áll nála előtérben. Személyes tisztelet, lovagi önfeláldozás és hódolat neki érthetetlen dolog. „A zsidó minden lovagiasságot lelke mélyéből utál; minden szentimentalizmus, minden lendület, minden feudalizmus, minden patriarchalizmus idegen neki.” Ezért teljes individualista a politikában is. A liberális államfogalomnak, mely az emberben csak polgárt lát s az államéletet pusztán paragrafusok szerint tudja kezelni, a zsidóság volt kezdettől fogva a leglelkesebb híve, ő vallja lehangosabban azt a felfogást, hogy az állam „különbségnélküli egységekből” áll.

A zsidó önmagát és embertársait nem annyira testből és vérből álló élőlénynek látja — ezért tagadják a zsidók a különben annyira különleges zsidó jelleget és hangoztatják, hogy zsidó és német, zsidó és angol, zsidó és magyar közt nincs semmi mélyebben járó különbség —, hanem csak jogalanynak, állampolgárnak vagy egyéb abstrakciónak. A zsidó, úgymond Sombart, a világot pusztán értelmével ismeri fel, vérrel, kedéllyel gondolkozni nem tud. S mert ő nem tud, azért azt sem érti, hogy más miért tud s azt hiszi, hogy amit ő hideg eszével a papiroson elrendezett, ugyanazt

ugyanolyan módon az életben is el lehet rendezni. Azért hiszi sok zsidó, hogy a zsidóság és a keresztény népek közti ellenszenv pusztán mesterségesen terjesztett antiszemitaizmus eredménye. A vérben rejlő momentumokat, az átérezhető és érzékelhető valóságokat az ő pusztán aggyal és papírral dolgozó egyoldalú intellektualizmusa nem képes megérteni.

Természetes, hogy a zsidók ezt a *racionalizmust* nemcsak elméletben vallják, hanem a gyakorlatban is követik. A középpont, melyből a zsidók emez egyoldalú intellektualizmusa az egész körülöttük csoportosuló világot felfogja és értékeli, a zsidóknál különös mértékben kifejlődött önérzet és önérdek. Sombart ezt a tulajdonságot célkeresésnek, teleologizmusnak nevezi és megjegyzi, hogy ezt a sajátságot a zsidóság összes megfigyelői ritka egyöntetűséggel megállapították rajta. A zsidó a külvilággal mindig csak szubjektív szempontokból foglalkozik s úgyszólván képtelen arra, hogy elfogulatlanul és melléktekintetek nélkül engedje át magát a világ szemléletének. Nem tud, nem bír önmagáról megfeledkezve merülni el a kozmosz mélyeiben, nem tud a gondolat szárnyán fölemelkedni a végtelen üroökbe, hanem ehelyett, mint Jellinek oly jellemzően mondja, inkább „alámerül, hogy drága-gyöngyöt keressen”. Mindent a saját énjével hoz kapcsolatba. Ami őt minden egyébnél jobban érdekli, az a kérdés: mire való ez? megéri-e a fáradságot? minek? mennyit hajt? mi hasznom belőle?

A zsidó a kulturális tevékenység, az irodalom, művészet és tudomány terén is megmarad teleologista-nak: minden során, minden szaván kiérzik az az ügyeskedő, céltudatos törekvés, hogy lehető nagyfokú kedvező hatást érjen el. Még a tréfa terén is ez a céltudatosság vezeti; azért nem ért a zsidó a kedélyteli, öntudatlan humorhoz, de annál jobban a jól kiszámított, ügyes, hatásos élchez és maró szatirához.

A zsidó azonban átlag hatalmas lelki energiák embere. S mihelyt erős akaróképessege a célt következetesen szem előtt tartó gyakorlati racionalizmusával pá-

rosul, megszületik az a nagyfokú *céltudatosság* és *célirányosság*, mely mint a zsidók egyik legpregnansabb és legmarkánsabb jellemvonása ismeretes. Szemét erősen a kitűzött cél felé irányítani s a cél elérésétől, semminemű akadály által vissza nem riasztatni, szívósnak, kitartónak, sőt konoknak lenni a cél érdekében: megannyi figyelemreméltó zsidó faji sajátosság.

Ennek a céltudatosságnak folyománya továbbá a közmondásos zsidó *élelmesség*, azaz az egyes helyzetek kihasználhatóságának észrevétele, mely a zsidókat arra képesíti, hogy azonnal észrevegyék azoknak gyöngéit, akikkel érintkeznek, s megtalálják azt a hangot, amelyre környezetük hangolva van. Ez az élelmesség a rugója voltakép a lankadatlan szorgalomnak is, melyet náluk tapasztalunk, s mely annál csodálatosabb, mert hiszen a komoly, nehéz, főleg testi munkát feltűnően kerülik. Ugyanezen céltudatosságból folyik az *összetartás* érzete is, melyet már Cícero is észrevett a zsidókon: „Scis, quanta concordia — Nézd, mekkora az összetartásuk!” — írja róluk.

S ezek a tulajdonságok csak annál erősebben fejlődnek ki a zsidóban, mennél több akadály merül fel útjában, s mennél jobban keresztezi abstrakcióit és papírszámadásait a színes, szeszélyes, sokszerűen bonyolódott élet. Ezért olyan izgékony-mozgékony a zsidó.

A *mozgékonyosság* Sombart szerint a zsidók negyedik alaptulajdonsága. Ez a mozgékonyosság a céltudatosságnak és energiának eredője. A zsidó hamar megtalálja magát, hamar felismeri az adott helyzetet, s mihelyt ezzel tisztában van, gyorsan és elszántan cselekszik. Sürög-forog. Ha az egyik út elzárul előtte, azonnal másikat talál; ha egyik vállalata csütörtököt mond, azonnal másfelé iparkodik helyreütni a szenvedett veszteséget.

Ezzel a mozgékonyssággal függ össze a zsidók közmondásos *nyugtalanossága*. Már Goethe megjegyezte, hogy olyan zsidó nincs, akinek ne volnának pontosan meghatározott, biztos céljai, s aki a legkomolyabb tö-

rekvést ne árulná el célja, még pedig mindig valamely földi, időbeli, sokszor pillanatok szerint váltakozó cél érdekében. A zsidó boldogtalan, ha nem süröghet-foroghat, ha nem érvényesülhet, ha nem kezdeményezhet, tervezhet és vállalhat, ha nem köthet üzletet. Innen a zsidók erős kezdeményező szerepe városaink mindennemű művészeti, szórakozási, közszükségleti, kereskedelmi életnyilvánulásai terén. Elősegíti a zsidót itt is egyoldalúan fejlett erős intellektualizmusa, mely éppen azért, mert soha mély gyökeret nem ver, könnyűvé teszi neki az átmenetet egyik eljárási módról a másikra, egyik nézetről a másikra, egyik útról a másikra.

A mozgékony és az eszközökben változékony, de célja szemmeltartásában szívós céltudatosság eredményezi továbbá a zsidók közmondásos *alkalmazkodóképességét*, mely a látszólagos ellentét dacára oly szépen megfér a zsidók ellenállóképességével és exkluzivitásával. „A zsidó, úgymond Leroy-Beaulieu, a legellenállóbb s ugyanakkor a leghajlíthatóbb emberfaj.” (Sombart i. h. 324.)

A zsidó vallási irodalom ezt az alkalmazkodást a leghatározottabban elő is írja. „Ha meghajolsz a hullám előtt — úgymond egy helyen a Midrás —, akkor a hullám elvonul, s te helyeden megmaradsz; ha azonban a hullámmal szembeszállsz, elsöpör.” Ezért írták elő a rabbik, hogy ha valamely országban a zsidókat másképp nem túrnék meg, külsőleg térjenek át az illető ország hitére. A történelemből ismeretes, mily nagy arányban úzték a zsidók a szellemi mimikri e nemét. S ha ma kevesebb is köztük a színlelt keresztény, mint egykor, viszont más irányban annál fényesebben beválik a zsidó alkalmazkodóképesség. A mai kultúrzsido nem is ragaszkodik többé vallásához, sőt nemzeti sajátságaihoz sem; ellenkezőleg, iparkodik minél nagyobb mértékben felszívódni az őt vendégül fogadó népek kultúrájába; de éppen az bizonyítja a zsidó mesés alkalmazkodóképességét legfényesebben, hogy neki ez az áthasonulás sokkal gyorsabban és job-

ban sikerül, mint bármely más népnek a világon. A zsidó Angolországban nagyszerűen tud angollá alakulni; Franciaországban pompásan adja a franciát; egész angol, egész francia lesz, úgymond Sombart, legalább látszat szerint. Ha Mendelssohn Felix német zenét komponál, Jacques Offenbach francia operettet és Sousa Yankee-Doodle-dalokat szerez, ha a zsidó Angolországban mint lord Beaconsfield a legigazibb angolt, Franciaországban mint Gambetta a leghevesebb franciát, Németországban mint Lassalle a telivér németet adja, úgy ebből nem az következik, amit némelyek hangoztattak, hogy specifikus zsidó „faji” jelleg nem is létezik; hanem ellenkezőleg: éppen ez a rendkívül nagyfokú alkalmazkodóképesség bizonyul a zsidók egyik legspecifikusabb faji tulajdonságának.

A zsidó — mondja egy közmondás —, ha más bolygóra kerülne is, ott sem érezné magát sokáig idegennek. Mindenbe beleéli magát, mindenhez tud alkalmazkodni. Német, ahol németnek kell lenni; olasz, ahol olasznak lenni célszerűbb. Ő megcsinálja mindazt, ami érdekében áll, még pedig többnyire sikerrel. Magyarországon az ősmagyart, Olaszországban az irredentistát, Franciaországban, ha kell, az antiszemitát adja. (Sombart 326.) Ezt az alkalmazkodást külsejében is igyekszik érvényesíteni: nyelv, öltözet, hajviselet, viselkedés stb. dolgában kitűnően tudja utánózni környezetét. Szellemi mozgékony-sága és erkölcsi megkövetlensége folytán pedig az alkalmazkodás legcélszerűbb eszközeit is azonnal kitalálja s mindennemű erkölcsi vagy esztétikai akadályt könnyedén eltávolít az útjából, amiben nagy segítségére van, hogy a személyi méltóság iránt roppant csekély érzéke van. Neki nem kerül túlsok erőfeszítésébe, hogy megtagadja s megalázza magát, hacsak igazán hasznát látja s célját elérheti vele.

Éppen ez az alkalmazkodóképesség biztosítja a zsidónak azokat a pályákat, aminők pl. az ujságíróé, az ügyvédé és a színészé, amelyeken csak az boldogul, aki magát mások világába beleélni s azután min-

dent erre a mintegy új énjére vonatkoztatni tud; aki a helyzetet át tudja tekinteni, az embereket és állapotokat a maga új „saját” érdekében teljesen ki tudja használni. „Az ujságírónak, úgymond *Jellinek* Adolf, elevennek, mozgékornak, gyorsnak, hamarhevülőnek kell lennie; érteni kell az analizáláshoz, a kérdések boncolgatásához, a kombináláshoz, az összefoglaláshoz és szétválasztáshoz; mindenütt in medias res kell belevágnia, minden napikérdés középpontját, minden vita magvát azonnal ki kell fürkésznie; tárgyát éles, markáns vonásokkal kell kidomborítania; epigrammaszerűleg, antitézisekkel, szentenciákkal, ügyes, gyors és jellemző mondatokkal kellő ünnepélyességet, súlyt, pátoszt, jelentőséget vinni bele, életet, szellemességet varázsolni bele mindenbe, amihez hozzáér”; — íme, mindez specifikus zsidó tulajdonság.

A vázolt jellemvonások a zsidóságra nézve magukban véve még nem megszégyenítőek, sőt részben nagyon értékes momentumokat tartalmaznak. Minden attól függ, hogy az a nagyjelentőségű, bárha egyoldalúan fejlett intellektuális és erkölcsi erő, mely a zsidó népanyagban s annak legtöbb képviselőjében rejlik, mily irányban érvényesül. Ha ez a faj egyszer még egy nemes, ideális világnézet talajára tudna helyezkedni s hatalmas energiáit, szívósságát, céltudatos realizmusát, összetartását, mozgékonyágát helyes és méltó irányban tudná érvényesíteni, akkor az emberi kultúrának talán igen jelentékeny munkásává lehetne. A zsidók között sokszor találni bizonyos nagyfokú, de öntudatlan lelki nemességet s finomult erkölcsi érzéket, mely erőteljesen szembe tud helyezkedni a modern zsidóság zömének életfelfogásával s a zsidó konvertiták között — bárha a zsidó konverziók nagyrésze talán nem történik meggyőződésből — számos rendkívül mélyenszántó s a kereszténységet őszintén átérző s átértő, disztingvált lélek akad.

Ahol azonban a megfelelő érvényesülési irány hiányzik, ahol az erőteljes zsidó faji tulajdonságok lesiklottak a helyes útról, ahol nem ideális, etikai szem-

pontok többé a végső mozgató erők — főleg a racionalizmus és neologizmus ingoványaira került modern zsidóság körében —, ott nem csoda, ha ezek az erőteljes sajátságok szomorú elfajulás kiindulópontjaivá lesznek s oly erkölcsi tulajdonságokat vonnak maguk után, melyek a zsidóságot az általánosításra hajló közvélemény előtt nagyon is nem kívánatos színben tüntetik fel. Az alapjában nemes, nagyraemelt faj így lesz közidegenkedés, sőt gyakran közmegvetés és közgyűlölet tárgyává, melyben az ideális erkölcsi kultúrának veszedelmes ellenségeit látják sokszor azok is, akik vannak a tolerancia olyan magaslatain, hogy egyedül vallási szempontból senkit sem vetnek meg. Ismeretesek pl. *Napoleon, Voltaire, Fichte, Schopenhauer*, nálunk *gróf Széchenyi István, Kölcsey, Trefort* és mások óvó nyilatkozatai a kultúrbomlasztó zsidóságról. „A nép szegénységének, úgymond pl. *Kölcsey*, veszedelmesebb forrása nem lehet, mint a zsidók szaporodása.” „Ha egykor, úgymond *Széchenyi István*, a magyar emancipálja a zsidót, ki fogja majd emancipálni a magyart?”

Eszmemenetünk teljességének érdeke mellőzhetetlenné teszi ezeknek az erkölcsi tulajdonságok szemügyrevételét is.

A zsidók erkölcsi tulajdonságai.

Erkölcsi tekintetben mindenekelőtt szembeszökő a modern zsidóságon a kimondottan s nagyfokúan *materialisztikus életfelfogás*. A zsidó élete célját határozottan a földi javakban keresi. Még ha hisz is az örök életben, nem sokat törődik vele, törekvéseinek súlypontja a földi létre irányul. Ezért igyekszik mindenekelőtt minél nagyobb gazdagság és vagyon felhalmozására; ezért fejleszti egyoldalúlag figyelmét s érdeklődését a gazdasági élet fejlesztésének, a kereskedés, az üzletcsinálás és kommercializmusnak irányvonalában.

A kereszténységgel szemben ez a zsidó materializmus a képzelhető legnagyobb ellentétet képezi. Krisztus folyton az örök életre utal s oly kincseknek kere-

sésére tanít, melyeket tolvaj el nem rabolhat, melyeket rozsda és moly meg nem emészt. A zsidó beéri a földdel, a föld aranyával. A kereszténynek az anyagi jólét csak eszköz a magasabb cél, a lelki javak felé, a zsidónál az anyagi előny maga a cél. Nem csoda tehát, ha a gazdasági versenyben jobban győzi; de érthető az is, ha a keresztény életfelfogás a zsidó materializmusban saját léte legmélyebb alapjának megátadóját látja.

E materialisztikus gondolkozással karöltve lép föl a zsidóságból az *altruizmus nagyfokú hiánya*. Az öszörvetség voltaképp általános emberbaráti szeretetet nem ismert, sőt a különbségtételt „fajbeli” és „idegen” közt maga a Szentírás elismerte. Mózes könyvei szerint (V. 23, 20) a zsidónak a fajbelitől nem volt szabad soha kamatot vagy uzsorát szednie, viszont meg volt engedve, hogy az idegentől, a gójtól kamatot (uzsorát) szedjen. A Talmúd úgy értelmezte ezt az engedélyt, hogy kötelességet csinált belőle: „az idegentől uzsorát kell vened”. S a zsidóság természetesen megfogadta a Talmúd tanácsát.

A középkori irodalomban a zsidóság állandóan mint uzsoraűző, szívtelen, kizsákmányoló faj szerepel s neve az uzsora fogalmával úgyszólván összenőtt. Szent Bernátnál a „iudaizare” szó egyenesen annyit jelent, mint „uzsorát szedni”. A XV., XVI., XVII. század népies irodalma, a népdalok és közmondások a zsidót folytonosan mint uzsorást, ostyameggyalázót és gyermekgyilkost emlegetik. A középkorban a kamatszédést a keresztényeknek az Egyház és az állam egyaránt tiltották, ami a zsidók elismert uzsoraprivilégiumait jelentékenyen előnybe helyezte. Így történt, hogy a zsidók már a középkorban mesés gazdagságra tettek szert. Erbach Erazmus az egész közép- és újkor közmeggyőződését jelzi, midőn 1487-ben így panaszkodik: „A szegény embert a zsidók irgalom és könyörület nélkül kirabolják és megnyúzzák. Ezek a zsidó uzsorások a legkisebb falvakba is befészkelik magukat s ha öt forintot kölcsönöznek, hatszoros zálogot vesznek

kamatul, a kamatért újabb kamatot s ezért újabbat követelnek, úgyhogy a szegény ember mindenét rajta vesztí". (*Janssen, Geschichte des deutschen Volkes; W. Sombart, Kapitalismus, I., 271. o.*)

A véres zsidóüldözések természetesen elítélendő, kereszténytelen jelenségek voltak, de mindenesetre arról tesznek tanuságot, hogy a keresztény népekben a zsidók szereplése állandóan mélységes elkeseredést és gyűlöletet váltott ki. Ugyanez a gyűlölet és a zsidóktól való szabadulás vágya indította Spanyolországot és Portugáliát a zsidók kiűzésére a XV. században; e példát a XV. században a nagyobb német városok, a XVI. században számos olasz város követte. Nálunk már Nagy Lajos kiűzte őket 1360-ban; öt évvel utóbb azonban már ismét visszatérhettek s a királyoktól és főuraktól, kiknek a zsidók pénzére szükségük volt, különféle előjogokat nyertek. Másutt gettókbán, zsidónegyedekben kellett meghúzódniok és ismertetőjeleket viselniök, bár ezt az elkülönözést nem a gyűlölködés és bosszúvágy, hanem az elővigyázat és önvédelmi szempont írták elő. Viszont természetesen érthető az is, hogy a keresztény népek és államok szigorú állásfoglalása a zsidóságban az ellenszenvet és az altruizmus hiányát csak fokozta.

Élénk részt vettek a zsidók a szekularizációban és az egyházi javak elvilágiasításában is. Ausztriában a szekularizált drága egyházi szerek és edényekért a zsidók azonnal 20 millió forintot ajánlottak föl; mire II. József, hogy „a visszaéléseknek elejét vegye”, előbb összetörette vagy beolvasztatta a szentelt edényeket. Bajorországban az elrabolt kelyheket, monstranciákat, templomi és kolostori javakat nagyrészt zsidók vették meg. Würzburgban a zsidók püspöki ornátusban, infulával a fejükön koccintottak a templomi kelyhekkal. A kormánybiztosok loptak, mint a tolvajok és a zsidók meggazdagodtak. A gazdag műremekgyűjtemény, melyet báró Rothschild Adolf 1901-ben a párizsi Louvre-nak adományozott, túlnyomó

részben a XII. és XVI. századbéli egyházi ötvös-műremekekből áll. (Dr. Hans Rost, *Die Juden im Wirtschafts- und Kulturleben; Der Aar I., 455.*)

A materializmus és önzés e túltengésének további eredőjeként Hans Rost a *túlzó szexualizmust* jelöli meg. A zsidók, úgymond, a nemi élet terén is jóval nagyobb hajlandóságot mutatnak a kihágásokra és elfajulásra, mint a keresztények. E hajlandóság csirája már az ószövetség zsidóságában megvolt; Mózes törvénye tudvalevőleg a többnejűséget is megengedte a zsidóknak, még pedig, mint Krisztus mondja, az ő „szívük keménysége miatt”. A zsidóság szexuális túltengését jellemzi Tacitus szava is, aki a zsidókat „*projectissima ad libidinem gens*”-nek (a fajtalanságban mélyen elmerült népnek) nevezi.

E hajlandóság a modern hitetlen zsidóság körében álló szimptomává fejlődött.

Bebizonyított dolog, mondja Hans Rost, hogy a szemérmetlen iratok, fajtalan képek és akt-tanulmányok terjesztésében a zsidókat illeti a főszerep. Németországban a *Jugend* és *Simplizissimus*, minálunk a *Fidibusz*, a *Magyar Figaró* és a hasonló produktumok, amint a zsidók kedvenc olvasmányai, úgy nagyrészt zsidók tollából és zsidó könyvkiadó üzletekből eredtek. Ez az irodalom valósította meg a társadalomban azt a tónust, mely a tiszta életben és házasságban, a közerkölcsöt védő állami és egyházi intézményekben csak a gúny és a szatíra tárgyait látja. A modern festészeti kiállítások dekadens akt-tanulmányaira, az orfeumokba, a sikamlós operettekbe, a meztelen táncprodukciókra, a sikamlós szindarabokra zsidók és zsidó nők szállítják a publikum javarészét.

A házasságon kívüli nemi élet megengedett voltának legbuzgóbb védői a zsidók. A keresztény önmegtartóztatási parancs — úgymond Rost — a zsidó fiatalembert legfeljebb megvető mosolygásra indítja. Megszégyenítő ránk magyarokra nézve, amit *Ratzinger*, a hírneves szociálpolitikus ír: „Bécsben, de főleg Magyarországon, alig van zsidó fiatalember, aki ne dicse-

kednék azzal, hogy mielőtt zsidó leánnyal házasságra lépett, előbb keresztény leányok becsületét tette tönkre. E tekintetben a cselédségi vagy üzleti alárendeltség s a zsidók csengő aránya különösen megnehezíti az amúgy is könnyen hívó keresztény leányok helyzetét”.

A leánykereskedelem elleni egyesületek vezetőinek egyhangú kijelentése szerint a leánykereskedésnek is mindenütt a zsidók a nemzetközileg szervezett intézői és fenntartói, amint a bordélyházak is túlnyomó részben zsidó tulajdonok. Tény, hogy a zsidók a leánykereskedelem elleni mozgalomban is résztvesznek. Valahányszor azonban a hatóságnak sikerül egy-egy veszedelmes leánykereskedőt horogra kerítenie, a tettenértek majdnem kivétel nélkül zsidók. Ezek árasztják el magyar, lengyel, orosz s főleg galíciai leányokkal az európai s amerikai nagyvárosokat, s e tekintetben kevés vigasztalás, hogy saját hitsorsosaik leányait sem kímélik. Hans Rost e ténnyel szemben önkénytelenül *Schopenhauer* szavára gondol, aki a zsidók főjellemvonásaként a „szemérmetlenséget” (*Schamlosigkeit*) jelölte meg. Természetes azonban, hogy e súlyosan megbélyegző adatok nem illethetik a zsidók összességét.

Valaha a zsidóság tisztos házi életéről volt ismeretes. A keleti zsidóságnál a gyermekáldás mai napig közmondásos. E tekintetben a nyugati zsidóságot ismét hatalmas dekadencia jellemzi. Az új-malthusianizmus, a kétgyermek-rendszer a modern zsidóság köreiből rohamosan terjed. (Hans Rost i. h. 650.)

Amit ez utóbbi adatra nézve a zsidó *Philippon* megjegyyez, hogy a malthusianizmus csak a felvilágosodott neológ zsidóság körében pusztít, ugyanazt mi szívesen kiterjesztjük az előzőekben vázolt kevésbé előnyös tulajdonságokra is. Csak azt jegyezzük még meg, hogy amióta az orthodox zsidóságot saját ótestamentumi vallásrendszerének hagyományai oly nyilvánvalólag cserbenhagyták, nem csoda, ha a zsidóság egyre jobban elveszti bizalmát saját vallásában, s mi-

után a kereszténységtől irtózik, természetyszerűleg a neológizmus és racionalizmus felé hajlik, mely pedig erkölcsi támaszt nem nyújt neki.

Az erkölcsi támasz e hiányának bizonyos megerősítését jelentheti az is, hogy a zsidók körében az elmebetegségek és az öngyilkosság rendkívül nagy arányokat öltött. Némely országokban a zsidó elmebetegek százalékszámát általános lakossági százalékszámukat kétszeresével fölülmúlja.

A bűnügyi statisztika.

A zsidóknak eddig vázolt különleges tulajdonságait többi között a bűnügyi statisztika is igazolja. A zsidó kriminalisztika legnagyobb arányban az embertárral szemben elkövetett igazságtalan vétségeit tünteti föl. Ezenkívül főleg a szexualizmus vétségeiben állnak még a zsidók első helyen, míg viszont a közbiztonság és közrend elleni vétségek terén, általában ahol bizonyos személyes bátorság megnyilatkozásáról van szó, jelentékenyen hátrább állnak, mint a keresztények. *Hollandiában* pl. egy évben 100 keresztény, illetve 100 zsidó elítélt között az ítélet oka gyanánt szerepelt:

	kereszténynél	zsidónál	
szemérem elleni vétség	0'8	2'4	esetben
fajtalan iratok terjesztése	0'0	3'3	"
becsületsértés és rágalmazás	5'8	13'9	"
csalás	0'8	2'4	"
orgazdaság	0'5	2'4	"
az adótörvények megszegése	7'2	15'3	"
sikkasztás	2'1	2'4	"
erőszaktevélet, fajtalanság és kerítés	0'8	2'4	"
hamis eskü	0'2	0'5	"

Németországban 100.000 keresztény, illetve 100.000 zsidó közt következőképpen oszlottak el a büntetendő cselekmények:

Vétkes bukás: kereszténynél 1'1, zsidónál 18'9; a vasárnapi munkaszünet törvényének áthágása: ker. 12'7, zs. 90'7; csalárd bukás: ker. 0'2, zs. 1'4; az állatvéz elleni előírások megszegése: ker. 2'3, zs. 12'3; az egészségre ártalmas élelmiszerek előállítás és árusítása: ker. 0'6, zs. 2'6; lefoglalt értékek elsikkasztása: ker. 2'6, zs. 8'7; szemérmetlen iratok terjesztése és fajtalanság által okozott

botrány: ker. 4'5, zs. 11'7; a katonakötelezettség elleni vétség: ker. 17'1, zs. 38'4; az ipartörvény megszegése: ker. 21'0, zs. 44'7; okirathamisítás: ker. 9'9, zs. 21'1; csalás: ker. 43'6, zs. 82'0; zsarolás: ker. 1'1, zsidó 2'0; élelmiszerek hamisítása: ker. 3'8, zs. 6'8; becsületsértés: ker. 97'8, zs. 132'4; kerítés és kitarítás: ker. 5'6, zs. 7'1; hamis eskü: ker. 1'2, zs. 1'5.

Ausztriában 100 elítélt keresztényre zsidó elítélt esett:

Vesztegetés büntette miatt 2200; csalás miatt 341; rágalmazás miatt 306; eltulajdonítás miatt 167; hivatalos hatalommal való visszaélés és megvesztegettetés miatt 140; személyes szabadság megsértése 119; magzatelhajtás miatt 109 esetben. 1898-tól 1912-ig 100.000 keresztény és 100.000 zsidó közül általában elítéltetett: keresztény 29'20, zsidó 104'49 esetben.

Nálunk Kovács Alajos¹ szerint a nem egyenes úton való vagyonszerzés terén járnak elől a zsidók. Ezt az 1909-től 1913-ig elítéltek következő statisztikájával mutatja ki:

	Elítéltek száma a jelzett évek átlagában	Ebből zsidó számsze- rint	%,
Csalárd és vétkes bukás*	240	156	64'7
Uzsora	78	29	36'7
Csalás	1392	201	14'4
Sikkasztás	2930	349	11'9
Zsarolás	652	73	11'1
Okirathamisítás	796	60	7'6

Ezenkívül még a következő bűncselekményekben tűnnek ki a zsidók az átlagnál nagyobb részesedéssel: hamis tanuzás, vallás elleni bűncselekmények, szemérem elleni bűncselekmények, kerítés, rágalmazás, párviadal, orgazdaság. A hadiszállítások körüli visszaélésekről hiteles adataink vannak, melyeket az igazságügyminiszter 1921 márciusában terjesztett a nemzetgyűlés elé. Ezek szerint 1907 hadiszállítási bűnügy

¹ A zsidóság térfoglalása Magyarországon. 1922. 50. s k. o.

* „A csalárd bukásnál, ahol az elítélteknek majdnem kétharmada zsidó, azzal sem lehet érvelni, hogy a kereskedők többsége is zsidó, mert igaz, hogy az önálló kereskedőknek 54%-a zsidó, a csalárd bukás miatt elítéltek között azonban majdnem 65%-ra rúg a zsidók aránya, pedig ezek között nemcsak kereskedők, hanem iparosok is vannak.” (Kovács, i. m. 50.)

került a bíróságok elé, melyek közül 529 esetben állnak részletes adatok rendelkezésre. Ezekben 1018 terhelt szerepel, közülük 741 zsidó és 277 keresztény. Elítéltek a jelentéstételig 211 egyént, még pedig 156 zsidót és 55 keresztényt. „Míg tehát — mondja Kovács — a zsidóság a legkedvezőbb esetben 2.5 százalék erejéig vérzett a frontokon, itthon a hadiszállítások körüli csalásokból és visszaélésekből 73% erejéig vette ki a részét.”

Emellett nem szabad felednünk, hogy a zsidó veleszületett élelmességénél fogva sokkal ügyesebben tudja kikerülni az alkalmakat, melyekben a bírósággal szembekerülhet, mint a keresztény. A budapesti államrendőrségnek 1908-ban kiadott jelentése éppen erre az ügyes törvénykijátszásra utal, midőn így jellemzi a zsidó bevándoroltakat: „Budapest gócpontja a szélhámosságok és csalások megannyi nemeinek. Rengeteg egzisztencia tódul évenként a fővárosba, mely még nyelvünket sem érti: magukkal hozott tőkéjük pusztán az a mohó üzérkedés, melynek morálja a büntetőkönyv paragrafusaitól sem riad vissza. És abból a táborból toborzódnak össze, mely Galiciából áramlik befelé, magával hozva azt az üzérszellemet, mely teljesen megnyugtatja lelkiismeretét, ha a büntetőkönyv paragrafusai közt sikeresen járhat tojástáncot.”

Zsidó befolyás a keresztény társadalomban.

A kereszténység és a zsidóság között tehát óriási vallási, erkölcsi és faji ellentétek forognak fenn. Két világ ez, mely bár térben és társadalmilag egymást ezerszeresen át- és átjárja, mégis minden egyes részecskéjében csupa egymást taszító pólust tartalmaz.

Zsidó szellem és keresztény szellem állandóan, bár láthatatlanul, mint tűz és víz állanak egymással harcban s ahol a zsidóság befolyása bármily értelemben túlsúlyra vergődik, ott azonnal érezhető a keresztény gondolkodás és életmód gyors visszaszorulása. Már pedig könnyű belátni, hogy az újkorban a zsidó-

ság befolyása a társadalmi életre állandó s legújabbban rapid emelkedésben van, mégpedig főképp két irányban: a gazdasági téren és a sajtó útján.

Marx, a szocializmus úgynevezett tudományos megalapozója, történelmi materializmus címen azt az alapjában igaz gondolatot túlozza, hogy az ideális javak keresése a való életben gyakran nagyon is összefügg az élet realizmusát sürgető gazdasági érdekekkel. Túlzás és egyoldalúság, ha azt állítja, hogy minden világtörténelmi alakulás csak gazdasági létkérdések és létküzdelmek reflexe, de viszont szívesen elhihetjük Marxnak, hogy az anyagi érdekeknek és gazdasági kérdéseknek az emberiség szellemi életének irányításában is mindenkor óriási jelentőségük volt. Az ember nemcsak lélekből, hanem testből is áll. A szívhez az út a gyomron át vezet.

Amíg a vallás pusztán papíron van, mint hittételek és parancsok, mint elvek és szertartások láncolata, addig könnyű a gazdasági élettől elválasztani; mihelyt azonban a valóságban él, azaz intézményekre van szüksége s ezeknek emberek közreműködésére, amely emberek ismét kenyérre és anyagiakra van utalva, a vallási élet fejlődése és virágzása is sok tekintetben az anyagi és gazdasági jóléthez mint létfeltételhez van fűzve. Hányszor látjuk a mindennapi életben, hogy a közhivatalnokok és polgáremberek vallási és erkölcsi meggyőződésük gyakorlásában (vagy nem-gyakorlásában) a legnagyobb mértékben befolyásolhatók azok által, akikkel szemben anyagiilag le vannak kötelezve vagy akiktől nekik gazdasági tekintetben valamit várniok vagy valamit féltetniök kell.

A katolicizmus ellenségei nagyon jól ismerik ezt az összefüggést vagyoni jólét és biztos, békés fejlődés között és az Egyház vagyoni függetlenségének megszüntetése nekik mindenesetre nagyobb inger a szekularizációra, mint az az anyagi haszon, melyet az Egyház megrablásából közvetlenül várhatnak, vagy mint az a győzelmi mámor, melyet a porba taposott

ellenfél legyőzése kelthet. Nem hiába mondják, hogy ma a pénznek hódol minden s pénz nélkül nemcsak gazdasági vállalatokat nem lehet indítani, de még tudományt és művészetet sem lehet fejleszteni, sőt bizonyos értelemben elmondhatni azt is, hogy az egyházi életet sem lehet megfelelőképp felvirágoztatni ott, ahol minden erőteljesebb vallási kezdeményezést az anyagi gondok hátráltatnak.

E szempontokból érthető, hogy ha egy osztály vagy néptöredék túlnyomó részben magához rántja a pénzt s az anyagi eszközöket, általában a gazdasági élet vezetőkeit, akkor annak a néptöredéknek módjában áll nemcsak anyagi érdekeit kíméletlenül keresztülhajtani, hanem diadalra juttatni vallási vagy vallássalenes felfogásait, elveit, szokásait, világnézetét is s általában tért foglalni a társadalomban, meghódítani azokat a pontokat, amelyekből a közvéleményt s a társadalom szellemi életét irányítani lehet.

Már most bizonyos, hogy ilyenmő befolyás tekintetében a zsidóság messze túlhalad minden más népelemet.

A zsidók gazdasági túlsúlya.

Sombart meglepő sűrűséggel csoportosítja az adatokat az újkori nemzetgazdaság történetéből annak igazolására, hogy a zsidók az újkori népgazdaság lefoglalásában s irányításában legelsőrangú szerepet játszottak.

Hogy csak egy-két példát említsünk, a XVI. században a gazdasági élet gócpontja látható hirtelenséggel eltolódott a déleurópai államokból fel az északi államokhoz: e jelenség egyetlen magyarázata a nagy „*exodo de capitaēs*”, a tőke kivonulása Spanyolország és Portugáliából, amidőn t. i. Amerika felfedezésének évében 300.000 zsidót kiűztek a Pirrénei-félszigetről. A kiűzött zsidók nagy része Németalföldre, mindenestre Észak-Európába ment s hatalmas vagyonát és üzleti vállalkozó szellemét belévetve Észak-Európa gazdasági életébe, hirtelen fellendítette azt.

A kivándorolt spanyol és portugál zsidók tökéje termékenyítőleg hatott azon országok gazdasági fejlődésére, amelyekbe nagyobb számmal nyomultak be, így főleg Németalföldre, Franciaországra, Németországra és Angolországra. Hamburg és Frankfurt a bevándorolt zsidók által lettek gazdasági világvárosokká; az ősrégi német-birodalmi és Hanza-városok viszont ettől fogva pusztulásnak indultak. Angolországban Cromwell fogadta be a zsidókat (1654—1656). De már a XVII. század első felében az angol kereskede-
nek egy tizenkettedrészét zsidók bonyolították le.

A modern gazdasági életnek ú. n. kommercializálása, merőben kereskedelmi alapokra való fektetése kizárólag a zsidóság vívmánya. Az értékpapír, a kötvény, a váltó, a részvény, a bankjegy, az értékpapírral való kereskedés, a börze, a bank, ha nem kizárólag, mindenesetre legelsőkép zsidó találmány. Az ipar kommercializálása, a szabad verseny és szabad kereskedés, az egész kapitalisztikus gazdasági rendszer túlnyomó részben zsidó vívmányok.

Ugyanily nagyjelentőségű a zsidóság befolyása a modern gyarmatgazdaság fejlődésére. Amint talán Columbus emberei közt is akadt néhány zsidó, úgy az újonnan felfedezett földrészek gazdasági kiaknázásában is első helyen a zsidóság serénykedett. Kevesen tudják, hogy Amerika legszorgalmasabb ültetvényesei, akiknek érdekében az afrikai rabszolga-kereskedés oly nagy mértékben folyt, zsidók voltak s Werner Sombart nem fél a túlzás vádjától, midőn tételként hangoztatja, hogy Amerika egész mivoltában zsidó gazdasági elvek szerint berendezett földrész, aminthogy tényleg magának New-Yorknak annyi zsidó lakosa van, mint egész Németországnak, Angliának, Franciaországnak, Olaszországnak és Svájcnak összevéve. Az „amerikanizmus” a nevezett író szerint nem egyéb, mint „megszikkadt zsidószellem”.

Az Ázsiában valaha minden európai nagyhatalomnál befolyásosabb Keletindiai Társaság, mely többek közt pl. India és Japán krisztianizációját is oly

véres üldözések között akadályozta meg, túlnyomó részben hatalmas holland zsidók kereskedelmi vállalata volt. A társaság egyik legbefolyásosabb vezérigazgatóját, aki Keleten egy monarchánál nagyobb hatalmat képviselt, Cohnnak hítták. A legújabb korban a zsidó gyarmatérdekek erős pozícióját mindennél jobban illusztrálta a búr háború, melyben Anglia a kizárólag zsidó aranymező-tulajdonosok kedvéért volt kénytelen a búrok ellen irtó hadjáratot indítani. „A Dél-Afrikában meggazdagodott nábobok sorában — írja az angol Arnold White — nem találunk egyetlen egy keresztény nevet.”

Époly messzeágazó a zsidóság befolyása a modern államok kialakulására, amennyiben ezek fennmaradása vagy veszte jókora idő óta jókora részben merő pénz kérdése lett; az államháztartások finansziális ellátása pedig a középkortól kezdve csaknem teljesen zsidó kezekben, hosszú ideig egyenesen az úgynevezett „udvari zsidók” kezében nyugodott.

Már a középkorban úgyszólván minden uralkodó mellett ott szerepeltek ezek a gazdag udvari zsidók, akiknek működése hovahamar az államháztartás egyik lényeges alkatrészévé fejlődött. Bajor Lajosnak 25 évig tartó küzdelme az avignoni pápák ellen (1322—1347) csak a zsidók pénzéből volt lehetséges. A XVI., XVII. és XVIII. században a zsidók ugyan nem szerepeltek nyíltan mint tisztviselők a modern államok kialakulásában, de annál nagyobb volt a befolyásuk indirekte, amennyiben minden esetben ők voltak a hadiszállítók és az államok rendes, hivatásos pénzelői. Sombart szerint amint Faustot Mefistofeles nélkül, úgy az újkori államfőt a pénzes zsidó nélkül elképzelni alig lehet. Az államfő védelmezi a zsidókat a rendek és céhekkel szemben, a zsidó viszont a fejedelmet pénzzel látja el hadseregének és udvarának eltartására. A francia forradalomban és a napoleoni harcokban szintén zsidók voltak a nagy hadiszállítók. Az első gazdag zsidók, akik Lipót császár alatt (1670-től kezdve) Bécsben ismét lakást szerezhettek, az Oppen-

heimer, Wertheimer, Mayer Herschel stb.-ek, csupa ilyen hadiszállítók voltak. Még jelentékenyebb volt a zsidó tőkepénzesek működése a fejedelmi udvaroknál. A gazdag Suasso 1688-ban III. Hollandi Vilmosznak kétmillió forintot kölcsönöz. A spanyol örökösödési háborúban a zsidó Sámuel Bernardnak, „Európa legnagyobb bankárjának” pénze döntő tényező volt. A bécsi udvar udvari bankárai több mint egy évszázadon át kizárólag zsidók voltak stb.

A zsidók gazdagsága.

A mondottakkal összefügg a zsidók aránytalanul nagyfokú gazdagsága, mely annak ellenére, hogy mindig voltak s ma is vannak szegény, ínséget szenvedő zsidók, a zsidó vagyonosságot mégis nem ok nélkül tette századok óta közmondás tárgyává.

Már a középkori írók mesébe illő dolgokat jegyeztek fel a zsidók káprázatos gazdagságáról. Szereplésük a kereskedelmi és állami életben más alapon meg sem volna érthető. Mai vagyonosságukat pedig minden egyébnél kategorikusabban jellemzi a statisztikai tény, hogy Európa, Amerika és Ausztrália összes államaiban a tőke túlnyomó része zsidó magántulajdon, holott éppen napjainkban értünk el a gazdasági élet kapitalisztikus jellegének azon legteljesebb kidomborodásáig, mely a gazdagodás processzusát úgyszólván korlátlan gyorsaságú geometriai növekedésre predesztinálja ugyanakkor, mikor a tőke uralma előtt a politikai, társadalmi, sőt a tudományos és szellemi élet faktorai is meg-meghajolnak. A frankfurti és hamburgi börzék már a XVII. és XVIII. század óta bizonyos egyeduralmat értek el a pénzvállalatok terén, majd utóbb egy fél évszázadon át a Rothschild-dinasztia vette át a gazdasági világuralmat nemzetközileg szervezett összeköttetéseinek segítségével. Rothschild kegyei nélkül egyetlen pénzügyminiszter sem kormányozhatott. Weil A. a XIX. század közepén joggal hangoztatta: „Európában csak egyetlen nagyhatalom

van s ez Rothschild; az ő darabontja egy tucat európai bankház, az ő katonája minden becsületes kereskedő és munkás, az ő kardja pedig a spekuláció". A részvényi alapon álló nagyvállalkozások és nagyüzletek szintén valóságos zsidó specialitások lettek. Midőn a vasutak ügye nekilendült, a Rothschildok voltak az első vasútkirályok, általában „az egész nagy táncban az aranyborjú körül a fővezetők a zsidó bankházak” voltak; ők vezettek, a keresztények pedig vezettették, néha félre is vezettették magukat". A sajtó is számos esetben szégyenletes függő viszonyba került az üzletekkel és a börzével szemben; ebben is többnyire zsidó szerkesztők és hirlapírók szereplése döntött. (Ziegler, Die geistigen und sozialen Strömungen im XIX. Jahrhundert.) 25 legelőkelőbb akkori üzletház között 16 zsidó név figurál.

Érdekes eredményekre vezet a mai magyarországi zsidó és keresztény népelemek vagyonosságának összehasonlítása.

A magyarországi pénzüintézetekben *Lászlófalvi* szerint zsidók tulajdonát képező tőke 1904-ben volt 240,225.000 korona, nemzetiségi tőke 25,062.000 korona, keresztény magyar tőke 214,129.000 korona;¹ azaz: *az alig egymilliónyi zsidónak többje volt, mint a tizenkilencmilliónyi keresztény népelemnek.* A földbirtok tekintetében ugyanazon szerző fejtegetése szerint *nálunk a kincstárnak és a „dúsgazdag” katolikus egyháznak együttesen nincs annyi földje, mint a zsidóknak.* Az egyházaknak együttesen van 3,210.258 katasztrális hold földbirtokuk; a zsidók kezén pedig 5,970.258 katasztrális hold birtok van.

Kovács Alajos jeles statisztikusunk idézett művében kimutatja, hogy a zsidóság 1910-ben mennyire túlszárnyalta lakossági arányszámát a jövedelmező foglalkozási ágak ellepése terén. Az 50%-os zsidóság az iparnak 10, a kereskedelemnek 51.80%-át foglalta

¹ Lásd ezen adatokat s a következőket *Lászlófalvi* Béla e című közleményében: A zsidók statisztikája a magyar pénzvilágban. (Alkotmány, 1908 dec. 29.)

le (i. h. 40). Viszont a napszámosoknak csak 3.3%-a zsidó, ez is úgyszólván csak az északkeleti felvidéken; a házicselédek közt már csak 1.6% a zsidó, az őstermelők közt 0.6, a bányászok közt 0.5%. De ezt sem szabad úgy érteni, hogy csakugyan ennyi zsidó földműves vagy bányamunkás lenne, hanem e számokba bele vannak foglalva az önálló birtokosok és gazdasági, bányászati tisztviselők is.

Viszont az őstermelést elemeire bontva azt a helyzetet találjuk, hogy az 1000 holdon felüli nagybirtokoknak 19.9%-a zsidó, a 200—1000 holdas középbirtokoknak is 19.9%-a; a nagybérlok közül 73.2% zsidó, a 200—1000 holdas középbérlok közül 62.0%, a 100—200 holdasok közül 27.1%, úgyhogy Magyarországon minden ötödik nagy- és középbirtokos zsidó, a közép- vagy nagybérloknek pedig kétharmadrésze zsidó. A szabadforgalmú közép- és nagybirtokoknak 1916-ban 14.6%-a volt zsidó kézen, tehát csaknem háromszor annyi, amekkora a zsidók lakossági arányszáma. Ungban, Máramarosban, Beregben s Ugocsában a földbirtokoknak 27—34%-a zsidó tulajdon, Hajdúban s Szabolcsban 27%, Hevesben 24, Szolnok megyében 22, Csongrádban 21, Borsodban közel 20%-a. Nyugaton Észtergom megye vezet, hol a földterület 29%-a zsidóé; Trencsén 27, Nógrád 24, Nyitra 23, Komárom 21%-ban zsidó tulajdon. A háborús földbirtokszerzések óta ezek az arányok is erősen eltolódtak a zsidóság javára. „A háború utolsó 2 évében, mondja Kovács, majdnem 1%-a morzsolódott újra le a közép- és nagybirtoknak a keresztény magyarság részéről.” (I. h. 47.) „A legminimálisabb számítással is 5.5 millió katasztrális holdra lehet tenni azt a földbirtokterületet, amely akár tulajdon, akár bérlet alakjában a zsidók kezén van, ez pedig meghaladja a magyar földbirtok 11%-át. (U. o. 49.)

Ezenkívül a zsidók az értelmiségi keresőpályákon is messze arányszámukon felül elhelyezkedtek. Az irodalom és művészet csoportjában 26.2%-kal, az igazgatszolgáltatásban 25.6%-kal szerepelnek. Az előbbiben

a hírlapírók (42.4%), az utóbbiban az ügyvédek (45.2%) rúgtatják fel a zsidók arányszámát. Az orvosok 48.9%-a zsidó. Budapesten az önálló nyomdatulajdonosok 76.3%-a, az önálló szűcsök 56%-a zsidó. (U. o. 42.)

„Magyarország — írja Hans Rost — a zsidó értelmiségnek és pénzvilágnak valóságos ígéret-földje.” Teljesen kezükre kerítették a munkásszervezeteket is, melyek fölött vezéreik úgyszólván diktátori hatalommal rendelkeznek.

Ausztria és Magyarország szociáldemokráciájának vezetője nagyrészt zsidó. Csakis innen magyarázható az elméleti lehetetlenség, hogy a vörös zászló sohasem vezet ostromot a kapitalizmus legjellegzetesebb képviselője: a zsidó tőke ellen. Egy Rothschildnak lehetett már tíz év előtt *saját bevallása szerint napi egymillió kétszázezer korona* jövedelme, a zsidó demokrata sajtó mégsem ezen, hanem állandóan a papi vagy a nagyságán kesereg. Micsoda zseniális dolog is volt a zsidóság részéről, hogy éppen a rohamos zsidógazdagodás századában hódította meg a munkáslapokat s a szakszervezeteket s így míg egyik kezével hegyszámra gyűjti az aranyat, addig módjában áll a másik kezével állandóan egy másikra, az Egyházra hessegetni az elégedetlen osztályokat. Egy zsidó lap maga a zsidóság hátvédcsapatának nevezte a proletárpartokat.

„A katolikusok — írja Haller István s hasonló áll a protestánsokról is — annál kevésbé vannak egy-egy foglalkozásban képviselve, mennél lukratívabb az. A banküzletben, a gyárparban, a nagykereskedelemben, amelyek kétségtelenül a leglukratívabb foglalkozások, a katolikusok országos arányszámuknak messze mögötte maradnak. Ezzel szemben a zsidóság ezekben a foglalkozási ágakban országos népességi arányszámát messze felülmúlja. Minden 100 pénzüzlettel foglalkozó egyénből 61-nek kellene katolikusnak és 5-nek zsidónak lennie, ha a különféle pályákon elfoglaltak arányszáma megfelelné a felekezeteknek a népesség-

ben elfogalt arányszámának. A valóság azonban ennek éppen a megfordítottját mutatja. A pénzüzlettel foglalkozók között 5 a katolikusok százaléka és nem is 61, hanem legalább 80 a zsidók százaléka.¹ Talán a javunkra szóló kicsiny eltolódással ugyanez áll a gyár-
ipar, sőt a nagy- és kiskereskedelem terén is. A leg-
lucrativebb foglalkozásokban praedominál a zsidóság
és pedig oly óriási mértékben, mint sehol másutt a vi-
lágban. Két foglalkozási ág van, amelyben országos
arányszámunknak megfelelően vagy azon is túlmenő-
leg vagyunk képviselve, t. i. földművelés és a kisipar.
Mind a kettő nehéz fizikai munkát követel, a vagyon-
gyűjtésre a legminimálisabb lehetőségeket nyújtja s
a kulturális előhaladás számára is a legkevesebb ked-
vező körülményt mutatja föl.

„A feltüntetett állapotnak két irányban van el-
maradhatatlan és már is szembetűnően jelentkező lo-
gikai következménye. Az egyik a katolikusok *vagyoni*
lemorzsolódása, súlyvesztése és vele szemben a *zsidó-
ságnak amerikai iramban haladó rohamos vagyó-
nosodása*. Ehhez sem kell statisztikai évkönyvekből az
igazoló adatokat keresni. Tessék csak a fejlődő váro-
sok legelőkelőbb utcáin álló házak tulajdonosai után
kérdőzködni. Tessék csak szétnézni a legdrágább
fürdőhelyek közönsége között. Tessék csak tudako-
zódni, hogy a régi családok kezéből kicsúszó uradal-
mak kit vallanak uruknak? Tessék csak figyelemmel
kísérni, mily matematikai pontossággal hozza meg
minden év a maga két-három bárósítását, a főrendiházi
tagsággal, sőt grófi ranggal való felruházást oly egyé-
neknek, akik ennek a népfajnak tipikus erényeivel
tündökölnek.”

Azt hinné az ember, hogy ez csak minálunk van
így s a művelt Nyugaton, ahol a keresztény elem a
kereskedésből és iparból is jelentékenyen kiveszi ré-
szét, a kereszténység nem sokkal áll a zsidóknak mö-
götte a gazdasági téren. Azonban nem így van. Német-

¹ Gazdasági inferioritásunk. (Alkotmány, 1912 július. 77.)

országban a zsidóság csak 0.92%-át teszi az összlakosságnak (1907); de pl. az ipar terén a zsidóknál 100 önálló kenyérkereső között csak 35.8 volt a munkás, viszont 21.4 a vezető állásokban alkalmazott és 42.8 a tulajdonos, önálló vezető, vezérigazgató stb.; míg a keresztényeknél az arány egészen más volt: 100 katolikus közül egyszerű munkás volt 80.1, magasabb állásban alkalmazott csak 4.6, tulajdonos, önálló vezető, vezérigazgató stb. csak 15.4. A protestánsoknál ugyanazon tételekre 74.9, 6.8 és 18.6 esett. A kereskedelem terén még szembeszökőbb ez az aránytalanság. A német pénzügyintézetek állásaiban a zsidók az összlakosságban elfoglalt létszámarányuk százalékos mértékét 20—40-szeresen felülműlják.

E tényeknek megfelelő aránytalanul nagy vagyonosságuk is. Badenben a század fordulóján az átlagos vagyonosság így oszlott meg: a katolikusok átlagos jövedelme fejenként 2100 márka volt, a protestánsoké 3700 márka, a zsidóké 18.000 márka. Még feltűnőbb volt ez a különbség Mannheim városban. Itt a katolikus átlagos jövedelme volt 2000 márka, a protestánsé 5200, a zsidóé 42.000 márka. Freiburgban 1905-ben egy-egy protestáns átlag háromszor, egy-egy zsidó átlag nyolcszor annyi egyenes jövedelmi adót fizetett, mint a katolikus. Karlsruheban a protestánsok két-háromszor, a zsidók hét-nyolcszor; Mannheimben a protestánsok háromszor-négyszer, a zsidók 29—30-szor, Frochheimben a protestánsok háromszor, a zsidók tízszer annyi egyenes jövedelmi adót fizettek, mint a katolikusok. Természetes, hogy a világháború s az utána következett európai gazdasági felfordulás még mérhetetlenebbül felfokozta a zsidóság vagyoni túlsúlyát; hiszen el lehet mondani, hogy az iszonyú négyéves vérfürdő Európában mindenkit koldussá tett s egyedül a zsidó nagytőkének szerzett sohasem is álmódott gazdagodási lehetőségeket.

Ez az óriási vagyoni túlsúly tette lehetővé a zsidók nagyarányú terjeszkedését az értelmiségi pályákon is. Budapesten egyes iskolákban a zsidók abszo-

lút többségben voltak. Ausztria orvostanhallgatóinak egyharmada, Magyarország fiatal orvosainak több mint fele zsidó. „A másik logikai következmény — így folytatja *Haller István* fentebbi idézete — ugyanennek a felekezetnek a szellemi téren való rohamos térfoglalása, a katolikusoknak a hivatalnoki, a diplomás pályákon való háttérbe szorulása s ami ezzel jár, a szellemi kultúra terén való vezető szerepnek is lassú elvesztése. Hogy mily rohamosan fog ez megtörténni, arra szolgáljon mértékül ez az adat. A budapesti tudományegyetemen az 1911—12. tanévre beiratkozott 7547 hallgató. Léván a lakosságban 61 százalék katolikus és 4.4 százalék zsidó, ennek megfelelően a helyes felekezeti megoszlás ez volna az egyetemen: kellene lenni 4603 (61 százalék) katolikus és 333 (4.4 százalék) zsidó hallgatónak. Van azonban 3329 (44.11 százalék) katolikus és 2512 (31.97 százalék) zsidó egyetemi hallgató. A mi hiányunk 16.89 százalék. A zsidóság felülmúlja 27.57 százalékkal a lakosságban képviselt arányszámát. Hétszer annyi zsidó hallgató van a budapesti tudományegyetemen, mint amennyinek természetszerűleg lennie kellene. A további fejleményeket belátni könnyű.

„Ennek a megdöbbentő jelenségnek is gazdasági oka van. A katolikusság vagyoni erő híján nem tudja kiállítani a maga évi egyetemi újonckontingensét, viszont a zsidóságnak éppen általános vagyoni jóléte megadja a módot arra, hogy gyermekeit a legmagasabb (és legtöbb pénzbe kerülő) képzettség elnyeréséhez segítse. Mert mai berendezésünk szerint csaknem tisztán vagyoni kérdés a felsőbb iskolák látogatása vagy az azoktól való távolmaradás.”

A pénzbeli befolyással együtt a zsidók lassanként elérték a társadalmi előnyomulás lehetőségeit is. A modern állam nemesi és bárói címekkel, udvari tanácsossággal, érdemkeresztekkel tünteti ki a nagytőkét. A zsidó arany megteremtette a pénzarisztokráciát s ezzel bizonyos mértékben értéktelenné tette az ősi születési és vérbeli arisztokráciát. Ma már külön

szemita nemességünk van, mondja Hans Rost, melynek babérjait nem az élet és a vér kockáztatása, hanem a szelvényvágó olló szerezte meg. Olaszország, Anglia, Franciaország, Ausztria, Németország, Amerika s természetesen Szovjet-Oroszország kormányszata nagyrészen a tőkés zsidóság hűbérese.

A zsidóság és a sajtó.

A legfőbb fegyvernek azonban a zsidók társadalmi és gazdasági előnyomulásában a XIX. század közepe óta a sajtó bizonyult.

A sajtó — írja Hans Rost — Európaszerte a zsidó tőke szolgálatában áll. Nemcsak hogy számos nagy és befolyásos ujság van zsidók kezében, kik azokat saját céljaik érdekében bármikor föltétlenül kihasználhatják, hanem nagy vagyonuk és pénzük által a többi hírlapokra is erős hatással vannak. A legnagyobb és legjobban fizetett hirdetések a modern napilapokban mindig zsidó cégek és áruházak hirdetései. Ez az oka, amiért még a nem zsidó hírlapok is óvakodnak tőle, hogy a zsidóság részéről fenyegető veszélyekre érelyesebben rámutassanak. Ennek eredménye viszont, hogy a közvélemény a zsidó veszedelemmel szemben részben érzéktelenné lett, sőt attól anyagilag függő viszonyba került. A zsidó-problémát is mindenesetre ezek a függőségi viszonyok tolják annyira háttérbe, hogy még a nem-zsidó ujságok és folyóiratok is csak a legritkábban s csak mellesleg foglalkoznak vele. De a zsidóság más utakon is befolyásolja úgyszólván az összes hírlapok tartalmát. A hírközlő- és sajtóirodák, melyek a lapokat tárcával, politikai cikkekkel, regénnyel s napihírekkel ellátják, majdnem kizárólag zsidó kezekben vannak s keresztényellenes világnézetüket állandóan érvényesítik.

Hogy mily arányban uralkodik a zsidóság a sajtó terén Európaszerte, annak néhány sokatmondó példája a következő: Németországban a „Berliner Tageblatt”-ot 1870-ben a zsidó ujságkirály, Rudolf Mosse

(eredeti neve: Ruben Moses) alapította. Szerkesztői és munkatársai csaknem kizárólag zsidók. A „Berliner Tageblatt” melléklapja a „Berliner Morgenzeitung”. A „Berliner Volkszeitung”-ot 30 éven át a zsidó Alex Bernstein szerkesztette; a lap részvényei később legnagyobb részét Cohnnak, Rudolf Mosse előbbeni társának birtokába jutottak. A „Berliner Börsenkurier”-ben legnagyobb része a Bleichroeder zsidó cégnek van, a „Berliner Morgenpost”, a „Berliner Zeit am Mittag” és az „Abendpost” a zsidó Ullstein és társa tulajdona volt. A „Vossische Zeitung” nem régen ment át Speyer, Elisson és társa bankházának tulajdonába. A „Kleines Journal”, a „Roland von Berlin”, a „Freisinnige Zeitung” és a „Berliner politische Nachrichten” lapokat zsidók szerkesztették. A zsidó szociáldemokrata lap, a „Vorwärts” szerkesztőségének feje a zsidó Stampfer. A „Frankfurter Zeitung” Lőb Sonnemann alapítása, szintén zsidó orgánium volt. A „Kasseler Tageblatt” kiadója a zsidó Gotthelf; a „Königsberger-Hartungsche Zeitung” szerkesztői közt ott vannak a zsidó Herzberg, Sachaczewer s Goldstein; a „Karlsruher Zeitung” vezetője Katz. A „Zukunft”-ot egy megkeresztelkedett zsidó, Harden Miksa alapította. Ugyanígy állunk a folyóiratokkal is, főleg a női divatlapokkal, továbbá az ipar-, kereskedelemügyi és szakfolyóiratokkal stb. *Eberle* kitűnő művében: „Grossmacht Presse” nem kevesebb mint 10 oldalon át sorolja fel a németországi zsidó lapokat. A zsidó Mosse több mint 60 hírlap és folyóirat hirdetési részét bérel; azonkívül még 4000 kisebb-nagyobb hírlap és folyóirat áll hirdetési rovata révén a Mosse-cégtől függő viszonyban.

Hogy az osztrák közvélemény mennyire exkluzív zsidó befolyás alatt állt, közismeretes. A vezető bécsi napilapok a katolikus „Reichspost” kivételével mind zsidók voltak, természetesen az „Arbeiterzeitung” is az (szerkesztette Adler és Austerlitz).

Hazai sajtónk, a vidéki épűgy mint a fővárosi, a legutóbbi időkig 95%-ában vagy zsidók tulajdona vagy zsidó szerkesztők és írók munkája volt. Termé-

szetes, hogy ilykép a közvélemény irányítása más mint zsidóérdekű nem is lehetett s hogy a keresztényellenes gondolkodás annál sikeresebben ette be magát a keresztény agyakba, mennél gyanútlanabbul vette kezébe a közönség azt a sajtót, mely a saját érdekében mindent elkövetett, csakhogy objektívnek, haladónak, felvilágosodottnak és pártatlannak tüntesse fel magát. A keresztény s általában a nem-zsidó sajtó kénytelen sokkal jobban megválogatni fegyvereit s így az egyenlőtlen versenyben mindig nehéz helytállni. A zsidó sajtó ilykép oly hatalmas keresztényellenes és dekrisztianizáló tényezővé növekedett, melynek pusztításaival minden eddigi idők nagy vállásirtásai, a Nérók keresztényüldözését sem véve ki, alig hasonlíthatók össze. A zsidó sajtó, mint az ókori Kirké, mindenkivel elbánik s minden társadalmi réteget a maga módja szerint közelít meg: az intelligenciát a szellemes csevegés hangján, a nővilágot a divat- és szépirodalom útján, a munkásosztályokat a véreszájú demokrata-lapokkal — de mindig ügyesen, mindig alkalmazkodva s mindig egyező eredménnyel: úgy, hogy végül is mindenkit lekap a lábáról s odavisz, ahová akar.

Ily körülmények között előre is természetes, hogy az az ezerszeres áthidalhatatlan ellentét, mely a kereszténységet a zsidóságtól elválasztja, a zsidóság mai gazdasági és sajtóbeli pozíciója alapján erősen a kereszténység rovására érvényesül vagy ami ezzel egyjelentésű, az elkereszténytelenedés folyamatát nagy részben a zsidó befolyás irányítja.

Ugyanezt másként is igazolja a társadalmi elkereszténytelenedés irányvonala, mely szemmeláthatólag mutatja, hogy a tömegek éppen a jellegzetes zsidó tulajdonságok irányában távolodnak el a kereszténységtől.

Ha pl. korunkat közmondásszerűleg jellemzi a materialisztikus és haszonelvi gondolkodás, nem lehet túlmerész annak megállapítása, hogy az idealizmus-hiány nagyon jelentékeny részben a zsidó tulzórealiz-

mus befolyásának eredménye. Ha annyira megingott sokakban, sőt a közfelfogásban is az önzetlenség, a tulajdonjog és tekintély tisztelete, ha korunk társadalmi alaptónusa, az önérdek könyörtelen hajszolása, az élvezet vágya és a hiperszexualitás lett, nem szabad felednünk, hogy mindezekben a pontokon a keresztény nép nemcsak az általános emberi gyarlóság folytán züllik lefelé; nem szabad felednünk, hogy a zsidóságnak, mely annyira közöttünk él s annyira áthatotta egész modern életünket, még a saját vallása alapján is annyira más felfogásai vannak ez irányban, mint a kereszténységnek. Az elkereszténytelenedés kézzelfoghatóan azon iránypontok szerint történt, melyekben a legnagyobb ellentétet a kereszténységgel szemben a zsidóság alkotja. Éppen azokon a területeken, amelyeken pl. az altruizmus hiánya és a hiperszexualitás a legnagyobb sebeket ejti a keresztény társadalmi életen, rejtve bár, de határozottan s erősen működő zsidó befolyást találunk. Mik a keresztény közélet lesüllyedésének legjellegzetesebb tünetei? Az anarkizmus, tekintélyhiány, a szocializmus és gyakorlati anyagelviség terjedése; a tradíció megvetése, a féktelen gazdasági verseny, a kizsákmányolás taktikája; a keresztény egyházi vagyon elleni izgatás, a szekularizáció sürgetése; a csapszékek és bordélyházak büntetlen orgiái, a művészetek erkölcsi elfajulása, a szemérmetlen színi- és műprodukciók, a sajtó hit- és erkölcsellenes orvgazdálkodása, a fényűzés és szeméremhiány az öltözködési divatokban; világfájdalom, melanchólia és öngyilkossági hóbort, — mindeme szembeszökő tünetek erősen emlékeztetnek amaz erkölcsi sajátságokra, melyek a zsidóság faji vagy quasi-faji tulajdonságaival annyira összenőttek. A keresztény világ erkölcsi süllyedése félreismerhetetlenül a zsidóság „faji” tulajdonságai felé gravitál.

A keresztény népek, még olyan körök is, melyekben a kereszténység mint vallásrendszer régen elvesztette öntudatosan elfogadott irányító helyzetét, ha nem is vallják be, de nagyon jól érzik az ellentétet,

mely őket a zsidók sajátos gondolkozásmódjától elválasztja. Hans Rost joggal látja ebben az ellentét-érzetben az antiszemitizmusnak soha ki nem apadható forrását.

„A zsidóságtól, úgymond, mégis csak idegenkedik minden társadalmi osztály. Mindenki iparkodik a személyes közlekedésben tőle telhetőleg távol maradni. Előkelőbb társadalmi körök, melyek a faji antiszemitizmust talán felháborodva utasítanak vissza, nem szívelik maguk között a zsidókat. Hölgylvilágunk ugyan minden cérnaszálat zsidó kereskedésekben vásárol, de például estélyekre és zsúrokra kevésbé szívesen látna zsidó nőket. A (német) Burschenschaftok és diáktestületek nagyon kevés kivétellel zsidókat nem vesznek fel tagjaik közé. A tisztikarból és a felsőbb közigazgatási hivatalokból nagyrészt szintén ki vannak zárva. *A jezsuita rend alapszabályainak értelmében az ötödik generációig kizárja a felvételtől a zsidó leszármazottakat.* A személyes érintkezésben minden felvilágosodott ember a legmesszebbmenő türelemmel viseltetik a zsidókkal szemben, de kérni senkisé is kér belőlük.”

„Ennek az állandó antiszemitizmusnak kútfeje, úgymond ugyanazon író, magának a zsidó népléleknek őshajlamaiban rejlik.” Az antiszemitizmust nem lehet egyszerűen faji gyűlöletből magyarázni.

„Egyszerűen hihetetlen, írja *Treitschke*, hogy egy 2000 éves harc folyamán az egyik oldalon csupa kegyetlenség, uralomvágy, kapzsiság, a másik oldalon csupa szenvedő ártatlanság álljon. A kérdést nem lehet kikerülni, mi szabadította fel a legnemesebb és legtehetségesebb nemzetek keblében a legalábbvaló, sőt valósággal ördögi hatalmakat éppen csak a zsidó néppel szemben. Miért gyűlöli, vagy legalább miért nem szereti a zsidókat úgyszólván senki, annak dacára, hogy annyi irigylésre, sőt utánzásra méltó tulajdonságot mutatnak fel? Ennek az ellenszenvnek kettős magyarázata volna a gazdasági versenyharc, mely a keresztényeknek annyi háttérbeszorulást és bajt oko-

zott. A modern zsidóság a maga szkeptikus és materialisztikus világfelfogásával a mi kedélyünknek s a transzcendens keresztény életfelfogásnak legteljesebb ellentéte s ugyanakkor legnagyobb veszélye. Ezek az ellentétek szülik meg újra és újra az antiszemitizmust. A modern zsidóság a talmud szigorú előírásaival, sőt még az elzárkózási politikával is jórészt felhagyott; nem tartja meg a szombatot, elhanyagolja szertartásait, keresztényekkel lép házasságra, sőt gyakorlati célokból gyakran a keresztséget is felveszi, sok esetben anélkül, hogy bensőleg kereszténnyé válnék; ennek folytán vallási indifferentizmusba esik s új világnézetének alapjává a materializmust teszi. Aki ezzel szemben a Krisztus-hithez és az ősi, hazai erkölcsökhöz ragaszkodik, az akaratlanul is felháborodik a mindent nivelláló és mindent szétbomlasztó zsidóság ellen... A modern zsidó világnézet az élet végső célját a földön, a kereszténység a túlvilágban keresi. Ezen a mélyenjáró ellentétén megakad minden közeledési és áthasonulási folyamat, aminőt Bismarck és Mommsen nagy stílusban reméltek”.

Ez az érzelmi idegenkedés azonban sehogysem zárja ki a zsidóságnak fent ismertetett erős térfoglalását és a keresztény tömegeken állandóan érvényesülő behatását; sőt ez a behatás annál mélyebb járatú, mennél öntudatlanabb s mennél ügyesebben kerül az idegenkedés provokálását.

Védekezés a zsidósággal szemben.

Hogy ezek után mik volnának az öntudatra ébredő keresztény népelem feladatai, annak vázolása itt aligha volna megindokolt. A cionizmus csak az ú. n. keleti zsidóságot érdekli; a hozzánk már befészkelte kultúrzsizidóság kérdésében nem nyújt megoldást. Rost és mások a keresztény védekezés egyik főeszközét a határok elzárásában látják a beözönlő keleti zsidóság előtt. „Piszkos kaftánban, vagyontalanul és számos gyermekkel hatol be határainkon a külföldi zsidó, mű-

velődésre és gazdagodásra vágyva, hogy az ismert rangskála szerint rongyszedóból és kocsmásból gazdag zsidóvá és bankárrá legyen. A határok elzárása nem jelent igazságtalanságot a már bennlakó zsidósággal szemben, a külföldi getókkal szemben pedig nem vagyunk erre az előzékenységre kötelezve. A bennszülött zsidónak joga van arra, hogy itt éljen és működjék, ahol született. Ezt a természetadta jogot a mi lelkiismereti, művelődési és vagyonszerzési szabadságára büszke korunk csak a jezsuitáktól vonja meg. Minthogy a bennlakó zsidók nagyon erősen hódolnak a kétgyermekrendszernek s azonkívül az öngyilkosság, az ideg- és elmebajok náluk sokkalta gyakoribbak, mint a keresztényeknél, a zsidók száma és befolyása idővel természetszerűleg alábbszállna. Amíg azonban a határokon minden akadály nélkül mindig újabb és újabb zsidó proletárság özönlik be, addig a zsidókérdés örökre megoldhatatlan marad."

A már köztünk lakó zsidóság krisztianizálása azonban szintén komoly feladat. Nemcsak azért, mert másképp a nagy ellentétek zsidó életfelfogás és keresztény világnézet közt el nem simíthatók, hanem azért is, mert a megtérésre a zsidóságnak eléggé jelentékeny részében a hajlandóság is megvan. Lehet, hogy nem mindig őszinte a megtérési szándék s az újonnan kikeresztelt zsidók közt nagy százalékszám nem válik be; de elég döntő szempont, hogy a következő nemzedékek rendszeren ezt a hiányt pótolják s a be nem váltak mellett mindig szép számmal akadnak őszinte, mély és értékes konverziók. A jók megtéréseinek természetesen nem egyengeti útját az a rideg, lenéző és visszautasító modor, melyet a zsidóság sok keresztény részéről (rendszerint nem a vallásos, hanem a talmi-keresztények részéről) úton-útfélen tapasztal. A keresztény szeretetnek épp e téren kellene tündöklő fényben ragyognia. *Nem szükséges azért önmagunkat kifosztani s az ősi keresztény népelemet háttérbe szorítani a zsidó neofiták kedvéért. Nem szükséges még a bizalmat sem előlegezni nekik, mintha*

minden megkeresztelkedő zsidó már ezzel a ténnyel igazi kereszténnyé válnék. De a komolyan és őszintén megtérőkkel szemben is folyton éreztetni, hogy ők másodrangú keresztények, csak azért, mert konvertiták, *kereszténytelen* eljárás. Krisztus országába ők, a zsidók is hivatalosak, mint mindenki.

Az elkereszténytelenedés főtényezői közt a zsidóság anyagi és szellemi befolyása a mondottak szerint kétségtelenül megállapítható.

Betejezés.

Elvonult szemünk előtt a katolikus hitvédelemtan érveinek hosszú sorozata s aki elfogulatlan igazságszeretettel figyeli ezeket az érveket, lehetetlen végül meg nem állapítania, hogy a krisztusi kinyilatkoztatás teljessége s a megváltás nagy művének folytatása abban a vallási egységben van lefektetve, amelyet Krisztus Urunk Péter kösziklájára emelt s amelyet Anyaszentegyházának nevezett. A katolikus Egyház Szent Pál szerint „az igazság oszlopa és szilárd alapja”, Krisztus menyasszonya s nem lehet igazán Krisztus híve az, aki nem követi az ő Egyházát. „Nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház”, miként Ciprián, az őskereszténységnek ez a kimagasló vértanu-püspöke írja.

Láttuk azután, mily hatalmas erővel teljesítette a katolikus Egyház — híveinek és szolgálóinak minden emberi gyarlósága mellett is — azt a krisztusi kultúrmissziót, amely nemcsak vallási és erkölcsi téren, hanem a szellemi és társadalmi fejlődés egész vonalán az emberiség legjobb vezetőjévé jelölte ki. S láttuk végül azokat a külső okokat is, amelyek útjában álltak és állnak annak, hogy ez a mindenkép áldásos, mindenkép felemelő katolikus hitvallás minden embert meghódítson, mindnyájunkat ellenállhatatlan erővel magához bilincseljen s egész társadalmi, kulturális és egyéni életünknek vezető csillagává legyen.

A hívő lélek ezek után mást nem tehet, mint hogy hálát ad a Gondviselő Isten kegyelmének, hogy ennyi

sötétség és gonosz akarat közepett őt is az igazság révpartjába, Krisztus áldásainak boldog otthonába vezette; de azután szorongó epedéssel kell kérnie a kegyelmek Atyját, hogy vezesse el azokat is az igazság fényhonába, akik még a tévelygés, gyűlölködés és halál árnyékában ülnek.

Krisztus Urunk maga tanított meg bennünket erre az igazán jézusi és igazán katolikus imádságra: *Miatyánk, ... jöjjön el a te országod!* Jöjjön el, világosodjék, ragyogja be a ma még elvakult elméket, osszassa el a százados gyűlölködés és ámtítás felhőit, lágyítsa meg az elfásult és megkeményedett szíveket, vonja magához és Egyházához mindazokat, akiket üdvözíteni jött egykor a földre!

Krisztusország, katolikus szentegyház, jöjjön el a te országod!

Jöjjön el a férfiak szívébe, hogy bátran, hitvallói lelkülettel, a meggyőződés tüzevel s erős férfikarral szálljanak síkra a teljes igazságért, amelyet Krisztus hirdetett és szentegyházunkra bízott! Jöjjön el a nők szívébe, hogy a katolikus hithűség és szeretet melegével örködjének a családi szentélyek tisztasága s a keresztény erkölcsiség érintetlen ragyogása felett! Jöjjön el ifjúságunk szívébe, hogy a zsendülő élet kísértései s a krisztustalan világ délibábjai között is magasan lengessék az ártatlanságnak s az örök tavaszba vetett hitnek diadalmas zászlaját! Jöjjön el papságunk szívébe, hogy a katakombák klérusának s az apostoloknak lángbuzgalmával hirdessék az ő igéit, érveljenek, tanítsanak, intsenek, korholjanak, védjék Krisztus nyáját a farkasoktól s vezessék léleküdtő legelőkrel! S jöjjön el világi katolikusaink szívébe, hogy a krisztusellenes tábor rombolásai, háborúi és forradalmi helyén új házat építsenek Krisztusnak a modern társadalomban s minden téren: sajtóban, népnevelésben, népek kormányzatában, tudományban, művészetben s gazdasági életben teremtsék meg a modern egyházvédelemnek egész hálózatát! Jöjjön el a Krisztusország, az egység és egyetemesség, a szeretet és kato-

licitás országa mindenki szívébe, akit Isten örök boldogságra teremtett s akinek megváltásáért s örök feltámadásáért a Golgotán Krisztus vére hullott! . . .

Akkor lesz béke a világon és áldás, boldogság és szeretet és lesz soha el nem múló, halálban is mosolygó, örök életbe nyúló remény!

Krisztus, a katolikus Egyház isteni jegyese, vigye diadalra menyasszonyát!

KATOLICIZMUS ÉS ZSIDÓSÁG

BEVEZETŐ.

Hogy a zsidókérdés komoly, mindkét fél felé szorongató és megoldásra váró kérdés, abban kétség nincs. A kérdés megoldására különféle indítványok, tervek, felfogások merültek fel az egyes hozzászólók különböző álláspontja és kiindulása szerint.

Nézetünk szerint ezek az indítványok legtöbbször abban a hibában szenvednek, hogy a kérdést csak *külső* megnyilvánulásaiban tekintik, nem pedig a gyökerében fogják meg. Az évezredes széthúzásnak, ellen-szenvnek, kölcsönös gyanakvásnak, vádemelésnek és elkülönződésnek nem a legmélyebb okait keresik s akarják megszüntetni, hanem tünetileg kezelik a bajt s gyakran olyan megoldásokat ajánlanak, amelyek sem a múltban nem váltak be, sem a jövő szempontjából nem nyújtanak semmi komoly ígéretet.

Ezen a téren a szenvedély gyakran elhomályosítja a higgadt, tárgyilagos gondolkozást.

Vannak keresztények, akik szerint a zsidókérdés egész mivoltában megoldhatatlan s keresztény részről a teljes *elzárkózásra* kell törekedni a zsidóság egyetemességével szemben. És vannak zsidók, akik azzal vélik a zsidókérdést a maguk részéről megoldhatni, hogy minél szilárdabbá igyekeznek kiépíteni *különváltásuk* fedezékeit, a gazdasági és sajtóbeli túlsúly biztosításával iparkodnak a zsidóságot lebírhatatlan hatalommá tenni s azt hiszik, hogy ezen az úton eltüntethetik, vagy talán inkább elnyomhatják a velük szemben egyre újjáébredő ellenszenvet.

Tragikus tévedés mind a kettő, mert egyik sem törekszik *megoldásra*, hanem a probléma, a szembenállás és megoldatlanság *állandósítására*. Főleg a zsidó-

ság részén tragikus rövidlátás, ha egyes képviselői azt hiszik, hogy azon az úton, amelyet eddig követtek, valaha is elsimul a kérdés érdessége, mindkét rész felé, de főleg a zsidóság felé is állandó kirobbanásra kész feszültsége.

Mélyebb, őszintébb, becsületesebb megoldásokat kell keresni.

A katolicizmusnak megvan a zsidókérdés megoldására vonatkozólag a maga kiforrott nézete. Szerinte a kérdés legfőbb alapja *lelki* s amíg a lelki szétágazás okait megszüntetni nem sikerül, nincs sok remény a kérdés feszültségeinek még csak lényeges enyhülésére sem. Szép szóval vagy erőszakkal, politikai vagy társadalmi eszközökkel kétségtelenül be lehet folyni a kérdés miként való alakulására. De egészséges, maradandó és igazi megoldás csak a lelki szétágazás és ellentétesség csökkentése, tehát lelki tényezők útján remélhető s természetesen akkor is fokozatosan.

A zsidókérdés majd csak akkor szűnik meg fájdalmas és feszültséget okozó kérdés lenni, amikor a zsidók megvilágosodottabb tömegei ráébrednek arra, hogy nem szabad a környező kereszténységgel szembehelezkedő egységként viselkedniök. Ez természetesen csak két úton lehetséges: vagy a teljes *lelki asszimiláció*, vagyis a teljes megtérés alapján, vagy pedig legalább olyfokú lelki közeledés révén, amelynek folytán a zsidóság a megértés, rokonszenv és *megbecsülés* alapjára helyezkedik a keresztény vallás, erkölcs és kultúra irányában.

Megtérést erőszakolni nem lehet s a pusztán külsőleges, politikai vagy társadalmi célú áttérést a komoly kereszténység épűgy helyteleníti, mint a zsidó vallás őrei. Azonban van őszinte meggyőződés is, lelki közeledés, belső asszimiláció s ennek katolikus részről való megkönnyítése — szerintünk — éppen annak a felebaráti szeretetparancsnak követelménye, amelyet a kereszténység Alapítója a főparancsok közé sorolt.

Nagyon sok zsidó van, aki bizonynyal nem vona-

kodnék ettől a lelki közeledéstől, ha a keresztyénységet nemcsak pártharcokból, politikai viszályokból, nemcsak *mendemondák* szerint és egyoldalú, külszínes megítélés alapján ismerné, hanem közélről, mint mondani szokás: első kézből, katolikus teológusok bemutatásában szerezné róla értesüléseit. Ha nem torzképet alkotna róla *s nem is pusztán névleges keresztyények viselkedésének alapján* ítélné, hanem a keresztyénységnek, mint vallásnak és világnézetnek belső mivoltával ismerkednék meg. Ez a megismerkedés kétségtelenül akkor is hasznára lenne, ha a keresztyén hitnek elfogadására, áttérésre közvetlenül talán nem is gondolna.

Hasonlattal élve: Rómában sok olyan templom és főúri palota van, amely mellett a járókelők egykedvűen haladnak el, amelyek semmiféle vonzóerővel nincsenek a kívülről szemlélőre. Belül azonban csodás szépségeket rejteneek s aki egyszer rászánja magát, hogy belülről tekintse meg ezeket az épületeket s a bennük felhalmozott művészeti és történeti kincseket, egészen másként ítéli róluk. Még akkor is, ha nem szánja rá magát arra, hogy e palotáknak vagy templomoknak állandó lakója vagy látogatója legyen. Körülbelül ez a különbség a keresztyénységnek külsőleges és belülről való szemlélete, megítélése, megbecsülése között.

A Budapesten, 1933 tavaszán folyt vallástörténeti előadások ezt a belső tájékozódást célozták. Hiányt akartak pótolni, alkalmat akartak adni a lelki közeledést áhító, művelt zsidó közönségnek a katolicizmus megismerésére éppen annak az ószövetségi vallásfejlődésnek alapján, amelyben a hívő keresztyén és hívő zsidó világnézeti eligazodása találkozik. Az előadásoknak semmiféle politikai célzatuk nem volt, hiszen hasonló előadások a Notre Dame de Sionban kb. öt év óta folynak. Időleges egybeesésük a sokat vitatott németországi mozgalmakkal merőben véletlen. A kérdés sokkal nagyobb, szentebb és komolyabb, hogysem politikai események függvényeként volna szabad kezelni őket. Épp ezért politikai célzásokat az előadások-

ban — talán némelyek csalódására is — hiába keresne bennük bárki. Ha egyesek mégis akár ilyen, akár amolyan politikai célzatot magyaráznak bele az előadásokba, ezzel bizony nem tesznek az igazságnak szolgálatot.

Egy híres amerikai rabbi: Wise, néhány évvel ezelőtt felszólította a zsidóságot, hogy ne gyűlölettel vagy ellenszenvvel, hanem *szeretettel és büszkeséggel közeledjék Jézus egyéniségéhez* s ne ellenfelét, hanem nemzetének legnagyobb fiát lássa benne. Ha csak odáig eljutunk, hogy Wise kívánsága teljesül, azt hisszük, a zsidókérdésnek talán máris kivettük a méregfogát.

Mi a hasonlóság és mi a különbség a katolikus és a zsidó vallás között.

Zsidó valláson itt az *ószövetségi vallás* mai fennmaradását értjük, kereszténységen pedig a katolicizmust. Azért csak ezt, mert szerintünk a katolicizmus a kereszténységnek ősi, törvényes, hiteles formája s azonkívül egyedül ez nyújt változatlan, biztosan körülírható, szilárd dogmatikai alapra épített vallásrendszert, ingadozás és száz felé való egyéni eltérés nélkül. Hogy a kereszténység iránt érdeklődő s tájékozódó zsidóság is érzi ezt, abból a meglehetősen megállapítható törvényszerűségből következtethetjük, hogy ha egy zsidó vallási szükségérzetből, meggyőződésből, istenkeresésből tér át a keresztény hitre és keresztelkedik meg, az rendszerint katolikus lesz. Míg ha csak azért tér át és azért keresztelkedik „ki”, hogy zsidó ne maradjon tovább, akkor protestánssá lesz. Akkor ugyanis esetleg megmaradhat az, ami eddig volt, hihet, amit akar, élhet, ahogy neki tetszik, csak éppen a társadalmi sárga foltot nem kell viselnie.

Ha már most a zsidóságnak mint vallásnak s a kereszténységnek mint vallásnak egymáshoz való viszonyát megvizsgáljuk, ennek a viszonynak megállapítására alig találunk kifejezőbb képletet, mintha azt

mondjuk: újszövetség és ószövetség úgy aránylanak egymáshoz, mint *la a gyökérhez, a virág a bimbóhoz, mint a férfikor a gyermekkorhoz, mint a teljesülés az ígérethez.*

A kereszténység magát a zsidó vallás törvényes tovafejlődésének, Istentől akart megkoronázásának s betetőzésének tartja. Azt vallja magáról, hogy a kereszténység nem egyéb, mint a *beteljesedett Messiás-hit*, az ószövetségi kinyilatkoztatásnak megvalósulása. Szerinte nem a kereszténység jelent tehát elfordulást az ősi kinyilatkoztatástól, hanem ellenkezőleg: az a zsidóság, amely akkor is megállott az ószövetségi formuláknál, amikor azoknak ígéretei, jövőbe utaló vonatkozásai tényekké, boldog teljesüléssé, jelenné váltak.

Még csak azt sem ismeri el a kereszténység, hogy ő a Krisztushoz tért pogányok vallása volna; mert hiszen ellenkezőleg: *az első keresztények mind zsidók voltak.* Zsidó volt test szerint a kereszténység alapítója, Jézus és Jézus anyja, Mária; zsidók voltak az összes apostolok, zsidókból kerültek ki az első hívők és hitközségek, Jeruzsálem és Antiochia, sőt részben Róma és az egész diaspora keresztényei.

A zsidóság Jézus halála után két részre szakadt: az egyik követte Jézust s ez a zsidóság lett a kereszténység ősmagva. A másik a farizeus párt vezetése alá kerülván, elfordult Jézustól. Ma már csak ezeket s ezek utódjait nevezzük zsidóknak, holott valóságban nemcsak ezek a zsidók, sőt szerintünk nem is ők tekinthetők egyszerűen az ószövetségi zsidóság egyetlen leszármazóinak, örököseinek. Bizonyos értelemben azt mondhatjuk: mi keresztények vagyunk az ószövetség igazi őrzői, magunkra alkalmazói, beteljesülésének tanui és hordozói.

Ebből a helyzetből adódnak az érintkezési s különbségi pontok zsidóság és katolicizmus között.

Lássuk elsősorban az előbbieket.

1. A zsidóságot és katolicizmust mindenekelőtt egybeköti a *közös alap*, a közös vallási gyökérzet: az

ószövetség és annak szent könyvei: az ószövetségi Szentírás.

A zsidóság szent könyveit a kereszténység is szent könyveknek tekinti. A zsidó kinyilatkoztatás nagy közvetítői, a pátriárkák és próféták a mi szemünkben is szent, Isten küldötte emberek voltak. Az Isten ígéretei, amelyekre a zsidók annyi joggal voltak büszkék és féltékenyek, ami szemünkben is az üdvösség zálogai. Már ez a többezeréves, közös gyökérszál is igen jelentékeny s értékes közeledési alap.

A katolicizmus annyira *szentnek tekinti az ószövetségi Szentírást*, hogy bátran elmondhatjuk: annak tudományos védelmében is legelső helyen áll. Amikor a racionalizmus az utóbbi félévszázad folyamán választóvízzel öntötte le az ószövetségi bibliát s a külföldi racionalista hittudósok csaknem mind állást foglaltak a mózesi és prófétai könyvek sugalmazott, isteni eredete ellenében, a katolikus hittudósok egyértelműleg védelmére keltek az ótestamentumnak, sokkal inkább és sokkal nagyobb tudományos felkészültséggel, mint pl. a zsidó rabbik, akik ebben a tudományos harcban nagyobb mértékben alig szerepeltek.

A katolikus Egyház a maga *szertartási életében* is állandóan tanujelét adja az ószövetség iránti nagyrabecsülésének, hiszen a mise szövege és a többi szertartások tele vannak ószövetségi idézetekkel. A papi zsolozsma keretében a katolikus papoknak hivatalos, mindennapi imádsága a zsoltárok, úgyhogy bátran elmondhatjuk, hogy *nagyon kevés zsidó van, aki annyiszor imádkozná el a zsoltárokat, mint a katolikus papok*. Még zsidó fordulatok és kifejezések is: „meny-nyeknek országa” (Isten országa értelmében), „amen”, „alleluja”, „hoszanna”, „szabaoth” stb. sűrűn szerepelnek a katolikus szertartási életben.

2. Amint az alap azonos, úgy azonosak bizonyos nagy alapgondolatok is az ószövetségi zsidó és a katolikus vallás között. Így mindenekelőtt természetesen a *monoteizmus*, az egyistenhit, amelynek őrzése a po-

gány bálványimádás ókori tengerében a zsidóságnak kétségtelenül legnagyobb s legértékesebb kulturális és vallási teljesítménye volt. Az a felfogás, hogy a kereszténység az ő Szentháromság-tanával letért volna a tiszta monoteizmus útjáról, nem egyéb a keresztény tan abszolút félreértésénél. Hiszen az egész katolikus teológia nem győzi hangoztatni, hogy a Szentháromság tana csak az isteni személyekre vonatkozik s az Isten tökéletes szubsztanciális egységével semmiképpen nem állhat ellentétben.

Hasonlít a kereszténység és zsidóság, közelebb-ről mindig: az ószövetségi zsidóság abban is, hogy az ószövetségi zsidóság a monoteizmus alapján maga is *erősen etikai alapon áll*: nem tiszteli az Őristent pusztá külsőséges szertartásokkal, mint egyes nagy keleti vagy ókori vallások, hanem az *ember egész életét* átjárja s megnevesíti. Az ószövetség egyik legnagyobb érdeme, hogy megértette az emberekkel: Isten nemcsak imádatot kíván a híveitől, hanem erkölcsös életet is! Az istentiszteletnek egyik fő gyakorlása a tiszta, becsületes, erkölcsös élet! Ezt a tant a kereszténység is természetesen átvette s még magasabbra fejlesztette a Hegyi beszéd alapján.

3. Közös továbbá a kereszténység s a zsidó vallásban a középponti eszme: a *messiási gondolat*.

Igaz, hogy a kettő közt fennforgó mély ellentétek is főképp ezzel az eszmével kapcsolatosak, mint látni fogjuk; de az alapgondolatban, a messzianizmusban voltaképpen a két vallás gyökerében egy. Itt is a Messiás áll a vallás és a vallási reménység előterében, ott is: csak hogy az egyik szerint a Messiás még máig sem jött el, a másik szerint pedig eljött Jézus Krisztusban. Az a gondolat, hogy az Isten küldötte, a nagy szabadító, a felkent hozza meg a szabadulást és üdvösséget, közös, bár a részleges alkalmazás lényegesen eltérő. Itt a Messiás önkéntes szegénységben, megalázottságban jön a világra s áldozati bárány lesz, hogy áldozati halálával az embereket nem testi, *nem politikai, hanem lelki* bajaiból szabadítsa meg. Ott a

Messiásnak próféták rajzolta alakja a farizeizmus hatása alatt lassan erősen nemzeti, politikai, katonai és gazdasági jelleget ölt.

4. Az ősi Messiás-eszmével kapcsolatos a *hagyománytisztelet* mindkét vallásban. A zsidók büszkesége, öröme, vigasztalása a mult tanításaiban, a velük tett isteni jótétemények emlékének boldog őrzésében rejtett s meghatározó az a ragaszkodás, amellyel atyáik szellemi örökét a buzgó és hívő zsidók védték s nemzedékről-nemzedékre áthagyományozták. A katolicizmust szintén ez a hagyomány- és tekintélytisztelet jellemzi, ez a bizalmatlanság a vallási újításokkal szemben, a hűség köteletségének ez az érzete a mult nagy vallási értékeivel szemben.

5. A zsidóság istentiszteleti élete a szertartási törvény által történt szervezettségében főleg az *áldozatok* köré csoportosult. Ezek az ószövetségi áldozatok a kereszténység szerint mind csupa prototípusok voltak, előképek, szimbolikus jövendölések, amennyiben valamennyi csak az egy messiási áldozatra célzott s azt a messiási áldozatot jelképezte, amelyet szerintünk Krisztus a keresztfán az emberiség üdvösségéért bemutatott.

Ma a zsidóság áldozati, szakrificiális élete szünetel, mert megdőlt a templom s szétszóratott az áldozatok bemutatására egyedül illetékes levita-törzs. Ma a zsidóságnak vannak zsinagógái, imaházai, de nincsenek szoros, zsidó értelemben is vett „templomai”; vannak rabbijai, vagyis tanítómesterei, de nincsenek igazi papjai, áldozói. Az áldozat gondolata azonban az ószövetségi áldozatok alapján annyira benne él a zsidóság lelkében, hogy a mondottak ellenére bizonyos áldozatpótló ritusokat hoztak be, melyekhez ma is ragaszkodnak; ilyen az úgynevezett kakas-áldozat (kapóre).

Már most éppen az áldozat fogalma az, amelyben a katolikus és a zsidó vallás a messiási eszmén kívül a legszorosabb párhuzamba kerül egymással. Áldozata nincs a protestantizmusnak és nincs a mohamedánság-

nak, azonban van a zsidó és a katolikus vallásrendszernek s azért e pontban az *ószövetség közelébb kerül a katolicizmushoz*, mint akár a protestantizmus, amely pedig a legfőbb katolikus tanban, a Jézus istenségének tanában, vele megegyezik.

6. Ahol az áldozati cselekmények fogalma nem halt ki, ott természetsszerűleg elevenen él a *szertartások tisztelete is*. Megint egy hasonlósági pont zsidóság és katolicizmus között. Amíg a protestantizmus a szertartásokat megveti s csak igen kis mértékben gyakorolja, addig a hívő zsidó éppen nem ütközik meg, ha a katolikus templomba betérve, ott fényes szertartások, liturgikus ruhák, mozdulatok, szimbolikus cselekmények, jelképek egész sorozatával találkozik. Ezek nem az ő szertartásai, de ő jól tudja, hogy az ember nemcsak lélekből, hanem testből is áll és a belső vallási élmény kifejezésének s megszilárdításának szempontjából a szertartásnak nagy, természetes jogosultsága van.

Azért ebben pl. a katolicizmusra áttérő zsidóság nem is talál semmiféle nehézséget.

Általában sok áttért, meggyőződésből s hitből megkeresztelkedett zsidótól hallottuk már, hogy amíg az áttérésre csak készültek, féltek, vajjon bele tudják-e magukat élni az új hitéletbe, annak gyakorlataiba és szertartásaiba. És íme, mondják, mihelyt áttértek, úgyszólván az első napoktól kezdve úgy érezték, mintha kis gyermekkoruk óta mindig katolikusok lettek volna. A hívő zsidónak nem kell hosszasan magyarázni, mi az a szentelt gyertya, mi értelme van a liturgikus mosakodásoknak, béke-köszöntéseknek, szent edényeknek, a füstölőnek stb.; ő ezeket a fogalmakat készen hozza magával.

E hasonlósági és találkozási pontok ellenére azonban a zsidó és katolikus vallás közt lényeges és *mélyreható különbségek* is vannak. Vagy talán inkább így is mondhatnók: egyetlenegy lényeges, mélyreható különbség, amely aztán minden más különbséget és elentétet megmagyaráz s ez a Jézus *kilétének kérdése*.

A mi felfogásunk szerint a zsidóságnak nagy tragikuma az, hogy 1900 év előtti vezetői, a túlbuzgó s betűhöz ragaszkodó farizeusok épúgy, mint a hellénista-szabadgondolkozást képviselő Szádok-párt (a szadduceusok) vezetése alá került, akik a próféták által hirdetett Messiás-eszmét a maga spirituális, lelki jellegéből átfomálják a politikai, nemzeti, evilági szabadulást hozó Messiás fogalmára. Ezen az alapon aztán nem tudták megérteni, hogy a Messiás szegény és alázatos lehessen, sőt üldözött és keresztrefeszített. Nem tudták megérteni, hogy nem az evilági értelemben vett diadal, hanem a lelkek meggyőzése és megváltása, a bűn leküzdése s Isten kegyelmének visszaszerzése számunkra lehessen a Messiás-ország lényege. Abban a pillanatban, amikor a messiási eszme ebben a farizeusi fogalmazásában lesiklott a spirituális síkról s politikai fogalommal lett, Jézus az akkor uralkodó s vezető zsidó pártok szemében nem lehetett többé az igazi Messiás. Ezen az alapon el is fordult tőle a zsidóság nagy része s éppen annak a drámának lett eszköze, cselekvő alanya, amely által Jézus a messiási áldozat tisztjét teljesíteni kívánta: a keresztfa véres eseményének.

Ettől kezdve pedig már szinte természetes, hogy a Jézussal és híveivel szemben elfoglalt ellentétes lelki állapot idők folyamán csak még inkább kimélyült és elmergesedett. Ahol egyszer érzelmi ellentétek alakulnak ki, ott nehéz többé a józan gondolkodásnak, a logikai érveknek utat találniok. Annyira igaz ez, hogy éppen emiatt még a különböző felekezetekre oszló keresztények közt is szinte reménytelen az egyezkedés minden lehetősége. A kölcsönös ellentétek és ellenszenv, a mindkét oldalról megnyilvánuló féltékenység és vetélkedés, amely nem ritkán üldözésben mutatkozott meg majd ezen, majd azon a félen, aszerint, hogy itt vagy ott melyik fél volt az erősebb, mind csak ennek az első, tragikus félreértésnek voltak a következményei s ebből az ellentétből származtak a zsidóság részén azok a sajátos tulajdon-

ságok is, amelyek aztán a keresztény néptömegekben félelmet, idegenkedést, sőt védekezést eredményeztek.

Ma is itt van a zsidó-keresztény ellentétnek legmélyebb oka. Ma sokat beszélünk faji ellentétekről, világnézeti, kulturális, erkölcsi, ízlési, vérbeli különbözőségekről: ezek igazak lehetnek, de már csak melléktünetek és következmények; folyamányai a fő ellentétnek, a Jézussal szemben elfoglalt s a mienktől különböző állásfoglalásnak. A kereszténység egészen új kultúrát teremtett, amellyel a zsidóság is kénytelen volt több-kevesebb közösséget vállalni; a kereszténység évszázadokon, évezredekken át valóságos államalakító s társadalomformáló tényező lett, a művelt világ legnagyobb részét régtől fogva meghódította magának.

A zsidóság ebben a keresztény társadalomban gyakran fájdalmasan kénytelen érezni az ő idegenségét, megoldatlan helyzetének feszültségét. De ezek már mind mellékes tényezők, épúgy, mint az, hogy a zsidóság is kénytelen a közhasználatban a keresztény időszámítást, a Jézus születésétől számított évszámilást alkalmazni. A gyökeres ellentét ma is csak egy: a Jézus mellett vagy Jézus ellen való állásfoglalás. Amíg elhárító állásponton van a zsidóság azzal a Messiással szemben, akiben mi nemcsak a Messiást, hanem az ószövetségi jövendölések szerint is *Istenünket látjuk*, aki leszállt közénk és emberré lett, hogy megváltson minket s egyenkint közölje mindnyájunkkal az ő messiási ígéreteinek teljesülését, addig az ellentét, sajnos, fenn fog állani, még pedig szerintünk elsősorban nem a keresztények, hanem a zsidók kárára.

Meg fog-e valaha változni ez a helyzet? Emberileg nem lehet tudni, sem előre megmondani. A zsidók közt időnkint feltűnően sokan keresik a vallási revíziót, a Krisztus felé való orientálódást. A nagy tömeg azonban, sajnos, egyelőre változatlanul megmarad álláspontján.

Mi katolikusok azonban hiszünk abban, hogy valamikor a zsidóság vissza fog találni a spirituális Messiás-

eszméhez s meg fogja találni az utat ahhoz, aki szerintünk az ő Messiása is, sőt előbb az övék, mint a miénk. Szent Pál apostol, az egykori rabbinövendék, a nagy Gamáliel tanítványa, aki mindvégig oly szeretettel csüngött az ő népén, hogy egyszer felkiáltott: bár lenne inkább ómaga átok alatt, mint az ő népe: ez a Szent Pál határozottan *hirdeti a zsidók maradéktalan Jézushoz térését* még a világ végezte előtt.

Mikor fog ez bekövetkezni, ki tudná megmondani?

Nekünk, katolikusoknak, azonban kedves remény ez és biztató intelem: a nép, amelyből Jézus, a mi üdvösségünk támadt, egyszer találkozni fog velünk a hitben s abban a boldogságban, amelyet mi Jézus hitében találunk.

Ezért is érezzük áhító, sürgető intelemnek mi, katolikus papok, Jézus szózatát: „Menjetek mindenekelőtt Izrael házának elveszett juhaihoz!” (Mt. 15. 24.)

Ha valakivel a katolikus vallás mivoltát meg akarom ismertetni, legelső helyen Jézust kell megismertetnem vele. Mert a katolikus vallásnak sarkköve, kiindulópontja és középpontja: a történelmi Jézus. Jézus kilétén nyugszik a katolicizmus egész tanépítménye, eszmevilága, iránykitűzése. Az első kérdés tehát, amely a katolicizmus hitrendszerét felfedni hivatott, ez: *mily alapon vallja a katolicizmus Jézust Messiásnak, Isten Fiának, az örök Isten emberi megjelenésének?*

Erre a kérdésre az első feleletet Jézusnak, mint embernek, mint történelmi személynek *egyénsége* adja. Mi úgy látjuk, hogy Jézus személyiségének már teljességgel emberfölötti méretei is igazolják az ő természetfölöttiségét, messiási és istenemberi voltát.

Jézus élete és egyénsége elénk tárul azokból a történelmi kútfőkből is, amelyekből a Jézus személyére, tetteire és tanításaira vonatkozó ismereteinket meríthetjük.

Jézus egyénisége.

Az a történelmi kép, amelyet Jézus egyéniségéről a hiteles kútforrásokból nyerünk, kétségtelenül a legmegkapóbbak egyike az emberiség történelmében. Olyan egyéniségnek körvonalai bontakoznak itt ki, amelyhez még csak foghatót sem találunk másikat soha és sehol. Jézus különleges nagyságát általában elismeri barát és ellenség s minden olyan törekvés, amely igyekezett őt a többi nagy emberek, egyszerűen, a többi „vallásalapítók” sorába lenyomni, magán viseli az irányzatosság és erőltettség bélyegét.

Ha Jézus alakját jellemezni s egyéniségét elemezni akarjuk, szinte azt érezzük, hogy az emberi kifejezések és fogalmak erre a célra túlságosan szűkek; Jézus egyénisége valósággal szétfeszíti az emberi nagyságra és kiválóságra vonatkozó elképzeléseinek s szavainak kereteit. Bölcsesség, nagyság, erő, jóság, tisztaság, önfeláldozás, önzetlenség — ezek a szavak nagyon is szürkék és elkopottak, mielőtt ezeket Jézusra akarjuk alkalmazni. Talán csak az a jelző fejezi ki alkalmasan Jézus egyéniségét, hogy *Ő minden tekintetben egyedülálló*, a legcsodálatosabb, a legnagyobb és legvonzóbb valamennyi ember között, aki valaha ezen a földön járt.

Ez az egyedülvalóság mindenekelőtt *értelmi* téren mutatkozik. Az evangéliumok Jézusnak számos eredeti, autentikus nyilatkozatát s tanítását örökítették meg, főleg számos, megkapóan eleven hasonlatát és példabeszédét, amelyek minden elméleti elvontságnál százszor kifejezőbben éreztetik tanításának velejét s amelyeket az az egyszerű nép is, mely Jézust hallgatta, könnyen megértett és megjegyzett.

Ezek a nyilatkozatok és tanítások, ha most nem tekintjük is tárgyi igazságoknak, az egészen egyedülálló lángelmének csodálatos vetületei. Sziklatömbök, amelyeket ámulattal figyel, újra meg újra megcsodál, elemez és gondolkodásának sarkpillérévé tesz kétezer

évnék minden nemzedéke. Nem elvont, száraz spekulációk ezek, nem zavaros értelmű, dodonai mondások, hanem az élet legmélyebb kérdéseire adott nagyszerű feleletek, az emberi lélek legelrejtettebb rekeszeibe való csodálatos belevilágítások. Irányelvek, amelyekre egy egész világrendet, kultúrát, társadalmat, bölcséletet, erkölcsöt lehetett felépíteni, sőt amelyeknek teljes megértésétől, értéklésétől, kihasználásától, alkalmazásától, sajnos, még igen messze van az emberiség.

Bizonyos: *az emberiség sohasem bánta meg, ha Jézus tanításai után indult s viszont ezerszer lehetett megállapítani, valahányszor kultúránk és társadalmi fejlődésünk zsákutcába került, valahányszor rettentő kataklizmosszal, világháborúkkal és bolsevista önvivszekciókkal fizettük meg az árát egy-egy elhibázott elméletnek, hogy nem tévedtünk volna annyi nyomorúságba, ha igazabban megszívteltük s őszintébben követtük volna a Názáreti Jézus tanítását.* Hiszen elképzelni is fájdalmasan fölséges: micsoda paradicsommá lenne a világ, ha mindenestül s minden vonatkozásban a Jézus tanai, elve, fölséges, magasztos, békehintő útmutatásai szerint rendezné be egész magán-, családi-, társadalmi s nemzetközi életét!

És Jézusnak ezek a tanai nem merő álmok és elképzelések, nem filantróp érzelgésen alapuló légvárak, hanem ellenkezőleg: Jézusnak minden szava, minden intése, minden állásfoglalása az ő hittanának, az ő teodiceájának, az ő örökkévalóságba nyúló metafizikájának gránittalapzatán áll. *Nála minden az örök, egy, halhatatlan s végtelen Istenből, az Atyából indul ki s ahhoz tér vissza; innen az a fölséges egység, szilárdság s következetesség minden megnyilatkozásában.*

Minden azért van s azért jó, mert az Atya így akarta s azonnal rossz lesz, mihelyt letér az útról, melyet az Atya örök törvénye kijelölt neki. A boldogság, a harmónia a Végtelennel, az Atyával, a végcél: a végtelen Igaznak, Jónak, Szépnek, vagyis az Istennek elérése. A mennyország: a Vele való örök,

boldog egyesülés. Jézus filozófiájában s erkölcsrend-szerében nincs zökkenő, nincsenek ugrások, nincsenek ellentmondások: legmerészebbnek látszó tanai, pl. a Hegyi beszéd s a Boldogságok tana, meglepő voltak ellenére az évszázadok folyamán ezerszeresen igazak-nak bizonyultak.

És Jézus tanai nemcsak az észet nyugtatják meg s nyujtanak neki soha ki nem merülő elmélkedési anyagot, hanem ugyanilyen mértékben szólnak az *emberi szívhez* is és életkedvet, reményt, erőt, derűt, békét, boldogságot sugároznak a lélekbe. Mily fölsé-ges világelgondolás például s mennyire megkapja egyszerre az észet és a szívet, amikor Jézus a minden-ség, a lét, az emberi élet végső alapját az Atyának hozzánk való szeretetében látja, amikor a világot járó, világot alkotó örök Szeretetben jelöli meg a végső létprincipiumot, a verbum regenst, a mindenek végső magyarázó okát.

S aminő magasztos Jézus dogmatikája és filozó-fiája, époly fönségesen tiszta és nemes az *erkölcstana*. Itt is a szeretet parancsa áll első helyen, a szeretet parancsa Isten iránt s az emberek iránt. Ezt a főparancsot tartalmazta már az ószövetség is, de mennyivel élénkebben, hangsúlyozottabban s általánosabb ér-vényben hirdeti s követeli Jézus! Ha áldozatot viszel az oltár elé s ott eszedbe jut, hogy valakivel harag-ban vagy: hagyd ott az áldozatot, mert addig nem kedves Isten előtt az imádságod s előbb menj, békülj meg felebarátoddal, ellenségeddel! Necsak azokat sze-ressétek s necsak azokkal tegyetek jót, akik titeket is szeretnek, hanem azokkal is, akik gyűlölnék tite-ket! Hol s mikor szállt fel az emberi etika ilyen ma-gaslatra?

Am ez a szeretet Jézusnál nem merő érzelmi lágy-ság s nem szentimentalizmus; ezt is az Isten s az igaz-ság iránti hódolatnak kell irányítania s szabályoznia. Ez a szeretet férfias és nem riad vissza a harctól sem az igazságért. „Nem békét jöttem hozni a földre, ha-nem kardot”, mondja Jézus és kemény szavakkal lep-

lezi le a farizeusok gáncsvetéseit, igazság elleni tusakodását s ostort fon azokra, akik Atyja házát, a templomot úzerkedéssel szennyezik be.

Jézus maga nem puha életet ígér azoknak, akiket szeret s akik őt szeretik, hanem kemény parancsokat szab eléjük, önmegtagadást, kereszthordozást s megköveteli, hogy szükség esetén még szüleinket, hitvéstársunkat s gyermekünket is hagyjuk el az Istenért. A keresztyén hithűség csodái, az aszkézis, szerzetesség, milliányi vértanúság lett ennek az erős és férfias szeretetnek évszázados visszhangja.

Jézus tanrendszerének egyetemes, mindenkit illető s minden életkörülményt felölelő jellegét már a keresztyén ókor legnagyobb gondolkodója, a hatalmas elméjű hippói püspök, Aurelius Augustinus — *Szent Ágoston* — megállapította, amikor *De moribus ecclesiae* című iratában így aposztrofálja Krisztust: „Te a gyermeket gyermekdeden, a férfiút férfiasan, az aggot nyugodalmasan vezeted s tanítod: mindenkit testi korának s lelki fejlettségének megfelelően. Te a nőt tiszta hűségre oktatsz s szent engedelmességgel rendeled a férfi alá, nem hogy szenvedélyének játéklabdája legyen, hanem hogy családot alapítson s hű segítőtársaként kísérje a férfit az életben. Te a férfit megoktatsz, hogy ne üzzön játékot a gyengébb nemmel, hanem szeresse s vezesse azt önzetlen szerelemmel. Te a szülőknek kegyes, gondviselő hatalmat osztasz, a gyermekeknek szabad önálárendelést parancsolsz. Te a testvéreket a testnél és vérnél szentebb és erősebb kötélekkel fűzöd egymáshoz. Te a rokonok és jóbarátok szeretetteljes viszonyát a kölcsönös önzetlenség által avatod tiszta örömök forrásává. Te az urat és szolgát arra tanítod, hogy ne szükségből és kényszerűségből, hanem kölcsönös szeretetből lépjenek szövetségre. Te a polgárt a polgárral, a népeket s az összes embereket egymás közt nem pusztán a közös eredet tudatával, hanem valóságos testvéri érzülettel fűzöd egymáshoz; a királyokat rászorítod, hogy gondoskodjanak népeikről, a népeket alattvalói hű-

ségre oktatód. Te tanítasz rá lankadatlanul, hogy kinek tartozunk tisztelettel, kinek szeretettel, kinek hűséggel, kinek félelemmel, kinek vigasztalással, kinek intellemmel, kinek buzdító szóval, kinek feddéssel, kinek fenytéssel, kinek büntetéssel; te oktatsz rá, hogy nem mindenkié minden, de mindenkié a szeretet és senkié a jogtalanság."

Figyelemreméltó Jézus egész tanítási módjában az a *föltétlen biztosság* és egyszerűség, amellyel a legmélyebb kérdéseket és a legmagasabb eszméket hallgatói elé állítja. Nem tűnődik, nem töpreng, nem kételkedik s nem tanakodik soha. Mindig a teliből merít, minden kérdésre azonnal és gondolkodás nélkül megadja a legragyogóbb válaszokat. Soha ellentmondásba nem keveredik, soha félmegoldásokat nem ad. Tanaiban sehol sincs értelmetlenség, túlzás, zűrzavar; minden mondatát józanság, világosság, gyakorlati érzék s mélységes emberismeret lengi át. Magasztossága nem beteges exaltáltság, fönsége nem ridegség, melegsége nem rajongás, kedvessége nem érzélgősség, emberfelettsége nem föllengzés, tisztasága nem ridegség. Szédítő magaslatokon jár, de a reális földi élet minden változatát szemmel kíséri. Isteni, mennyei életmódot állít hívei elé, de képeit, szavait, példabeszédeit a mindennapi élet közismert apróságaiából meríti.

Ám ennél a példátlan értelmi fölénynél, Jézus bölcsességének, szellemiségének gigantikus méreteinél nem kevésbé bámulatba ejtő az ő *morális fölénye*: az az abszolút, tükörszerűen tiszta, erkölcsi nagyság, amely egész lényén elömlik s amely mindent és mindenki egyebet ömeltette árnyékba állít.

Legelkeseredettebb ellenségei sem tudtak becsületén foltot ejteni s amikor halálra szánták, akkor sem tudták a Nagytanács előtt más váddal illetni, mint azzal, hogy Isten-Fiának vallotta magát. Pilátus is ismételtén kijelenti, hogy semmi okot nem talál benne arra, hogy elítélje. S maga az áruló Judás is megbánva tettét, így kiált fel: „Vétkeztem, mert igaz vért adtam

ell" Jézus maga is bátor szóval hivatkozik feddhetetlenségére, amikor ellenfeleihez így szól: „Ki vádolhat meg engem közületek a bűnről?” (Ján. 8, 46.)

Jézusnak ez az erkölcsi felsőbbrendűsége emellett nem volt rideg aszketizmus, nem volt negatív, és sztoikus és büszke elvonatkozás az élettől, hanem ellenkezőleg *pozitív erények* halmaza, az Atya tökéletességének emberi megjelenítése. Ki mondhatta ő rajta kívül önmagáról ezt a nagy szót: „Én a mi Atyámnak tetszik, azt teszem mindig”? Ő „nem azért jött, hogy saját akarát tegye, hanem annak akarát, aki őt küldötte”. Ez a szakadatlan belső egyesülés az Atyával vitte arra, hogy egész éjeket töltött imában s az Atya akarátának teljesítésében kételkedés nélkül vállalta a legszörnyűbb megaláztatásokat, kínszenvedéseket és a halált.

Milyen tántoríthatatlan nyugalmat mutat Jézus az üldöztetés és halálbahurcolás egész folyamán! Miközben ellenségei csupa nyugtalanságban vannak, bosszút lihegve, tanácstalanul kapkodnak körülötte s végül forradalmi jelenetek közt erőszakolják ki Jézus halálos ítéletét s miközben a véres tragédiának izgalma még a leghívebbeket is eltántorítja Jézus oldala mellől: az egész passio borzalmas színkörében egyedül ő maga, Jézus, az egyetlen nyugodt szereplő; ő, akinek romlására esküdött össze honfitárs és római.

Ez a fölséges nyugalom és *lelki egyensúly* jellemzi egész életén át. Szelíd és nyugodt akkor is, ha bántják és rágalmazzák s akkor is, ha ő maga kénytelen kemény szavakkal szembe fordulni a képmutatással és rosszakarattal. A dicséret, a hízelgés, az ünneplés egykedvűen hagyja: kitér azok elől, akik királlyá akarják megtenni: de époly rendíthetetlen és elszánt, ha arról van szó, hogy tanításaival és jócselekvéseivel ellenségeinek számát gyarapítja.

Mikor a kafarnaumi zsinagógában arról a csodálatos kenyérről beszél, amelyben önmagát adja híveinek eledelül s ekkor sokan ellene fordultak s még hívei közül is számosan elpártoltak tőle, Jézus egyet-

len szóval sem marasztalja a távozókat és semmit sem enyhít vagy változtat megtett kijelentésein, hanem megmaradt tanítványaihoz is ezt a kérdést intézi: „Vajjon ti is el akartok-e menni?” Ez az egykedvű nyugalom, ez a felsőbbrendű belső béke és öntudat csak abból magyarázható, hogy Jézus semmit sem akart, csak az Atya akaratát, semmire sem vágyott és semmitől sem félt, csak megváltói küldetését tartotta ingatatlanul szeme előtt.

Az emberekhez való viszonyában Jézus nem lágy és nem érzelgős. Mint született király komoly s ellentmondást nem tűrő méltósággal jár-kezel az emberek között, int, utasít, parancsol, sőt fedd és korhol. Mégis egész élete és működése csupa szeretet és jóság, csupa emberiesség és részvét, csupa kiömlő s kiáradó segíteni- és gyógyítani-akarási. Az egész emberiséget, zsidókat és pogányokat, egy egész világot akar megváltani, mindenkit magához emelni s boldoggá tenni. Ez a megváltói, istenemberi érzület mondatta vele azt a hallatlanul merész szózatot, amely mindenki másnak ajkán vakmerő túlzás és nevetséges öntúlbecsülés volna, csak ő nála egyedül lett mélységesen igaz: „Jöjjetek hozzám *mindnyájan*, kik elfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én felüdítlek titeket!” (Máté 11, 28.)

Százával gyógyította a szenvedő betegeket: fáradhatatlanul járta a városokat, falvakat és tanyákat; szakadatlanul hirdette az Isten országának eljövetelét. Szeretete mindenkit felölelt; egyaránt részesült benne jóbarát és ellenség, igaz és bűnös, zsidó és pogány. Ha volt, akit kitüntetett, előszeretete a *kisdedekre* irányult: „Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni és ne tartsátok vissza őket tőlem” (Mt. 19, 14); hasonlóképp a *szegényekre*: „Az Atya elküldött engem örömhírt vinni a szegényeknek” (Luk. 4, 18); a *bűnösökre*: „Nem jöttem az igazakat hívni, hanem a bűnösöket” (Mt. 9, 13); a *szenvedőkre és nyomorodottakra*, akikkel együtt siránkozott és gyászolt. Könnyezett, amikor a zsidó főváros közelgő pusztulására gondolt; könnyezett, ami-

kor Lázár sírjánál annak siránkozó nővéreivel találkozott; megindult a szíve a temetési menetén, amikor a naimi özvegy egyetlen fiát vitték ki a temetőbe, mire feltámasztotta a fiút s boldogan adta vissza anyjának.

Ez a szeretet vitte arra is, hogy minden emberi sorsot, nyomorúságot és szenvedést a bűn kivételével magára vállalt. „A szegénységet megízlelte a jászolban s mint felnőtt férfi sem tudta, hová hajtsa a fejét. Az éhséget a pusztában ismerte meg, a szomjúságot a kereszten, amikor ajka elszáradt a keserű haláltusában. Ismerte a fáradtságot, amikor Jákob kútjánál rövid pihenőre leült s amikor a csónakban a viharos tenger felett is álom nyomta el. Szeme benső, természetes örömmel nyugodott a mezők liliomán s az ég madárkáin, de részvétkönnyek tódultak pillái alá a végítéletre megérett, veszendő főváros láttán. Szent harag fogta el, midőn bűnös úzérkedést fenytett meg a szent helyen, de ugyanaz a kéz, amely ostort suhogtatott, máskor szelíd áldást osztva simogatta a kisdedek fejét. Szent haraggal álcázta le az álszenteskedést és képmutatást, de a bűnbánattal eléje boruló bűnösöket nem ítélte el; utánament a vámosnak s leült a bűnösök asztalához.” (Klug Ignác: Gottes Wort und Gottes Sohn.)

Jézus jellemében még a látszólag legellentétesebb erények is csodálatos összhangban egyesülnek: fejedelmi méltóság, amellyel gyermekded egyszerűség párosult; kérlelhetetlen erkölcsi fölény s mellette alázatos szelidség; erő és határozottság, de egyben könnyörülő irgalom is; lángoló buzgalom s ugyanakkor enyhe nyugalom és szelíd béke.

Az ő tökéletessége nem egyetlen kornak, egyetlen nemzetnek, egyetlen embertípusnak erkölcsisége, hanem minden emberi tökéletesség foglalatja. Mindenki, minden ember tanulhat tőle; minden kor és minden nemzedék utólérhetetlen, vonzó és magával ragadó példaképet talál benne. Példaképe ő az ifjúságnak és a felnőtteknek, a férfiúi és női erényeknek, jede-

lemnek és koldusnak, hősnek és remetének, papnak és világinak. Kétezer év óta millió aszkéta, szent, remete, szerzetes és szerzetesnő, hitvalló és vértanu, pap és világi, férfi és nő tanulmányozza Jézus jellemének minden egyes vonását s fekteti bele minden erejét és szeretetét az ő követésébe. Szentek és hősök mérhetetlen légiónja sarjadt ebből a Krisztus-követésből, de a milliók közül egyetlenegy sincs, aki azt mondhatná, hogy utolérte őt, hogy sikerült teljesen utánoznia őt; a köz, mely Jézustól a legnagyobbakat is elválasztja, minden heroizmus után is még mindig végtelen marad.¹

De Jézusnak sem szeretete, sem lelki nagysága nem volt sehol olyan nagy, mint *kínszenvedésében és halálában*. Tudatosan vállalta a szenvedést s a kereszthalált, mert ezzel kellett a megbántott isteni Fölségnek elégtételt nyújtania egy egész világ bűneiért. Az izaiási Isten-szolgája, az Ebed Jahve, valóban mint az az áldozati bárány viselkedett, amely elnémul megkínzói előtt s nem nyitja meg száját; mint az a megváltó, akinek „kék foltjai által gyógyultunk meg”.

A kereszten nemcsak testben, hanem lélekben is mondhatatlanul szenvedett, hiszen nemcsak életét, hanem az emberek szemében a becsületét is odaadta híveiért s látszólag legyőzötten, megsemmisülten, megcáfoltan fejezte be életét. Ő előre tudta ezt, de nem tett semmit ellene: nem kerülte a halált, maga rohant bele ellenségei kezébe. Mert ő meg *akart* halni. „Én magam adom oda életemet, mondá; senki sem veszi el azt tőlem, hanem én adom oda magamtól” (Ján. 10, 18). Micsoda emberfölötti halál volt ez! „Ha Szokratesz élete és halála egy bölcsé volt, mondhatja Rousseau a savoyai vicaire-rel, akkor Jézus élete és halála egy Istené.” Mindenkitől elhagyottan, látszólag minden reményében csalódottan függ Jézus a kereszten; ellenségei diadalmaskodnak, gúnyolódnak fölötte s mintha még az Atya is elhagyta volna.

¹ Bangha Béla: Jézus istenségének bizonyítékai (Összegyűjtött Munkái II. kt.) 9. fejezet.

De ő tudja, hogy halála az ő nagy művének koronája s meztelenül, átszögezetten, vérbefulva, töviskoronával a fején is diadalmasan kiáltja bele a világba: „Befejeztetett!” Bevégeztetett a nagy mű, amelynek elvégzésére ő a földre jött. Tudja, hogy halála a világ megváltása s egyben a saját megdicsőülése, miként ő maga mondta: „Ha felemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzok” (Ján. 12, 32). Tudja azt is, hogy most mint ember is örök dicsőségbe és boldogságba vonul be az Atyához s azért bizalommal imádkozza utolsó percében a zsoltárt: „Atyám a te kezeidbe ajánlom lelkemet!”

Végig kellene azonban mennünk az egész evangéliumi elbeszélésen, hogy Jézus egyéniségét minden jellemző részletében megvilágíthassuk. Milyen csodálatos önarcképét nyújtja Jézus pl. a tékozló fiúról s az irgalmazó, megbocsátó atyáról szóló példabeszédben! Milyen megható és tanulságos az a hosszú búcsúbeszéd s az a főpapi ima, amellyel tanítványaitól búcsúzik az utolsó vacsorán! Milyen minden emberit meghaladó lelki nagyság nyilatkozik meg abban, hogy amikor keresztre feszítik, akkor is hóhéraiért imádkozik. Vagy mikor már a kereszten függ és gyötrődik, a bűnbánóan hozzáforduló latornak megígéri, hogy még ma vele lesz a paradicsomban! De ki tudna mind ezeknek a fölséges vonásoknak a végére járni?

Alljunk meg itt s vessünk fel egy őszinte kérdést. Aki elfogulatlanul tanulmányozza Jézus egyéniségét s aki az evangéliumokból élénk táruló Krisztus-képet előítéletek nélkül, őszintén és becsületesen engedi hatni magára: lehetséges-e, hogy az Jézussal szemben a rideg visszautasítás alapjára helyezkedjék? Lehetséges-e, hogy Jézust gyűlölje vagy tőle megtagadja a csodálatot, hódolat és szerető együttérzés adóját?

Ó, ha az emberek egy részébe gyermekkorukban nem nevelnének bele bizonyos érzelmi averziót Jézus személyével szemben, lehetséges volna-e, hogy ezek

az emberek lángolón ne szeressék? S a pogányok sárjainak kelljen Jézus eszmei szépségére, nagyságára, kedvességére figyelmeztetni azokat, akikhez Jézus emberi származását és önszíve vonzalmát is tekintve, tulajdonképpen legközelebb állt?

De helyénvaló itt egy másik kérdés is. Jézust minden elfogulatlan ember a legbölcsebbnek ismeri el a világtörténet valamennyi személyisége között s ugyanakkor a legtisztábbnak, legőszintébbnek és legenyesebbnek, aki valaha a földön élt.

Vajjon, ha ez így van, következetes dolog-e a legbölcsebbről feltenni, hogy nem tudta, kicsoda ő maga? Hogy naiv ábrándozás és példátlan önámítás áldozata lett volna akkor, amikor a sajátmaga kilétéről, eredetéről s istenségéről nyilatkozott? És következetes dolog-e a legnemesebb és legőszintébb emberről feltételezni, hogy hazudott, alakoskodott? Hogy egész műve s önmagáról vallott minden kijelentése csupán álnok megtévesztésül volt szánva s nem volt egyéb istenkáromló bitorlásnál? Ha Jézus bölcs volt, nem eshetett ekkora önámításba s ha szent volt, nem lehetett hazug és istenkáromló. Ezeknek a kvalitásoknak egymás mellé állítása ugyanazon személyben mégis csak szembeszökő következetlenség.

A katolicizmus a maga részéről nem kíván ebbe a következetlenségbe esni. Azért, mégha Jézus mellett nem nyilatkoztak volna meg csodák és rendkívüli isteni hitelesítések, még akkor is, *pusztán Jézus egyéniségének tanulmányozása alapján* is kénytelen volna isteni kinyilatkoztatásként fogadni el Jézusnak önmagáról tett kijelentéseit s minden kishitű kételkedést legyőzve, a megtérő Tamással odaborulni a Mester lába elé s mélyen hívő lélekkel felkiáltani: „*Én Uram és én Istenem!*”

Következtetések és összefoglalások.

Hátra van még, hogy a fentiekből folyó következtetéseket megvilágítsuk s összefoglaljuk.

A katolicizmus a fentiekből mindenekelőtt azt a következtetést vonja le, hogy tehát helyes úton jár, amikor Jézust igazán az Isten-küldötte Messiásnak fogadja el, mi több: Isten-Fiának, aki azért jött a földre, hogy minket megváltson s az örök élet útjaira megtanítsa. Itt azonban még bizonyos részletkérdések merülnek fel. Így mindjárt a következő:

1. Megszüntet-e a messiásország minden bajt a világon?

Erre mindenekelőtt azt mondhatja valaki: de hát hogyan lehet Jézus igazi Messiás, mikor éppen azok a messiási jóvendölések nem teljesedtek benne, amelyek a Messiás békeországáról szólnak?

Csakugyan, a mai hívő zsidók közül sokan ezen a címen háritják el maguktól a Jézus kilétére vonatkozó összes érveket s bizonyítékokat. Azt mondják: Jézus állítólagos megváltói halála után is épp olyan rossz és bűnös az emberiség, mint azelőtt s még a keresztény népek közt is mennyi a gyűlölködés, az erkölcstelenség, a kegyetlenség. Hol van itt az a békeország, mit a Messiásnak hoznia kell? Ahol a párdúc a gödölyével együtt legel s az oroszán és az ökor barátságban vannak? Jézus megváltói műve nem sikerült, az öldöklést, a világháborút sem tudta megakadályozni, a bolsevizmust sem!

Ennek az ellenvetésnek csak egy igen nagy hibája van: hogy azokban keresi Jézus művének hatását, akik Jézus tanait *soha igazán be nem fogadták*. Olyan ez, mintha tagadnám a napsugár vegyi hatását az olyan fényképező-lemezen, amelyre a napsugár fényét be nem eresztettük. Jézus senkit sem *kényszerít* tanításainak befogadására s követésére. Amint már a saját

tanítványai között akadt egy Júdás és amint személyes működésével sem tudott mindenkit megnyerni, úgy ma is vannak s a századok folyamán is mindig voltak olyanok, a *névleges keresztények* között is, akik az ő szellemét be nem fogadták. De vajjon lehet-e ebből jogosan az ő elveinek s tanainak meddőségére következtetni?

Amikor pl. a világháború megkezdődött, vajjon Jézus elvei és törvényei uralkodtak-e az európai kormányokban, képviselőházakban, diplomáciában? Vajjon a pápa nem tiltakozott-e a legerélyesebben a világmészárlás ellen? De vajjon hallgattak-e rá? S azoknak, akik nem hallgattak rá s akik talán gúnyolódtak a pápai béketörekvéseken és békeközvetítéseken, van-e ma joguk, Krisztus Egyházát tenni felelőssé azért, amit Krisztus Egyházának csak megakadályozni nem sikerült, de amelynek értelmi szerzői ők maguk, a most vádaskodók voltak?

Súlyosan igaztalan vád az, amely éppen a világháborúért való felelősséget is Krisztus Egyházának számlájára akarja írni.

Azt mondják, *a papok megáldották a gyilkos fegyvereket*. Tévedés! A papok nem a fegyvereket áldották meg, hanem a *katonákat*, az embereket. És nem azért áldották meg, hogy minél többet gyilkoljanak, hanem, hogy az Isten legyen nekik irgalmas, erősítse meg őket a tüzes viharban s hozza őket haza egészségesen s épen. Ebben az értelemben áldották meg a katonáikat a zsidók is. Ha ezentúl mindkét félen a saját ügyük diadaláért is imádkoztak a hívek és az Egyház szolgálói, ennek is nagyon egyszerű a magyarázata: mindkét fél úgy hitte, hogy az erkölcsi igazság az ő oldalán van. Ha ebben tévedett, ebben nem ő volt a hibás, hanem az a tömegfélrevezetés, amelyet az államok s a sajtó vezetői akkoriban véghezvittek.

S hasonlóképp számos más vonatkozásban. Ma az emberiség hallatlan nyomorban szenved, az egyik oldalon egy túlzott és helytelen irányba térült kapitalizmus, a másik oldalon a felforgatás és bolsevizmus

tépik az emberi társadalmat. Egyik is, másik is teljesen ellentéte annak az evangéliumi szellemnek, az emberi szolidarizmus, méltányosság és szeretet parancsának, amit Jézus hirdetett. Ha ezek az emberek Jézus parancsaival nem törődnek s velük szembehelyezkednek: *lehet-e akkor az ő viselkedésükből lemérni a krisztusi parancsok s elvek helyességét?* Hiszen ellenkezőleg: éppen az igazolja Jézust, hogy az a világrend, amely vele szembehelyezkedik, menthetetlenül bajt és nyomort hoz az emberiségre!

Viszont ott, ahol Jézus szelleme uralkodik, vajjon nem teljesültek-e a messiási ígéretek? Ott igenis megújult a föld színe s minden irányú erkölcsi virágzás lett az ő művének eredménye. Elég az egyháztörténet nagyjainak dicsőséges galériájára tekintenünk, a nagyszámú hithősökre, vértanukra, szentekre, a karitás és apostoli buzgalom nagyjaira, vagy akár csak az igazán vallásos, hívő katolikus nép lelkében élő csodálatos hithűsége, békeszeretetre, erkölcsiségre.

Valóban, Jézus nem hiába prédikált, működött és adott példát; minden egyes katolikus templom, gyónatószerék s minden áldoztató oltár valóságos hőforrás, amelyből kiapadhatatlan lelki energiák, tisztulások, átalakulások, megnemesbülések eleven vizei fakadnak. Aki az ókor népeinek hihetetlen erkölcsi romlottságát vagy akár a ma élő pogány népek erkölcsi inferioritását ismeri, nem kételkedhetik benne: bármennyi a hiba és bűn a keresztény névnek méltatlan képviselői részén, azért a világ *mégis lényegesen jobb és becsületesebb lett Jézus által.*

Az a kör pedig, amelyben Jézus szellemét maradéktalanul törekeshetnek érvényesíteni, egyenesen pantheonja lett a megváltottságnak, isten-gyermekségnek, a szeretetnek, tisztaságnak, önfeláldozásnak és élet-szentségnek. Ahol Krisztus elveit követik, ott csodálatosan virágzik az emberek között a jóság, a tisztaság, a családi élet nemessége, az önfeláldozás (irgalmas nővérek, hithirdetők!), az Isten- és emberszeretet. Aki ezt a történelemben s az életben meg nem látja,

az egyáltalán nem ismeri sem a történelmet, sem az életet.

A messiási jövődölésekkel együtt nem volt sem megígérve, sem megjövendőlvé, hogy a Messiás megjövételével *azonnal* meg fog szűnni a földön minden emberi baj és tévedés, sőt minden bűn és véték is! A szabadakaratot s az emberi értelem fogyatékoságát a messiási eszme nem törli el. A Messiás-ország nem szüntet meg minden bajt a világon; legkevesbbé azok részén, akik tudatosan távol maradnak ettől az országtól. Ilynemű messiási ígéretet hiába is keresnénk a prófétáknál.

2. „A keresztényekben nincs szeretet.”

Súlyosabb vád a keresztények ellen, amit sokszor hallani zsidók és megtért zsidók részén, hogy „a keresztényekben nincs szeretet”, főleg a zsidók és megtért zsidók iránt.

Itt azonban megint némi megkülönböztetéssel kell élnünk. Az *igazi* kereszténységben igenis van szeretet mindenki iránt, így főleg az őszintén és komolyan meg mindenki iránt, így főleg az őszintén és komolyan áttérők iránt is. A *nem igazi* kereszténységért pedig, a pusztá névleges keresztényekért a kereszténység maga nem lehet felelős. Nem keresztény viselkedés az, ha valaki az *őszinte* megtérőt, akár pogányságból, akár zsidóságból, akár valamely protestáns szektából jön, bizalmatlanul fogadja s ellöki magától még talán akkor is, amikor az illető már évek során át bebizonyította áttérésének igazi őszinteségét. Amint nem keresztény dolog az sem, ha valaki mást pusztán a vallása miatt üldöz vagy lenéz.

Azonban legyünk igazságosak: sokan a *gyűlöletet* összetévesztik a *jogos óvatossággal* és a „rossz” zsidókkal szemben való, sajnos, nagyon is megokolt védekezéssel. Hogy rossz zsidók vannak, igazán senki sem tagadhatja; s bár tény, hogy vannak rossz keresztények is, mégis bizonyos hibák terén a zsidók sze-

replése kétségtelenül aránytalanul nagy és szembe-tűnő.

Azt sem lehet tagadni, hogy sok zsidó-áttérés csak színleges és külsőséges, sőt egyesek néha a keresztény hitre való áttérésüket *csak üzletnek* tekintik s alkalomnak arra, hogy belőle tőkét kovácsoljanak. Ezt a tényt észre nem venni nem állhat sem a keresztények, sem a zsidóság érdekében. Az ilyen esetek sajnálatos gyakorisága, valamint a tény, hogy éppen a liberális, szociáldemokrata és kommunista mozgolódásokkal szemben a *zsidóság egyes rétegei nem mutatnak elegendő elutasítást*, sok keresztényben nemcsak óvatosságot, hanem bizalmatlanságot érlel meg, melyet nem lehet egyszerűen csak elítélendő gyűlölködésnek tekinteni.¹

Nagy hiba azonban az az általánosítás s az az elfogultság, amely ezekből a sajnálatos esetekből vagy akár viszonylagos gyakoriságukból is arra következtet, hogy tehát *minden* zsidó gonosztevő és főleg, hogy minden áttérő zsidó csak érdekből s meggyőződés nélkül tér át.

Ez a felfogás a legnagyobb mértékben igazságtalan azokkal szemben, akik csakugyan Krisztust kereső, őszinte lélekkel közelednek a katolikus valláshoz s talán már éveket töltöttek a legkomolyabb hitéletben; ez a felfogás árt a megtérések ügyének is.

Hiszen a zsidók közül sokan éppen azért nem mernek az áttérésre gondolni, mert azt mondják magukban: ha keresztény leszek, a zsidók kirekesztenek maguk közül, a keresztények pedig nem fogadnak be. Csak kevesen vannak, akikben a szent meggyőződés heve oly lángoló, hogy legyőzi ezt az akadályt is és nem törődve az emberek ítéletével, nyugodtan teszi azt, amit neki Isten és a lelkiismeret parancsol.

Azonban nem lehet mondani, hogy ez az általánosítás, ez a szertelen és kereszténytelen eljárás éppen a hívő katolikusok közt általános volna.

¹ Lásd előbb: A katolikus Egyház krisztusi eredete XI. fjz. 3.

Ellenkezőleg, az igazán hitből élő katolikusok élesen megkülönböztetik az őszinte s a hamis megtéréseket s az őszinte megtérőt krisztusi szeretettel fogadják maguk közé. Példája ennek pl. éppen a Notre Dame de Sion-mozgalom¹ s az a tény, hogy a katolikus Egyház az őszintén megtért zsidókat még az oltár szolgálatától sem tiltja el. Hány kiváló katolikus pap és püspök került ki a zsidó-konvertiták közül! Viszont megállapítható, hogy az érintett általánosításokkal főleg azoknál találkozunk, akik csak szóval keresztyények s életükkel éppen nem azok, vagy akik a vallást merő politikává és fajisággá alacsonyítják. Ezekért azonban a katolicizmus mint ilyen nem tehető felelőssé.

Egyébként még egy megkülönböztetéssel kell él-nünk, amikor ezekkel a kérdésekkel foglalkozunk. A keresztyény elv az, hogy a *tévedőt is szeretni* kell, de ez nem jelenti azt, hogy a *tévedést* magát szeretni vagy tisztelni kell. Már pedig sokan így szeretnék értelmezni a keresztyény felebaráti szeretetet.

A szeretet nevében azt követelnék tőlünk, hogy tegyük hüvelyébe kardunkat akkor is, amikor nyilvánvaló lélekmérgezéstről, felforgatásról, az igazság eltip-rásáról, az erkölcstelenség és kizsákmányolás terjesztéséről van szó. Azt követelnék, hogy a szeretet nevében hallgassunk el a hamisság leálcázásával, némán tűrjük a visszaéléseket, engedjünk szabad kezét azoknak, akik minden vallást és erkölcsöt és névleg a katolikus Egyházat elpusztítani töreksenek.

Jézus maga *nem így értette a szeretetet*; meglát-szik ez abból, hogy ő maga ostort ragadott a kufárok ellen s igen éles szemrehányásokkal leplezte le a fari-zeusok álszenteskedését és népfélrevezetéseit. Sze-retni kell az embereket, de szeretni az igazságot is; szeretni a bűnöst, de nem szeretni és nem védeni a

¹ Budapesti központja: VI., Andrassy-út 117. Lásd *A Ratis-bonne-testvérek*, Budapest, 1933.

bűnt; szeretni a felebarátot, de mindenfelett és legelső helyen szeretni az Istent s az Ő parancsait!

Ez a katolicizmus programja s ebben minden igaz katolikus megegyezik. De ez ellen a komoly és erkölcsi alapon álló zsidóság sem tehet ellenvetést.

3. *Nem mindegy-e, ki milyen hiten van?*

Sokan azzal ütik el a keresztény-zsidó vallási kérdést, hogy mindegy, ki milyen hiten van, ki milyen templomban imádja az Istent s milyen felekezethez tartozik; fő az, hogy *becsületes emberek és jó hazafiak* legyünk.

Ezt a felfogást a katolicizmus *nem tudja maradéktalanul helyeselni*. Már pedig azért nem, mert először is: talán mégsem mindegy, hogy valaki az igazság útján jár-e vagy a tévedésén, hogy Isten kinyilatkoztatásait s parancsait teljességgel elfogadja-e, vagy csak részben, vagy pedig sehogy sem. És másodszor: szerintünk még becsületes ember sem lehet a szó teljes értelmében az, aki nem követi a felismert igazság útját s nem teljesíti Isten iránti kötelességét a hit kérdéseiben is. Mert a becsületességhez *minden* kötelesség teljesítése hozzátartozik, tehát az Isten iránt való kötelességeké is.

Ha az Úristen kinyilatkoztatásokat s parancsokat ad (márpedig ezt tette már az ószövetségben is), akkor nem lehet erkölcsileg közömbös, hogy valaki ezeket a kinyilatkoztatásokat s parancsokat elfogadja-e, követi-e, vagy félretolja az útjából s nem törődik velük.

Isten nem adott egymással ellenkező, ellentmondó kinyilatkoztatásokat (nem is adhat, hiszen akkor nem volna ő a végtelen Igazság), vagyis nem létesített 3, 4 vagy 100-féle különböző felekezetet vagy egyházat. Ő azt akarja, hogy minden ember, aki az Ő kinyilatkoztatásával megismerkedik, azt teljes egészében el is fogadja, tehát a teljes és tiszta tanítást vallja, amit Ő kinyilatkoztatott és azokat a törvényeket tartsa meg, amelyeket Ő adott.

Ezeknek a kinyilatkoztatásoknak s törvényeknek összessége Jézus eljöveteléig az ószövetségi zsidó vallás volt, amelynek örökébe, midőn az ószövetségi törvények Jézusban teljesültek s kiegészítést nyertek, a keresztény, katolikus vallás és Anyaszentegyház lépett. Tehát Isten akarata kétségtelenül az, hogy minden ember, aki a katolikus vallás igaz voltáról meggyőződést szerzett, ehhez csatlakozzék, ennek hitét vallja s ennek törvényei szerint éljen. Az igazság csak egy, mint a kétszerkettő; Isten szava nem tartalmazhat ellentmondásokat.

Ez nem jelenti azt, hogy szerintünk *mindenki eljáráshoznak, aki nem katolikus*. Ilyesmit a katolikus Egyház sohasem tanított; ezt csak az eretnokségek gyűlölködése fogta rá s fogja rá a mai napig. Mert hiszen lehetnek emberek s bizonyval vannak rengetegen, akik *jóhiszeműen* vannak téves vallásokban s nem tehetnek róla, hogy senki nekik az igazság útját meggyőző érvekkel meg nem mutatta. Ezeket, ha egyébként lelkiismeretük szerint élnek, a jó Isten bizonyval nem kárhoztatja el az örök tűzre.

Ellenben a katolikus vallás szerint igenis súlyos bűnt követ el és így a kárhozat veszélyébe dönti magát az, aki *tudva és akarva hamis utat követ*, vagy miután útjának hamisságát felismerte, ezen a hamis úton megmarad, akár mert rest az igazság követésére s az esetleges áldozatokra, amelyeket a megtérés követel, akár mert emberi szempontokat rendel fölébe az Isten akaratának. Mert aki tudatosan visszautasítja az Isten hívását, kinyilatkoztatásait s parancsait, az ezáltal a legnagyobb sértéssel illeti az Istent, mint aki nek szavát és akaratát semmibe sem veszi.

Maga Jézus így fejezi ezt ki: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog; aki pedig nem hisz, elkárhozik” (Mk. 16, 16). A megtérés és megkeresztelkedés tehát a katolikus vallás felfogása szerint súlyosan kötelez mindenkit, aki e vallás igaz voltáról meggyőződött, de nem azt, aki *önmaga hibáján kívül* nem jut el az isteni igazság felismeréséig.

Összefoglalás.

Szent Pál, a rabbi-növendékből és keresztény-üldözőből megtért apostol, a Római levélben (9, 1—5) megrázó szavakkal fejezi ki fájdalmát azon, hogy törzstársai, a zsidók nagyrészt nem ismerték fel Jézusban a megváltót. Így kiált fel:

„Igazat mondok Krisztusban, nem hazudom; a lelkiismeretem mellettem tesz tanuságot a Szentlélekkel, hogy nagy a szomorúságom és szívemnek szüntelen a fájdalma. Hiszen azt kívánnám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól testvéreimért, test szerint való rokonaimért, az izraelitákért, akiké a fiúvá való fogadottság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentiszteletek és az ígéretek. Övékéi az atyák és a test szerint Krisztus is belőlük való...”

Övékéi az atyák s az ígéretek s belőlük való test szerint maga Krisztus!

Jézus maga hasonlókép mély szomorúsággal panaszoja, hogy úgy szeretne volna Jeruzsálem fiait magához gyűjteni, miként a tyúk a csibéit a szárnya alá gyűjti, de Jeruzsálem nem akarta! Teljesedni fog-e mihamar ez a legszentebb s legnemesebb kívánság?

Nem tudjuk.

Csak egyet tudunk: ha teljesedik és akiken teljesedik, azoknak csak *javukra* lesz ez a teljesedés. Mert azoknak, akik befogadják, Jézus azt ígéri, hogy *Isten gyermekeivé* avatja őket. Ezek látni fogják „az ő dicsőségét, mint az Atya Egyszülöttének dicsőségét, ki telve volt kegyelemmel és igazsággal!” (Ján. 1, 12—14.)

Megjegyzés.

A *katolikus Egyház krisztusi eredete* c. kötetnek ez az új kiadása új részletekkel bővült, főleg az I. fejezetben. Az átdolgozást és a bővítést még maga P. Bangha végezte 1940 február elején s e munkája egyúttal az utolsó irodalmi és szerkesztői munkálkodása volt. E kiadás annyiban tér el az utolsó (1923-iki 3-ik) kiadástól, hogy a szentírási idézeteket a legújabb hivatalos Szentírásfordításból veszi. Azonfelül új fejezetek is nyíltak (IV., XII.), hogy az áttekinthetőség könnyebb legyen. A katolikusellenesség okai közül pedig elsőnek az államhatalmi erőszakot veszi elő e kiadás és legvégére teszi a zsidóság szerepét, amely egyúttal átmenet a „Katolicizmus és zsidóság” c. tanulmányhoz is.

Katolicizmus és zsidóság címen vallástörténeti előadássorozatok voltak Budapesten 1933 tavaszán, melyen P. Bangha Béla, azonkívül Pataky Arnold és Iványi János egyetemi tanárok adtak elő. Az előadásokat „Katolicizmus és zsidóság” címen külön kötetben is kiadták a szerzők együttes nevével (Budapest, 1933, Magyar Kultúra kiadása). Ebből való az itt közölt rész.

Dr. Biró Bertalan.

TARTALOM.

A katolikus Egyház krisztusi eredete.

	Oldal	
Előszó	1—4	
Miről van szó e könyvben?		
Bizonyításunk sorrendje	5—9	
I. Mit alapított Krisztus: alanyi kereszténységet-e vagy szervezett Egyházat?		
Az Egyház kialakulása a racionalisták szerint. —		
A) <i>Az Egyház és Krisztus.</i> — Az Egyház fogalma Krisztus szerint. — Az Egyház lényeges jegyei Jézus alkotásában. — A tanítói hatalom. — A lélek-kormányzó hatalom. — Az apostolok és az egyházi fennhatóság. — Az egyházi jogfennhatóság középpontja. — Péter, az Egyház sziklatalapzata. — Az Egyház monarchikus alkotmánya és az ősegyház. — Péter, az Egyház főpásztora. — Szent Péter helyzete az apostolok között. — „Petrinizmus” és „paulinizmus”. — A megszentelő hatalom. — B) <i>Időleges vagy maradandó Egyház?</i> — Összefoglalás		9—49
II. Hierarchiás egyházszervezetet akart-e Krisztus?		
A modern egyházfejlődési elmélet. — Krisztus rangfokozatos Egyházat alapított. — Az ősegyház tanúsága a hierarchiás egyházszervezet mellett. — A racionalisták ügyeskedése. — Szükség van-e a hierarchiás egyházszervezetre? — A hierarchia visszaélései		49—71
III. Hány Egyházat alapított Krisztus?		
Krisztus Urunk csak egy Egyházat alapított. — Az Egyház egysége az őskereszténység hitében. — Az Egyház egysége és az egyházatyák. — Az Egyház egysége és a keresztény középkor. — Az egyházi egység megbontása. — Az „egy akol és egy pásztor”		72—85

IV. Melyik az igaz Egyház?

Melyek az egy igaz Krisztus-egyház ismertető jelei? — Az ismertetőjelek az ősegyházban. — Katolicizmus vagy felekezetek? — 1. *A katolikus Egyház egysége.* — Egység és felekezetek. — 2. *A katolikus Egyház szentsége.* — A szentség az elszakadt felekezetekben. — 3. *A katolicizmus és a katolicitás.* — 4. *Az apostoli eredet és a katolicizmus.* — Szent Péter utódja-e a pápa? — Az igaz Egyház. — „Non praevallebunt” 85—121

V. Az Egyház mint látható társaság.

Az Egyházon kívül nincs üdvösség. — Az Egyház „látható” társaság. — Az egyedül üdvözítő Egyház. — Az Egyház és az állam. — Az Egyház független testület. — Az Egyház és az állam viszonya. — Ellentétek az Egyház és az állam között. — Egyházkormányzat és autonómia 121—137

VI. Az Egyház csalatkozhatatlansága.

Az ősegyház tanúsága. — Az egyetemes zsinat. — A pápa csalatkozhatatlansága. — A pápai csalatkozhatatlanság érvei. — Történelmi ellenvetések a pápai csalatkozhatatlanság ellen. — Összefoglalás 137—151

VII. A katolikus Egyház belső élete.

Az élő hit szelleme. — Az Egyház hitélete. — A hősies erény a katolikus Egyházban 151—169

VIII. Ellenvetések az Egyház ellen.

„Az Egyház hatalmi szervezet.” — „A katolikus Egyház türelmetlen.” — „Az Egyház a haladás kerékkötője.” — „Az Egyház merev dogmatizmusával béklyóba veri a tudományt.” — Az egyházi „formalizmus”. — „Az Egyház világmegvetést hirdet.” — „Az Egyház a papi nőtlenség parancsával természetellenes dolgot parancsol.” — „A gyónás intézménye az Egyházban felesleges és erkölcstelen.” — „A katolikus Egyház istentisztelete bálványimádásra emlékeztet” 169—196

IX. A katolicizmus és a kultúra.

A kultúra fogalma. — Az újkori kultúra elégtelensége. — Haladás vagy visszasüllyedés? — A klasszikus kultúra csődje. — A bűn istenítése. — Az erkölcstelenség kultusza. — Az ókor társadalmi sebei. — Az ókor boldogtalansága. — Szent Pál

az ókori kultúrvilágról. — A kereszténység kultúrmunkája. — Anyagi kultúra és lelki kultúra. — A kereszténység mint társadalmi kultúrtényező. — A családi élet és a kereszténység. — Az Egyház és a rabszolgaság. — A kereszténység és a civilizáció. — A kultúra védőbástyája. — A középkor érdemei. — Egyház és közoktatásügy. — A szerzetesrendek és az iskolák. — Kereszténység és pedagógia. — Az Egyház és az egyetemek. — Az Egyház és a tudományos élet. — A kereszténység és a természettudományok. — A Galilei-eset. — A kereszténység és a művészetek. — A kereszténység és a szociális kérdés. — Katolicizmus és karitasz. — A szerzetesek és a karitasz. — Egyház és beteggondozás. — A katolikus karitasz a legújabb korban. — Összegezés 197—247

X. A katolicizmus ellenségei.

A katolikusellenesség lélektani okai. — A kereszténység erkölcsi magassága. — A kereszténységben 247—255

XI. A katolikus lelkipásztorkodás hézagosságai.

Néppedagógia és evangélizáció. — Az Egyház és a lelkipásztorkodás. — A lelkipásztorkodás az újkorban. — A modern lelkipásztorkodás hiányai. — A lelkipásztorkodás és az intelligencia. — A lelkipásztorkodás és az új szociális viszonyok. — A külső létfeltételek. — A plébániák kiterjedése és az Egyház. — Plébániahiány a nagyvárosokban. — Páris. — Bécs. — Budapest. — A kereszt útja. — Krisztus diadalútja.. 255—280

XII. Egyház, állam, zsidóság.

1. *A katolikusellenesség történeti okai.* — A pogány államhatalmi eszme. — Államhatalmi beavatkozás. — Az erőszak a katolicizmussal szemben. — A szellemi élet anarkiája. — Az újkori bölcsélet. — A sajtó. — A titkos társulatok. — 2. *A zsidóság.* — A zsidók „faji” sajátságai. — A zsidók erkölcsi tulajdonságai. — A bűnügyi statisztika. — Zsidó befolyás a keresztény társadalomban. — A zsidók gazdasági túlsúlya. — A zsidók gazdagsága. — A zsidóság és a sajtó. — Védekezés a zsidósággal szemben 281—331

Befejezés 331—333

Katolicizmus és zsidóság.

	Oldal
Bevezető	337—340
Mi a hasonlóság és mi a különbség a katolikus és a zsidó vallás között?	340—348
Jézus egyénisége	349—359
Következtetések és összefoglalások.	
1. Megszüntet-e a messiásország minden bajt a világon?	360—363
2. „A keresztényekben nincs szeretet”	363—366
3. Nem mindegy-e, ki milyen hiten van?	366—367
Összefoglalás	368

*Az összes köteleket összefoglaló tárgymutató a legutolsó kötet
végén található.*

